

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Марија С. Вићић Симић

ПРАВНА ПРИРОДА МЕЂУНАРОДНИХ
ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

докторска дисертација

Београд, 2022.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF LAW

Marija S. Vičić Simić

LEGAL NATURE OF INTERNATIONAL FINANCIAL ARRANGEMENTS

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2022

Подаци о ментору, члановима Комисије за одбрану докторске дисертације и датуму одбране

Ментори: др Бојан Милисављевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Татјана Јованић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

др Бранко Ракић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

др Маја Лукић Радовић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду

др Марко Димитријевић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Нишу

Датум одбране:

ОЦУ СЛАВОЉУБУ

ПРАВНА ПРИРОДА МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

САЖЕТАК

У овом раду аутор покушава да испита правну природу међународних финансијских аранжмана. Аутор полази од претпоставке да су међународни финансијски аранжмани акти мешовите природе, те да је тренутно у пракси нејасно која би се правна правила применила на њих – да ли би то била правила међународног или приватног права. Ово питање од значаја је и за праксу, будући да од тумачења правне природе међународних финансијских аранжмана зависи њихов третман у пракси – да ли ће се тумачити у складу са правилима међународног права, или правилима приватног права.

Аутор се бави анализом субјеката међународног права који су истовремено и субјекти међународних финансијских аранжмана. Аутор даје приказ основних елемената и правила која се примењују на поменуте субјекте. Све ово је у циљу даљег разумевања функционисања међународних финансијских аранжмана, будући да је одређивање субјеката неопходно да би се ови аранжмани разликовали од аранжмана које субјекти међународног права закључују са приватноправним субјектима – физичким и правним лицима у смислу приватног права. Аутор искључује анализу правне природе потоњих аранжмана сматрајући да њихова правна природа није спорна и да је у том случају реч о актима приватног права, те се та правна правила на њих имају примењивати. Такође, аутор се у овом делу бави и анализом сувереног (јавног) дуга будући да је он суштински објекат међународних финансијских аранжмана, а исти везује за појам државе, као један од елемената државног функционисања у макроекономском смислу.

У циљу разумевања правне природе међународних финансијских аранжмана, аутор сматра да је важно позабавити се анализом њихове форме. Стога се аутор бави анализом међународних уговора с обзиром на то да велики број међународних финансијских аранжмана има форму међународних уговора. Овде се аутор ограничава на анализу оних међународних финансијских аранжмана који су управо у форми међународних уговора с обзиром на њихову фактичку доступност, и то пре свега на анализу међународних инвестиционих (пројектних) аранжмана будући да је највећи број ових аранжмана управо јавно доступан.

Затим, аутор представља своје виђење међународних финансијских аранжмана, дефинише их и представља њихове основне елементе и карактеристике. Аутор прави поделу међународних финансијских аранжмана према њиховој сврси и према њиховој врсти. Према сврси међународни финансијски аранжмани деле се на макроекономске (монетарне и сличне) међународне финансијске аранжмане и инвестиционе (пројектне) међународне финансијске аранжмане који су у фокусу ауторове анализе. Даље аутор прави поделу међународних финансијских аранжмана према њиховој врсти. Аутор сматра да су типични облици међународних финансијских аранжмана међународни кредитни аранжмани, међународни гаранцијски послови, послови бесповратних давања, а да су други појавни облици који имају примесе међународног финансирања послови издавања државних дужничких хартија од вредности, те послови са финансијским дериватима и послови улагања. Аутор сваки од ових послова понаособ анализира, а за поједине (водеће и према врсти доминантне и типичне) међународне финансијске аранжмане даје

приказе практичних реалних примера аранжмана које је закључивала Република Србија.

У следећем делу рада аутор се бави кључним питањем – синтезом наведених елемената и представља елементе који преовлађују – међународноправне или приватноправне и покушава да да једнозначан одговор, који је премда оспорив, а то је каква је природа међународних финансијских аранжмана. Аутор сматра на основу спроведене анализе да су међународни финансијски аранжмани ипак акти јавноправне власти, тј. акти *iure imperii*, пре него акти приватноправне, комерцијалне природе, тј. *iure gestionis*, уз изузетке одређених врста аранжмана који имају примесе међународног финансирања, те се само по својој суштини сврставају у међународне финансијске аранжмане (аутор ту пре свега мисли на послове са финансијским дериватима које држава закључује). У овом делу рада приликом анализе појединачних елемената међународних финансијских аранжмана, аутор се у потпуности фокусира на међународне инвестиционе аранжмане будући да су елементи ових аранжмана у пракси у потпуности доступни, али и из разлога што је анализа из овог угла у пракси чешћа и спорнија када је у питању њихова правна природа.

Потом аутор се бави питањем међународне одговорности за повреде обавеза из међународних финансијских аранжмана. Управо је реч о међународној одговорности јер је аутор става да је природа међународних финансијских аранжмана у претежној мери међународноправна, а не приватноправна. Аутор детаљно даје приказ правила о одговорности држава и међународних (финансијских) организација у међународном јавном праву, те се бави питањем имунитета истих такође у детаље. Аутор се и бави повредама појединачних међународних финансијских аранжмана, те како долази до одговорности у случају тих конкретних повреда. На крају, аутор се бави и питањем решавања спорова у међународним финансијским аранжманима кроз приказ онога што је уговорано у пракси, али и онога што би требало да буде став теорије.

На крају излагања, аутор се бави анализом позитивноправних прописа Републике Србије који би могли да буду од значаја за међународне финансијске аранжмане било у случају да је њихова правна природа приватноправна, било у сваком случају када је реч о процедуралним и регулаторним правним правилима. Аутор жели да се ова последња глава овог рада третира и користи као својеврсан практични водич у пракси када се анализира конкретан међународни финансијски аранжман из угла права Републике Србије. Дакле, циљ последње главе јесте да послужи као водич правницима практичарима када у пракси обрађују и анализирају међународне финансијске аранжмане за потребе својих клијената који могу да буду како држава дужник тако и повериоци и када је неопходно дати савет из угла српских позитивноправних прописа како би ови аранжмани били усклађени са српским правом и као такви функционисали у пракси.

Кључне речи: *међународни финансијски аранжмани, међународна одговорност, правна природа, акти iure imperii, акти iure gestionis, сувереност, суверени дуг.*

Научна област: *право*

Ужа научна област: *међународноправна*

LEGAL NATURE OF INTERNATIONAL FINANCIAL ARRANGEMENTS

ABSTRACT

Hereby the author tries to examine legal nature of international financial arrangements. Author begins with assumption that international financial arrangements represent mixed acts in their nature, so it is currently unclear in legal practice which legal rules should apply to them – whether it will be legal rules of international public law or legal rules of private law. This question is very important for legal practice, due to the fact that interpretation of legal nature of international financial arrangements depends on their practical treatment – whether they will be interpreted in line with legal rules of international law or rules of private law.

The author analyses subjects of international law that are at the same time subjects of international financial arrangements. Author shows main elements and legal rules applicable to the mentioned subjects. This is performed with the aim of better understanding of functioning of international financial arrangements, because determination of their subjects is necessary in order to differ those arrangements from the arrangements that subjects of international law enter into with private subjects – natural and legal persons in line with private law. Author excludes analysis of legal nature of the arrangements with private law subjects as she considers that their legal nature is not disputable and that they represent private law acts, and that legal rules of private law should apply to them. Also, the author analyses in this part question of sovereign (public) debt given that it is crucial object of the international financial arrangements, and she ties it with the state, as one of state elements in its functioning in macroeconomic sense.

With the aim of understanding of legal nature of international financial arrangements, hereby the author analyses international agreements due to the fact that a huge number of international financial arrangements have form of international agreements. In this part the author limits the analysis of such international financial arrangements that are done in form of international agreements due to their factual availability, and specifically to the analysis of international investment (project) arrangements as the large number of those arrangements are publicly available.

Further, hereby the author shows her views of international financial arrangements, provides definitions, and shows their main elements and characteristics. The Author makes distinction of international financial arrangements according to their purpose and their types. Distinction according to its purpose contains international macroeconomic (monetary etc.) international financial arrangements and investment (project) international financial arrangements that remain in focus of the author's further analysis. The author is of the view that typical types of international financial arrangements are international credit arrangements, international guarantee transactions and grant transactions, and that there are other types that have elements of international finance such as issuance of state debt securities, financial derivatives transactions, and investment transactions. Author analyses each type of the said transactions, and for some of them (dominant and according to their type typical) international financial arrangements shows their practical real examples of the arrangements concluded with the Republic of Serbia.

In the next part hereby, the author performs the key synthesis of the mentioned elements and shows predominant elements of the international financial arrangements – international or civil law and tries to provide unique response, that is, although may be argued, what is legal nature of the international financial arrangements. The author considers on the basis of undertaken analysis that international financial arrangements represent public, sovereign acts, acts *iure imperii*, rather than private, commercial acts, acts *iure gestionis*, with certain exclusions of certain types of arrangements that have only thinness of international financing, and only by its purpose may be classified as international financial arrangements (the author considers in this group transactions with financial derivatives that the state concludes with its counterparty). In this part of the paper the author analysis partial elements of international financial arrangements, and she in eternity focuses on international investment arrangements as their elements in practice are publicly available, but also due to the reason that analysis of those arrangements in practice is more common and disputable when it comes to their legal nature.

Further the author analyses question of international responsibility for breaches the obligations arising out of the international financial arrangements. This is the international responsibility due to the position of the author that the legal nature of international financial arrangements in international and not civil law. The author in details shows view of rules on international responsibility of the states and the international (financial) organizations and examines rules on immunity also in details. The author examines breaches of particular international financial arrangements, and what leads to the responsibility in case of the concrete breaches. At the end, the author examines dispute resolution mechanism in the international financial arrangements through what is agreed in practice and what should be a position of legal theory.

At the end of this paper, the author analyses applicable legal rules of the Republic of Serbia that might be relevant for the international financial arrangements either in case their legal nature is civil law, or in each case regarding procedural and regulatory legal rules. The intent of the author is that this last section of this paper should be treated and used as practical guide in practice when it comes to analysis of the concrete international financial arrangement from the perspective of Serbian law. Thus, the aim of this last section is to serve as guidelines to the lawyers when in practice analyze and interpret international financial arrangements for their clients' needs that may be states as debtors as well as creditors and when it is necessary to provide legal advice from perspective of Serbian positive law rules in order to comply such arrangements with Serbian law and make them to function in legal practice.

Key words: *international financial arrangements, international responsibility, legal nature, acts iure imperii, acts iure gestionis, sovereignty, sovereign debt.*

Scientific field: *law*

Scientific subfield: *International Law*

САДРЖАЈ

ГЛАВА I. Увод у појам и значење међународних финансијских аранжмана	1
I. Предмет истраживања	3
1. Значење међународних финансијских аранжмана	7
2. Опсег појма међународних финансијских аранжмана	7
II. Полазне хипотезе	8
III. Методологија истраживања	10
IV. Систематика истраживања	11
V. Циљ истраживања	13
ГЛАВА II. Субјекти међународних финансијских аранжмана	15
I. Држава	16
1. Сувереност	21
1.1. Монетарни суверенитет	23
2. Суверени дуг	25
2.1. О јавном зајму	27
3. Укратко уопштено о међународној одговорности и имунитету државе	30
3.1. Уопштено о међународној одговорности државе	30
3.2. Уопштено о имунитету државе	33
3.2.1. Међународни финансијски аранжмани као акти суверене власти	36
3.2.2. Међународни финансијски аранжмани као комерцијални акти државе	38
II. Међународне организације	40
1. Међународне организације као субјекти права	44
2. Уопштено о међународној одговорности међународних организација	48
3. Уопштено о имунитету међународних организација	50

4.	Посебно о међународним финансијским организацијама	55
4.1.	Појам и природа међународних финансијских организација.....	56
4.2.	Основне делатности и циљеви међународних финансијских организација 57	
4.3.	Водеће међународне финансијске организације	58
4.1.1.	Групација Светске банке	59
4.1.2.	Међународни монетарни фонд.....	60
4.1.2.1.	Специјална права вучења	63
4.1.3.	Европска инвестициона банка.....	64
4.1.4.	Европска банка за обнову и развој	66
4.1.5.	Европски механизам за стабилност	67
III.	Други ентитети као субјекти међународних финансијских аранжмана	68
1.	Групације држава које немају својство међународних организација	68
1.1.	Париски клуб поверилаца	68
1.1.1.	Начела пословања Париског клуба поверилаца.....	70
1.1.2.	Делатност Париског клуба поверилаца	73
1.2.	Група 7 (G7) / Група 20 (G20).....	75
2.	Самостална правна лица као субјекти међународних финансијских аранжмана	76
2.1.	Државне развојне банке	76
2.2.	Државни фондови.....	77
ГЛАВА III.	Међународни финансијски аранжмани као међународни уговори.....	78
I.	Појам и основне карактеристике међународних уговора	79
1.	Форма међународног уговора.....	81
2.	Субјекти међународног уговора.....	82
3.	Поступак закључења међународног уговора	84
4.	Примена међународног уговора.....	86
5.	Измене и модификације међународног уговора.....	86
6.	Ступање на правну снагу међународног уговора	87

7.	Резерве, декларације и приговори на међународни уговор	87
8.	Тумачење међународног уговора	90
9.	Раскид, поништај и стављање ван снаге међународног уговора	91
II.	Међународни финансијски аранжмани као међународни уговори	92
ГЛАВА IV. Поделе међународних финансијских аранжмана		97
I.	Сврха међународних финансијских аранжмана	97
1.	Међународни макроекономски аранжмани.....	98
1.1.	Међународни кредитни аранжмани са ММФ-ом	98
1.1.1.	Врсте аранжмана са ММФ-ом	99
1.1.2.	Принцип условљености.....	100
1.1.3.	Процедура закључења аранжмана са ММФ-ом	103
1.1.4.	ММФ и Република Србија.....	104
1.2.	Уговори са осталим организацијама из Групације Светске банке.....	105
1.2.1.	<i>Programmatic Pricate and Financial Development Policy Loan</i> између Међународне банке за обнову и развој и Републике Србије	106
1.3.	Кредитни аранжмани са ЕУ	109
1.3.1.	<i>Balance for Payments (BOP)</i> програм	111
1.3.2.	<i>European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM)</i> програм	112
1.3.3.	<i>Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE)</i> програм	112
1.3.4.	<i>Macro-Financial Assistance (MFA)</i> програм	112
1.4.	Уговори са Париским клубом поверилаца	113
2.	Међународни инвестициони аранжмани	115
II.	Врсте међународних финансијских арнжмана	115
2.	Међународни кредитни послови.....	117
2.1.	Појам и основне карактеристике	118
2.2.	Уговорне стране међународних кредитних аранжмана.....	121
2.3.	Уопштено о условима кредитних аранжмана	122
2.4.	Основне одредбе међународних кредитних аранжмана.....	123

2.5.	Анализа конкретних међународних кредитних аранжмана код којих је Република Србија уговорна страна	127
2.5.1.	Уговор о зајму између Владе Републике Србије и Владе Републике Азербејџана за финансирање изградње деонице Љиг-Бољковци, Бољковци-Таково и Таково-Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији	127
2.5.2.	Уговор између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга	129
2.5.3.	Уговор о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој	129
2.5.4.	Уговор о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији	130
2.5.5.	Поређење анализираних примера	131
3.	Међународни гаранцијски послови.....	131
2.1.	Појам и основне карактеристике	132
2.2.	Уговорне стране	133
2.3.	Основне одредбе међународних гаранцијских послова	134
2.4.	Анализа конкретних међународних гаранцијских послова код којих је Република Србија уговорна страна	135
2.4.4.	Поређење анализираних примера	137
4.	Бесповратна давања	138
4.1.	Подстицаји за бесповратна давања	138
4.2.	Уговори о додели бесповратних средстава	139
4.3.	Анализа конкретних послова бесповратних код којих је Република Србија уговорна страна	141
4.3.1.	Уговор о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мултикорисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије.....	141
4.3.2.	Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе	142
4.3.3.	Споразум о донацији глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине	143
4.3.4.	Поређење анализираних примера	144

4.4.	Програми, фондови и инструменти финансијске подршке Европске уније	144
4.4.1.	Уопштено о функционисању инструмената претприступне помоћи ЕУ	145
4.4.2.	Инструменти претприступне помоћи ЕУ II	148
4.4.3.	ИПА III.....	149
4.4.4.	Положај Републике Србије.....	150
3.	Остали модалитети међународних финансијских аранжмана.....	150
3.1.	Елементи међународног финансирања путем куповине државних хартија од вредности	151
3.1.1.	Врсте дужничких хартија од вредности које издају државе	151
3.1.2.	Међународне финансијске организације и стране државе као инвеститори у дужничке хартије од вредности	154
3.1.3.	Основни елементи одлука о издавању дужничких хартија од вредности од стране државе	154
2.1.	Елементи финансијског аранжмана у пословима са финансијским дериватима које купују државе.....	156
2.1.1.	Врсте финансијских деривата којима тргују државе са међународним финансијским организацијама.....	157
2.1.2.	Основни елементи уговора о трговини финансијским дериватима	159
2.1.	Елементи међународног финансирања у страним улагањима	162
ГЛАВА V. Анализа правне природе међународних финансијских аранжмана		167
I.	Елементи међународних финансијских аранжмана.....	168
1.	Елементи међународних кредитних аранжмана	168
2.	Елементи међународних гаранцијских послови	173
3.	Елементи послова бесповратних давања	175
4.	Елементи трансакција са дужничким хартијама од вредности.....	176
5.	Елементи послова са финансијским дериватима	178
6.	Елементи страних улагања	179
II.	Правни положај државе у међународним финансијским аранжманима	180
III.	Анализа међународних финансијских аранжмана из угла поделе аката државе на акте <i>iure imperii</i> и акте <i>iure gestionis</i>	183

IV. Синтеза – смернице за примену правних правила међународног права и националног права на односе учесника у међународним финансијским аранжманима	185
ГЛАВА VI. Правне последице повреде међународних финансијских аранжмана ...	189
I. Међународна одговорност државе	189
1. Елементи међународне одговорности државе.....	193
1.1. Противправни акти државе.....	194
1.2. Приписивост.....	195
1.3. Повреда међународне обавезе.....	197
1.4. Околности који искључују противправност	198
2. Последице међународне одговорности државе.....	201
2.1. Повраћај (реституција).....	204
2.2. Компензација.....	205
2.3. Задовољење (сатисфакција).....	206
2.4. Камата	207
3. Позивање државе на међународну одговорност	207
4. Међународни правни поредак и међународна одговорност државе	208
5. Природа међународне одговорности државе	209
II. Имунитет државе.....	210
1. Теорија апсолутног имунитета државе	213
2. Теорија рестриктивног имунитета државе	213
3. Суверени (<i>iure imperii</i>) и несуверени (<i>iure gestionis</i>) акти државе.....	214
4. Комерцијални акти државе	215
5. Имунитет од извршења.....	216
6. Одрицање од имунитета.....	217
III. Одговорност међународне организације	217
1. Елементи одговорности међународне организације	220

1.1.	Противправни акт	220
1.2.	Приписивост	221
1.3.	Повреда међународноправне обавезе.....	222
1.4.	Случајеви који искључују противправност.....	223
2.	Последице постојања одговорности међународне организације.....	226
2.1.	Повраћај (реституција).....	227
2.2.	Компензација.....	228
2.3.	Задовољење (сатисфакција).....	228
2.4.	Камата	228
3.	Позивање међународне организације на одговорност	229
4.	Садржина одговорности међународне организације.....	229
IV.	Имунитет међународне организације.....	230
1.	Јурисдикциони имунитет.....	232
2.	Просторије и имовина.....	233
3.	Фискална питања и комуникација.....	233
4.	Позивање на имунитет и одрицање од имунитета	233
5.	Злоупотреба имунитета	234
V.	Синтеза - Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним финансијским аранжманима	234
1.	Специфичности случајева повреде обавеза код сувереног дуга	235
2.	Разлози за наступање случајева повреда обавеза код сувереног дуга	238
3.	Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним кредитним аранжманима	238
4.	Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним гаранцијским пословима	241
5.	Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима бесповратних давања	243
6.	Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима издавања државних дужничких хартија од вредности	243

7. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима са финансијским дериватима	245
8. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у страним улагањима	245
VI. Решавање спорова	248
ГЛАВА VII. Анализа позитивноправних прописа Републике Србије из угла међународних финансијских аранжмана	253
I. Устав Републике Србије и регулисање међународних уговора	255
1. Поступак закључивања међународних уговора.....	255
2. Поступак потврђивања међународних уговора	257
3. Извршавање међународних уговора	258
4. Измене и престанак важења међународних уговора	258
II. Прописи о јавном дугу	259
1. Давање гаранција	261
2. Државне хартије од вредности.....	262
3. Финансијски деривати	263
III. Прописи о јавној својини	265
IV. Прописи о буџетском систему.....	266
V. Прописи о девизном пословању.....	267
1. Кредитни послови са иностранством	268
2. Директна и портфолио улагања	269
3. Послови са дужничким хартијама од вредности.....	269
4. Гаранцијски послови.....	270
5. Бесповратна давања.....	270
VI. Прописи о јавним набавкама	270
ГЛАВА VIII. Закључак	272
I. Резултати истраживања.....	272
II. Закључна запажања.....	279

ГЛАВА IX. Литература	282
Међународни уговори.....	295
Одлуке о издавању државних дужничких хартија од вредности.....	299
Закони и подзаконски акти.....	301
Закони.....	304
Акти ЕУ.....	304
Међународне конвенције.....	304
Статути међународних организација.....	304
ГЛАВА X. Биографија.....	313

ГЛАВА I. УВОД У ПОЈАМ И ЗНАЧЕЊЕ МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

У правној теорији не постоји једнозначна дефиниција међународних финансијских аранжмана. Ову правно-економску конструкцију изродила је пре свега пракса, а самим тим се јавља и потреба за теоретском анализом овог феномена. Међународна финансирања учестала су појава како данас тако и у прошлим временима и потреба за алтернативним начинима прибављања финансијских средстава неће опати ни у будућности. Субјекти међународног права, пре свега државе, прибављају финансијска средства када се суоче са *платнобилансним потешкоћама*, када намеравају да спроведу неке *структуралне реформе* (школства, здравства, и сл.) или када имају намеру да развију и реализују *инфраструктурни пројекат* за који им недостаје средстава у буџету на различите начине и помоћу различитих правних послова. Пре свега присутни су класични уговори о финансирању путем *зајмова или кредита*, а затим су ту и одређени други модалитети који држави омогућавају приступ финансијама. То могу бити државне дужничке хартије од вредности, попут државних обвезница, али и различите врсте аранжмана са међународним финансијским организацијама где се средства нуде уз обавезу испуњења одређених економско-монетарних услова. Све те појаве сматрамо међународним финансијским аранжманима. Назнака „међународни“ говори да је увек посредни дужничко-поверилачки однос између субјеката међународног права – пре свега држава и међународних (финансијских) организација.

Међународни финансијски аранжмани могу имати различите *сврхе*. Наиме, могу се користити као аранжмани за финансирање инвестиционих пројеката, тј. *инвестициони аранжмани*, или као монетарни аранжмани у циљу очувања монетарне стабилности државе. Монетарни аранжмани су део шире групе *маркоекономских аранжмана* који укључују и различите програме финансијске подршке. У првој групи водећи финансијери су међународне финансијске институције окренуте пројектном финансирању, као што су Европска банка за обнову и развој, Међународна банка за обнову и развој и Европска инвестициона банка. У другој групи се пак јављају Међународни монетарни фонд и Светска банка, у одређеној мери и Европска унија кроз своје програме финансијске подршке. О свему томе ће бити више речи у наставку који следи. *Напомињемо да ћемо у излагању које следи више пажње посветити анализи конкретних инвестиционих међународних финансијских аранжмана, пре свега инвестиционим кредитним аранжманима и гаранцијским пословима, него макроекономским које ћемо само прегледно анализирати и врло сумарно, пре свега због недостатка доступних јавних извора, док ћемо се макроекономским међународним финансијским аранжманима практично бавити код послова бесповратних давања будући да су они карактеристични за ову врсту финансијских аранжмана с обзиром на њихову природу, а то је финансирање неких структурних и реформских промена у држави пријемници средстава.* Овом приликом желимо само да укажемо на неке основне карактеристике ових аранжмана. Они се разликују у односу на то да ли се држави пружа помоћ у сервисирању јавног дуга и постизању економских, тржишних и осталих реформи (као што су школство, здравство, итд.) или пак решавању платнобиласних проблема и финансијских криза. Циљ ових аранжмана је постизање јаких државних институција и „здравих“ државних система са довољним

капацитетима. Са друге стране, пројектни инвестициони финансијски аранжмани користе се за финансирање инфраструктурних и других пројеката од виталног значаја за развој једне државе.¹ Мисија међународних финансијских организација, али и страних држава у међународном монетарном финансирању јесте да се обезбеди стабилност националне валуте, подстакне економски развој и пружи новчана подршка државама са финансијским и платнобилансним тешкоћама.²

У раду који следи аутор се бави пре свега постављањем опсега термина међународни финансијски аранжмани кроз приказивање њихове сврхе и врста, те правном природом овог института. Сматрамо да је за одређене присутне дужничко-поверилачке односе који настају пре свега између држава као примарних субјеката међународног права, а затим и између осталих учесника у међународном промету несумњиво рећи да се сматрају међународним финансијским аранжманима. С друге стране све је више појава које саме по себи имају елементе међународног финансирања између субјеката међународног права, те сматрамо да се и оне могу сврстати у појам међународних финансијских аранжмана. Стога ће и такве деривативне појаве бити анализирани у овом раду. На позицији дужника у међународном финансијском аранжману по правилу ће се наћи држава, док улогу повериоца може имати како држава (или државни суверени фондови и развојне банке), скуп држава или међународна организација специјализована за послове финансирања. Финансијски аранжман ће се сматрати међународним и уколико се на позицији дужника налази неки комерцијални субјект (нпр. јавно предузеће или привредно друштво чији је већински власник држава), а у улози гарантора за његове обавезе из финансијског аранжмана се налази држава, најчешће на неки начин повезана са дужником (по основу учешћа у капиталу или вршењу контроле). У улози повериоца јавља се углавном економски надмоћнија држава (директно или индиректно кроз државне фондове или државне развојне банке) или скуп држава које нису формално организоване у међународну организацију, или пак међународна организација. Међународне организације које се баве пословима финансирања најчешће се помињу чланице Групације Светске банке, пре свега ММФ, затим различите регионалне развојне банке, али и државне развојне банке и државни фондови.

Задатак нам је да у овом раду не само дамо прегледну анализу, већ и да поставимо критеријуме шта се има сматрати међународним финансијским аранжманима. Затим треба да спроведемо и анализу правних правила која се примењују на ове аранжмане, пре свега из угла међународног јавног права будући да је реч о појави која тангира субјекте међународног права иако у основи има комерцијални карактер – кредитирање. Специфичност међународних финансијских аранжмана јесте што се они закључују између држава и других субјеката међународног права (нпр. међународних организација), те један у основи

¹ Видети и <https://www.worldbank.org/en/what-we-do/products-and-services/financing-instruments> (приступ дана 30.08.2022.). Поред ових, разликујемо и саветодавне услуге међународних финансијских институција које директно могу учествовати у законодавним реформама јавног сектора једне државе, организовањем обука за службенике и давањем професионалних савета (видети <https://www.imf.org/en/Capacity-Development>, приступ 30.08.2022., *IMF Annual Report 2019*, стр. 4).

² Megan Murray, Gary King, „The Effects of International Monetary Fund Loans on Health Outcomes“, *PLOS Medicine*, стр. 1-3.

комерцијални однос добија међународноправну ноту. Та међународноправна нота је још очигледнија када у обзир узмемо да је предмет међународних финансијских аранжмана по правилу државни, суверени дуг, те да иако међународни финансијски аранжмани имају комерцијални карактер, они имају за сврху финансирање сувереног дуга, што им даје међународноправну компоненту. Упитно је да ли је примена правила унутрашњег законодавства држава потписница оправдана, а с друге стране правила међународног јавног права су неадекватна за односе који су у својој основи комерцијалног карактера, те овде мора доћи до мешања ове две гране права како би се успоставио исправан правни систем за анализу оваквих аранжмана. Како се то постиже и које су последице у случају повреде постављених правила управо је тема овог рада.

Фокус ће у многоме бити и на постојећој пракси и то пре свега кроз анализу међународних инвестиционих финансијских аранжмана и у мањој мери макроекономских аранжмана које је потписала Република Србија и позитивног права Републике Србије како би се појаве присутне у пракси сјединиле на теоретској основи и како би се дале универзалне смернице за поступања у конкретним случајевима. Тако ћемо анализирати комерцијалне услове, права и обавезе и последице кршења обавеза од стране уговорних страна, односно учесника у међународном финансијском аранжману. Фокус додуше неће бити анализа из угла привредноправних правила, већ из угла међународног права у мери у којој је оно адекватно за тумачења и одредби самих уговора и других аранжмана. Такође ћемо се осврнути и на институционална правила унутрашњег законодавства Републике Србије како бисмо боље разумели практични домаћај одређених одредаба аранжмана.³

I. Предмет истраживања

Предмет овог истраживања су међународни финансијски аранжмани као правна појава и као правни конструкт. Мешавина комерцијалног и међународноправног у међународним финансијским аранжманима је оно што усложњава ову појаву и захтева анализу њених компонената како би се она у правној пракси исправно третирали. Бавићемо се и дефинисањем правних оквира у којима овакве аранжмане треба посматрати, те дефинисањем конкретних правних питања (као што су питања у вези са правима и обавезама уговорних страна, одговорности уговорних страна, решавање спорова) који се због своје хибридне, јавно-приватне природе, могу и често се у пракси двоструко и неконзистентно тумаче. Појам међународних финансијских аранжмана као такав није дефинисан у правној теорији. Као што смо нагласили, проблематика која се јавља када су овакве конструкције у питању јесте што је њихова правна природа двојака – субјекти ових аранжмана субјекти су међународног права (државе, самостално, уједињене у окриљу међународних организација или иступајући преко свог посебног ентитета који има улогу финансијера, као нпр. државне развојне банке, суверени фондови и сл.) и

³ Предмет ове анализе неће бити чисто комерцијални послови као што су послови куповине робе и услуга између држава и држава и међународних организација (у мери у којој се то уопште и догађа), будући да у овим пословима елемент финансирања постоји само узгредно, а њихова природа није спорна без обзира на субјекте јер им је и природа и сврха чисто комерцијалног карактера.

најчешће диктирају форму ових аранжмана. Међутим, њихова суштина је комерцијална, што захтева примену приватноправних института на односе субјеката међународног права. Поставља се питање у којој мери је то оправдано и где се треба повући граница између међународне и приватне сфере ових аранжмана, те како оне коегзистирају. То је тема овог истраживања.

Напомињемо да ћемо се бавити само финансијским аранжманима између две државе, односно државе и међународне организације и државе и трећег ентитета иза кога директно и самостално стоји држава (мислимо пре свега на развојне банке и суверене фондове). Држава ће се увек јавити у улози дужника. Осврнућемо се и на конструкције у којима држава може бити гарантор за обавезе дужника јавног предузећа или правног лица у државном власништву, па и приватног субјекта од стратешког интереса за државу. Међутим, нећемо се бавити анализом финансијских аранжмана у којима је дужник у потпуности комерцијални субјект (уз напомену у претходној реченици), односно у којима је поверилац комерцијални субјект (нпр. комерцијална банка), а дужник држава. Дакле, фокус рада јесте на финансијским аранжманима између два ентитета који могу бити (или неспорно јесу) субјекти међународног јавног права, те их зато називамо међународним финансијским аранжманима.

Након дефинисања субјеката међународних финансијских аранжмана, прелази се на дефинисање самог предмета ових аранжмана. Фокус је на најучесталије аранжмане финансирања који се у пракси срећу, са посебним акцентом на финансирањима путем зајмова (односно кредита) због њихове учесталости, али и значаја за међународну финансијску стабилност. Намера је да се прикажу основни елементи ових финансијских аранжмана, права и обавезе уговорних страна, случајеви неиспуњења обавеза, односно раскидни и отказни услови, као и њихови економски интереси да у овакве аранжмане улазе, како би се боље разумела њихова природа и место у правном систему. Осврнућемо се и на неке аранжмане и правне структуре који по својој природи нису класични финансијски аранжмани, али поседују извесне елементе финансирања будући да једна држава другој ставља на располагање одређену новчану или у новцу мерљиву вредност, као што су страна улагања или послови издавања дужничких хартија од вредности од стране државе инвеститорима који могу бити стране државе или међународне организације. Такође ћемо се осврнути на финансијске елементе послова куповине финансијских деривативних инструмената од стране државе у циљу, најчешће, заштите од неког тржишног ризика коме је изложена у комерцијалном пословању, као што је девизни ризик и ризик промене каматне стопе, те размотрити да ли они и до које мере могу имати примесе финансијског аранжмана будући да се и у овим пословима може очекивати да држава оствари неку финансијску добит, зависно од исхода конкретног посла. Набрајање врста међународних финансијских аранжмана неће бити *numerus clausus*, већ ћемо оставити отворену листу која ће моћи временом и развојем тржишта да се допуњује и модификује будући да су финансијски аранжмани флукутирајућа појава, па иако ће се одређени његови појавни облици вероватно још дуго времена задржати, не можемо да искључимо појаву нових модалитета.

Осврнућемо се и на општу материју међународних уговора и аналитички приказати правила међународног уговорног права примењена на међународне финансијске аранжмане. Ово сматрамо неопходним будући да се кредитни аранжмани, као, како смо поменули, најзаступљенији облик међународног финансирања (али и гаранцијски аранжмани), готово по правилу закључују у форми међународних уговора. Ово је од посебног значаја с обзиром на значај међународног

уговора као извора права у унутрашњим правним системима. Општи је став је да унутрашње право не може бити примењиво на међународни уговор и мењати договор страна које због свог посебног својства могу да дерогирају унутрашње норме. Међутим, мислимо да се треба позабавити детаљнијом анализом овог наизглед једноставног одговора и испитати га од случаја до случаја, посебно када су у питању међународни аранжмани који имају изразито комерцијалну природу, иако њихова сврха није приватноправна, већ јавноправна. Такође је упитно и поступање државе у овим аранжманима у смислу њеног поступања као комерцијалног субјекта или *ex iure gestionis*. Прво сматрамо упитним да поступање *ex iure gestionis* не може бити случај иако је природа међународних финансијских аранжмана комерцијална, будући да је њихова сврха финансирање сувереног дуга што им даје својство *међународноправног*, односно кроз својство државног империјума или *ex iure imperii*. Такође, мишљења смо да поступање државе у актима који су по својој природи *iure gestionis* не значи *prima facie* да се конкретан правни однос може сматрати искључиво приватноправним и из примене на њега искључити правила међународног јавног права будући да је увек неопходно спровести двостепени тест и испитати и сврху ових аранжмана, где би као резултат добили да јавноправни карактер ових послова не може бити искључен. Ово сматрамо тим пре ако је форма конкретног аранжмана међународни уговор. Из тог разлога бавићемо се анализом Бечке конвенције о уговорном праву, али и анализом приватноправних института отеловљених у законским и подзаконским нормама.

Анализа правне природе међународних финансијских аранжмана биће централни део дисертације. План нам је да сегментирано и изоловано спроведемо анализу елемената конкретног (инвестиционог пре свега) финансијског аранжмана из угла правила међународног јавног права. Без прејудуцирања резултата истраживања, сматрамо да је једносмеран одговор немогуће добити пре свега због различитих теоријских схватања када је у питању поступање државе у јавном или приватном својству, а затим и због нерегулисаног односа јавног и приватног права меродавног на ове односе. Затим, специфичности ових аранжмана се испољавају и на терену међународне одговорности субјекта међународних финансијских аранжмана, те последица такве одговорности које, можемо се на почетку сложити, морају бити другачије од последица прекршаја приватноправних уговорних односа. Код аспекта одговорности нарочито је важно обрадити питање имунитета својствено за субјекте јавног права – државе и међународне организације, као и границе тог имунитета у комерцијалним трансакцијама, уколико бисмо ипак стали на становиште да су међународни финансијски аранжмани приватноправни акти и да се на њих примењују правила унутрашњег права. У прилог доказивању једне хибридне правне природе ових аранжмана, осврнућемо се на форуме за решавање спорова који се у оваквим аранжманима уговарају. Испитаћемо значење и основаност таквог уговарања.

Сматрамо да, иако у пракси ови аранжмани живе дуго времена, њихова теоријска анализа је релативно нова и незаступљена, а у тренутку спровођења истраживања судови и надлежни органи нам не пружају смернице нити оквирне одговоре на многа спорна питања – најважније од њих је можда основаност дерогирања унутрашњих правних правила и примена општих начела међународног права, или пак било ког права и правног система које државе уговорнице сматрају најповољнијим. Сматрамо да уставност оваквих аката када су донети од стране држава такође може бити упитна. Не мислимо наравно на правна правила диспозитивне природе, већ пре свега на она која имају карактер императивних норми и норми јавног поретка, чија примена штити виталне интересе државе. Стога

ћемо дати приказ позитивноправних правила од значаја за међународне финансијске аранжмане када је Република Србија уговорна страна за који нам је циљ да послужи као својеврсан водич правницима практичарима приликом тумачења конкретног међународног финансијског аранжмана.

Нарочито ћемо обратити правила која уређују функционисање буџетског система и јавног дуга. Ту ћемо видети нивое овлашћења носилаца државне власти приликом ступања у ове аранжмане и контролу поступања носилаца државне власти са посебним овлашћењима у оваквим пословима. Видећемо и како се локални прописи понашају по питању имунитета, пре свега од извршења на државној имовини. Затим, посветићемо пажњу анализи и примени правила о јавним набавкама. Обрадићемо са посебном пажњом правила девизног пословања која су пре свега карактеристична за Републику Србију и у којој мери су дата правила примењива на међународне финансијске аранжмане, као и пре свега да ли уопште треба да буду (а да ли у пракси и јесу) примењива. На крају, али само по редоследу, не по важности, осврнућемо се на уређење међународних уговора у праву Републике Србије, њихову правну снагу и однос са Уставом Републике Србије, али и одређеним законима чија примена се у теорији и пракси сматра мандаторном (као део норми непосредне примене или норми јавног поретка).

Током истраживање ћемо фокусирати на практичне примере пре свега домаћег карактера – међународне (пре свега инвестиционе и у одређеној мери макроекономске) финансијске аранжмане у којима је Република Србија учесница. Намера нам је да практичним резултатом потврдимо хибридную правну природу ових аранжмана, али пре свега да установимо правила која би требало поштовати приликом сваке правне анализе ових аранжмана. У овом делу анализе фокус ће бити кредитни аранжмане у које је Република Србија улазила са међународним финансијским институцијама (као што су организације чланице Светске банке, Међународни монетарни фонд, Европска банка за обнову и развој, Европска развојна банка, и сл.), али и уговори о кредиту или уговори о додели бесповратних средстава који су у форми међународних уговора закључивани са страним државама и државним развојним банкама (на пример, додела бесповратних средстава од стране Републике Француске, Развојног фонда Уједињених Арапских Емирата, Немачке развојне банке (KfW), итд.). Сматрамо да је један овакав прегледан теоријски водич неопходан јер сличан у теорији данас не постоји, а од превасходног је значаја за праксу како би се тумачења оваквих правних односа уједначила, а очекивања страна била унапред предвидивија.

Циљ ове дисертације није само да буде једна прегледна анализа, већ да послужи за утемељење правила и принципа примењивих на овакве аранжмане и да послужи њиховом разумевању у пракси, па самим тим и ефикаснијем преговарању конкретних услова и управљању очекивањима страна учесница у аранжманима. Циљ је да послужи и теорији и пракси - теорији на начин што ће на један прегледан начин уобличити дуго присутну појаву, а пракси тако што ће дати јасне смернице за даља поступања. Те смернице треба да послуже пре свега државама уговорницама, а онда и правницима практичарима који саветују и помажу у структурирању оваквих трансакција, да се постави граница колико и каквих одступања у односу на норме унутрашњег права можемо чинити приликом уласка у међународне финансијске аранжмане, а које су вредности међународног права које чине овакве односе специфичним. Такође желимо да одговоримо и на питање шта супротна страна може очекивати у случају спора, по питању одговорности за последице поступања сауговарача супротно договореним условима и какву заштиту може тражити од

надлежних форума за решавање спорова. На крају, циљ ове дисертације је да оде корак даље и помири два понекад одвојено посматрана света права – међународно јавно и привредно право, а у нади да може да послужи као смерница и експертима ван граница наше земље у формулисању међународних правила када су међународни финансијски аранжмани у питању.

1. Значење међународних финансијских аранжмана

Међународни финансијски аранжмани јесу дужничко-поверилачки односи који настају поводом одређеног финансијског посла између субјеката међународног права и који могу имати различиту правну форму. Међународни финансијски аранжмани се увек односе на одређену финансијску обавезу државе. То је дефиниција коју аутор поставља и које ће се придржавати током даљег излагања у овом раду.

У датој дефиницији разликујемо неколико компонената. Реч је о дужничко-поверилачком односу који је неопходан да бисмо могли да говоримо о финансијском аранжману. „Дужничко-поверилачки однос“ подразумева постојање неке обавезе, у овом случају новчане, једне стране према другој за противчинидбу која се може огледати како у новцу, тако и у обавези испуњења одређених реформско-економских услова или провођења одређеног пројекта.

Финансијски аранжман, а самим тим и дужничко-поверилачки однос заснивају се на неком финансијском послу, односно финансијској обавези државе који има комерцијални карактер. „Финансијски посао“ је најчешће финансирање у виду зајмова и кредита, али као што ће бити изложено, могући су и други појавни облици финансијског посла формално постављени у облику уговора или других правних форми – једностраних изјава воље, или просто аранжмана што није правни термин, али се у пракси пре свега водећих међународних финансијских организација помиње. Појам аранжман користимо да не бисмо предметно ограничили облике међународних финансијских аранжмана на само уговоре или једностране изјаве воље, већ користимо термин који може да обухвати најразличитије видове финансирања и дужничко-поверилачких односа који тако настају.

На крају, термин „међународни“ односи се пре свега на одређење појма међународних финансијских аранжмана према субјектима који у њих улазе. Уједно ово је и основна карактеристика која ове послове разликује од чисто комерцијалних финансијских аранжмана који настају између привредних субјеката. Међународни финансијски аранжмани настају између субјеката међународног права, држава пре свега, али и међународних организација. То је кључна разлика међународног и комерцијалног финансијског аранжмана који настаје између комерцијалних субјеката. На страни дужника по правилу ће се налазити држава, док у улози повериоца можемо да видимо другу државу, али врло често и специјализоване међународне организације које се баве финансијским пословањем, а које у даљем раду зовемо међународним финансијским организацијама.

2. Опсег појма међународних финансијских аранжмана

Прва асоцијација на појам аранжман биће свакако *стенд-бај* (енгл. *stand-by*) аранжман ММФ-а, али то је само једна од варијација. Много је различитих аранжмана који у основи имају међународно финансирање и циљ нам је да што више

таквих аранжмана обухватимо овим радом. Тако постоје финансирања кроз издавање дужничких хартија од вредности од стране држава, затим примесе финансирања постоје и у пословима са финансијским дериватима које закључује држава, те у улагањима и бесповратним давањима која се чине држави. Ипак, примарно ћемо се бавити примарним финансијским аранжманом – зајмовима и кредитима, као и гаранцијским аранжманима који често допуњују кредитне послове,⁴ али ћемо се осврнути и на ове друге појавне облике како би анализа била што комплетнија.

Дакле, у овом раду појам међународних финансијских аранжмана обухвата преваходно кредитне и гаранцијске послове између субјеката међународног права који могу бити у форми уговора или не, али и друге врсте међународног финансирања као што је издавање дужничких хартија од вредности, бесповратна давања, али и мање очигледни облици финансирања као што су страна улагања и пословање са финансијским дериватима. Листа финансијских аранжмана који могу бити међународни није затворена, те се оставља могућност њеном сталном допуњавању будући да је у питању врло жива појава, те пракса временом може и вероватно хоће изнедрити и различите друге појавне облике.

У све ове врсте правних односа улази и улазила је и наша држава, Република Србија, те ћемо се у анализи држати практичних примера чији смо сведоци били, што би требало да буде од помоћи за приближавање једне теоријске анализе практичним проблемима и препрекама са којима су актери били суочени.

II. Полазне хипотезе

Постизање финансијске стабилности и једнакости у међународном окружењу кроз финансијске аранжмане хибридне јавноприватне правне природе је неопходно како би се избалансирани односи једнаких неповредивих учесника у овим аранжманима – држава као носилаца суверене власти. Пак, разлике се приказују кроз њихов различит финансијски положај и политичку доминацију, што симулира однос кредитора и дужника на терену приватног права. Сматрамо да је симулација таквог односа неопходна да би се циљ финансијског аранжмана реализовао, али да се мора водити рачуна о капацитету дужника који је такође држава и иако економски слабија у датом тренутку, треба да ужива исти положај као његов финансијски стабилнији поверилац. Такође, односи у међународним финансијским аранжманима теже да буду неједнаки и неизбалансирани упркос томе што су учесници аранжмана субјекти међународног права. То се најбоље огледа у принципу условљености који се базира на низу услова за финансирање које повериоци пружају дужничкој страни (нпр. у виду спровођења одређених формалних поступака, реформе законодавства, еколошких стандарда и сл.). О томе ће бити више речи у излагању које следи.

Из претходног логички долазимо до следеће хипотезе која се базира на чињеници да су финансијски аранжмани у основи почивају дужничко-поверилачки

⁴ Појам кредит односно зајам користимо као синониме иако у привредноправним односима они имају другачије значење зависно ко се налази у улози финансијера – банка односно лице које има дозволу за бављење кредитно-депозитним пословима или неки други ентитет коме кредитирање не спада у основну делатност.

односи где поверилачка страна диктира услове аранжмана као економски јача који се уговарају између држава (било директно било посредством међународних организација). Диктирање услова и контрола поступања једне државе у улози повериоца као економски јаче, сматрамо да доводи у питање важење максиме *par in parem non habet imperium*. Међутим, сматрамо да и у финансијским аранжманима морају да постоје механизми да се наведена максима одбрани и да приватноправна природа ових аранжмана није довољно оправдање за одступање од једног опште прихваћеног правила међународног права.

Хипотеза да међународни финансијски аранжмани имају хибридную правну природу јер су учесници ових аранжмана државе као носиоца суверене власти или ентитети сачињени од држава такође носилаца суверене власти, оправдава јавноправни карактер ових аранжмана који се и формално исказује кроз најчешћу форму (доминантних) одређених врста међународних финансијских аранжмана (као што су на пример кредитни аранжмани, гаранцијски аранжмани, и слично). С друге стране, уговорни односи страна финансијских аранжмана су комерцијалне природе, што доводи до тога да се државе као субјекти међународних финансијских аранжмана понашају као комерцијални субјекти. На примеру кредитног аранжмана можемо рећи да се ово пре свега огледа у чињеници да се кредит даје под одређеним комерцијалним условима отплате, уз одговарајућу камату, наплату трошкова, наметање обавеза чињења (нпр. кроз разне врсте информисања зајмодавца) или уздржавања од чињења (нпр. ексклузивност уласка у уговоре исте или сличне врсте са осталим кредиторима, промене на имовини и сл.). Из наведеног долазимо до закључка да природа ових аранжмана мора остати хибридна иако више нагиње јавноправној природи, али да одређена разграничења и дефинисања могу помоћи у разумевању ових аранжмана и њиховој анализи у пракси.

Сматрамо да поступање државе у приватноправном својству, делујући *iure gestionis*, не може бити до краја и у потпуности одвојено од њеног поступања у јавноправном својству, делујући *iure imperii*, те да поступања државе у овим различитим улогама, некада није довољно да одреди природу правног посла којем држава приступа. Иако има и опречних мишљења у литератури, али и оних који ће подржати овај став, јавноправно и приватноправно својство државе су неодвојиве целине једног целог и не могу се посматрати у потпуности изоловано. Стога, сматрамо да је ова два пола својства државе потребно помирити, а не међусобно искључивати, како би се одговарајући однос по питању финансирања између држава могао ваљано обликовати. Ипак сматрамо да се мора дати у неку руку једнозначан одговор по питању правне природе ових аранжмана и аутор се опредељује да то буде јавноправна природа из разлога који ће бити образложени у даљем току излагања.

Сматрамо да се међународни финансијски аранжмани најчешће формализују као међународни уговори, али права и обавезе уговорних страна имају комерцијални карактер јер је неопходно уредити однос између две државе (укључујући и различите форме у којима те државе могу да иступају) правним актом високе правне снаге као што је међународни уговор, те да је и сврха ових аранжмана јавноправна пре него приватноправна. С друге стране комерцијални карактер диктира сама природа конкретног посла с обзиром на то да је у питању финансирање. Са тим у вези потребно је помирити форму и садржину на одговарајући начин који ће странама учесницима дати најефикаснију заштиту. До конфузије долази због чињенице да форма међународног уговора подразумева примену међународног права. У смислу опсега међународног права, њега не могу сачињавати локална законодавства која уређују уговорне односе по питању неке комерцијалне трансакције, а правила

међународног права нису адекватна да до детаља испрате овакве врсте правних послова. Зато морамо поставити јасне и свима прихватљиве границе када је у питању примена права на међународне финансијске аранжмане.

Наставно на претходну хипотезу, тврдимо да својство субјеката међународних финансијских аранжмана – држава, оправдава употребу правила међународног права и општеприхваћених правних начела на тај уговорни однос. Ова тврдња може наићи на оспоравања у теорији када држава иступа у приватноправном својству, дакле мимо своје суверености, што је у овом случају упитно. С друге стране прихватамо да државе често договарају примену правила приватног права будући да су комерцијални услови међународних финансијских аранжмана много подобнији да буду предмет анализе приватног (трговинског/привредног) права, што такође сматрамо оправданим, али мислимо да се мора јасно назначити шта употреба приватноправних института на комерцијални однос две државе које иступају у својству носилаца сопственог империјума значи у пракси и какве импликације има по одговорност државе.

Самим тим долазимо до последње хипотезе да међународни финансијски аранжмани могу да егзистирају кроз своју двојаку јавно-приватну правну природу, али је неопходно препознати и дефинисати и једне и друге елементе како би међу самим субјектима међународних финансијских аранжмана било неспорно на правила које природе се они обавезују, као и да би анализа међународних финансијских аранжмана у случају спора била доследна и допринела стварању унификоване праксе и правне сигурности. Уколико оваквог закључка изостане, остајемо у пољу конфузије овог хибридног института који смо назвали међународни финансијски аранжман. Тиме се оставља могућност различитог тумачења и разумевања ових односа, што може довести и до различите реакције унутрашњих највиших судова држава приликом заузимања става о уставности одређених међународних уговора која садрже одступања од унутрашњих правних правила. Због тога сматрамо да унификовање приступа тумачењу међународних финансијских аранжмана може значајно да допринесе стварању правне сигурности и извесности државама када ступају у овакве односе. Узевши у обзир учесталост ових аранжмана и њихову историјски континуирану присутност, сматрамо да је процес унификације неопходан.

III. Методологија истраживања

Методе које ћемо користити у истраживању ове докторске студије укључују пре свега логичку обраду грађе, односно правно-догматски метод од ког се полази приликом сваког изучавања права и анализа правних правила. Користићемо га приликом анализе међународних и домаћих извора права неопходних за долажење до синтетичких закључака предметних хипотеза.

Затим, користиће се функционални метод чији ће задатак бити да преиспита функцију правила међународног јавног права и приватног права на односе страна учесница међународних финансијских аранжмана.

Користићемо и мултидисциплинарни метод који подразумева економску, математичку и финансијску анализу одређених комплексних института, који поседују и друге димензије осим правне, а чије разумевање је неопходно за формирање правних закључака. Пре свега мислимо на економске, математичке и

финансијске димензије кредитних послова и послова са хартијама од вредности и финансијским дериватима. Економска и финансијска анализа ће нам бити неопходне и у разумевању одређених ставова заузетих у литератури а поводом положаја конкретних држава о којима је било речи.

Позитивноправни метод ћемо користити за анализу важећих законских одредби и њиховом практичном домаћају у покушају да оценимо оправданост и могућност примене одређених правила унутрашњег права на међународне финансијске аранжмане.

Индуктивни метод ће нам помоћи да на основу појединачних случајева формирамо универзалне закључке, што је од нарочите важности приликом анализе појединих међународних финансијских аранжмана и праћења сличности и разлика који се међу њима јављају.

Метод синтезе и дедуктивни метод ће нам послужити да дођемо до крајњег исхода – представљања униформног приступа анализи међународних финансијских аранжмана који ће настати као општи закључци анализе различитих појавних облика и елемената међународних финансијских аранжмана.

IV. Систематика истраживања

У уводним разматрањима дефинисали смо предмет овог истраживања кроз одређивање појма међународног финансијског аранжмана који као такав није дефинисан у до сада доступној домаћој и страниј стручној литератури. Појам међународних финансијских аранжмана ипак препознаје домаћа и страна пракса будући да су међусобни односи држава ради преноса финансијских средстава и постизања финансијске стабилности веома чести у данашњој пракси. У уводним разматрањима смо покушали да поставимо примарне оквире анализе кроз теоријско дефинисање појма међународног финансијског аранжмана, али и кроз таксативно навођење аранжмана финансирања који се доминантно користе у пракси и који испуњавају дату дефиницију.

У првој целини рада циљ је представити основне компоненте међународних финансијских аранжмана. Поћи ћемо прво од одређивања субјеката, где централну улогу има држава која је увек страна финансијског аранжмана који има карактеристике међународног, било да дејствује самостално било да је удружена са осталим државама. Како државе често у финансирањима наступају индиректно, такорећи удружено и отеловљено кроз међународне организације, други најзначајнији део анализе субјеката међународних финансијских аранжмана посвећујемо међународним организацијама како својственим субјектима међународног јавног права. Прво ће бити приказане неке опште карактеристике међународних организација како би се даље могло пратити њихово понашање у самим аранжманима, а посебан акценат ће бити стављен на међународне финансијске организације које имају доминантну ролу када је међународно финансирање у питању. Ово посебно истичемо имајући у виду да су основни циљ и сврха међународних финансијских организација управо међународно финансирање.

Следећу целину рада посветићемо анализи међународног уговорног права у контексту међународних финансијских аранжмана. Ово чинимо из разлога што је форма међународног уговора веома честа форма међународних финансијских

аранжмана и за то постоје одређена оправдања која се огледају у предностима које уговорне стране и учесници аранжмана уживају. То ће бити кључна тема ове целине дисертације.

Трећу по реду целину посветићемо представљању подела међународних финансијских аранжмана по њиховој намени и по њиховој врсти. У погледу намене (сврхе) издвојићемо макроекономске и инвестиционе финансијске аранжмане. Маркоекономским финансијским аранжманима (под којима сматрамо међународне монетарне аранжмане, реформске аранжмане и аранжмане финансијске подршке) нећемо се претерано бавити пре свега због непостојања практичних јавно доступних примера када су ови аранжмани у питању. Представићемо само неке основне врсте ових аранжмана и начин на који они функционишу, али се нећемо њима бавити у детаље. Затим наводимо поделу међународних финансијских аранжмана по врстама које таксативно наводимо и класификујемо, остављајући при том листу отворену због могућности настанка различитих хибридних модела аранжмана. Врсте финансијских аранжмана које добијају епитет међународних дефинисањем њихових учесника као субјеката међународног јавног права приказују се градиционо – од најзаступљенијих, односно оних у којима је елемент финансирања доминантан, до оних код којих је елемент финансирања тек донекле изражен (на пример, страна улагања или послови куповине финансијских деривативних инструмената од стране држава). Посебно се бавимо елементима финансирања у тзв. нестандартним финансијским аранжманима, као што су послови куповине дужничких хартија од вредности које издају државе, а купују међународне финансијске институције, друге државе, државни фондови или развојне државне банке и тиме доприносе побољшању финансијског положаја државе издаваоца. Образложићемо и да ли се овакви послови могу и да ли их треба сматрати финансијским аранжманом у смислу значења тог појма како је препознат у литературу. Посебна пажња је посвећена и пословима куповине финансијских деривативних инструмената од стране државе. Мислимо пре свега на финансијске деривате као што су каматни и девизни свопови који служе заштити од ризика којима је држава изложена када ступа у кредитне аранжмане. Ову врсту послова смо укључили у истраживање с обзиром да су у унутрашњим правним класификацијама овакви послови обухваћени регулативом јавног задужења и буџетског система и с обзиром на то да и у оваквим врстама послова држава може да оствари финансијску користи зависно од исхода конкретног посла.

Четврта целина је централни део рада будући да представља екстензивну анализу појединих елемената међународних финансијских аранжмана. Анализа је двојака – из угла међународног јавног права и из угла привредног (трговинског) права. Сматрамо да је овакав приступ неопходан да би се дошло до циља дисертације – дефинисања правне природе конкретних елемената ових аранжмана и примене одговарајућих правних института у пракси будући да природа аранжмана диктира и примену права – међународног или унутрашњег, и понашања учесника у конкретном односу по питању одговорности, извршења обавеза и остваривања права. Приликом анализе конкретних одредби међународних финансијских аранжмана у циљу ове анализе позабавићемо се превасходно међународним инвестиционим аранжманима, и то типичним облицима ових аранжмана који су кредитни и гаранцијски послови, као и послови бесповратних давања код којих ћемо анализирати оне који имају макроекономску сврху будући да су они карактеристични за ову врсту међународних финансијских аранжмана.

На ово се логички надовезује и следећа целина која се бави последицама повреде међународних финансијских аранжмана. Анализа која се спроводи у овом делу такође има за циљ да дефинише природу међународних финансијских аранжмана у погледу међународне одговорности, у погледу последица које могу да наступе и у погледу компетентне јурисдикције и начина решавања спорова. У овом делу ће се поново показати двојака хибридна природа међународних финансијских аранжмана која не може бити једнострано дефинисана, али се ипак могу пружити смернице за разумевање њихових одређених сегмената. Аутор ће се упркос тврдњи да је правна природа по својој суштини хибридна, јавноправна компонента преовлађује и да у случају спора да ли се ови акти морају дефинисати искључиво као приватноправни и међународноправни, ми ћемо доћи до закључка да у случају сумње превагу ипак треба дати међународноправној, односно јавноправној природи.

Претпоследњи део бави се практичном анализом релевантних позитивноправних одредаба прописа Републике Србије који могу да буду, уколико то јесу, примењиви на међународне финансијске аранжмане. Циљ ове главе јесте да буде изолован водич правницима практичарима приликом анализе конкретних међународних финансијских аранжмана. Стога, она нема за циљ препричавање одредаба прописа, иако можда тако делује, већ да на сумаран начин прикаже примењива правна правила на једном месту како би се задатак правника практичара олакшао – како би се пружила на једном месту целокупна анализа која правна правила треба консултовати макар када је у питању правни систем Републике Србије.

У закључним разматрањима образлажемо резултате истраживања и сагледавамо успешност целог подухвата – да ли се након комплетне правне анализе међународних финансијских аранжмана може доћи до униформних правила и уједначеног приступа и тумачења ових аранжмана у пракси.

V. Циљ истраживања

Циљ ове докторске дисертације је да дефинише појам међународних финансијских аранжмана и постави правна правила која треба применити у њиховој практичној анализи, одређених преваходно у односу на субјекте и врсту аранжмана, те да пружи прегледну анализу правила међународног јавног и привредног права примењивих на међународне финансијске аранжмане који утичу на њихову хибридную правну природу. Циљ је да дефинисана правна правила и правна природа послуже не само као теоријска расправа, већ и као практични водич приликом структурирања ових аранжмана, да помогне самим учесницима, али и правницима практичарима. На крају, најважнији циљ је да ово истраживање буде корисно штиво за светске стручњаке приликом формулисања различите врсте међународних правних правила која би регулисала или даље уређивала ову материју.

Циљ ће бити оправдан ако резултат истраживања буде у складу са њим, а то је да установимо и дефинишемо појам међународних финансијских аранжмана на униформан начин до сада непознат у теорији и пракси, а затим да образложимо хибридную правну природу овог појма и установимо примењива правила и институте. Предности које можемо постићи су многобројне: стране учеснице ће са већом извесношћу улазити у ове аранжмане, правна саветовања у овој области биће униформнија, границе унутрашњих права и њихова коегзистенција са правилима међународног јавног права биће јасно дефинисана.

Сматрамо да је ова појава неоправдано занемарена у правној теорији, иако је била предмет многих економских, финансијских, политичких, па чак и математичких расправа. Та мултидимензионалност појаве коју називамо међународним финансијским аранжманима доприноси бољем разумевању њихове правне природе, а дефинисање њихове правне природе може да буде од значаја и за разумевање и анализу појма и на пољу тих других наука, пре свега економије и политике.

Дакле, резултат који очекујемо јесте да појам међународних финансијских аранжмана након ове дисертације постане препознатљив за почетак у домаћој теорији и пракси и да њихово правно регулисање постане униформно. У том смислу ова дисертација ће представљати један прегледан научни рад, али и рад са оригиналним решењима и поставком правних проблема за које ће аутор понудити у теорији утемељена практична решења. Резултат који желимо да остваримо јесте и да ова дисертација послужи и допринесе судској пракси и резонувању судова и других тела надлежних за решавање спорова у случају спорова по основу ових аранжмана. Сматрамо да је овај резултат једноставно остварив јер треба да настане као последица дубинске и систематске анализе различитих правних правила и њиховом синтетисању како би се један хибридни институт уједначено објаснио и ставио у предвидиве оквире.

Научни допринос ове дисертације је пре свега што ће бити зачетник у дефинисању једне распрострањене, али никада до сада на свеобухватан начин у праву представљене појаве. Допринос може да се огледа и у идеји аутора да прикаже коегзистенцију различитих правних правила чије су димензије присутне у овом истраживању – правилима међународног јавног права и привредног права. Допринос, можда и највећи, јесте то што ће ова дисертација моћи да послужи као својеврсна кодификација до сада „раштрканих“ правних правила везана за појаву коју називамо међународним финансијским аранжманима. Истичемо да поред научног, ова дисертација треба да има и допринос правној пракси, а томе ће посебно служити њен последњи део у ком се бавимо анализом конкретних међународних финансијских аранжмана како бисмо демострирали да овај рад није и не треба да буде слово на папиру, већ само бележење и кодификација једне присутне и распрострањене правне појаве.

ГЛАВА II. СУБЈЕКТИ МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

Када говоримо о субјектима међународних финансијских аранжмана говоримо заправо о (појединим) субјектима међународног права – и то државама и међународним организацијама које смо препознали као кључне актере и носиоце права и обавеза у међународним финансијским аранжманима. Пре него што се упустимо у приказ основних елемената и карактеристика релевантних субјеката међународног права, изнели бисмо пар уопштених запажања о субјективитету у међународном праву и субјектима међународног права као таквим.

Иако појам правног субјективитета није апсолутан концепт, сматра се да у међународном праву субјективитет поседује онај ентитет који је подобан да буде носилац права и обавеза утврђених нормама међународног права и који има способност да позива на одговорност и одговара, односно да тужи и буде тужен за повреде норми међународног права у судском или другом поступку. Видимо да је концепт субјективитета у својој основи сличан појму субјективитета које познаје и грађанско право, односно да се појам субјективитета у својој основи прилагођава конкретном правном систему у коме је потребно деловати. У том смислу, субјекти међународног права, поред горе наведена два својства, треба да буду подобни и да буду уговорне стране у међународним уговорима, као и да уживају привилегије и имунитете од националних јурисдикција када делују у оквирима међународног права.⁵ Међутим, не испуњавају сви субјекти међународног права све ове елементе у сваком тренутку, али је свако од њих у одређеној ситуацији подобан да буде титулар права и обавеза и да позива на одговорност односно одговара за повреде норми међународног права. Заправо, субјективитет у међународном праву одликује способност ентитета да учествује у међународним односима и да као такав учесник буде прихваћен од стране међународне заједнице.⁶

Државе су те које по својој природи одговарају опису ентитета који је подобан да буде субјект међународног права. Поред држава, неспорно је да су и међународне организације подобне да буду сматране субјектима међународног права у оквирима делатности које обављају. Поред ових неспорних категорија које уживају међународноправни субјективитет, теорија додељује ово својство и ентитетима као што су појединац (индивидуа), корпорације (приватне компаније), јавне компаније (јавна предузећа), не-државне оружане групе, невладине и регионалне организације, али понављамо да је њихов субјективитет ограничен на конкретне ситуације, док је

⁵ Malcom N. Shaw, *International Law International Law, Sixth Edition*, Cambridge University Press, Њујорк, 2008, стр. 197; James R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, Eighth Edition*, Oxford University Press, Oxford University Press, Оксфорд, 2012, стр. 115; Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 122-124; Матеј Савић, „Теоријске концепције међународноправног субјективитета“, *Правни живот*, бр. 12 том IV, Београд, 2018, стр. 211-222.

⁶ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 197.

једино држава субјект међународног права у комплетном смислу и у сваком тренутку је подобна да испуни све елементе субјективитета⁷.

Као што смо напоменули, у контексту међународних финансијских аранжмана релевантни субјекти међународног права јесу државе и међународне организације чији елементи ће бити детаљније размотрени у наставку. Државе су једини ентитети који испуњавају све елементе субјективитета у међународном праву, односно ти елементи су и кројени по узору на особине државе⁸. За разлику од државе која је носилац концепта међународног субјективитета, субјективитет међународних организација је ограничен у много чему⁹. Међународне организације немају способност креирања норми међународног права, дакле нису и ствараоци међународног права. Међународне организације такође по правилу нису подобне да буду странке пред неким међународним трибуналима (нпр. пред Међународним судом правде), обим уговарања им може бити ограничен и немају право посланства. Такође, обим субјективитета међународних организација није једнак за све организације као што је то случај са државама. Поред међународног субјективитета, међународним организацијама субјективитет признају и унутрашња права ради постизања циља те конкретне организације, те се субјективитет у унутрашњем праву сматра акцесорним у односу на међународни субјективитет.¹⁰

Поред држава и међународних организација, у контексту међународних финансијских аранжмана релевантни су и неки други ентитети који се често јављају као уговорне стране међународних финансијских аранжмана. Мислимо пре свега на државне развојне банке и фондове које учествују у финансијским аранжманима најчешће у име државе која их је основала, те се у вези са њима поставља питање међународног субјективитета када делују у конкретној ситуацији – као уговорне стране међународног финансијског аранжмана, на шта ћемо се детаљније осврнути у наставку који следи. Такође, релевантни међународни субјекти у контексту међународних финансијских аранжмана су и приватне односно јавне компаније, али и групације држава које делују заједнички у одређеном финансијском аранжману, али не чине међународну организацију.

I. Држава

Држава је основни и најважнији субјект међународног права кога одликује способност да буде носилац права и обавеза у међународном праву без примарних

⁷ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 197; Martin Dixon, Robert McCorquodale, Sarah Williams, *Cases & Materials on International Law, Sixth Edition*, Oxford University Press, Њујорк, 2016, стр. 136-137; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 115; Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, op. cit., стр. 124-127; Владимир Стојиљковић, „Држава као субјект међународног привредног права“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2002, Београд, 2002, стр. 833-834; Матеј Савић, „Теоријске концепције међународноправног субјективитета“, *Правни живот*, бр. 12 том IV, Београд, 2018, стр. 211-222.

⁸ М. Крећа, *Међународно јавно право*, op. cit., стр. 128.

⁹ M. N. Shaw, *International Law International Law*, op. cit., стр. 197.

¹⁰ М. Крећа, *Међународно јавно право*, op. cit., стр. 130-132.

ограничења (ограничења су могућа само уколико сама држава на то пристане, али пак то ограничење неће утицати на трајну способност државе да као носилац права и обавеза у међународном праву делује неограничено). Правни субјективитет државе у међународном праву је темељ за формирање субјективитета других субјеката међународног права¹¹. Под субјектом међународног права у овом смислу сматрамо ентитет који има способност да буде носилац права и обавеза у међународном праву на начин да ужива заштиту својих права и да буде одговоран за кршење својих обавеза. Приказана дефиниција јесте наизглед циркуларна, а своди се на подобност субјекта да утужи повреду норме међународног права, подобност да буде уговорна страна у међународним уговорима и конвенцијама и подобност да ужива привилегије и имунитет од националних јурисдикција.¹² Описани елементи субјективитета у међународном праву одговарају пре свега својствима државе које су примарни и дуго биле једини субјекти међународног права.¹³

Држава се у теорији најчешће укратко дефинише као територијална заједница људи са врховном влашћу.¹⁴ Како наводи и Крећа, државом се сматра ентитет који поседује три елемента истовремено (кумулативно): постојано (трајно) становништво што би означило скупину појединаца који настањује одређену територију јер је начином живота везана за ту територију а чији чланови поседују држављанство односне државе, утврђену територију што би била конзистентна и повезана територија над којом се врши државна власт, и суверену власт што би био основни конститутивни елемент државе а представља конституисану владу.¹⁵

Постојање постојаног (трајног) становништва као елемент државе захтева се природно без потребе да се одреди минималан број становника неопходан да би се овај критеријум сматрао испуњеним. С друге стране, то становништво мора бити статистичка категорија, дакле мора бити мерљиво.¹⁶ Поседовање држављанства спорна је тачка у елементу постојаног становништва. Иако се на први поглед сматра оправданом, сматра се да држављанство произлази из постојања државности те да јој не може претходити, тако да поједини аутори сматрају да се држављанство не може захтевати за постојање постојаног становништва као елемента државе (нпр. Кравфорд). С друге стране, неопходно је да становништво буде постојано, трајно на

¹¹ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 197; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law Cases & Materials on International Law*, op. cit., стр. 137; Патко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 151.

¹² J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 115.

¹³ Antonio Cassese, "States: Rise and Decline of the Primary Subjects of the International Community", стр. 78 у Bardo Fassbender, Anne Peters (editors), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Oxford University Press, Оксфорд, 2012.

¹⁴ Р. Марковић, *Уставно право*, op. cit., стр. 151.

¹⁵ Alexander Orakhelashvili, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, Routledge, 2022, стр. 75; М. Крећа, *Међународно јавно право*, op. cit., стр. 139-140. О томе слично и Сенад Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права*, докторска дисертација – необјављено, Београд, 2012, стр. 29-30.

¹⁶ Н. Charlesworth, C. Chinkin, „The Boundaries of International Law“ у M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law Cases & Materials on International Law* op. cit., стр. 139.

одређеној територији, чиме се овај елемент државности повезује са следећим – утврђена територија, будући да организовано постојано становништво не би могло да постоји а да није одређено територијом.¹⁷

Потреба за постојањем утврђене територије не подразумева постојање утврђених граница, па тако држава може бити призната и елемент утврђене територије испуњен иако постоји сукоб око државних граница докле год постоји конзистентна територија која је контролисана од стране владе државе у питању. Такође, не захтева се ни постојање неког минимума територије да би се овај елемент сматрао испуњеним, па се тако државе могу свести на изузетно малу територију под условом да су оне независне на тој територији. Не захтева се ни минимум становништва који би требало да обитава на тој територији за испуњење овог услова. Та територија подразумева вршење одређене контроле у виду власти над њоме. Тиме се елемент територијалности повезује са елементом суверене власти.¹⁸ Такође, територија на којој се врши државна власт мора бити кохерентна и представљати интегралну целину, без обзира што се постојање јасних граница не захтева, а територија мора бити испуњена становништвом које на њој чини већину како бисмо могли да говоримо о испуњености овог елемента државности.¹⁹

Последњи елемент, суверена власт, како смо рекли подразумева конституисану владу која врши власт над одређеним постојаним становништвом на утврђеној територији под условом да је та власт ефективна. Овај елемент је кључан за постојање државе јер одређује њену независност. Такође, преостала два елемента – постојано становништво и утврђена територија су у функцији суверене власти будући да је неопходно да се власт врши управо над постојаним становништвом на утврђеној територији.²⁰ Власт мора бити стабилна да би се могло говорити о ефективном вршењу власти, што се доводи у везу са формом те власти – није свака власт подобна да ефективно влада одређеном територијом над одређеним становништвом и тиме испуни овај елемент државности. Стабилну власт одликује правни поредак који је подржава и адекватан државни апарат који чине правни и административни органи. Власт треба да омогући да се држава сматра кохерентном, компактном целином у којој влада јединство и која је уређена и организована, а

¹⁷ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 199-202; J. R. Crawford, *Creation of State*, “Criteria for Statehood as Effectiveness”, Oxford University Press, Оксфорд, 2016, стр. 48-56, J. R. Crawford, *Brownlie’s Principles of Public International Law*, стр. 128.

¹⁸ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 199-202; J. R. Crawford, *Creation of State*, “Criteria for Statehood as Effectiveness”, *op. cit.*, стр. 48-56; J. R. Crawford, *Brownlie’s Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 128.

¹⁹ H. Charlesworth, C. Chinkin, „The Boundaries of International Law“ у M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 140.

²⁰ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 199-202; J. R. Crawford, *Creation of State*, “Criteria for Statehood as Effectiveness”, *op. cit.*, стр. 48-56.

власт се у том случају има сматрати главом тела државе коју чине утврђена територија и постојано становништво.²¹

Поменуте критеријуме Кравфорд сматра класичним критеријумима државности (*ex factis jus oritur*), а њима још додаје и подобност ентитета да улази у односе са другим државама, независност (формалну и суштинску), сувереност и друге елементе државности под којима сматра трајност, способност прихватања међународног права, одређени степен цивилизације, признање и правни поредак²².

Подобност ентитета да улази у односе са другим државама на међународном нивоу више се не сматра нужним елементом државности будући да се та подобност управо јавља као последица државности а не као услов за државношћу. Подобност ентитета да улази у односе са другим државама на међународном нивоу је уједно и отеловљење независности тог ентитета који претендује да се сматра државом.²³ С друге стране, независност је суштински елемент државности по Кравфорду, али је само поимање независности тешко одредити будући да је тешко повући линију између формалне независности која постоји на папиру и суштинске независности која подразумева потпуно самостално поступање неког ентитета (што укључује пре свега финансијску и економску независност).²⁴ Међутим, требало би разликовати правну од било које друге независности у смислу да се постојање било какве (неправне) зависности државе о другу државу не би сматрало нарушавањем независности подређене државе у смислу међународног права. Једино уколико би се одређена држава у потпуности сматрала конзумираном од стране друге државе, тако да самостално уопште не постоји, могли бисмо рећи да не постоји ни њена независност.²⁵ Независност би подразумевала одвојено постојање једног ентитета у оквиру својих граница који није под влашћу ни једне друге државе нити групе држава. Такође, независност се може сматрати и правом државе а не елементом државности.²⁶ Сама независност у међународном праву за државу ствара одређена права и обавезе као на пример право вршења власти на утврђеној територији над постојаним становништвом, а с друге стране и обавезу осталих држава да се не мешају у унутрашње послове друге независне државе и да се суздрже од било каквог облика интервенције усмереног на другу независну државу.²⁷ Независност подразумева и постојање уређеног правног система, владавину права и закона, као и постојан правни и административни механизам отеловљен у државним органима како би одређени ентитет био самодовољан.²⁸ У вези са независношћу јавља се и

²¹ Н. Charlesworth, C. Chinkin, „The Boundaries of International Law“ у М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 139; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 128-129.

²² J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 89

²³ *Ibid*, стр. 130-131.

²⁴ J. R. Crawford, *Creation of State, op. cit.*, стр. 90.

²⁵ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 211.

²⁶ J. R. Crawford, *Creation of State, op. cit.*, стр. 62-67.

²⁷ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 212.

²⁸ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 131.

право на самоопредељење које представља и право да се буде држава једнака у правима и обавезама у међународним односима са другим државама.²⁹

У уској вези са независношћу јесте и сувереност као елемент државности, а често се користи и као синоним за независност. Сувереност се изражава кроз потенцијал државе да установљава права, обавезе, овлашћења, привилегије и имунитете на сопственој територији и према трећим државама³⁰. Сувереност често има политичку конотацију и везује се за ауторитет ентитета у обављању унутрашњих и спољњих послова.³¹ Иако ће о суверености бити изнето више детаља у наставку излагања, истакли бисмо само да се сувереност сматра кључним елементом потребним за настанак државе (иако је многи не признају као самосталан елемент државности већ је разумеју и црпе из суверене власти као елемента државности), те да делује у више смерова – ка споља и тиме омогућава да се држава сматра признатом у међународним односима са осталим субјектима међународног права, али и ка унутра – да држава има и врши неприкосновену власт на својој територији и над својим становништвом у коју остале државе (и субјекти међународног права) не могу да се мешају.³²

Од осталих критеријума државности које наводи Кравфорд, трајност подразумева постојање разумних индиција да ће одређени ентитет трајати дуже времена. Способност прихватања међународног права одређује се углавном негацијом – недостатак ове способности код одређеног ентитета онемогућио би том ентитету да се сматра државом. Одређени степен цивилизације доводи се у везу са елементом постојаног становништва будући да се сматра да није свако становништво одређене територије подобно да буде елемент државности већ да је неопходно да то становништво буде способно да поштује остале државе и принципе који међу њима важе, те да буде део међународне заједнице и учествује у односима међу државама. Признање се често оспорава као елемент државности будући да постоје и ентитети који испуњавају преостале критеријуме државности, али не и признање, што није довољно да би се оне окарактерисале као неподобне да се сматрају државама. С друге стране, непризнавање одређеног ентитета као државе утиче на способност тог ентитета да буде носилац права и обавеза у односима са другим државама, што би утицало и на испуњеност осталих елемената државности, на пример, независности.³³ Истиче се и да је признање само метод признавања одређене фактичке ситуације којим се тој фактичкој ситуацији додељује правни оквир. У том смислу разликује се конститутивно и декларативно признање државе при чему код конститутивног признања држава не настаје до акта признања када она постаје препозната у очима међународног права, док код декларативног признања акт признања има само

²⁹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 141.

³⁰ *Ibid*, стр. 134.

³¹ J. R. Crawford, *Creation of State*, *op. cit.*, стр. 90.

³² H. Charlesworth, C. Chinkin, „The Boundaries of International Law“ у M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 139.

³³ J. R. Crawford, *Creation of State*, *op. cit.*, стр. 90-93.

политичку конотацију, а држава постоји кад се сви елементи државности испуне, без обзира на признање.³⁴

На крају, у модерном друштву постојање државе везује се и за постојање правног поретка као битног елемента државности како би се избегла рушења држава актима револуције и безакоња. Чак и ако се овај критеријум сматра превише рестриктивним, постојање макар базичних правних норми треба се сматрати елементом државности. Те базичне норме треба да садрже све што је потребно за постојање, идентитет и трајање једне државе и успостављање њене власти.³⁵

Државност одређеног ентитета огледа се и у његовом капацитету да поштује правила међународног права, односно да дела као субјект међународног права, уз уважавање одређеног степена цивилизације.³⁶ Држава треба да поседује свој идентитет у односима са другим државама и да буде трајна творевина у међународном праву.³⁷

У наставку излагања које следи у овој секцији изложићемо институте које сматрамо од значаја за улогу државе у међународним финансијским аранжманима из угла међународног јавног права (с тим да ће о одговорности и имунитету бити више детаља изложено у посебној глави VI, док ћемо у овој глави дати само основни приказ ових института од значаја за даље праћење задатог тога излагања).

1. Сувереност

Сувереност означава неограничену, врховну власт и потпуну државну независност и потиче од француске речи *souveraineté*.³⁸ У нашој правној теорији сувереност се дефинише као врховна власт над државном територијом и становништвом која је независна од било које друге власти и ограничена само правилима међународног права,³⁹ или као сила преображена у власт присуством права.⁴⁰

³⁴ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 207.

³⁵ J. R. Crawford, *Creation of State, op. cit.*, стр. 93-95.

³⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 134.

³⁷ *Ibid*, стр. 141.

³⁸ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1975, стр. 917.

³⁹ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1975, стр. 94. Слична дефиниција су и „право државе на независно од спољњег мешања у њене унутрашње ствари“ (Бранимир Јанковић, Зоран Радивојевић, *Међународно јавно право*, Стручна књига, Београд, 1991, стр. 124) или „правна аутономност у унутрашњим односима и међународноправна непосредност, односно непосредан контакт између државе и међународног права“ (Родољуб Етински, *Међународно јавно право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2004, стр. 90).

⁴⁰ Драгутин Лаловић, „У Хобсовој замци - појам суверености“, *Политичка мисао, Вол. XVIII (2006)/1*, Београд, 2006, стр. 11. У теорији се прави разлика између две димензије суверености – интерна и екстерна димензија суверености. Интерна димензија подразумева политичко тело које врши врховну

Како смо навели, један од елемената државе јесте државна власт. Државну власт одликује њена сувереност по чему се државна власт разликује од било које друге власти будући да је држава самостална у доношењу одлука и креирању норми које ће важити на њеној територији и она своју власт не изводи из неке друге, већ све друге власти потчињава себи.⁴¹ Дакле, сувереност означава неограничену и највишу власт коју одликује правностварајућа способност и апарат силе којим штити своја права и позива друге на одговорност за повреду својих обавеза. Сувереност представља и скуп права једне државе у погледу вршења власти над својом територијом и становништвом, али и у погледу учешћа те државе у међународним односима са другим државама. Последице суверености јесу привилегије и имунитети које држава ужива. Сувереност произлази из међународног обичајног права и припада држави по њеном настанку, без потребе давања било какве сагласности.⁴² Сувереност је доктрина својствена држави коју одликују следећи елементи: власт над територијом и становништвом који чине државу, обавезу уздржавања од употребе силе у стварима које су у искључивој надлежности неке државе и обавезу придржавања међународног обичајног права и ратификованих међународних уговора.⁴³

У међународном праву сувереност значи и независност – немешање у унутрашње и спољне послове једне државе као универзалном принципу међународног права. Постојање суверености једне државе је логична последица постојања суверености осталих држава.⁴⁴ Иако се појам суверености често изједначава са појмом независности, сувереност ипак има шире значење и представља примарну карактеристику државе као такве. За разлику од државне независности, сувереност означава и ексклузивни ауторитет државе у погледу својих унутрашњих и спољних послова, те се у унутрашње и спољне послове државе не може мешати нико трећи.⁴⁵

Као последица суверености јавља се једнакост држава која се огледа у максими *par in parem non habet imperium* на чијој основи се формира имунитет држава. Једнакост држава сама по себи доводи до потребе да државе регулишу своје односе на начин да алоцирају своје снаге и улоге у међународном окружењу на начин да

власт над одређеним становништвом и поседује највиши и апсолутни ауторитет на одређеној територији. Екстерна димензија суверености је квалификација коју политички ентитети поседују један према другоме и подразумева да не постоји ништа изнад државе и да је свака држава слободна у потпуности да једино она спроводи власт на својој територији и над својим становништвом (видети David Held, „The Changing Structure of International Law: Sovereignty Transformed“, доступно на <https://tamilnation.org/selfdetermination/03Held.pdf>, приступ дана 11.01.2022, стр. 162)

⁴¹ Радомир Лукић, *Теорија државе и права I, теорија државе*, Научна књига, Београд, 1956, стр. 184; С. Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права*, *op. cit.*, 30.

⁴² R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 448; Alain de Benoist, „Qu'est-ce que la souveraineté?“, *Éléments*, No. 96, 1999, стр. 24-35.

⁴³ . R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 447.

⁴⁴ A. de Benoist, „Qu'est-ce que la souveraineté?“, *op. cit.*, стр. 24-35.

⁴⁵ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 89; M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 211-213.

сувереност ни једне од њих не буде угрожена а да свака буде подобна да оствари своја права. Међународно право, пак, има могућност да ограничи права државе на сопственој територији и у погледу сопственог становништва само као последица прихватања конкретног међународног уговора који предвиђа таква ограничења а који је та држава прихватила.⁴⁶

Дакле, видимо да је сувереност одлика сваке државе која може да буде страна неког међународног финансијског аранжмана, било да је држава у положају корисника средстава или даваоца средстава који су предмет конкретног финансијског аранжмана. Овде говоримо о деловању суверенитета на терену комерцијалних трансакција две државе, а неке сличне полемике о деловању суверенитета на терену приватног права, и то међународног приватног права, биле су теме теоријског разматрања. Стало се на становиште да међународно приватно право прихвата концепт ограниченог суверенитета.⁴⁷ О сличној појави можемо да говоримо и када је реч о међународним финансијским аранжманима.

Како финансијске аранжмане одликује економска условљеност једне државе – примаоца средстава актима и условима друге – даваоца средстава, може се поставити питање угрожености суверености државе – примаоца средстава на овај начин. Међутим, сматрамо да држава – прималац средстава својом сагласношћу да приступи одређеном финансијском аранжману пристаје на ограничење своје суверености у конкретном послу и под конкретним условима на које пристаје. То би деловало једноставно решиво, али одредбе финансијских аранжмана могу бити такве да дају арбитрерност држави даваоцу средстава и остављају простор за дискреционо поступање државе даваоца средстава према држави примаоцу средстава. Та дискрециона поступања могу да доведу до ширења опсега обавеза државе примаоца средстава у односу на јасно назначене обавезе на које је она пристала иницијално, приступањем одређеном финансијском аранжману. Стога се поставља питање где је граница те арбитрерности и дискреционих права државе даваоца средстава и да ли је пристанак државе примаоца само на одредбе аранжмана довољан акт да би она свесно пристала на ограничавање своје суверености. Олакшавајућа околност је и својство аранжмана као комерцијалног посла између две државе где се оне суштински понашају као привредни субјекти а не као државе. Сматрамо, међутим, да та олакшавајућа околност јесте од помоћи али није довољна да оправда ограничавање суверености, стога, томе се мора приступати веома пажљиво – приликом преговарања сваког конкретног финансијског аранжмана у обзир се морају узети и правила међународног права а поступања државе даваоца средстава јасно ограничити и њена права јасно представити без остављања дискреционих овлашћења чије се дејство у будућности не може предвидети.

1.1. Монетарни суверенитет

Иако није у директној вези са појмом суверености међународног јавног права, сматрамо да овом приликом треба да се осврнемо и на појам монетарног

⁴⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 448.

⁴⁷ Божидар Јеличић, Љиљана Драгутиновић, „Суверенитет као категорија међународног приватног права“, *Страни правни живот*, 1/2016, 2016, стр. 229-242.

суверенитета као институције међународног монетарног права којом се код нас претежно бави проф. Димитријевић кога овом приликом цитирамо.

Монетарни суверенитет подложен је ограничењима правне и економске природе која дефинишу обим суверених монетарних овлашћења државе, како проф. Димитријевић наводи у условима постојања монетарних унија, монетарни суверенитет се не може сматрати статичним институтом јер у савременим условима долази до његове ерозије, те у савременим условима долази до трансформације овог концепта, али не ради се о његовом суштинском слабљењу. Ограничења међународног суверенитета произлазе из обичајног међународног права и закључивања споразума са водећим међународним финансијским институцијама као што је Међународни монетарни фонд, док су највећа ограничења међународног монетарног суверенитета економске природе оличена у последицама глобализације и продубљене интеграције финансијског тржишта. Мимо правних и економских ограничења међународног суверенитета постоје и фактичка ограничења која подразумевају превласт економских законитости над правним прописима. Ипак, проф. Димитријевић сматра да се на тај начин само потврђује да се монетарни систем државе не исцрпљује, већ да се допуњава.⁴⁸

Концепт међународног суверенитета се у пракси састоји из две компоненте, и то позитивне компоненте и нормативне компоненте и представља више од оквира овлашћења и дужности држава у области националних и међународних монетарноправних односа. Карактеристике монетарног суверенитета јесу комплексност, критеријумски карактер и нормативност. Концепт међународног суверенитета се не може окарактерисати као чисто позитиван или нормативни концепт јер би се у том случају, према мишљењу проф. Димитријевића, радило о симплификацији чињеница и компоненти из којих је састављен. У најужем смислу монетарни суверенитет имплицира постојање јавног монетарног менаџмента државе који не толерише било какве спољашње актере што се тешко може одржати у данашње време.⁴⁹

Главно питање у вези са манифестацијом монетарног суверенитета тиче се одређивања *титулара* суверенитета. Суверенитет припада националним *владама* које уживају дискрециона овлашћења за његову имплементацију, или представља изворна овлашћења *грађана* који их делегирају влади или међународним организацијама кроз одређени функционални модел. Према речима проф. Димитријевића, приликом анализе монетарног суверенитета нарочито је осетљиво питање права држава које су ограничиле свој монетарни суверенитет приступањем монетарним унијама. У циљу заштите правног положаја ових држава неопходно је уложити све потребне напоре да државе самостално одређују правац смер свог економског развоја, односно права да неповредиво делују и буду слободне од

⁴⁸ Марко Димитријевић, „Монетарни суверенитет у условима глобализованих економских и финансијских односа“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 76/LVI. Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш. 2017, стр. 660-661.

⁴⁹ М. Димитријевић, „Монетарни суверенитет у условима глобализованих економских и финансијских односа“, *op. cit.*, стр. 662-664.

мешања од стране других држава, односно слободе да самостално монетарно делују.⁵⁰

У пракси се показало да су користи од пуног монетарног суверенитета посебно од значаја државама са ригидни економским системима јер се тако лакше ублажавају и предупређују економски потреси. Утицај правних норми на одабир оптималне монетарне политике је пресудан у околностима када држава жели да поврати пољуљани кредибилитет у монетарним односима јер управо јасно изражена правна посвећеност владу доводи у уравнотежење са којег се не може лако скренути.⁵¹

2. Суверени дуг

Разумевање концепта сувереног дуга у нераскидивој је вези са разумевањем концепта међународних финансијских аранжмана у којима учествују (директно или индиректно) државе. *Суверени дуг* настаје као последица уласка државе у међународни финансијски аранжман, односно настаје као последица задужења државе. Он се по много чему разликује од дуга приватноправних субјеката, а кључна разлика су последице које наступају у случају неиспуњења обавезе државе из међународног финансијског аранжмана.

Суверени дуг је дуг створен од стране суверене власти. Суверени дуг има у данашње време има све значајнију улогу у модерном друштву будући да служи финансирању капиталних инвестиција или спашава од дужничке кризе.⁵² У контексту сувереног дуга, позајмљивање средстава од различитих кредитора државама омогућава да избалансирају негативне утицаје на државне буџете и фискалну политику финансирањем великих капиталних издатака и инфраструктурних инвестиција.⁵³

Међутим, проблем сувереног дуга некада а и сада остаје исти – каква је заштита давалаца средстава државама као носиоцима суверености? И заједно са тим, какав је мотив давалаца средстава да наставе да инвестирају ако адекватне заштите нема? Ова питања се намећу пре свега из разлога што мере принудног извршења над имовином дужника какве постоје у приватноправним односима не функционишу када је држава дужник. Ултимативно, држави се не може наметнути принудом да своју финансијску обавезу изврши по уговореним условима због дејства њене

⁵⁰ *Ibid*, стр. 664-665.

⁵¹ *Ibid*, стр. 665.

⁵² Juan Carlos Hatchondo, Leonardo Martinez, Horacio Sapriza, „Understanding Sovereign Default“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, John Wiley & Sons, Inc, Њу Џерси, 2011, стр. 137-138. Суверени дуг се још дефинише и као дуг националне власти, дуг централне власти, дуг у валути другачијој од валуте земље дужника. Неосновано се често појам „суверени дуг“ изједначава са појмом „јавни дуг“ (видети Serkan Arslanalp, Wolfgang Bergthaler, Philip Stokoe, Alexander F. Tieman, „Concepts, Definitions and Composition“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, Oxford University Press, Оксфорд, 2020, стр. 156).

⁵³ Antonio Fatás, Atish R. Ghosh, Ugo Panizza, Andrea F. Presbitero, „The Motive to Borrow“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, стр. 102.

суверености, те држава као дужник не може бити отерана у банкротство и дуг намирити мимо воље државе. Ипак, иако не постоје адекватни правни механизми заштите давалаца средстава државама, суверени дуг се по правилу враћа чак и када су у питању дужници у финансијским тешкоћама, а даваоци средстава са примаоцима средстава функционишу по принципу поверења⁵⁴. То се најчешће одвија преговорима о бољим условима отплате дуга које воде дужник и поверилац у доброј вери. То је тако што у враћању сувереног дуга значајну улогу има репутација државе примаоца средстава у међународном окружењу. Уколико једна, економски слабија, држава не би измирила своје обавезе на време према по правилу економски надмоћнијем кредитору (било да иступа као једна држава, било да иступа више држава у оквиру међународне финансијске институције), изградила би лошу репутацију и више не би могла да очекује економску подршку развијенијих земаља. Затим, држави која не измирује на време своје финансијске обавезе према другим државама (и међународним организацијама) прете различите врсте санкција од земаља у окружењу, а демократске институције бивају озбиљно нарушене. На крају, могућност оружане принуде државе примаоца средстава од стране држава давалаца средстава не може се искључити, а суверени дуг, док се кроз историју суверени дуг који није намирен на време сматрао дозвољеним разлогом за отпочињање рата.⁵⁵ Из наведених разлога, иако се суверени дуг не може принудно вратити у одговарајућем поступку, државе примаоци средстава избегавају наступање неиспуњења обавеза из финансијских аранжмана са другим државама, односно другим сувереним кредиторима или ентитетима који од њих настају.

У уској вези са појмом „суверени дуг“ је и појам „неиспуњења обавезе“ (државе која произлази из сувереног дуга). Лаички речено, неиспуњење обавезе је прекршен договор.⁵⁶ Из угла правне науке, неиспуњење обавеза државе дужника наступа онда када она није у могућности да по договореним условима и у договореним роковима врати своје финансијско задужење својим повериоцима. Међутим, неиспуњење

⁵⁴ Било је најмање 250 случајева неиспуњења обавеза које проистичу из сувереног дуга у периоду од 1800. до 2009. године (видети Aron Gottesman, Michael Leibrock, *Understanding Systematic Risk in Global Financial Markets*, John Wiley & Sons, Inc, Њу Џерси, 2017, стр. 15-16).

⁵⁵ Robert W. Kolb, „Sovereign Debt – Theory, Defaults and Sanctions“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, John Wiley & Sons, Inc, Њу Џерси, 2011, стр. 2-22; Jerome Roos, *Why Not Default? – The Political Economy of Sovereign Debt*, Princeton University Press, Принстон и Оксфорд, 2019, стр. 23-39; Zane M. Kelly, „Sovereign Debt and Military Conflict“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, стр. 63-64; Michael Fuentes, Diego Saravia, „Are Sovereign Defaulters Punished?“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, стр. 150-151; Kris James Mitchener, Marc D. Weidenmier, „Supersanctions and Sovereign Debt Repayment“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, стр. 155. У историји су познати случајеви војне инвазије над државама примаоцима средстава које та средства нису на уговорен начин вратиле кредиторима. На пример, Велика Британија, Немачка и Италија блокирале су луке и обале Венецуеле како би је приморале да врати дуг 1898. године. Такође, уместо да врати средства која је позајмио од Велике Британије за финансирање рата у Етиопији, Египат је продао Великој Британији Суецки канал 1875. године (видети Robert W. Kolb, „Sovereign Debt – Theory, Defaults and Sanctions“, стр. 3).

⁵⁶ Julianne Ams, Reza Baqir, Anna Gelpert, and Christoph Trebesch, „Sovereign Default“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, стр. 276-277. Исти аутори помињу и англосаксонски концепт неиспуњења обавезе (енгл. *default*) који се проглашава испуњењем уговорних услова за наступање случаја неиспуњења обавезе (енгл. *Event of Default*).

обавезе као у смислу приватног права за државе ретко наступа⁵⁷, већ се стране претходно договарају и преговарају услове реструктурирања конкретног дуга који се најчешће огледају у повећању броја рата отплате, смањењу камате, отпуштању дела дуга, продужењу рока доспелости, итд.⁵⁸ У већини случајева наступање неиспуњења обавезе (енгл. *Default*) од стране државе дужника је свесна политичка одлука.⁵⁹ Наступање неиспуњења обавезе када је у питању суверени дуг иако нема конкретне правне последице, по правилу има значајан политички утицај на унутрашње послове земље дужника (утиче на политичку ситуацију у земљи, радна места, економски развој, итд.).⁶⁰

Када наступи неиспуњење обавезе која проистиче из сувереног дуга, постоје значајне разлике у односу на наступање неиспуњења обавезе која проистиче из приватноправног дуга. Држава, за разлику од субјеката приватног права, не може бити подложна банкротству, тако да се ултимативно дуг може намирити само кроз неку врсту споразума дужника и повериоца који се најчешће огледа у реструктурирању финансијске обавезе из које је произашао дуг. Додатно, иако сматрамо (а о томе ће бити више речи у наставку који следи у глави V) да су међународни финансијски аранжмани суверени акти државе у погледу којих, извршење у случају добијања правноснажне пресуде је ограничено будући да поред имунитета од одговорности држава има и имунитет извршења на њеној имовини, а имовина државе ће по правилу бити заштићена, тј. изузета од извршења када су у питању финансијски аранжмани, уколико говоримо о грађанскоправној одговорности државе пред националним судовима.⁶¹

2.1. О јавном зајму

Средства јавној зајми су специфичан облик капитала који је доступан јавности поред готовог новца и државних обвезница. Политику управљања јавним зајмом треба посматрати самостално у оквиру макроекономске политике и регулисати посебним нормама монетарног, економског и финансијског права. *Јавни зајам јесте дужничко-поверилачки однос који настаје између државе дужника и поверилаца* (ми се у овом раду ограничавамо на повериоце који су субјекти међународног јавног права, прим. аутора). У финансијској теорији прави се разлика између појма јавног

⁵⁷ Истраживања говоре да је више очекивано да неиспуњење обавезе наступи када је задужење државе у валути различитој од националне валуте у тој држави (о томе види Edward Chancellor, „Reflections on the Sovereign Debt Crisis“, *GMO White Paper*, 2010, стр. 2-3).

⁵⁸ J. C. Hatchondo, L. Martinez, H. Sapriza, „Understanding Sovereign Default“, стр. 137-138.

⁵⁹ Raffaella Giordano, Pietro Tommasino, „The Institutional Determinants of Debt Intolerance“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, стр. 15. Како наводе поменути аутори, поједине државе су склоне проглашењу неиспуњења обавезе (нпр. Аргентина), док неке поступају потпуно супротно (нпр. Јапан).

⁶⁰ Samuel W. Malone, „Sovereign Debt Problems and Policy Gambles“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, стр. 43.

⁶¹ Lee Buchheit, Guillaume Chabert, Chanda DeLong, Jeromin Zettelmeyer, „The Restructuring Process“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, стр. 329-330.

(сувереног) дуга и јавног зајма, у томе што *јавни дуг представља како смо видели свако задужење државе по разним основима*. Повериоци јавног зајма суочавају се са одлуком о избору преузимања додатног ризика у циљу смањења трошкова отплате. Уговори о јавном зајму одражавају специфичност у погледу уговорних страна и правне заштите њихових положаја. Држава у позицији дужника може бити посебно осетљива јер се не може наћи пред институтима стечаја и банкротства у смислу приватног права. Такође, не постоји могућност државе да спроводи реорганизацију финансијских послова који произлазе из банкротства јер држава као носилац (монетарног) суверенитета не може бити субјект регулативе у случају банкротства. Стога су правно-економске последице банкротства државе дужника озбиљније од последица банкротства приватних дужника, па иако се данас све више прихвата теорија ограниченог монетарног суверенитета, државна имовина ипак и даље ужива привилеговани правни третман.⁶²

У погледу одрживости јавног зајма сматра се да оптимална граница задуживања није достигнута све док додатни јавни расходи који се финансирају задуживањем омогућавају ефикасније искоришћавање производног потенцијала и капацитета и допуштају да се даље држава приближава жељеној расподели. Циљеви оптималне политике управљања јавним зајмом усмерени су на стварање услова за одрживост зајма која се може посматрати у статичком и динамичком контексту. У пракси се више користи концепт статичке одрживости, док се одрживост у динамичком смислу користи више у односу на резултате имплементације мера фискалне политике са постојећим економским окружењем. Ради постизања одрживости јавног зајма морају се пратити његови ефекти који се огледају у чињеници да се терет финансирања јавног зајма расподељује и на будуће пореске обвезнике.⁶³

Држава често ствара проблеме и приликом сервисирања позајмљених средстава јер пролонгира или уопште не извршава своје доспеле обавезе на легитиман или нелегитиман начин, нарочито у условима глобалне финансијске кризе. Стога у савременом монетарном праву није могуће поставити темеље оптималне политике управљања јавним зајмом без обезбеђења кредибилитета дужника. Интереси поверилаца су свакако више заштићени када средства пласирају економски високоразвијеним земљама, него државама које су у економским и политичким нестабилностима. Положај поверилаца јавног зајма биће заштићенији уколико у парламентарном систему државе дужника постоји могућност стављања вета на одлуку владе о задуживању која ће бити корисна уколико не постоји правновљана намера да се средства врате у роковима доспећа. Стога правилно конципирана политика управљања јавним зајмом штити интересе како поверилаца тако и дужника и омогућава владама да прикупе довољно прихода за финансирање доспелих новчаних обавеза. У супротном може доћи до појаве кризе ликвидности која може довести и до кризе солвентности.⁶⁴

⁶² Марко Димитријевић, „Управљање јавним зајмом: правно-економске последице по положај државе као дужника“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 70/LIV, Ниш, 2015, стр. 311-312; Марко Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2015, стр. 142-145.

⁶³ *Ibid*, стр. 314-315.

⁶⁴ *Ibid*, стр. 315-316.

У међународном монетарном праву проблематика јавног задужења регулише се уговорним клаузулама (клаузуле извршења уговора о јавном дугу, клаузуле новог преговарања о условима јавног дуга, клаузуле које спречавају конкуренцију између поверилаца и клаузуле које ограничавају насилна преузимања потраживања). Како би се избегли ризици задужења нарочито код сиромашнијих држава, све је заступљенији став поверилаца да држава дужник мора бити члан Међународног монетарног фонда што имплицира одређене стандарде на терену фискалне и монетарне политике који се морају поштовати зарад вођења здравих јавних финансија. То је тзв. „ММФ клаузула“ која сама по себи није гарант постојања умереног ризика за повериоца јавног зајма како наводи проф. Димитријевић. Проф. Димитријевић сматра да у условима глобалне финансијске кризе постаје јасно да чланство у међународним монетарним организацијама није довољна да предупреди економске кризе, али пружа већу предвидљивост у санирању тих криза уколико до њих дође.⁶⁵

Држава мора видети и рачуна и о свим користима и трошковима употребе јавног зајма. Често се сматра да смањењем периода на који је закључен зајам могу систематски да се смање и просечни трошкови задуживања јер се у обзир узимају само најмање вредности очекиваних користи за одређени степен ризика. Поред ризика који се јављају на финансијском тржишту, мора се водити рачуна и о операционалним, кредитним ризицима и ризицима поравнања.⁶⁶

Што се тиче стратегије за управљање јавним зајмом, њу утврђује влада и подноси у виду предлога министру финансија, који је одобрава или враћа на поновно усаглашавање на основу мишљења саветодавног одбора за управљање јавним дугом. Стратегија се у пракси може јавити у форми водича или одредница портфолија дуга. Стратегија би требало да пружи одговор на питање избора мера и инструмената које стоје на располагању држави ради смањења јавног дуга. У стратегији важно је успоставити контролу при одобравању инвестиционих пројеката по њиховом приоритету, те је потребно успоставити и строгу законску контролу у циљу спречавања арбитрерног поступања лица овлашћених за имплементацију мера за контролу јавног дуга.⁶⁷

Како би се створили оптимални услови за одрживост јавног дуга у дугорочним периодима у пракси се прибегава одређеним структуралним реформама које се спроводе заједно са одређеним фискалним мерама и фискалном консолидацијом. Те мере се примењују онда када већ наступи доспелост текућег јавног дуга, што значи да он не решава проблем будућих јавних дугова. Проблем са јавним дугом јесте што дуг постоји у концептуалном простору који се реализује на самој граници права и политике, па се у лошим временима предност даје његовим политичким обележјима. У монетарном праву све више се сматра, а по речима проф. Димитријевића, да коришћење јавног зајма не подразумева преваљивање стварног терета отплате на будуће генерације. Употреба јавног зајма оставља будућим генерацијама одређене

⁶⁵ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 148-150.

⁶⁶ М. Димитријевић, „Управљање јавним зајмом: правно-економске последице по положај државе као дужника“, *op. cit.*, стр. 318.

⁶⁷ *Ibid*, стр. 319-321.

обавезе, али се те обавезе не могу третирати као агрегати реални терети из разлога што су међусобно искључиви. Овакво посматрање доводи до закључка да се будућим пореским обвезницима намеће само обавеза да врше међусобне трансфере, а они не могу бити компатибилни са губљењем ресурса приликом иницијалног периода уписа зајма.⁶⁸

3. Укратко уопштено о међународној одговорности и имунитету државе

Како уласком у финансијске аранжмане на међународном нивоу држава добија одређена права и прихвата одређене обавезе, неминовно се поставља питање њене одговорности у случају повреде обавеза како на нивоу међународног, тако и на нивоу грађанског права, са чим у вези је и питање када до те одговорности неће доћи услед деловања имунитета. Стога сматрамо да је од круцијалног значаја за даље праћење излагања да на овом месту укратко прођемо кроз правила о одговорности и имунитету државе, а овим темама ћемо се детаљније бавити у засебној глави VI са конкретизацијом изнетих теоријских ставова на финансијске аранжмане.

3.1. Уопштено о међународној одговорности државе

Међународна одговорност државе је логична последица правног субјективитета државе у међународном праву – способношћу државе да буде носилац права и обавеза у међународном праву. Међународна одговорност државе јесте један од основних принципа међународног права који произлази као последица једнакости држава и концепта суверености. Правила о одговорности формулисана су на начин да прате државу као кључног субјекта међународног права. Правила о одговорности државе у међународном праву имају уопштenu заштитну функцију јер нису везана за повреде конкретних правних норми, већ су у питању целовита правила о одговорности за противправне акте државе која одговарају духу и начелима међународног права, али и свим његовим нормативним творевинама, а повреда међународног права као таквог рађа потребу за надокнадом проузроковане штете и враћањем у стање које је постојало пре него што је повреда учињена.⁶⁹

Два су услова за постојање одговорности државе: радња која се може приписати држави и повреда норме међународног права том радњом.⁷⁰ Сама радња државе треба да доведе до повреде норме међународног права, односно до повреде међународноправне обавезе државе, из које повреде је проузрокована извесна штета коју треба надокнадити. Та повреда може бити усмерена према међународној заједници као таквој и у том случају говоримо о повреди која делује *erga omnes*, односно повреда може да буде усмерена само према једној држави. У првом случају

⁶⁸ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 153-157.

⁶⁹ М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 221; М. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 778, R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 539.

⁷⁰ *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2001, чл. 2; *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, I.C.J. Reports 1980*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/64>, приступ дана 11.01.2022, М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 781-783.

реч је о повредама општих норми међународног права, док у потоњем говоримо о повредама уговорних обавеза које једна држава има према другој.⁷¹ Повреда норми међународног права ни у ком случају не може бити оправдана унутрашњим правом државе која је повреду учинила. Она ће постојати без обзира на то шта је зајемчено унутрашњим правом државе која је повреду учинила.⁷² Сама радња којом је извршена повреда јесте противправни акт који се састоји из поступања или пропуштања којим се крши норма међународног права. Радња којом је извршена повреда односно противправни акт мора бити таква да се може приписати у одговорност једној држави.⁷³ Приписивост као услов за постојање одговорности отеловљује се постојањем штете (материјалне или нематеријалне), а последица је постојање обавезе државе да ту штету надокнади.⁷⁴ У погледу норми међународног права чија повреда мора бити учињена да би дошло до одговорности државе, прихваћено је становиште да је довољна повреда било које норми међународног права – когентне, обичајне, уговорне или оне која је настала из једностране изјаве воље.⁷⁵ Кривица се не наводи као компонента одговорности државе стога што је одговорност државе схваћена као објективна одговорност за коју је довољна противправност.⁷⁶

У циљу унификације и кодификације правила о одговорности држава за повреде међународног права морамо споменути рад Комисије за међународно право⁷⁷ која је рад на кодификацији правила о одговорности држава започела 1955. године и први нацрт правила усвојила је 1984. године, а ревидирани 2001. године.⁷⁸

⁷¹ Међународни суд правде, *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited, Judgment, 1970*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/50>, приступ дана 11.01.2022; Бојан Милисављевић, „Одговорност државе за међународне противправне акте – општи осврт“, *Harmonius 1/2013*, Београд, 2013, стр. 204-218.

⁷² *S.S. „Wimbledon“*, 1923, *P.C.I.J., Series A, No. 1, 15*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-a>, приступ дана 11.01.2021.

⁷³ *ICJ Reports, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda)*, 2005, 168; Родољуб Етински, „Нека питања одговорности држава и међународних организација“, *Правни живот*, бр. 12/2011, Београд, 2011, стр. 105-122.

⁷⁴ PCIJ, *Case concerning the factory of Chorzow, Indemnity*, vol. A, No. 17, 1928, 29. Текст одлуке доступан је на: http://www.icj.org/pcij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf, приступ дана 12.01.2022. J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, стр. 543. Основи приписивости су одговорност државе за рад државних органа који врше државну власт, одговорност за акте позајмљеног органа, одговорност за прекорачење овлашћења, одговорност за акте појединца који делује у име и за рачун државе, одговорност за акте устаничких покрета, викарна или намесничка одговорност, одговорност за кршење когентних норми. О томе и Бојан Милисављевић, „Приписивост као услов одговорности државе у међународном праву“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2012, Београд, 2012, стр. 185-206.

⁷⁵ Б. Милисављевић, „Одговорност државе за међународне противправне акте – општи осврт“, *op. cit.*, стр. 204-218.

⁷⁶ Р. Етински, „Нека питања одговорности држава и међународних организација“, *op. cit.*, стр. 105-122.

⁷⁷ Комисија за међународно право је помоћно тело Генералне скупштине Уједињених нација задужено за кодификацију и прогресиван развој правила међународног права.

⁷⁸ *Report of the International Law Commission, 1984, Report of the International Law Commission, 2001*.

Текст нацрта из 2001. године усвојен је на Генералној скупштини Уједињених нација без гласања и без посебних коментара усмерених на унапређење процеса кодификације.⁷⁹ Правила су диспозитивне природе, осим правила која се односе на одговорности у случају повреде когентних (перемпторних) норми.⁸⁰ Правила о одговорности државе из 2001. године садржи 59 чланова и подељен је на четири дела – први део *Акти државе противни међународном праву*, други део *Садржина међународне обавезе*, трећи део *Остваривање међународне одговорности*, и четврти део који чине опште одредбе. Иако нису правно обавезујућа, реч је о правилима која су већ дубоко утемељена у праксу држава и међународних организација, али и међународних судских органа.⁸¹

Одговорност државе од значаја је у случају повреде међународних финансијских аранжмана, будући да у случају повреде одредаба финансијских аранжмана настаје обавеза накнаде проузроковане штете као и друге обавезе у складу са одредбама и условима конкретног аранжмана. У случају одговорности, разликујемо међународну и грађанску одговорност државе, а која ће се активирати зависи од правне природе међународних финансијских аранжмана. Без прејудицирања даљег истраживања и овог текста, поменућемо само да ће фокус рада бити на међународној одговорности државе (и међународних организација) будући да незнатну превагу у ставу аутора око правне природе међународних финансијских аранжмана односи став да је реч о јавноправним, сувереним актима државе, више него чисто комерцијалним актима.

Да би се о међународној одговорности говорило, горе наведени услови за одговорност државе као субјекта међународног права – радња која се може приписати држави и повреда норме међународног права, морају бити испуњени. Међутим, уколико би се међународни финансијски аранжмани сматрали комерцијалним пословима где се положај државе као уговорне стране изједначава са положајем привредног субјекта у неком комерцијалном послу, питање одговорности државе у смислу међународног права може бити упитно, пре свега јер други услов – повреда норме међународног права не мора бити испуњен јер повреда уговорних обавеза финансијских аранжмана не доводи нужно до повреде норме међународног права као такве. У том случају, држава би требало бити одговорна аналогно одговорности субјекта (грађанског и) привредног права. Сматрамо такву врсту одговорности неоправданом будући да она извире из акта комерцијалног, нејавног карактера⁸² који може бити споран када су у питању међународни финансијски аранжмани, али се поставља питање њене колерације са међународноправном одговорношћу државе. Детаљна анализа уговорне одговорности државе у случају повреде међународних финансијских аранжмана следи у глави VI.

⁷⁹ Б. Милисављевић, „Одговорност државе за међународне противправне акте – општи осврт“, *op. cit.*, стр. 204-218.

⁸⁰ О томе види Р. Етински, „Нека питања одговорности држава и међународних организација“, *op. cit.*, стр. 105-122.

⁸¹ Б. Милисављевић, „Одговорност државе за међународне противправне акте – општи осврт“, *op. cit.*, стр. 204-218.

⁸² Више о томе видети излагање у наредној секцији.

3.2. Уопштено о имунитету државе

Најшире посматрано имунитет државе у међународном праву јесте изузимање једне државе и њене имовине из надлежности судова и других државних органа друге државе. Иmunитет у међународном праву олакшава спровођење јавних функција државе и њених представника будући да онемогућава вођење поступка против државе пред националним судовима другог форума. Постојање имунитета је логична последица суверености – сувереност не дозвољава мешање једне државе преко својих судских и управних органа у послове друге државе. Све државе у међународном праву су једнаке а њихови односи се заснивају на максими *par in parem non habet imperium* и принципу територијалности, али и на реципрочним односима држава. Да би се успоставила правила о имунитету држава, било је потребно увести опште правило о имунитету које би важило и у реципрочним односима двају држава. Тако се имунитет намеће као ограничење надлежности државе, односно настаје као последица забране мешања у унутрашње односе једне државе.⁸³

У теорији су заступљена два концепта имунитета државе. Први се базира на апсолутном имунитету који подразумева имунитет државе без обзира на врсту активности државе, дакле имунитет у било ком случају, будући да се сматра незамисливим да се један суверени ентитет потчини власти другог и правно је немогуће успоставити било коју власт једне државе над другом у погледу њеног унутрашњег правног поретка. Теорија апсолутног имунитета је старија и настаје током 18. и 19. века превасходно у Великој Британији која је дуго остала присталица ове теорије.⁸⁴ Неопходан чинилац апсолутног имунитета био је и апсолутни реципроцитет, а како је почело да долази до повреде реципроцитета, било је јасно да и овај концепт имунитета треба да буде модификован. Такође, повећан је опсег улога државе у којима се она може појавити, па је тако држава постала и учесали учесник у привредноправним, комерцијалним пословима где су се са друге стране појављивали различити привредни субјекти за које правила о имунитету нису важила, те су се уговорне стране тиме доводиле у једну правну неравнотежу.⁸⁵

⁸³ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 488; M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 697-698; М. Крећа, *Међународно јавно право*, op. cit., стр. 215; Бојан Милисављевић, „Иmunитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *Журнал за криминалистику и право*, 2014, стр. 21-23.

⁸⁴ M. N. Shaw, *International Law* op. cit., стр. 701-704. Тако на пример, у случају *Parlement Belge* апелациони суд је заузео став да свака држава треба да одбије спровођење надлежности било које врсте у односу на држављане друге државе или њене имовине уколико се имовина користи у државне сврхе, чак и када се акт повреде догоди на територији друге државе (видети *Parlement Belge Case (1880) 5 PD 197*, доступно на <http://uniset.ca/other/css/5PD197.html>, приступ дана 12.01.2022). Иmunитет је признати и у случају *Porto Alexandre* у случају неплаћања за услуге тегљења португалског брода у Ливерпулу иако је брод обављао чисто комерцијалну делатност (видети *Porto Alexandre Case [1920] P. 30; 1 AD*, доступно на: <http://www.uniset.ca/other/cs2/1920P30.html>, приступ дана 12.01.2022). У случају *Krajina v. Tass Agency* имунитет је признат само зато што је агенција била државни орган СССР-а (видети *Krajina v. Tass Agency Case [1949] 2 All ER 274; 16 AD*, доступно на: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/ResJud/1950/77.pdf>, приступ дана 12.01.2022).

⁸⁵ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 701-704.

Тако је настала теорија о релативном (ограниченом, функционалном) имунитету државе која разликује активности државе којима ће подарити имунитет тако што их класификује као јавноправне (илити акте који су последица вршења суверене власти – *iure imperii*) или као приватноправне (тј. акти нејавне природе – *iure gestionis*)⁸⁶. У случају првих, имунитет ће постојати, док у случају потоњих, неће. Битно је нагласити и да међународно право не поставља опипљиве критеријуме шта се сматра јавноправним а шта приватноправним актом државе. То је остављено у дискрецију судовима од случаја до случаја, што уводи одређену дозу правне несигурности будући да даје пуно простора за различита тумачења.⁸⁷ Међутим, постоји и модификована теорија о релативном имунитету која подразумева имунитет увек, осим када наступи неки од изузетака за примену имунитета а тај изузетак је један од таксативно опредељених изузетака од деловања имунитета.⁸⁸

Имунитет обухвата како изузеће од јурисдикције друге државе (судски имунитет), тако и имунитет од извршења над имовином државе.⁸⁹ То је одређење имунитета државе *ratione materiae*. Да би страна држава била изузета од јурисдикције друге државе, она мора да се позове на постојање имунитета, а на суду државе која има намеру да спроведе одређени судски или други поступак јесте да тај имунитет прихвати или не прихвати. Дакле имунитет је конституисан као право и не делује аутоматски. То значи да се држава може одрећи тог права, али то мора бити учињено на изричит начин неком процесном радњом у судском или другом поступку – одговарајућим поднеском или упуштањем у спор. Одрицање државе од јурисдикционог имунитета не подразумева и одрицање од извршног имунитета. Дакле, да би се одлука која је донета од стране суда једне државе принудно извршила над имовином друге државе, неопходно је да се та друга држава одрекне извршног

⁸⁶ М. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 704-708. Многе државе су релативно рано прибегле теорији рестриктивног имунитета – нпр. Врховни суд Аустрије је 1950. године закључио да је услед повећаног обима учешћа државе у комерцијалним трансакцијама имунитет изгубио своју функцију и да се не може сматрати правилом међународног права (видети *Dralle v. Republic of Czechoslovakia Case 17 ILR*, доступно на: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law-ildc/2833at50.case.1/law-ildc-2833at50>, приступ дана 12.01.2022). Слична становишта су заузимали и амерички судови – имунитет неће постојати уколико акт државе у питању није стриктно јавни односно политички акт (видети *Victory Transport Inc. v. Comisaria General de Abastecimientos y Transportes Case, 35 ILR* доступно на: <https://casetext.com/case/victory-transport-inc-v-comisaria-general>, приступ дана 15.01.2022, и *Alfred Dunhill of London Inc. v. Republic of Cuba Case, 15 ILM, 1976*, доступно на: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/425/682/>, приступ дана 15.01.2022)

⁸⁷ Б. Милисављевић у „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“ *op. cit.*, наводи да Комисија за међународно право сматра приватноправним актом државе сваки уговор који за предмет има комерцијалну активност државе, као што је промет робом и услугама или финансирање, тако да би било које неизвршење обавезе зајемчене овим уговором било подложно одговорности државе и имунитет би јој био ускраћен. Али, чак и када је правни посао који држава предузима комерцијални, постоје ситуације када је он предузет у јавне сврхе, нпр. уговор о купопродаји војне опреме, у ком случају он постаје акт јавне власти.

⁸⁸ Већина држава данас прихвата теорију рестриктивног имунитета, што је на адекватан начин уведено и у национална законодавства, као на пример Сједињене Америчке Државе у *US Foreign Sovereign Immunities Act* из 1976. године или Уједињено Краљевство у *UK State Immunity Act* из 1978. године на начин што прописују опште правило о имунитету стране државе и изузетке када имунитет не би требало да буде уважен (о томе М. N. Shaw, *International Law*, стр. 707-708).

⁸⁹ М. Крећа, *Међународно јавно право, op. cit.*, стр. 216; Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 21-23.

имунитета. Ова правила односе се на оне акте у погледу којих имунитет постоји, дакле на јавноправне акте јер у случају приватноправних, имунитет ни не производи дејство по теорији релативног имунитета. Правила о извршном имунитету су постављена строже од правила о јурисдикционом имунитету, тако да непризнавање јурисдикционог имунитета не мора да имплицира непризнавање извршног који се увек признаје у одређеним случајевима, нпр. када је реч о имовини државе коју користе дипломатско-конзуларна представништва.⁹⁰

Одређење *ratione personae* делује на персоналном односно функционалном нивоу, те прокламује да страни државни званичници не могу бити одговорни за акте предузете у вршењу своје функције у другој држави нити она може водити судски поступак и извршни поступак усмерен ка њима. Рацио увођења овакве врсте имунитета јесте аналогија са дипломатским имунитетом, те деловање имунитета треба да обухвати све акте државних званичника извршене током вршења јавне функције без обзира на то да ли су учињени у приватном или јавном својству будући да је сврха имунитета да заштити државу и њене представнике од мешања друге државе у послове државних званичника.⁹¹

На нивоу међународне заједнице приметна је тенденција унификације правила о имунитету држава. Поред неких појединачних унификација⁹², најзначајније је свакако поменути доприносе Комисије за међународно право на овом плану. Комисија је 1991. године усвојила Нацрт правила о имунитету држава и њихове имовине, који је (уз одређене измене) усвојен на Генералној скупштини Уједињених нација 2004. године у облику Конвенције о јурисдикционом имунитету држава и њихове имовине. Такође, Комисија ради и на формирању правила о имунитету државних званичника од кривичне одговорности пред органима других држава, који процес је започео 2006. године.⁹³

Питање имунитета државе значајно је за међународне финансијске аранжмане стога што постојање института имунитета може угрозити одговорност

⁹⁰ *United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, Articles 2-8*. О томе и Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 24-27, који наводи, цитирајући *United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property* и да се страни држави неће бити признат имунитет у спору чији је предмет непокретност на домаћој територији, даље у споровима који се тичу права интелектуалне својине, када је држава у спору у својству власника привредног друштва, брода или ваздухоплова, затим када је страна држава корисник поклона, тестаментарни наследник, носилац права интелектуалне својине.

⁹¹ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 488; M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 488-489; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 311-312.

⁹² Године 1926. усвојена је (а допуњена протоколом из 1934. године) Конвенција о унификацији прописа о имунитету државних бродова која предвиђа да бродови једне државе неће уживати имунитет за своје акте ако обављају комерцијалне делатности. Такође, вреди поменути и Европску конвенцију о имунитету државе из 1972. године која је значајна на регионалном нивоу иако у пракси није достигла значајну прихваћеност. О томе види у Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 23.

⁹³ Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 23.

државе за повреде одредаба аранжмана у унутрашњем праву уколико бисмо били става да су међународни финансијски аранжмани акти јавноправног карактера. Ово питање је сложено из више разлога. Прво, уколико се повреде финансијских аранжмана могу сматрати повредама неког унутрашњег права одређеног као меродавног уз надлежност националног суда неке државе (уговорнице међународног финансијског аранжмана или треће државе), да су финансијски аранжмани по својој природи акти комерцијалног, нејавног карактера, али им сврха није комерцијална већ јавноправна будући да се њима финансира суверени дуг, те да се држава прималац средстава у одређеној мери одриче свог суверенитета пристајући на подређене услове финансијског аранжмана које јој нуди држава давалац средстава, што доводи до тога да се они не могу у целости сматрати актима приватног права, већ да их јавноправна компонента доводи до тога да се сматрају актима државног империјума. Сматрамо да комерцијални карактер финансијских аранжмана постаје упитан када се узме у обзир суштина, сврха финансијског аранжмана – финансијска подршка држави која може бити од кључног значаја за виталне државне функције (нпр. финансирање инфраструктурних пројеката од стратешког значаја), односно ни када је у питању државни дуг, без обзира на то што је основна трансакција задужења превасходно комерцијалног карактера како по уговорним одредбама, тако и по избору надлежног форума и меродавног права, што ће детаљније бити објашњено у глави VI.⁹⁴ Друго, спорно је да ли се повреде финансијских аранжмана уопште могу приписати повредама унутрашњег права што је неопходан услов за постојање грађанскоправне одговорности државе за коју је предвиђен институт имунитета. У сваком случају, делује да би се имунитет од унутрашњег правосуђа имао применити у случају повреда одредаба финансијских аранжмана, без обзира на природу аранжмана, већ с обзиром на њену сврху односно суштину која јој даје јавноправну компоненту. У сваком случају ако бисмо међународне финансијске аранжмане сматрали актима комерцијалног приватног права, примена института имунитета на грађанскоправну одговорност државе (уколико имунитет није искључен одредбама уговора) које произлазе из међународних финансијских аранжмана увела би велику дозу правне несигурности и одбојност држава и других давалаца средстава да улазе у овакве послове.

3.2.1. Међународни финансијски аранжмани као акти суверене власти

Како смо навели, теорија о релативном имунитету државе класификује државне акте на оне који су последица вршења суверене власти – *iure imperii* и акте нејавне природе - *iure gestionis*. Међународно право не поставља јасне критеријуме који акти се сматрају актима суверене власти, односно који су акти нејавне природе. Управо због тога опредељивање аката у овом смислу је остављено у арбитрерност судским телима. У складу са Конвенцијом о јурисдикционом имунитету државе и имовине, одређени послови државе се сматрају нејавним актима: уговор о продаји робе и услуга, уговор о зајму између државе и комерцијалног субјекта, давање државних гаранција за финансијске позајмице између државе и комерцијалног

⁹⁴ Супротно становиште заузео је суд Сједињених Америчких Држава у *Victory Transport Case* (видети *336 F.2d 354 (1964); 35 ILR*, доступно на: <https://casetext.com/case/victory-transport-inc-v-comisaria-general>, приступ дана 16.01.2022) наводећи да имунитет страном држави треба бити признат, између осталог, у случају питања која се тичу државног задужења.

субјекта, као и било који уговор који има комерцијалну, индустријску или професионалну природу⁹⁵.

Међутим, то што је неки уговор по свом предмету комерцијалног карактера, не значи *prima facie* да ће се сматрати актом нејавне природе. На пример, ако се неки по својој природи комерцијалан уговор закључује за потребе државних органа, требало би га сматрати актом суверене власти⁹⁶. То препознаје и Конвенција о јурисдикционом имунитету државе и имовине, те иако прописује врсту послова који би се сматрали комерцијалним (нејавним) актима, напомиње да би требало узети у обзир и сврху одређеног посла у складу са споразумом уговорних страна, односно у складу са устаљеном праксом у држави форума како се одређени посао третира, што оставља значајан простор државним форумима да тумачи природу послова од случаја до случаја.⁹⁷ Слично се наводи и у теорији међународног права, те се сматра да чак и ако је одређени закључени посао има јавну сврху, он ће се сматрати нејавним актом уколико је његова комерцијална природа доминантна, дакле да у том случају се природа трансакције сматра преовлађујућом у односу на њену сврху. Међутим, текст Конвенције Уједињених нација о јурисдикционом имунитету држава и њиховој имовини из 2004. године уводи тзв. двостепену проверу државног акта. Прво треба установити да ли је односни акт јавноправни, суверени или комерцијални по својој природи. Ако је у питању јавноправни акт, његову сврху надаље не треба испитивати. Ако је пак акт комерцијалног, нејавног карактера, онда треба одредити да ли је сврха тог акта заиста јавноправна или није. Ово становиште иде у прилог земљама у развоју да своје акте превасходно сматрају јавноправним, осим ако њихова сврха није изразито комерцијална. Како се и у теорији наводи, ова двостепена примена може бити веома контроверзна и довести до правне несигурности⁹⁸

Државни форуми приликом одређивања који акти спадају у акте суверене власти, а који у нејавне акте најчешће се воде са два критеријума – први је одређивање правне природе конкретног правног посла који држава предузима, у ком случају имунитет неће постојати ако је посао *такав да га по својој природи могу предузимати и субјекти приватног права*, а други је крајња сврха или циљ

⁹⁵ Article 2, *United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property*

⁹⁶ Судска пракса стаје на становиште да се имунитет треба признати када је акт државе стриктно политички или јавни, када је у питању неко унутрашње административно или законодавно питање, питање које се тиче оружаних сукоба, дипломатске активности, али и јавних дугова (видети M. N. Shaw, *International Law* стр. 708 и *Victory Transport Case*, 336 F.2d 354 (1964); 35 ILR, доступно на: <https://casetext.com/case/victory-transport-inc-v-comisaria-general>, приступ дана 16.01.2022)

⁹⁷ Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 25-26.

⁹⁸ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 709-710. Слично се наводи и у судској пракси да се комерцијалним актом треба сматрати сваки акт државе који је по својој природи такав да га може закључити и било који субјект грађанског права. Такође, јавноправна сврха или мотив одређене трансакције не може бити довољна да се посао који је по својој природи комерцијални сматра актом суверене власти, већ сам акт мора имати карактер акта суверене власти супротно акту који може да буде предузет од било ког другог правног субјекта (видети *Congreso del Partido Case*, [1983] AC 244, 267; 64 ILR, , [1983] AC 244, 267; 64 ILR, [1983] AC 244, 272; 64 ILR, доступно на: <http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>, приступ дана 20.01.2022).

конкретног посла – ако је одређени посао по својој природи *директно повезан са државним функцијама*, имунитет ће постојати.⁹⁹

Према прописима Републике Србије, ако се из околности случаја може сматрати да је страна држава у одређеном послу деловала као *носилац суверене власти*, тај посао ће се сматрати актом јавног карактера и суд ће одбацити тужбени захтев због ненадлежности. У случају извршења на имовини стране државе, по нашем законодавству на њој се не може одредити извршење и обезбеђење без претходне писане сагласности надлежног државног органа (Министарства правде) осим ако је страна држава или међународна организација изричито пристала на извршење односно обезбеђење.¹⁰⁰ Посебних правила о имунитету страних држава у српском законодавству нема, те се упућује на правила међународног јавног права.¹⁰¹

На основу горе наведеног, сматрамо да међународне финансијске аранжмане треба сматрати актима јавне, суверене природе, чак иако је њихова природа у суштини комерцијална, односно њима се успоставља један комерцијални однос, али тај однос има јавноправну сврху, при чему је од виталног државног интереса што му даје јавноправну ноту.¹⁰² Међутим, сматрамо и да је неопходно ценити од случаја до случаја сваку конкретну ситуацију и испитивати је кроз двостепени тест утврђивања природе и сврхе посла. Додатно, приликом ступања у међународни финансијски аранжман, држава пријемница средстава одриче се дела свог империјума пристајући да буде подређена страна у међународном финансијском аранжману и прихватајући услове аранжмана које диктира давалац средстава. Сходно томе сматрамо да би имунитет државе од надлежности унутрашњих судова требало применити на међународне финансијске аранжмане као акте државе у својству носиоца државног империјума.¹⁰³

3.2.2. Међународни финансијски аранжмани као комерцијални акти државе

Теорија неспорно прихвата да се имунитет државе неће применити на *комерцијалне акте државе*, те у том случају не постоји разлика у одговорности државе и било ког другог ентитета за учињене повреде. Комерцијалним актом сматра се сваки акт државе који има комерцијалну природу, без обзира на сврху тог акта (која може бити и јавног карактера). Тако на пример, издавање државних

⁹⁹ М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 218-219.

¹⁰⁰ Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 25-26.

¹⁰¹ Тибор Варади, Бернадет Бордаш, Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Међународно приватно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 568.

¹⁰² Слично потврђује и амерички *State Immunity Act* који дефинише комерцијалну трансакцију као, између осталог, било коју финансијску трансакцију укључујући зајмове, гаранције или обештећења у вези са било којом финансијском обавезом државе (видети М. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 718).

¹⁰³ Став је и судске праксе да се имунитет државе треба применити само на акте суверене власти, али не и на активности које држава обавља у оквиру своје комерцијалне делатности (видети *Alcom v. Republic of Colombia Case [1984] 2 All ER 6, 9; 74 ILR, pp. 180, 181*).

обвезница у пракси је посматрано као комерцијални акт државе будући да иста активност – издавање и трговина обвезницама може бити предузета од стране и неког другог правног субјекта чија одлика није сувереност (тј. од стране субјектата грађанског и/или привредног права).¹⁰⁴ Такође, како смо истакли, и упоредном праву (нпр. амерички *State Immunity Act*) где је питање имунитета страних држава регулисано у националном законодавству, финансијске трансакције, као што су зајмови, гаранције или обештећења у вези са било којом финансијском обавезом државе се сматрају комерцијалним актом државе.¹⁰⁵

Конвенција Уједињених нација о имунитету предвиђа да имунитет неће постојати без изузетка у комерцијалним трансакцијама где је једна уговорна страна држава а друга ентитет који не ужива суверености уколико је форум за решавање спорова национални суд, осим ако се стране у конкретној трансакцији не договоре другачије. Међутим, то неће бити правило у случају да је уговорна страна државе друга држава, државно предузеће или ентитет основан од стране државе који поседује сопствену правну и пословну способност.¹⁰⁶

Иако постоји простора и да се тврди супротно, става смо да се финансијски аранжмани у које државе улазе са другим државама, међународним организацијама и другим телима у међународном праву која чине државе или која су основана од стране држава, не могу сматрати комерцијалним актима државе. Ово тврдимо и уз више разлога против ове тврдње: природа међународног финансијског аранжмана је комерцијална, аранжмани по правилу садрже комерцијалне одредбе, меродавно право финансијских аранжмана најчешће је приватно право неке од држава уговорница, форум за решавање спорова је национални суд или комерцијална арбитража, а не међународноправна судска тела и у сличне финансијске трансакције могу ступати и приватноправни субјекти, наравно под условима прилагођеним њиховим потребама. С друге стране, аргумент који видимо *против* схватања међународних финансијских аранжмана као јавноправних, аката суверене власти јесте њихова сврха а то је одржавање сувереног дуга и финансијска подршка државама која је од виталног значаја за одржање финансијске стабилности, те одрицање од државног империјума државе пријемнице средстава приликом прихватања комерцијалних услова конкретног финансирања које нуди давалац средстава као економски и уговорно надмоћнија страна. Треба поменути и да су

¹⁰⁴ N. M. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 721, R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 496. Видети *Schmidt v. Polish People's Republic Case 742 F.2d 67 (1984)*, *Republic of Argentina v. Weltover Inc. Case 119 L Ed 2d 394 (1992)*; 100 ILR доступно на: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/>, приступ дана 20.01.2022, и *Alfred Dunhill v. Republic of Cuba Case 425 US 682 (1976)*; 66 ILR, доступно на: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/425/682/>, приступ дана 22.01.2022. Постоји и судска пракса која заступа супротно становиште – да је издавање обвезница од стране државе мера заштите домаћег финансијског тржишта, те да имунитет треба признати (видети *Callejo v. Bancomer Case 764 F.2d 1101 (1985)*, доступно на: <https://casetext.com/case/callejo-v-bancomer-sa>, приступ дана 27.01.2022. и *Chisholm v. Bank of Jamaica Case 643 F.Supp. 1393 (1986)* 121 ILR, доступно на: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/643/1393/1908543/>, приступ дана 22.01.2022).

¹⁰⁵ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 718.

¹⁰⁶ *Article 10 of the UN Convention on Jurisdictional Immunities*; N. M. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 724-725.

међународни финансијски аранжмани по својој природи уговори по приступу, дакле слабија уговорна страна, прималац средстава, није у могућности да знатно утиче на преговарање комерцијалних услова и уговорних одредби, већ њих превасходно диктира давалац средстава као економски надмоћнија страна. Дакле, с обзиром на тежњу да се увек када су јавноправни и комерцијални елементи у сукобу да примат јавноправним, сматрамо да без обзира на неоспорну комерцијалну природу међународних финансијских аранжмана, ипак треба да преовлада став да је реч о сувереним актима државе из горе наведених разлога. Том схватању у прилог иде и чињеница да државе одувек теже да заштите свој имунитет од надлежности унутрашњих судова, а да је тежња међународне заједнице да се одговорност државе превасходно успоставља на терену међународног а не унутрашњег права.

Треба уважити и практичне последице третмана међународних финансијских аранжмана као суверених аката – у том случају би било места примени државног имунитета за одговорност у случају повреда одредаба аранжмана у односу на надлежност унутрашњих судова, а надлежност међународних тела за решавање спорова би се могла успоставити како би се решавала питања међународне одговорности државе која при таквим повредама настаје. Дакле, ако би се међународни финансијски аранжмани окарактерисали као акти комерцијалног карактера и имунитет државе се не би могао применити на њих, то би довело до претеране одговорности држава пред унутрашњим судовима и комерцијалним арбитражама што би довело до правне несигурности у међународном праву, те би се омаловажила надлежност међународних органа специјализованих за решавање државних и осталих међународних спорова. Такође, имајући у виду и неке специфичне форме међународних финансијских аранжмана као што су страна улагања, јасно је и до сада пракса показује да држава одговара за учињене повреде према другој држави у својству носиоца свог империјума, те би и практично било погрешно тврдити да држава одговара пред унутрашњим судовима.

II. Међународне организације

Да бисмо могли да се бавимо међународним финансијским организацијама и њиховим активностима у контексту међународних финансијских аранжмана, прво морамо разумети појам међународне организације, њене основне елементе и функције, као и питања правног статуса међународне организације која чине њен субјективитет, одговорност и имунитет и привилегије међународне организације из угла међународног јавног права.

Док су државе као појава у међународном праву углавном јединствено регулисане и униформне, међународне организације с друге стране одликује велика разноликост. Оне могу да буду различите величине, да буду формиране на различите начине, да имају различиту функцију и самим тим да имају и различите третмане у међународном јавном праву. Према обиму активности које спроводе, међународне организације се могу поделити на опште које делују у широком дијапазону међународних односа (нпр. Уједињене нације) и специјализоване које врше функцију само у једној сфери, као што су финансије, култура, социјално-економска питања, итд. (нпр. Међународни монетарни фонд, Светска банка). Међународне организације могу бити и владине или јавне и невладине које најчешће немају субјективитет у међународном праву. Међународне организације се могу поделити и на координирајуће и наднационалне, у зависности од њихових овлашћења да доносе

обавезујуће правне акте. На крају, могу бити и регионалне односно опште, у зависности од порекла њиховог чланства.¹⁰⁷

Међународне организације су продукт међународног права – међународно право ствара међународне организације, даје им ауторитет и омогућава њихово постојање. Ефикасност деловања међународних организација је обезбеђена међународним правом.¹⁰⁸ Међународно јавно право не познаје униформну дефиницију међународне организације. На основу елемената који су типични за једну међународну организацију како истиче правна теорија, можемо закључити да је међународна организација творевина држава настала на основу међународног уговора под окриљем међународног права која има макар један орган који представља вољу међународне организације. Из ове дефиниције издвајају се следећи елементи међународне организације: 1. творевина је држава; 2. основана је међународним уговором; 3. настала је под окриљем међународног права; и 4. поседује макар један сопствени орган који исказује њену вољу.¹⁰⁹

Први елемент међународне организације јесте да је она творевина двају или више држава. Међутим, овај елемент ће недостајати код неких међународних организација будући да постоје творевине које сматрамо међународним организацијама а које су настале од стране друге/других међународних организација.¹¹⁰ С друге стране, нису све творевине држава међународне организације, већ државе могу бити оснивачи и одређених ентитета који имају правни субјективитет по неком националном законодавству.¹¹¹

Други елемент међународне организације јесте да је основана на основу међународног уговора као правног акта међународног права закљученог између најмање две државе (и других међународних организација, како смо горе навели), а не на основу правног акта неког националног законодавства и велика већина међународних организација основана је мултилатералним међународним уговорима.¹¹² Опет, као и за претходни елемент, и у погледу овога постоје одређени изузеци. Нису све међународне организације настале на основу међународног уговора, већ постоје организације које су настале правним актом које је донела нека

¹⁰⁷ М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 523-525.

¹⁰⁸ Anne Peters, „International Organizations and International Law“ у Jacobs Katz, Ian Hurd, Ian Johnstone, *The Oxford Handbook of International Orgnaizations*, Oxford University Press, Оксфорд, 2016, стр. 33-34.

¹⁰⁹ Jan Klabbbers, *An Introduction to Internaional Institutional Law*, Cambridge University Press, Кембриџ, 2002, стр. 9-10, Jan Klabbbers, „Formal Intergovernmental Organizations“ у J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Orgnaizations*, *op. cit.*, стр. 143-147.

¹¹⁰ На пример, *ЕС* је основала *FAO* као и *WTO*, које сматрамо међународним организацијама иако нису основане од стране (само) држава. О томе видети Jan Klabbbers, *An Introduction to Internaional Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 9.

¹¹¹ J. Klabbbers, *An Introduction to Internaional Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 9-10.

¹¹² *Ibid*, стр. 11-12.

од постојећих међународних организација¹¹³, или пак организације које су настале споразумом представника држава на међународним конференцијама без међународног уговора и без уобичајене процедуре ратификације. У условима хитности, могуће је формирати међународну организацију и без експлицитног споразума држава чланица, већ само њиховим поступањима којима се потврђује постојање међународне организације, у ком случају некада може бити изазовно доказати постојање међународне организације.¹¹⁴ Постојање међународног уговора и прецизно одређење да се он односи на оснивање међународне организације јесте препоручљиво како би се избегле сумње да је основана међународна организација а не нека друга невладина организација или ентитет, као и да би било јасно да тако основана организација поседује правни субјективитет нове међународне организације чиме се разликује од осталих. Такође, постојање међународног уговора је важан конститутивни елемент међународне организације како би се установила међусобна обавеза држава чланица у поступањима у оквиру конкретне међународне организације будући да је реч о акту који ствара правну обавезност за државе потписнице и које се те обавезности не могу једнострано ослободити без правних последица.¹¹⁵ На крају, међународни уговор је погодан инструмент за оснивање међународне организације и зато што углавном подлеже процедури ратификације од стране националних парламената држава чланица што је важан демократски инструмент у оснивању међународне организације посматрано из угла националних законодавстава држава чланица.¹¹⁶

Трећи елемент изнете дефиниције подразумева да међународна организација мора имати *макар један орган* који изражава вољу те организације као сопствену вољу различиту од воље држава чланица. Тај орган мора бити формиран од делегата макар две државе чланице и мора бити независан од било које појединачне државе чланице. Уколико неки национални орган обавља задатке органа организације, то чини ту организацију потпуно зависном од конкретног правног система и она се не може сматрати међународном организацијом. То је уједно елемент који прави разлику између међународних организација и других форми међународне сарадње (као што су *ad hoc* скупови држава) будући да формира сопствену вољу међународне организације као засебног ентитета а не представља само скуп воља појединачних држава чланица, што чини међународну организацију значајним учесником у међународном праву будући да осликава њену могућност да формира сопствене ставове. Захваљујући постојању те засебне воље међународне организације, она се сматра субјектом права будући да је подобна да буде носилац права и обавеза у

¹¹³ Тако, на пример, Генерална скупштина Уједињених нација основала је UNICEF (видети J. Klabbbers, *An Introduction to International Institutional Law*, стр. 11, Henry G. Schermers, Niels M. Blokker, *International Institutional Law, Fifth Revised Edition*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон, 2011, стр. 37-40).

¹¹⁴ Тако је на пример основан Нордијски савет који чине Данска, Исланд, Норвешка и Шведска само на основу паралелних одлука њихових скупштина, а даљим поступањима и сарадњом ових држава је потврђена њихова сагласности да оснују међународну организацију (видети H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 38).

¹¹⁵ Од правила да међународни уговор обавезује своје државе чланице постоје и изузеци. На пример међународни уговор којим је основана *WTO* предвиђа изузетак од тог правила (видети H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 43).

¹¹⁶ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 40-44.

правном промету (уз појединачне изузетке када организација нема правни субјективитет). Такође, управо постојање засебног органа који је носилац воље организације разликује међународну организацију од међународног уговора који представља само прост скуп воља држава уговорница.¹¹⁷

Четврти и последњи елемент међународне организације јесте да је она основана под окриљем међународног права. Наиме, свака организација основана међународним уговором је сама по себи настала под окриљем међународног права јер је по правилу за међународни уговор меродавно међународно право. С друге стране уколико је меродавно право за уговор из ког произлази конкретна организација било које национално право, таква организација се не може сматрати међународном организацијом.¹¹⁸

У погледу улоге међународне организације, у теорији се истиче да она може бити инструмент, простор или учесник у међународном праву.¹¹⁹ Међународна организација се сматра инструментом јер служи остварењу циљева држава чланица које су постигле споразум да се уједине по питању остварења одређеног заједничког циља. Она се сматра и простором, форумом за решавање међународноправних питања држава чланица, али и самосталним и независним учесником у међународном систему – који има способност да делује као посебан ентитет независно од деловања својих појединачних држава чланица.¹²⁰ Међународне организације у међународним односима одражавају заједничку вољу својих држава чланица по узору на органе власти у националним системима држава. У националним системима власт је централизована, али се из тог центра лоцира на поједине органе како би се ефикасније вршила. Иако у међународним односима не постоји централизација власти као у националним системима, државе као примарни носиоци међународноправног субјективитета лоцирају сегменте своје власти на међународне организације чије су чланице по областима у којима те међународне организације делују. Међународне организације, иако нису творци норми међународног права, помажу развоју тих норми, односно преко њих државе реализују своју правностварајућу способност. Оне такође ангажују и појединце који ће деловати у међународним односима у циљу заштите међународног политичког система, а имају и улогу у социјализацији држава чланица и њиховом повезивању по питању интереса које конкретна организација заступа. Осим што доприносе правностварајућој способности држава, међународне организације доприносе и спровођењу норми међународног права у пракси, док постоје и организације којима је улога заштита међународног правног поретка. Поједине међународне организације имају и тела која врше судијску функцију у међународном праву (као што су Међународни суд правде, Стални арбитражни суд, итд.). На крају, међународне организације су и канали за преношење информација у међународним

¹¹⁷ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 44-46, J. Klabbers, *An Introduction to International Institutional Law*, op. cit., стр. 12-13.

¹¹⁸ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 46-47.

¹¹⁹ Clive Archer, *International Organizations, Third Edition*, Routledge, Лондон, 2001, стр. 68.

¹²⁰ *Ibid*, стр. 68-87.

односима, али и носиоци оперативних функција у појединим областима, опет по узору на гране државне власти у националним системима.¹²¹

1. Међународне организације као субјекти права

Историјски посматрано, једино су државе биле носиоци субјективитета у међународном праву као носиоци суверености, њихова власт је била апсолутна и сматране су за врховне носиоце власти у међународним односима. Почев од 20. века теорија о неограниченој власти држава као јединих носилаца суверености у међународном праву постаје застарела будући да се рађа потреба да међународне организације формиране од стране држава делују више независно у односу на њихове државе чланице, чиме се формира субјективитет међународних организација у међународном праву, а уједно и субјективитет међународних организација у националним правним системима, што је било лакше будући да у унутрашњим правним системима постоји сет правила која морају бити испуњена да би се неки ентитет сматрао правним субјектом, што није случај са правилима међународног права чији су учесници постављени хоризонтално, без стварног центра моћи.¹²² Та потреба настаје услед практичних разлога да се међународним организацијама призна субјективитет како би равноправно са државама могле да учествују у међународним односима, нпр. да буду странке у судским и другим правним поступцима у међународном али и унутрашњем праву, да могу да буду позване и да позову на одговорност у случају кршења обавеза зајемчених међународним или унутрашњим правом, да могу да буду уговорне стране уговора и међународних уговора.¹²³

У савременом међународном праву начелно је прихваћено да међународне организације поседују међународноправну способност, те се сматрају субјектима међународног права. То значи да ће међународна организација моћи да буде носилац права, овлашћења, обавеза и одговорности у међународном праву одвојено од својих држава чланица, односно да ће моћи да исказује своју засебну од воље држава чланица, те се неће сматрати само заједницом држава, већ засебним ентитетом.¹²⁴ Да ли ће конкретна међународна организација имати правни

¹²¹ Детаљније видети С. Archer, *International Organizations*, *op. cit.*, стр. 94-108.

¹²² Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 986-987.

¹²³ Chittharanjan Felix Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations, Second Edition*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, Кембриџ, 2005, стр. 67-69.

¹²⁴ С. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 78. Становиште да међународне организације уживају субјективитет у смислу међународног права у оквиру вршења својих функција заузео је и Међународни суд правде који је идентификовао следеће објективне индиције које треба да постоје да би се сматрало да међународна организација поседује међународноправни субјективитет: 1. постојање субјективитета конкретне међународне организације мора бити неопходно за остварење циљева и сврхе међународне организације; и 2. организација мора имати намеру да извршава своје надлежности и права што је могуће само уколико поседује субјективитет. Међутим, Међународни суд правде се није изјаснио о питању како се постиже објективан субјективитет међународне организације, у смислу његовог универзалног важења међу државама и који би број држава за то био довољан (о томе С. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 79-87, видети и *Danube Case*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/92>, приступ дана 27.01.2022, *Exchange of Greek and Turkish Population*

субјективитет и у ком обиму зависи од околности конкретног случаја – шта је зајемчено у оснивачким актима те организације, која су њена стварна овлашћења и како се она третирају у пракси, да ли та организација има способност да улази у правне односе са државама и другим организацијама, да ли има способност да са њима улази у међународне уговоре и какав третман има у националним правима. Дакле, сви наведени елементи представљају индицију да одређена међународна организација треба бити сматрана субјектом међународног права.¹²⁵ Такође, питање обима субјективитета конкретне међународне организације је релативно и зависи од њене делатности, циљева и задатака које она треба да испуни у међународним односима, што указује да је субјективитет међународних организација по својој природи функционалан.¹²⁶

Различите теорије објашњавају да ли међународне организације треба сматрати субјектима међународног права. Издваја се субјективна теорија по којој међународна организација има субјективитет уколико су то одлучиле њене државе чланице у оснивачким документима те међународне организације.¹²⁷ С друге стране, у складу са објективном теоријом, међународна организација ужива међународноправни субјективитет уколико могу независно да обављају одређене функције у међународним односима. Критеријуми који одређују да ли конкретна међународна организација има правни субјективитет јесу: 1. да та организација представља *трајну заједницу* својих чланица са установљеним циљевима и формираним органима; 2. да поседује *сопствену вољу и сврху* које се разликују од воље и сврхе држава чланица; и 3. да је способна да *самостално делује* у међународним односима, независно од било ког националног законодавства. Постоје творевине које поседују ограничени субјективитет, па имају самостална овлашћења само у одређеним областима.¹²⁸ У складу са трећом теоријом, међународне организације поседују субјективитет у међународном праву зато што им је то додељено њиховом функцијом у међународним односима (ако на пример међународна организација има овлашћење да закључује међународне уговоре, поставља своје представнике, итд.). За разлику од објективне теорије, ова теорија не сматра да је субјективитет међународне организације експлицитан, већ да се он

Case, доступно на: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1925.02.21_greek_turkish.htm, приступ дана 22.01.2022, *Agricultural Production Case*, доступно на: <https://opil.ouplaw.com/view/>, приступ дана 27.01.2022, *Reparation Case*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/4>, приступ дана 27.01.2022).

¹²⁵ M. N. Shaw, *International Law* стр. 259-260, C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, стр. 78, Jan Klabbers, „Formal Intergovernmental Organizations“ у J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Organisations*, *op. cit.*, стр. 140-143.

¹²⁶ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 993-994. С друге стране, питање на које се одговор и даље није искристалисао у теорији јесте да ли само међународна организација као целина поседује правни субјективитет, или субјективитет поседују и поједини органи и организациони делови конкретне међународне организације (о томе видети H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 994).

¹²⁷ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 169-170, H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 988-989.

¹²⁸ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 169-170.

настаје услед потребе да међународна организација буде учесник у међународним односима.¹²⁹

У вези са питањем међународног субјективитета међународне организације јесте и питање на који начин је међународна организација обавезана правилима међународног права. Ово питање се поставља пре свега зато што бројна правила међународног права нису подобна да буду примењена на међународне организације, као на пример правила о територији, држављанству, спровођењу надлежности, становништву, будући да сви ти елементи недостају међународној организацији а својствени су за државу као основног субјекта међународног права. Међутим, аналогном применом одређених начела међународног права која важе за државе на међународне организације ово се може превазићи. Тако на пример, међународна организација ће бити обавезана правилима која важе за њене државе чланице исто као што држава следбеник бива обавезана правилима која су важила за државу претходника. Међународно јавно право је једино право које обавезује међународну организацију исто као и за државу која је креатор сопственог унутрашњег правног система. Иако међународним организацијама недостаје правностварајућа способност коју поседују једино државе, међународне организације могу да учествују у креирању међународног права путем међународних уговора чије уговорнице могу бити (осим уколико та могућност није искључена самим међународним уговором).¹³⁰

Одвојено од међународноправног субјективитета је питање субјективитета међународних организација на нивоу унутрашњих законодавстава држава. Субјективитет у унутрашњем праву међународној организацији може бити додељен у њеним самим оснивачким документима (као што је случај са Међународним монетарним фондом (скраћено: **ММФ**, енгл. *International Monetary Fund*) или Међународном банком за обнову и развој (скраћено: **IBRD**, енгл. *International Bank for Reconstruction and Development*)), у ком случају ће државе чланице те међународне организације бити у обавези да признају правни субјективитет конкретној организацији у свом правном систему, а могуће је да субјективитет ужива и одређени организациони део међународне организације, а не само она као целина¹³¹. Уколико оснивачки документи међународне организације не говоре о субјективитету те организације у унутрашњем праву држава чланица, може се

¹²⁹ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 988-989. Трећа теорија прихваћена је и од стране Међународног суда правде Уједињених нација који признаје субјективитет Уједињених нација на основу четири основне тврдње: субјективитет је неопходан да би Уједињене нације могле да спроводе своје циљеве; организација поседује своје органе који имају посебне надлежности у оквиру организације; конститутивним документима Уједињених нација дефинишу се обавезе држава чланица према организацији чиме се организацији даје правни субјективитет, привилегије и имунитети на територији држава чланица; и пракса је потврдила да Уједињене нације делују као субјект међународног права. Међународни суд правде је такође заузео становиште о постојању субјективитета Уједињених нација и према државама не-чланицама Уједињених нација с обзиром на поступања држава не-чланица према Уједињеним нацијама. У теорији се сматра да се становиште Међународног суда правде може применити и у односу на остале међународне организације у погледу признавања њиховог субјективитета како од стране држава чланица, тако и од стране држава не-чланица (о томе видети H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 989-990).

¹³⁰ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 995-998.

¹³¹ *Ibid*, стр. 1021.

сматрати да су државе чланице имплицитно у обавези да признају субјективитет те организације делујући у доброј вери и узевши у обзир односе држава чланица и организације. Државе не-чланице, међутим, немају исти положај будући да немају никакав директан однос са међународном организацијом и не може се сматрати да су оне у било каквој обавези да доделе субјективитет у својим унутрашњим системима међународним организацијама чије нису чланице. У том случају оставља се националним судовима да у конкретним случајевима доделе или не доделе субјективитет међународним организацијама, чиме би се формирала пракса из које би произлазило да ли је конкретна држава доделила субјективитет међународној организацији у свом унутрашњем поретку.¹³² Постоје и национална законодавства која експлицитно регулишу питање субјективитета међународне организације – додељују јој га уз опис активности (закључење уговора, стицање и располагање имовином, учествовање као странка у судским поступцима) које иду у прилог субјективитету и поткрепљују га.¹³³

Питање субјективитета међународних организација од значаја је за анализу међународних финансијских аранжмана будући да су међународне (финансијске) организације често уз државе уговорне стране међународних финансијских аранжмана што значи да су носиоци права и обавеза зајемчених конкретним међународним финансијским аранжманом. Како би биле у могућности да буду носиоци права и обавеза, да уопште приступе међународном финансијском аранжману и да буду позване на одговорност, односно да позову на одговорност у случају кршења одредби међународних финансијских аранжмана, постојање и признавање субјективитета међународној (финансијској) организацији неопходно је како на међународном нивоу, тако и на нивоу националног законодавства. Нарочито је важно да субјективитет буде признати и на нивоу међународног и на нивоу националног права будући да међународни финансијски аранжмани могу бити у форми међународних уговора за које је меродавно међународно право и опредељена надлежност међународних форума за решавање спорова, али исто тако они могу бити у форми приватноправних уговора за које је меродавно неко национално право и уговорена надлежност неког националног суда или међународне комерцијалне

¹³² С. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, op. cit., стр. 69-90. Тако је у случају *AS v. Iran-United States Claims Tribunal* холандски суд заузео становиште да тужени трибунал представља међународну организацију која ужива субјективитет у смислу међународног права у вршењу својих (судијских) функција, те стога национални суд је уважио имунитет трибунала од јурисдикције националног суда. Такође, у случају *International Tin Council v. Amalgamet Inc* (524 NYS 2d [1988], доступно на: <https://www.jstor.org/stable/2203522>, приступ дана 01.02.2022) судови Њујорка су прихватили постојање субјективитета *International Trade Commission*-а (у даљем тексту: ИТС)-а као међународне организације, који је у том тренутку имао 24 државе чланице, иако Сједињене Америчке Државе нису чланице ИТС-а. У националним системима, постојање субјективитета међународне организације може зависити од признања објективног субјективитета на међународном нивоу. Чини се да је то било становиште судова Уједињеног Краљевства у случају *Arab Monetary Fund v. Hashim and Others* (No. 3), доступно на: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-law-reports/article/abs/arab-monetary-fund-v-hashim-and-others-no-3/9CC885B737D3AD591A1258FDACD96172>, приступ дана 02.02.2022. где се суд осврнуо на субјективитет додељен оснивачким актима организације и на прихватање субјективитета организације од стране држава чланица приликом оцене да ли *Arab Monetary Fund* поседује субјективитет у смислу законодавства Уједињеног Краљевства. До сада међутим није познато да нека држава није признала правни субјективитет нпр. Уједињеним нацијама и њеним специјализованим агенцијама (видети Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 1024).

¹³³ Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 1022.

арбитраже. На питање субјективитета конкретних организација које се јављају најчешће у међународним финансијским аранжманима осврнућемо се у даљем засебном излагању о међународним финансијским организацијама.

2. Уопштено о међународној одговорности међународних организација

По узору на логику излагања у претходној секцији, и у овој секцији ћемо изнети само општа питања о одговорности међународних организација (и њиховим привилегијама и имунитету у следећој секцији) ради лакшег праћења и комплетнијег увида у наставак излагања, док ћемо се детаљно темом одговорности (и привилегија и имунитета) међународних организација бавити у наставку у Глави VI.

Као последица субјективитета међународних организација, поставља се питање одговорности за неиспуњење обавеза међународне организације и питање одговорности за противправне акте (којима се проузрокује штета, без повреде конкретне обавезе организације по међународном праву)¹³⁴. Уколико један ентитет има способност преузимања права и обавеза, он мора бити и одговоран за њихово кршење. Како је данас неспорно да међународне организације уживају правни субјективитет, неспорно је и да се сматрају одговорнима за учињене повреде и исказану вољу.¹³⁵ Као и питање субјективитета, и питање одговорности се може разложити на одговорности на нивоу међународног права и одговорности у националним правним системима.

Међународна одговорност међународне организације подразумева да је постојала нека обавеза међународне организације, да је дошло до кршења те обавезе и да се то кршење може приписати међународној организацији. Из кршења обавезе настаје обавеза *надокнаде штете*. Питање приписивости је кључно будући да и државе чланице могу бити одговорне за одређене противправне акте организације. За постојање одговорности такође је неопходно да не постоје неки основи који искључују противправност као што су пристанак, самоодбрана, противмере, виша сила, невоља и стање нужде. Последица одговорности јесте обавеза надокнаде штете и пружање одговарајућих јемстава да се акт неће поновити, а реализује се пред посебним међународним судовима који позивају међународну организацију на одговорност.¹³⁶

¹³⁴ Енглески језик познаје различите термине за ове две врсте одговорности – термином *responsibility* се означавају акти повреде обавеза преузетих нормама међународног права, док термин *liability* означава одговорност за противправне акте којима је нанета нека штета или повреда а не долази до експлицитног кршења норме међународног права. О томе видети Cederic Ryngaert, Holly Buchanan, „Member State responsibility for the acts of international organizations, *Utrecht Law Review*, Vol. 7, Issue 1, Утрехт, 2011, стр. 131-146.

¹³⁵ Јелена Стојшић, „Одговорност међународних организација као елемент успостављања владавине права у међународном праву“, *Правни живот бр. 12/2011*, стр. 257-258.

¹³⁶ Ј. Стојшић, „Одговорност међународних организација као елемент успостављања владавине права у међународном праву“, *op. cit.*, стр. 260-264, Christiane Ahlborn, „The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility“ *ACIL Research Paper No. 2011-03, Amsterdam Center for International Law, University of Amsterdam*, 2011, стр. 35-47.

У међународном праву сматра се да је међународна организација као правни субјект одговорна за своје акте, укључујући и противправне акте којима је нанета другоме нека штета или повреда. На питање одговорности међународне организације за повреде обавеза зајемчених нормама међународног права, такође је дат позитиван одговор. Уколико се међународна организација може сматрати носиоцем неких обавеза у међународном праву, услед повреде тих обавеза мора постојати могућност утужења пред адекватним судским телом.¹³⁷ Иако делује да је теоријски једноставно поставити правила о одговорности међународне организације, у пракси се тешко прави разлика између одговорности држава чланица организације и одговорности саме организације будући да се противправни акт односно кршење међународноправне обавезе мора приписати међународној организацији да би се она могла сматрати одговорном.¹³⁸ Како би се до краја размотрило питање приписивости одређеног акта међународној организацији, морају се у обзир узети и политички, административни и финансијски разлози, као и начела доброг управљања и администрације, начело добре вере, институционалне равнотеже и устројства.¹³⁹

Одговорност међународне организације подразумева одређену активну улогу држава чланица те организације будући да је она финансијски зависна од својих држава чланица. Међутим, одговорност међународне организације не подразумева сама по себи одговорност и државе чланице, осим ако постоји и *сопствена одговорност* државе чланице, али ће држава чланица бити у обавези да обезбеди средства за одштету која падају на међународну организацију уколико она сама нема довољно средстава за намирeње те одштете. Посебно се поставља и питање одговорности држава чланица за одштету на име међународне организације у случају да сама организација нема довољно средстава да ту одштету намири. И позитиван и негативан одговор на ово питање доноси одређене последице – уколико би се сматрало да одговорност са међународне организације прелази на државу чланицу, то би доста утицало на то да се држава чланица лично умеша у поступак одлучивања у оквиру међународне организације, а уколико би се пак сматрало да одговорност не прелази на државу чланицу, то би оштетило повериоце организације и утицало на њихову вољу да ступају у односе са том међународном организацијом. Управо око овог питања су у теорији доста подељена мишљења.¹⁴⁰ У пракси ова

¹³⁷ Такав став је заузео и Међународни суд правде у својим саветодавним мишљењима *Reparation for Injuries* (доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/4>, приступ дана 02.02.2022.) и *Cumaraswamy* (доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/100>, приступ дана 02.02.2022.).

¹³⁸ Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1006-1010, С. Ahlborn, стр. 48-56, Kristina Daugirdas, „Reputation and the Responsibility of International Organizations“, *The European Journal of International Law, Vol. 25, No. 4*, Оксфорд, 2015, стр. 991-1018, Gerhard Hafner, *Can International Organizations be Controlled? Accountability and Responsibility*, American Society of International Law Proceedings, 2003, стр. 1-6.

¹³⁹ М. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 1317-1318.

¹⁴⁰ Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1010-1012. Солидарну одговорност државе и међународне организације заговара нпр. Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Corporations in and under International Law*, Grotius, 1987, стр. 121, док су I.F.I. Shihata, „Role of Law in Economic Development: The Legal Problems of International Public Ventures“, 25 *Revue Egyptienne de Droit International*, 1969, стр. 125; Pillipe Cahier, „The Strengths and Weaknesses of International Arbitration Involving a State as a Party“, у Julian D.M. Lew (ур.), *Con temporary Problems in International Arbitration*, Queen Mary Colleague, University of London, Лондон, 1986, стр. 244 заговорници теорије да

подељеност се решава тиме што међународне организације саме експлицитно искључују солидарну одговорност својих држава чланица у оснивачким документима. Овакво поступање доводи до тога да су учесници на тржишту невољни да улазе у односе са међународним организацијама иза којих не стоји држава чланица као солидарни дужник будући да сматрају неизвесним ослањање само на финансијску способност организације.¹⁴¹ Управо је ово питање било предмет разматрања Комисије за међународно право приликом прављења Нацрта Правила о одговорности међународних организација која су настала по узору на Правила о одговорности држава.¹⁴²

На нивоу унутрашњих законодавстава такође се признаје одговорност међународне организације за своје повреде и проузроковану штету.¹⁴³

Слично како смо поменули за државу, питање одговорности међународне организације од значаја је за одређивање одговорности у случају кршења одредаба међународних финансијских аранжмана како би се установила права сауговорача (најчешће државе) која би могла да захтева извршење те обавезе добровољно или принудно у одговарајућем судском или арбитражном поступку, односно да захтева надокнаду проузроковане штете поступањима или пропуштањима који се могу приписати међународној организацији. Одговорност као логична последица признавања субјективитета међународним организацијама, уз имунитете које организација може да ужива у одређеним случајевима (о чему више речи следи у наставку) неопходна је компонента даљег разумевања улоге међународне организације у међународним финансијским аранжманима.

3. Уопштено о имунитету међународних организација

Да би међународне организације функционисале несметано и ефикасно, потребно је обезбедити слободу у њиховом деловању, сигурност њихове имовине и особља, као и представника држава чланица.¹⁴⁴ Имунитет државе произлази из правила о суверености државе и постоји захваљујући принципу реципроцитета и једнакости држава. Како смо говорили, у смислу имунитета државе разликујемо акте *iure imperii* у ком случају ће се имунитет признати, и акте *iure gestionis* који су

држава не постаје одговорна за штету проузроковану од стране међународне организације чија је чланица.

¹⁴¹ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1012-1013. С друге стране, могућ је и утицај међународних организација на одговорност држава чланица будући да се поставља питање да ли се противправни акт међународне организације може приписати и тиме довести до одговорности држава чланица. О томе видети Nataša Nedeski, Andre Nollkaemper, „Responsibility of international organizations 'in connection with acts of States““, *SHARES Research Paper 08/2012, Amsterdam Center for International Law, University of Amsterdam*, 2012, стр. 1-18.

¹⁴² H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1016-1017, C. Ryngaert, H. Buchanan, стр. 131-146, Kristina Daugirdas, „Reputation and the Responsibility of International Organizations“, *The European Journal of International Law, Vol. 25, No. 4*, Оксфорд, 2015, стр. 991-1018.

¹⁴³ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, Fifth Revised Edition*, стр. 1038-1039.

¹⁴⁴ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 171, C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations, op. cit.*, стр. 315-317.

ослобођени имунитета држава које их почине. Када је реч о међународним организацијама не можемо говорити о аналогним правилима, пре свега из разлога што се сувереност не везује за међународне организације као за државе. Међутим, изванредан степен имунитета је неопходно да постоји и када су у питању међународне организације како би се обезбедило несметано обављање њихових функција.¹⁴⁵

У савременом међународном праву, имунитет ужива готово свака међународна организација.¹⁴⁶ Имуитет међународне организације односи се пре свега на саму организацију и обухвата ослобођење од вођења судског поступка против организације, те неповредивост имовине, просторија и архива организације.¹⁴⁷ Поред саме организације, имунитет треба да уживају и представници држава у оквиру организације али и представници саме организације.¹⁴⁸ Имуитет међународне организације је *наднационалан*, он постоји без обзира да ли је експлицитно признат од стране националног права државе чланице. Сматра се да је држава чланица самим приступањем конкретној међународној организацији пристала на имунитет те организације. Имуитет се најчешће експлицитно предвиђа у оснивачким документима међународне организације и он по правилу постоји увек, он се претпоставља без обзира да ли се међународна организација на њега позвала (осим ако га се експлицитно не одрекне). Имуитет међународне организације такође се може сматрати и обичајним правилом међународног јавног права будући да су међународне организације сачињене од држава као носилаца суверености од којих свака ужива имунитет од јурисдикције других земаља.¹⁴⁹ Свака организација

¹⁴⁵ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 1318-1319. Принцип функционалности потврђен је и у судској пракси. Тако је на пример одлучио апелациони суд Сједињених Америчких Држава у случају *Mendaro v. World Bank*, 717 F.2d 610, 615-17 (1983); 99 ILR, доступно на: <https://casetext.com/case/mendaro-v-world-bank>, приступ дана 02.02.2022, или холандски врховни суд у случају *Iran-US Claims Tribunal v. AS*, 94 ILR, доступно на: <https://www.revistamisionjuridica.com/wp-content/uploads/2020/11/A5-19-A-review-of-the-iran-uk-claims-tribunal.pdf>, приступ дана 02.02.2022. који су сматрали да је постојање имунитета неопходно да би међународна организација могла ефикасно да обавља своју функцију на територији државе чланице. Слично је резонувао и окружни суд у Мастрихту у случају *Eckhardt v. Eurocontrol (No. 2)*, доступно на: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-law-reports/article/abs/eckhardt-v-european-organization-for-the-safety-of-air-navigation-eurocontrol/409006E70D0FFD77FD7064BAABE05563>, приступ дана 02.02.2022. сматрајући да међународна организација има право да ужива имунитет од националних јурисдикција на основу обичајног међународног права у мери која је потребна за несметано вршење своје функције. Исто је било и у случају *Mukoro v. European Bank for Reconstruction and Development*, [1994] ICR 897, 903, доступно на: <https://vlex.co.uk/vid/mukoro-v-european-bank-806090029>, приступ дана 03.02.2022, где је банци признат имунитет јер је то било неопходно за остваривање њене сврхе у предметном питању на неутралном нивоу и са довољним степеном контроле процеса у држави уговорници (детаљније о пракси видети код M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 1320-1322).

¹⁴⁶ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1031-1032.

¹⁴⁷ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 174-176, C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations, op. cit.*, стр. 320-330.

¹⁴⁸ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 177.

¹⁴⁹ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 1322, H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1031-1033. Тако на пример Повеља Уједињених нација предвиђа имунитет организације и њеног особља на веома уопштен начин: да ће организација уживати имунитет и привилегије на територији држава чланица у мери у којој је то потребно да оствари своју сврху; и да ће представници чланица Уједињених нација и званичници организације уживати на

као носилац имунитета има право да се тог имунитета у одређеним ситуацијама одрекне. Могућност одрицања од имунитета предвиђена је и у уговорима о оснивању организација.¹⁵⁰ Случајеви када је одрицање од имунитета обавезно, често је регулисано и интерним актима организације којима она својим званичницима намеће обавезу одрицања од имунитета у случају тешких повреда права.¹⁵¹ Изричито одрицање од имунитета је често стандард који национални судови траже да би признали одсуство имунитета међународне организације у националном судском поступку.¹⁵²

Разлози због којих се имунитет међународне организације сматра оправданим јесу да би се смањио негативан утицај националних судова на поступања међународних организација и да би се ограничила судска власт у односу на један специфичан правни систем који је настао од држава носилаца суверености. Имунитетом међународна организација се штити и од злонамерних и пристрасних ставова националних судова постављених у жељи да се заштити држава којој припадају односно њен правни поредак. На крају, ефекти деловања међународних организација мере се пре свега на терену униформно међународног јавног права, док национална права најчешће нису адекватна и могла би да доведу до различитих закључака поводом исте правне ситуације.¹⁵³

Поставља се питање обима имунитета међународних организација, односно да ли је оправдано правити разлику између јавнорправних аката (*iure imperii*) и аката нејавне природе (*iure gestionis*), по узору на имунитет држава.¹⁵⁴ Сматра се да ова разлика није оправдана када је у питању имунитет међународних организација будући да њих не одликује сувереност као карактеристика својствена држави, већ да је у случају међународних организација неопходно постојање имунитета само да би се олакшало њихово *функционисање*, што не захтева прављење разлике у врстама

сличан начин имунитет и привилегије неопходне за независно и несметано обављање својих функција у вези са радом организације (видети члан 105 Повеље Уједињених нација и С. Ф. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 317-318).

¹⁵⁰ Видети нпр. *Agreement Establishing the Inter-American Development Bank*, *IBRD Articles of Agreement*, *EBRD Articles of Agreement*, *Articles of Agreement of IFC*, итд.

¹⁵¹ Gerd Droesse, „Membership in International Organizations – Paradigms of Membership Structures“, *Legal Implications of Membership and the Concept of International Organization*, Springer Link, 2020, стр. 340.

¹⁵² Тако је у случају *Mendaro v. World Bank* резоновао окружни суд у Вашингтону. Међутим, недостатак изричитог одрицања од имунитета није био једини основ зашто је амерички суд одбацио надлежност у случају *Mendaro* против Светске банке., већ је у обзир узета и чињеница да се тужбени захтев заснивао на повредама из радног односа. Од стране суда је истакнуто да је једна од кључних заштита која се међународним организацијама пружа, заштита од радноправних спорова и једностране контроле државе чланице активности организације путем контроле радноправних односа. О томе видети Bin Gu, Chengjin Xu, „A Critique of Immunity for Multilateral Development Banks in National Courts“, *The Chinese Journal of Global Governance Volume 4, Issue 1*, 2018, стр. 65-66.

¹⁵³ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, *op. cit.*, стр. 1034.

¹⁵⁴ О тој подели видети и у *Hague Conference on Private Interantional Law*, 2016, стр. 1-3.

аката.¹⁵⁵ Имуитет међународних организација *није привилегија већ потреба*, и он не ослобађа међународну организацију ни једне обавезе, обавеза и даље постоји само што постаје неутужива пред националним судовима. Додуше, сложићемо се да се неутуживошћу правно оповргава дејство одређене обавезе јер у случају њеног неиспуњења не постоји адекватна правна заштита.¹⁵⁶

Најприхваћеније становиште је да имунитет међународне организације треба свести на *функционални имунитет*, односно да га одликује функционална потреба.¹⁵⁷ Дакле, код питања да ли одређени акт међународне организације захтева признање имунитета или не, треба поћи од функционалне потребе да се имунитет за тај конкретни акт додели. Овде се пре свега мисли на имунитет од спровођења судског поступка, али и имунитет од извршења на имовини међународне организације који обухвата изузимање имовине организације од заплене и извршења, али и неповредивост просторија и архива организације. Имуитет међународне организације, односно прецизније речено, привилегије које међународне организације уживају обухватају и одређене фискалне и монетарне привилегије, као што су пореска и царинска ослобођења имовине и прихода међународне организације у конкретној држави, слобода трансфера новчаних средстава, слобода званичне комуникације.¹⁵⁸

Да би спроводиле своје активности које се пре свега огледају у спровођењу циљева држава, међународне институције и њихови представници морају да буду заштићени од надлежности домаћих државних судова чије би одлуке могле да имају политички карактер и тиме угрозе интересе других држава чланица у оквиру организације. Међународна организација као таква не може у целости заступати интересе држава чланица, осим ако не иступа независно од контроле и утицаја било које државе. *Функционална потреба* у исто време представља основ за увођење имунитета организацији, али служи и контроли и дефинисању граница тог имунитета, па према теорији функционалне потребе, организацији се треба доделити онолико имунитета колико је потребно да се обезбеди несметано и непрекидно обављање њене функције.¹⁵⁹ Међутим, функционална потреба за имунитетом у пракси се често своди на апсолутни имунитет пре свега како би статус организације изједначио са статусима суверених држава насупрот организације али и које су чланице организације иако међународне организације не познају

¹⁵⁵ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 1326-1328, Gerd Droege, „Membership in International Organizations – Paradigms of Membership Structures“, *Legal Implications of Membership and the Concept of International Organization*, Springer Link, 2020, стр. 336.

¹⁵⁶ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1037-1038.

¹⁵⁷ Steven Herz (yp. Bradlow D. Daniel, Hunter B. David), *International Financial Institutions International Law*, Kluwer Law International, Wolters Kluwer, 2010, стр. 137-139.

¹⁵⁸ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 1328-1329, H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law, op. cit.*, стр. 1028-1031, C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations, op. cit.*, стр. 330-340.

¹⁵⁹ Bin Gu, Chengjin Xu, „A Critique of Immunity for Multilateral Development Banks in National Courts“, *The Chinese Journal of Global Governance Volume 4, Issue 1*, 2018, стр. 58-60.

суверенитет, те у погледу њих не може важити начело *par in parem non habet imperium*, као што је то случај са сувереним државама.¹⁶⁰

Критике на тему апсолутног имунитета бројне су у теорији и пракси, те се све више прибегава његовом сужавању и постављању рестриктивног имунитета.¹⁶¹ Међународне финансијске организације наступају најчешће према приватним субјектима (привредним друштвима и, ређе, појединцима), а не сувереним државама директно, чиме се онемогућава њихова заштита у случају повреда уговорних обавеза од стране организације или наношења штете од стране организације.¹⁶² Стога, многи аутори су сагласни да се мора успоставити баланс између имунитета међународне организације и права друге стране уз могућност да та права адекватно реализују, путем одговарајућих форума за решавање спорова који неће угрозити самосталност и независност организације, а омогућиће адекватну заштиту другој страни од поступака организације којима се угрожавају њихови интереси и повређују права.¹⁶³

Поред теорије функционалног имунитета, теорија међународног права познаје и теорију јавне одговорности међународне организације. Признавањем правног субјективитета међународним организацијама на терену међународног права отвара се питање њихове одговорности. Иницијално одговорност организације третира се кроз одговорност држава чланица, међутим услед одсуства директне везе приватног субјекта са државама чланицама, развојем контроле држава и државних граница, развојем међународне трговине и поштовања људских права од стране различитих тела међународног права, све више се истиче потреба за самосталном одговорношћу организација. То се и постигло нарочито од средине деведесетих година прошлог

¹⁶⁰ S. Herz, *International Financial Institutions International Law*, *op. cit.*, стр. 138, Б. Милисављевић, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *op. cit.*, стр. 22.

¹⁶¹ Тако на пример случај *Jam et al v. IFC* (доступно на: https://www.supremecourt.gov/opinions/18pdf/17-1011_mkhn.pdf, приступ дана 08.03.2022) поводом кога је амерички Врховни суд донео одлуку почетком 2019. године, (поново) је отворио врата бројним полемикама на тему обима имунитета који уживају, односно који је потребно да уживају међународне (финансијске) организације. Одлуком и случају *Jam et al v. IFC* амерички Врховни суд је, након два у меритуму спроведена поступка од стране нижих судова, заузео становиште да имунитет међународних (финансијских) организација треба тумачити рестриктивно, по узору на имунитете суверених држава који су такође рестриктивни, осим када држава наступа у свом јавно-правном својству и тежи да заштити јавно-правни интерес. Посебна полемика настаје у погледу постојања тог јавноправног интереса када су у питању међународне (финансијске) организације које по својој природи обављају комерцијалну, дакле приватноправну делатност, али у јавноправном интересу. Више о томе видети у Марија Вићић, „Имунитет међународних финансијских организација с освртом на случај *Jam et Al* против Међународне финансијске корпорације (*IFC*)“, *Унификација права и правна сигурност, Зборник радова 33. Сусрета Копаоничке школе природног права Слободан Перовић, Том III*, Београд, 2020, стр. 379-396.

¹⁶² S. Herz, *International Financial Institutions International Law*, *op. cit.*, стр. 138.

¹⁶³ August Reinisch, Clemens Treichl, „Domestic Jurisdiction over International Financial Institutions for Injuries to Project-Affected Individuals“, *International Organizations Law Review*, Volume 16, Issue 1, 2019, стр. 1, Silvestre J. Martha Rutsel, Cisse Hassane, Daniel D. Bradlow, Benedict Kingsbury, „International Financial Institutions and Claims of Private Parties: Immunity Obliges“, *The World Bank Legal Review*, 2011, стр. 1, Qumba Mmiselo Freedom, „Balancing international financial institutions' immunity with private individual's right to effective remedy“, 2020, доступно на: <https://doi.org/10.1080/10220461.2020.1729853>, последњи приступ 01.07.2022, стр. 1.

века развојем транспарентности, хијерархије и унутрашњих механизма међународних финансијских организација. Међутим, чини се да теорија јавне одговорности није доживела резултате у пракси јер унутрашњи механизми организација и даље нису праћени потребним степеном самосталности и независности како би се омогућила фер и адекватна заштита субјеката приватног права насупрот организације.¹⁶⁴

Са питањем имунитета међународне (финансијске) организације треба бити веома пажљив када су у питању међународни финансијски аранжмани. Ово из разлога што је применом теорије функционалне потребе, имунитет логична последица уласка међународне организације у међународни финансијски аранжман. Како нам класификација аката организације у јавноправне или приватноправне акте у случају организација није од помоћи да бисмо избегли примену имунитета, произлази да би у случају повреде међународних финансијских аранжмана, међународна (финансијска) организација била заштићена имунитетом будући да то произлази из њене функционалне потребе јер је њена основна делатност управо закључивање оваквих аранжмана. Имајући у виду да имунитет државе може да буде ограничен у случају приватноправних аката државе, довели бисмо се у апсурдну ситуацију у којој је одговорност међународне финансијске организације пред националним форумима за решавање спорова искључена под дејством имунитета, док држава остаје одговорна за свој приватноправни акт јер у том случају њен имунитет не делује. Како се међународна организација у овом сценарију налази по правилу у улози даваоца средстава, а држава је прималац истих, положаји страна довели би се у неправичан однос, посебно имајући у виду да је држава у овом случају економски слабија страна и финансијски зависна од свог сауговорача који је имунитетом заштићен. Управо због тога је неопходно подробније изанализирати свако од постојећих правила и предложити решење које би било у складу са духом међународног права, али у исто време и практично оствариво, а та подробнија анализа биће изложена у Глави VI овог рада, са посебним освртом на имунитете међународних финансијских организација на начин како је он зајемчен у оснивачким документима конкретних организација.

4. Посебно о међународним финансијским организацијама

Након уопштеног излагања о неким основним елементима и постулатима међународних организација у контексту међународног права, започећемо излагање о подгрупи међународних организација које се најчешће јављају у ономе што називамо и сматрамо међународним финансијским аранжманом – о међународним финансијским организацијама. Међународне финансијске организације су типичне стране међународних финансијских аранжмана и кроз њихову двоструку и понекад недефинисану природу – субјект међународног права који учествује у комерцијалним финансијским трансакцијама, најбоље се може сагледати двострука природа међународних финансијских аранжмана као међудржавних и других међународних аката комерцијалног карактера који за предмет имају неку финансијску обавезу.

¹⁶⁴ S. Herz, *International Financial Institutions International Law*, *op. cit.*, стр. 141-145.

У наставку ћемо изложити неке од основних међународних финансијских организација, са освртом на основна статусна обележја водећих међународних финансијских организација, а питањима њиховог субјективитета и одговорности у контексту међународних финансијских аранжмана ћемо се бавити накнадно у Глави VI овог рада.

4.1. Појам и природа међународних финансијских организација

У литератури се међународне организације као што су Светска банка (енгл. *World Bank*), ММФ и регионалне развојне банке срећу под заједничким именом – међународне финансијске организације. Међународне финансијске организације играју важну улогу у развоју светске привреде и значајно доприносе развоју економије држава у развоју. Њихов статусни положај је специфичан – реч је о међународним организацијама у смислу међународног јавног права, а које улазе у комерцијалне финансијске трансакције са приватним субјектима, као и са субјектима међународног права. Међутим, у теорији има слабо извора који су се до сада с правне стране бавили анализом ових специфичних и веома важних субјеката међународног права и кључним субјектима међународних финансијских аранжмана.¹⁶⁵

Дакле, међународне финансијске организације имају двоструку природу – то су примарно међународне организације сачињене од држава са одређеном јавном сврхом, чије оснивање, сврха и циљеви су дефинисани међународним уговором њихових држава чланица, те су они субјекти међународног права. С друге стране, међународне финансијске организације делују у финансијском сектору и то у домену међународних финансијских аранжмана који имају много сличности са финансијским трансакцијама субјеката приватног права, али се закључују са државама или другим међународним организацијама као субјектима међународног права. Недостатак посебног третмана међународних финансијских организација у контексту међународних финансијских аранжмана доводи до одређених нејасноћа у погледу третмана обавеза међународне финансијске организације у једном међународном финансијском аранжману у односу на положај ових организација у међународном праву.¹⁶⁶ Дакле, иако су по свом статусном положају међународне финансијске организације субјекти међународног права, суштина њихових права и обавеза које црпе пре свега из финансијских аранжмана, укључујући и међународне и комерцијалне финансијске аранжмане, нагиње ка својој приватноправној природи, те је те одговорности међународне финансијске организације тешко уклопити у правила међународног права. Узевши у обзир стриктна правила када је реч о искључењу института имунитета међународне организације у односу на националне јурисдикције, положај међународних финансијских организација постаје још комплекснији будући да оне за повреде својих по природи приватноправних обавеза не могу бити позване на одговорност као што је то случај са приватноправним субјектима који су носиоци истих таквих обавеза, управо због дејства имунитета у унутрашњем праву, те се све више прибегава сужавању тог апсолутног имунитета

¹⁶⁵ Daniel D. Bradlow, David B. Hunter, *International Financial Institutions and International Law*, Kluwer Law International BV, 2010, Холандија, стр. 28-29.

¹⁶⁶ Daniel D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“ у D. D. Bradlow, D. B. Hunter, *International Financial Institutions and International Law*, *op. cit.*, стр. 25-26.

које су до сада уживале међународне организације (о деловању имунитета међународне финансијске организације у контексту међународних финансијских аранжмана ће бити више речи у Глави VI која следи). Стога, међународна одговорност међународних финансијских организација остаје као прерогатив и постоји паралелно са грађанскоправном одговорношћу за коју је предвиђен имунитет.¹⁶⁷

4.2. Основне делатности и циљеви међународних финансијских организација

Основна делатност међународних финансијских организација јесте успостављање глобалне економске и финансијске стабилности пружањем адекватне финансијске подршке неразвијеним земљама како би оне могле да испуњавају своје друге међународне новчане обавезе. Оне имају и улогу у заштити еколошких и социјалних стандарда у међународном праву, али и заштити људских права будући да модели уговора о финансирању међународних финансијских организација испуњавају највише правне стандарде у овој области.¹⁶⁸

Циљ ове делатности међународних финансијских организација, нарочито Светске банке и ММФ-а, јесте смањење сиромаштва кроз подршку земљама у развоју и сиромашним земљама и то не само да би оне биле способне да испуне своје финансијске обавезе, већ и да би потпомогле развоју њихове унутрашње привреде кроз улагање у здравствене и школске системе, екологију, инфраструктуру и сличне делатности од виталног интереса за развој једне земље.¹⁶⁹ Будући да су најнапредније државе света по правилу чланице ових организација, суштински циљ ових организација може се сматрати утопистичким – прерасподела новчаних средстава од оних који имају довољно онима који немају довољно да би се у свету постигао финансијски еквилибријум и једнаке могућности за све државе које су равноправне по својој природи као носиоци суверености.¹⁷⁰ Поменута основна делатност међународних финансијских организација огледа се пре свега у финансијским аранжманима које оне договарају са државама или, ређе, другим међународним организацијама, што чини, између осталог, међународне финансијске аранжмане, али и приватноправне, комерцијалне финансијске аранжмане у које међународне финансијске организације улазе са приватноправним субјектима, најчешће привредним друштвима и финансијским институцијама земаља у развоју.

Учешће међународних финансијских организација у финансирању приватног сектора захтева прилагођавање њиховог поступања и процедура приватноправном партнеру и у том случају конкретан финансијски аранжман у многоме подсећа на

¹⁶⁷ D. D. Bradlow, D. B. Hunter, *International Financial Institutions and International Law*, op. cit., стр. 388-395.

¹⁶⁸ О томе и *Ibid*, стр. 388-396-397.

¹⁶⁹ Vyacheslav Dodonov, „International Financial Institutions in Changing Global Economic Architecture“, *Economics*, стр. 34.

¹⁷⁰ О томе видети Martin Upchurch, David Weltman, „International Financial Institutions and Post -comunist Labor Reform: A Case of Utopian Liberalism?“, *Debate*, Vol. 16, No. 3/2008, 2008, стр. 310-326.

класичну комерцијалну финансијску трансакцију (што није предмет анализе овог рада, иако и у том случају можемо наићи на извесна неслагања по питању правне природе таквог аранжмана).¹⁷¹ Исто је и када се међународна финансијска организација појављује као финансијер у финансијском сектору неке земље, нпр. кроз финансирања финансијских институција.¹⁷²

Поред тога што су активни учесници у финансирању држава и/или других међународних организација, међународне финансијске организације играју активну улогу у одржавању светске економске стабилности. Ту улогу реализују и кроз своје друге функције, као што су прикупљање информација ради идентификовања ризика по светску економију, праћење финансијског стања и ризика у свету, али и правностварајућа функција у домену финансијске стабилности и формирања међународних финансијских стандарда и покретању иницијатива које служе одржању светске економије.¹⁷³ Додатно, међународне финансијске организације су и активни учесници међународног права будући да њихове активности, права која носе и обавезе које предузимају првенствено у оквиру међународних финансијских аранжмана значајно утичу на развој међународног права.¹⁷⁴

4.3. Водеће међународне финансијске организације

Као водеће међународне финансијске организације у литератури се неспорно наводе Групација Светске банке (енгл. *World Bank Group*) и ММФ, од којих свака организација броји по 189 држава чланица. Поред њих, по својој функцији у савременој светској економији и заступљености издвајају се и регионалне развојне банке од којих су најпознатије Европска банка за обнову и развој (енгл. *European Bank for Reconstruction and Development*, у даљем тексту: **EBRD**), Интер-америчка развојна банка (енгл. *Inter-American Development Bank*), Афричка развојна банка (енгл. *African Development Bank*) и Азијска развојна банка (енгл. *Asian Development Bank*). Ту су и друге мултилатералне развојне банке као што су Исламска развојна банка (енгл. *Islamic Development Bank*) и Европска инвестициона банка (енгл. *European Investment Bank*, у даљем тексту: **EIB**), које не броје значајан број држава чланица, али доста фреквентно послују на великим територијама.¹⁷⁵ Заједничка карактеристика поменутих ентитета јесте да су све међународне организације основане од стране својих држава чланица међународним уговором, те да све делују на пољу финансирања нуђењем различитих финансијских производа, али имају и

¹⁷¹ Williem Buitter, Hans Peter Lankes, „International Financial Institutions – Adapting to a World Private Capital Flow“, *Perspectives in Global Finance*, Лондон, Њујорк, 2001, стр. 5-6.

¹⁷² *Ibid*, стр. 10-11.

¹⁷³ Manuela Moschella, „International Finance“ у J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Organisations*, *op. cit.*, стр. 370-373.

¹⁷⁴ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 25.

¹⁷⁵ *Ibid*, стр. 2-3.

саветодавну функцију усмерену на одржање финансијске стабилности са општим циљем смањења сиромаштва и подршке земљама у развоју.¹⁷⁶

У наставку овог рада изложићемо основне карактеристике водећих међународних финансијских организација које су најприсутније на домаћем тржишту – Групација Светске банке, ММФ, EBRD и EIB.

4.1.1. Групација Светске банке

Групација Светске банке се састоји од пет независних правних субјеката од којих сваки засебно чини међународну организацију: Међународна банка за обнову и развој (енгл. *International Bank for Reconstruction and Development*, у даљем тексту: **IBRD**) чији је основни задатак финансирање развоја, Међународна развојна асоцијација (енгл. *International Development Association*, у даљем тексту: **IDA**) која обезбеђује финансирања по ниској каматној стопи, Међународна финансијска корпорација (енгл. *International Finance Corporation*, у даљем тексту: **IFC**) која финансира и даје финансијске савете приватном сектору, Мултилатерална агенција за гаранције улагања (енгл. *Multilateral Investment Guarantee Agency*, у даљем тексту: **MIGA**) која обезбеђује осигурање од политичких ризика и Међународни центар за решавање инвестиционих спорова (енгл. *International Centre for Settlement of Investment Disputes*, у даљем тексту: **ICSID**) који је задужен за решавање инвестиционих спорова.¹⁷⁷

У контексту међународних финансијских аранжмана најзначајније су IBRD и IDA као организације у оквиру Групације светске банке. Значајну улогу у финансијским трансакцијама има и IFC, али је то организација задужена преваходно за приватни сектор, те стога није релевантна за ово излагање.

Неки од основних циљева IBRD-а су помоћ и обнова држава у развоју које су чланице Светске банке обезбеђивањем финансијских средстава са одређеном наменом, подршка страним инвеститорима у улагањима у земљама у развоју давањем осигурања односно гаранција којима подржавају инвестицију, као и обезбеђивање зајмова и гаранција под повољним условима у хитним случајевима када је потребно подржати инвестицију.¹⁷⁸ Финансијска средства од IBRD-а добијају се под повољнијим условима у односу на комерцијалне изворе финансирања. Сама организација финансира се од стране својих држава чланица, у односу на њихов удео у банци, од чега зависи и број гласова које та држава поседује. Финансијска средства позајмљују се и другим ентитетима (нпр. привредним субјектима), као и државама које нису чланице, уколико држава чланица у потпуности гарантује за такав зајам.

¹⁷⁶ *Ibid*, стр. 3.

¹⁷⁷ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 9, <https://www.worldbank.org/en/what-we-do> (приступ 09.03.2022. године).

¹⁷⁸ *IBRD Articles of Agreement, Art. I.*

Дакле у крајњем исходу IBRD увек ступа у уговорни однос са државом, и то чланицом Групације Светске банке.¹⁷⁹

IDA такође промовише економски развој и побољшање животног стандарда најсиромашнијих земаља нудећи зајмове под повољним финансијским и уговорним условима. У односу на IBRD, IDA нуди много повољније зајмове, а њена активност орјентисана је на најсиромашније и најугроженије државе чланице. Зајмови су углавном бескаматни или са веома ниском каматом и уз одређене трошкове, на период од 20 до 40 година, са десетогодишњим грејс периодом. IDA се такође финансира од стране својих држава чланица.¹⁸⁰

Уговори о кредиту (зајму) односно уговори о гаранцији (ако је у питању приватноправни дужник за кога јемчи држава) са IBRD и IDA представљају међународне уговоре за које је меродавно међународно право.¹⁸¹ Детаљна анализа ових уговора будући да они представљају међународне финансијске аранжмане следи у наставку излагања.

Чланице Групације Светске банке, нарочито IBRD и, када је у питању приватни сектор, ИФЦ су чести кредитори присутни на домаћем тржишту са којима наша држава и привредни субјекти улазе у кредитне и друге финансијске аранжмане.

4.1.2. Међународни монетарни фонд

ММФ је водећа међународна финансијска организација. Главни циљ ММФ-а није само успостављање финансијске стабилности, већ и испуњавање одређених циљева на терену међународних монетарних односа. ММФ превасходно представља међународну монетарну, па тек онда међународну финансијску организацију, Ради реализације својих циљева ММФ користи различите инструменте који су примарно регулаторне природе, те преко њих може да утиче на имплементацију међународног суверенитета државе чланице.¹⁸²

ММФ је међународна финансијска организација формирана 1944. године на конференцији у Бретон Вудсу у Сједињеним Америчким Државама са циљем да помогне земљама у вођењу адекватне економске политике и помогне им у превазилажењу финансијских тешкоћа. Иницијално су га основале 44 државе, да би данас бројао 186 држава чланица.¹⁸³

У складу са оснивачким документима ММФ-а, активности фонда се свде на промовисање међународне сарадње у превазилажењу финансијских проблема

¹⁷⁹ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 9-10.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*, стр. 11.

¹⁸² М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 69-70.

¹⁸³ <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance> (приступ 09.03.2022. године).

држава чланица, затим у подстицању развоја и експанзије међународне трговине, развој производње и унапређење националних економија држава чланица, промовисање стабилности националних валута држава чланица и успостављање мултилатералног платног система међу државама чланицама којим ће се отклонити монетарне и валутне разлике.¹⁸⁴ ММФ је јединствена међународна организација чији рад обухвата различите врсте активности са заједничким циљем а то је промоција глобалне економске и финансијске стабилности и смањење сиромаштва. Фонд се не бави дакле само финансијским проблемима појединачних држава, већ је суштина делатности фонда успостављање стратегије за постизањем глобалне финансијске стабилности кроз међународну сарадњу држава чланица.¹⁸⁵ У складу са одредбама оснивачких докумената ММФ-а, основне делатности се могу поделити на финансијску делатност, регулаторну и саветодавну делатност и техничку подршку.¹⁸⁶

Чланство држава у ММФ-у базира се на принципу квота које свака држава чланица добија приликом приступања фонду.¹⁸⁷ Квота за појединачну државу одређује се према економском доприносу националне економије конкретне земље глобалној економији. На основу додељене квоте зависе гласачка права конкретне државе у фонду, зависи њен (финансијски) допринос финансијским средствима фонда, и на крају зависи висина финансирања коју конкретна држава може да очекује од фонда, а која висина не може да пређе 300% додељене квоте.¹⁸⁸ Државе заинтересоване да приступе фонду морају испунити услове које одређује Одбор гувернера фонда и које су везане за упис квота. За сваку државу се сходно томе одређује квота изражена у специјалним правима вучења. Уписана квота државе чланице једнака је њеној квоти и она се полаже фонду код одговарајућег депозитара. Прилагођавање висине квоте врши се периодично у временским размацима не дужим од пет година када се спроводи ревизија и предлажу корекције квота. Мимо опште ревизије држава чланица се може обратити фонду у виду специјалног захтева за прилагођавање квота у било ком тренутку.¹⁸⁹

Организациону структуру фонда чини Одбор гувернера, Изврши одбор и Генерални директор. Фонд у свој рад може укључити и Савет, ако то одлучи Одбор гувернера. Одбор гувернера је надлежан за све послове који нису у надлежности наведене за Извршни одбор и Генералног директора. Састоји се од једног гувернера

¹⁸⁴ *IMF Articles of Agreement, Art. I.*

¹⁸⁵ О томе видети Treasurer's Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, Вашингтон, 2001, стр. 2-3.

¹⁸⁶ *IMF Articles of Agreement, Arts. IV-VIII.*

¹⁸⁷ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, стр. 4, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance> (приступ 09.03.2022. године).

¹⁸⁸ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 5, Treasurer's Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, *op. cit.*, стр. 8-15, а детаљније и стр. 117-142.

¹⁸⁹ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 71-72. Проф. Димитријевић детаљније наводи да фонд може у било ком тренутку предложити повећање квота која се доноси квалификованом већином од укупно 85% од укупног броја гласова с тим што се квота конкретне чланице не мења све док она на то не пристане и не изврши одговарајућу уплату.

и једног заменика гувернера које именује свака држава чланица на начин који сама одреди националним монетарним прописима. Извршни одбор руководи пословима и састоји се од извршних директора и генералног директора као председавајућег. Држава која има највећу квоту именује петоро директора, док петнаесторо бирају остале чланице. Бирање изборних извршних директора врши се на сваке две године и они остају именовани све док на дужност не ступе нови функционери. Генерални директор је председавајући Извршног одбора, али нема право гласа у случају једнаке поделе гласова. Он може присуствовати и састанцима Одбора гувернера, али на тим састанцима не гласа. Што се тиче поступка гласања у фонду, свака држава има 150 гласова и још по један глас за сваки део квоте једнак по вредности стотини хиљада специјалних права вучења.¹⁹⁰

Макроекономски циљеви за које фонд одобрава своја финансијска средства обухватају решавање платнобилансних тешкоћа мерама које не умањују национално и друштвено благостање, и постизање и одрођавање средњорочне спољашње стабилности кроз приближавање одрживом привредном развоју.¹⁹¹

Основна делатност ММФ-а јесте пружање финансијске подршке државама чланицама које се сусрећу са финансијским потешкоћама приликом измиривања својих финансијских обавеза. Финансијски аранжмани са ММФ-ом представљају типичан пример међународних финансијских аранжмана. По правилу ММФ-ови финансијски аранжмани се базирају на принципу условљености будући да ММФ пред државу која прима финансијска средства поставља разне услове као што су уређење и корекција целокупног финансијског и монетарног система те земље како би се решили текући финансијски проблеми у вези са којима је одобрено финансирање од стране фонда. Фонд надзире спровођење тих мера и прати напредак државе примаоца средстава кроз бројне економске и социјалне факторе. ММФ-ови финансијски аранжмани које одликује условљености јесу пре свега Stand-By аранжмани (енгл. *arrangements*), кредит проширених средстава (енгл. *Extended Fund Facility*), заменски резервни кредит (енгл. *Supplemental Reserve Facility*) и кредит за редукацију сиромаштва и подстицање развоја (енгл. *Poverty Reduction and Growth Facility*). Принципом условљености (енгл. *conditionality*) фонд настоји да контролише отклањање неправилности у државној економији и монетарној политици које су довеле до финансијских потешкоћа за решавање којих су прибављена средства фонда. Овим се постиже и шира сврха од саме финансијске подршке држави чланица а то је и уређење глобалне економије и успостављање њене стабилности. Управо због боље контроле коришћења средстава и испуњења постављених услова, кредитни аранжмани ММФ-а се организују у више транши при чему је пуштање сваке транше условљено договореним сетом услова, док се пуштање у течај средстава у целости одједном углавном избегава управо због немогућности да се ова контрола адекватно оствари. Једина кредитна линија коју ММФ обезбеђује а која није базирана на принципу условљености јесте флексибилна кредитна линија (енгл. *Flexible Credit Line*) коју може добити држава која испуњава одређене квалификационе услове, те средства добити по олакшаној процедури без потребе испуњења унапред одређених услова за пуштање средстава у течај. Поред овог аранжмана, свака држава чланица полаже право на средства еквивалентна својој

¹⁹⁰ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 73-74.

¹⁹¹ *Ibid*, стр. 84.

квоти по повољним условима, уколико им је то потребно за решавање краткорочних финансијских потешкоћа, тзв. „резервна транша“ (енгл. *Reserve Tranche*).¹⁹² Конкретним аранжманима са ММФ-ом као основним видовима међународних финансијских аранжмана и њиховим компонентама и условима ћемо се подробније бавити у Глави IV овог рада.

Поред конкретне финансијске подршке, ММФ нуди и регулаторну и саветодавну подршку својим државама чланицама кроз редовну контролу националне економије и финансија уз праћење унапређења истих кроз консултације са државама и периодичне извештаје које државе подносе фонду на основу којих фонд даје препоруке државама за даља поступања по конкретном питању.¹⁹³ На крају, фонд пружа и техничку подршку државама чланицама такође усмерену унапређењу и стабилизацији националне економије и монетарне политике кроз организацију програма обуке за кадрове у јавном сектору, саветодавне услуге у циљу унапређења националног законодавства и слично.¹⁹⁴

Правни оквир деловања ММФ-а састоји се од Споразума о оснивању ММФ-а који има уставни карактер и често се назива „Повељом ММФ-а“ и велики опсег аката из домена посебног управног права које доноси сам фонд. Сви послови и активности фонда класификују се у послове надзора, послове позајмљивања и послове пружања техничке подршке.¹⁹⁵

4.1.2.1. Специјална права вучења

Специјална права вучења (енгл. *Special Drawing Rights*) су нове међународне резерве који се користе као допуна страним девизним резервама, и немају карактер посебне валуте нити специјалног захтева, већ се схватају као потенцијални захтеви за слободно коришћење валута држава чланица ММФ-а. Оне су створене на основу посебног декрета и не представљају цену, већ дате доприносе у страним девизним резервама, те немају потпору у националним валутама држава чланица. Она нису ни вид глобалних девизних резерви, али се могу заменити у конвертибилне валуте у трансакцијама између земаља чланица. Њихова вредност се утврђује на дневном нивоу и заснована је на „вредносној корпи“ кључних међународних валута као што су амерички долар, евро, јапански јен или енглеска фунта, с тим што се сваких пет

¹⁹² D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 5-7, Treasurer’s Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, Вашингтон, 2001, стр. 8-15.

¹⁹³ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 5, Treasurer’s Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, *op. cit.*, стр. 8-15.

¹⁹⁴ D. D. Bradlow, „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, *op. cit.*, стр. 7-8, Treasurer’s Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, *op. cit.*, стр. 8-15.

¹⁹⁵ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 78-79.

година врши нова процена вредносне корпе и њено комплетно усклађивање са приликама а глобалном финансијском тржишту.¹⁹⁶

Фонд је овлашћен да доноси одлуке о расподели и поништавању специјалних права вучења ради задовољења дугорочних глобалних потреба. Разлог може бити и унапређење сврхе самих права, спречавање привредне стагнације, претерана тражња и инфлација у свету и сл. Одлуке о алокацији или поништавању се доносе за тзв. базичне узастопне периоде који трају пет година. У околностима када је износ специјалних права вучења који конкретна држава има на дан када се обавља поништавање мањи од њеног удела у специјалним правима вучења која треба да буду поништена, та чланица може ликвидирати свој негативни салдо. Специјална права вучења која држава прибави након датума када се обавља поништење компензују њен негативни салдо који се поништава.¹⁹⁷

4.1.3. Европска инвестициона банка

Једна од значајнијих регионалних развојних банака као међународних финансијских институција које имају значајну улогу на међународном финансијском тржишту јесте Европска инвестициона банка - ЕИВ. ЕИВ је водећа финансијска организација Европске уније (ЕУ) основана у Риму 1958. године уговором о оснивању Европске заједнице, а њене државе чланице су уједно и државе чланице Европске уније.¹⁹⁸

ЕИВ је највећа инвестициона банка Европске уније и мултилатерална финансијска институција на свету која се бави пројектним финансирањем. ЕИВ првенствено промовише приоритете и циљеве Европске уније. У вези са тиме, ЕИВ блиско сарађује са институцијама Европске уније како би подржала евроинтеграцију и развој Европске уније и њених чланица као таквих. Наравно, ЕИВ настоји и да прошири свој утицај и изван чланица Европске уније кроз програме финансирања пројеката како би подстакла развој и раст привреде и привредних прилика на свим континентима. До данас, ЕИВ је инвестирао преко три билиона евра у пројектима широм света. Приоритети у финансирању од стране ЕИВ-а су подстицање климатских промена и заштите животне средине, развој иновација и инфраструктуре, као и развој малих и средњих бизниса.¹⁹⁹

ЕИВ садржи корпоративну структуру за доношење одлука и контролу процеса и као тело у оквиру Европске уније, али и као регионална инвестициона банка.

¹⁹⁶ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 74-75. Проф. Димитријевић истиће да се у огледу располагања средствима за обаљање послова прави разлика између рачуна специјалних права вучења и општег рачуна. Средства првог рачуна се могу користити једино када се ондосе на специјална права вучења. Финансијска средства за све остале послове обезбеђују се преко општег рачуна. Могућност истовременог коришћења ових средстава са оба рачуна је експлицитно искључена оснивачким актом. Видети М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 75.

¹⁹⁷ *Ibid*, стр. 75-77.

¹⁹⁸ <https://www.eib.org/en/about/index.htm> (приступ 10.03.2022.)

¹⁹⁹ Видети <https://www.eib.org/en/about/at-a-glance/index.htm> (приступ 27.08.2022.)

Чланице ЕИВ-а су 27 држава чланица Европске уније. Оне су у потпуности одговорне за финансијске операције ове институције. Свака држава чланица поседује удео у капиталу банке на основу своје економске јачине унутар Европске уније (исказаној преко БДП-а) у време приступања банци. По свом статуту банка је овлашћена да пусти у течај максимални износ зајмова који је једнак два и по пута њеном уписаном капиталу. Банка поседује четири статуторна органа: три органа који су задужени за доношење одлука (борд гувернера, борд директора и комитет менаџера), као и један контролишући орган (комитет ревизије). ЕИВ поседује и интерну и самосталну контролу да гарантује квалитет и интегритет својих операција.²⁰⁰

Услуге банке укључују евалуацију, процену и финансирање пројеката, давање извора капитала на тржишту капитала и контролу резерви, приступ и управљање ризицима који су у вези са операцијама банке и спровођење потребних економских и финансијских студија неопходних за спровођење пројеката.²⁰¹ До данас банка је учествовала хиљаде пројектних инвестиционих финансирања у Европи за преко шездесет година постојања. Ултимативни циљ банке јесте да побољша животне услове омогућавајући одржив раст и развој како у земљама чланицама Европске уније, тако и широм света. Одржив развој постиже се постављањем техничких циљева и пружањем саветодавних услуга банке како би пројекат био успешан. Саветодавне услуге дају се и комерцијалним банкама и финансијским институцијама које заједно са банком учествују у финансирању конкретног пројекта.²⁰²

ЕИВ се јавља као финансијер држава чланица, дакле чланица Европске уније, али и нечланица које су у преговорима за приступање Европској унији (као што је то случај са Републиком Србијом која често улази у финансијске аранжмане са овом институцијом). Основни финансијски производи које ЕИВ нуди су зајмови јавном и приватном сектору који су по правилу везани за конкретан инвестициони или инфраструктурни пројекат, али нуди и капиталне инвестиције нарочито у инфраструктурним и еколошким пројектима, као и гаранцијске аранжмане који служе покрићу ризика пројектима које примарно финансирају други инвеститори.²⁰³ Поред финансијских производа ЕИВ нуди и саветодавне услуге у вези са развојем тржишта, стратешким развојем и развојем конкретних пројеката.²⁰⁴

Дакле, суштина делатности ЕИВ-а своди се на давање зајмова јавном сектору како једнократних тако и револвинг линија, давање зајмова приватном сектору и учествовање у својству посредника у финансирању малих и средњих бизниса. ЕИВ стимулише и приватни капитал преко улагања у капитал и фондове опет у циљу развоја малих и средњих бизниса, развоја инфраструктуре и заштите животне средине. ЕИВ нуди и кредитну подршку за пројектна финансирања, као и гаранције подршке малим и средњим бизнисима и гаранције са многим другим циљевима. На

²⁰⁰ Видети <https://www.eib.org/en/about/governance-and-structure/index.htm> (приступ 27.08.2022.)

²⁰¹ Видети <https://www.eib.org/en/about/governance-and-structure/organisation/index.htm> (приступ 27.08.2022.)

²⁰² Видети <https://www.eib.org/en/about/cr/responsible-finance/index.htm> (приступ 27.08.2022.)

²⁰³ <https://www.eib.org/en/products/index.htm> (приступ 10.03.2022.)

²⁰⁴ <https://www.eib.org/en/products/advisory-services/index.htm> (приступ 10.03.2022.)

крају, ЕИВ пружа саветодавне услуге у циљу развоја и имплементације пројеката и програма и у циљу унапређења институционалног и регулаторног правног оквира кроз стратешки развој, развој тржишта и развој пројеката.²⁰⁵

4.1.4. Европска банка за обнову и развој

Још један значајан учесник на међународном финансијском тржишту са којим је и наша земља доста пута сарађивала јесте Европска банка за обнову и развој – ЕБРД. ЕБРД је основан 1989. године после пада Берлинског зида, док је седиште у Лондону отворено 1991. године. Ову међународну финансијску организацију сачињава 71 држава (укључујући и Републику Србију), Европска унија и Европска инвестициона банка (ЕИВ).²⁰⁶ Банку представља борд гувернера који има целокупна овлашћења у вези са банком. Структурално ту су још и извршни комитет и водећа сениорска група које саветују председника банке у вези са активностима банке.²⁰⁷

Суштина делатности банке јесте улагање у различите секторе привреде као што су пољопривреда, инфраструктура и транспорт, као и многи други сектори. Финансијска подршка банке остварује се кроз њене финансијске инвестиционе пројекте, али и саветодавне пословне услуге, услуге трговинских финансија и учешће у синдицираним зајмовима. Банка је активна у више од четрдесет држава широм света.²⁰⁸

Циљеви банке јесу промовисање стабилних инвестиција кроз финансирања пројеката и инфраструктуре, као и кроз континуиран ангажман у реформама и прилагођавањима прописа мање развијених земаља. Банка промовише различитости и демократске вредности, те је за више од двадесет пет година рада постигла најефективније економске реформе које су допринеле стварању демократских институција у државама у развоју. Концепт банке који тежи транзицији базира се на успостављању стабилне економије, која ће бити конкурентнија и боље уређена и интегрисана. Банка је окренута и развоју и подршци екологији и успостављању социјално стабилних активности у земљама у којима спроводи своје активности. Репутација банке базира се на њеном интегритету и добром корпоративном управљању, као и високим стандардима за све пословне операције. Банка је отворена ка транспарентности својих активности и увек је спремна за дискусију за својим члановима и управом у вези са пројектима који се спроводе.²⁰⁹

Основна делатност ЕБРД-а јесте нуђење различитих финансијских производа јавном и приватном сектору. Финансијски производи који се најчешће нуде су зајмови, краткорочни или дугорочни, у домаћој или иностраној валути, са фиксном или

²⁰⁵ Видети <https://www.eib.org/en/products/index.htm> (приступ 27.08.2022.)

²⁰⁶ Видети <https://www.ebrd.com/who-we-are/history-of-the-ebrd.html> (приступ 10.03.2022.)

²⁰⁷ Видети <https://www.ebrd.com/who-we-are.html> (приступ 27.08.2022.)

²⁰⁸ Видети <https://www.ebrd.com/what-we-do.html> (приступ 27.08.2022.)

²⁰⁹ Видети <https://www.ebrd.com/our-values.html> (приступ 27.08.2022.)

променљивом каматном стопом. Зајмови могу бити надређени (енгл. *senior*), средњеранжирани (енгл. *mezzanine*) или подређени (енгл. *subordinated*), и најчешће су обезбеђени. Наменски су и најчешће се дају за конкретан пројекат. Такође, најчешће се дају као обезбеђени, али је могуће да буду и необезбеђени, посебно када се дају јавном сектору.²¹⁰ Поред зајмова који су основни финансијски производ, ЕБРД спроводи и улагања у капитал путем иницијалне јавне понуде, али и подстиче спољну трговину давањем гаранција за спољнотрговинске уговоре.²¹¹ Поред своје основне делатности – нуђења финансијских производа, ЕБРД учествује у спровођењу реформи привреде и законодавних оквира држава чланица и пружа саветодавне услуге за развој различитих бизниса и унапређење економског развоја држава чланица.²¹²

4.1.5. Европски механизам за стабилност

Напомињемо и постојање Европског механизма за стабилност (енгл. European Stability Mechanism - **ESM**) и његове активности током финансијске кризе у Еврозони 2008. године који је основан на самиту лидера Еврозоне 2010. године. У правном смислу то је фонд у форми међународне организације која поседује правни субјективитет и има седиште у Луксембургу, овлашћен да се задужује на међународном финансијском тржишту ради пружања финансијске помоћи државама које се нађу у финансијским тешкоћама до износа од 500 милијарди евра, с тим што је висина капитала које обезбеђују државе чланице Еврозоне око 700 милијарди евра. Основан је по моделу ММФ-а, тако да је број гласова сваке његове чланице у управним телима сразмеран њеном учешћу у капиталу фонда.²¹³

ESM је основан посебним мултилатералним уговором који је ступио на снагу 2012. године, када је ESM и почео са радом. Правилима EMS предвиђа се да обавезе по зајмовима које тај фонд даје имају приоритет у односу на све друге обавезе дужника. ESM је основан као стално средство за пружање финансијске помоћи државама Еврозоне којима је редовни приступ на финансијском тржишту ускраћен или које се нађу у опасности да им приступ буде усклађен. Његова сврха је мобилисање финансирања и пружање финансијске подршке за стабилност у корист чланица којима прете велики финансијски проблеми или велике финансијске кризе, уколико је то неопходно за очување финансијске стабилности Еврозоне као целине и њених држава чланица. Он средства прибавља издавањем финансијских инструмената или закључивањем уговора са осталим државама чланицама, финансијским институцијама или трећим лицима.²¹⁴

²¹⁰ Видети <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/loans.html> (приступ 10.03.2022.)

²¹¹ Видети <https://www.ebrd.com/equity.html> (приступ 10.03.2022.), <https://www.ebrd.com/work-with-us/trade-facilitation-programme.html> (приступ 10.03.2022.).

²¹² Видети <https://www.ebrd.com/what-we-do/products-and-services.html> (приступ 10.03.2022.)

²¹³ Маја Лукић Радовић, *Солідарност у праву Европске уније – улога и перспективе*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018, стр. 42-44.

²¹⁴ *Ibid*, стр. 42-44.

III. Други ентитети као субјекти међународних финансијских аранжмана

Поред горе поменутих и анализираних субјеката међународног права – држава и међународних (финансијских) организација, као субјекти међународних финансијских аранжмана јављају се и неки други ентитети који сами по себи не могу бити сматрани субјектима међународног права. Издајамо групације држава које немају својство међународних организација, државне развојне банке и државне фондове као најчешће учеснике међународних финансијских аранжмана. Заједничка карактеристика наведених ентитета јесте њихова нераскидива веза са једном (развојне банке и фондови) или више држава (групације држава које не представљају међународну организацију) као субјеката међународног права из чијег субјективитета се црпи и субјективитет наведених ентитета у међународним односима.

1. Групације држава које немају својство међународних организација

Поред међународних организација које окупљају државе у својству својих чланица, али чине засебне субјекте међународног права, као учесници у међународним финансијским аранжманима појављују се и ентитети који окупљају државе, али формалноправно нису организовани као међународне организације и немају засебан правни субјективитет. Иако такав ентитет представља само скуп држава од којих је свака носилац субјективитета и у своје име преузима права и обавезе, за њега као целину ипак важе нека заједничка правила. Како се овакве групације држава појављују као даваоци средстава у међународним финансијским аранжманима, неопходно је рећи више речи о њиховој структури, начину пословања и општим карактеристикама. Стога ћемо у даљем излагању представити Париски и Лондонски клуб поверилаца као две групације које су учиниле велики допринос постизању глобалне финансијске стабилности кроз своју улогу кредитора држава у финансијским тешкоћама.

1.1. Париски клуб поверилаца

Типична групација држава која је одиграла значајну улогу на међународном финансијском тржишту јесте Париски клуб поверилаца. Париски клуб се први пут састао 1956. године када се Аргентина сусрела са проблемом екстерне презадужености и са немогућношћу да измири своје обавезе према иностраним повериоцима.²¹⁵ Париски клуб настао је као неформална група држава основана са

²¹⁵ Thomas M. Callaghy, *Innovation in Sovereign Debt Regime: From the Paris Club to Enhanced HIPC and Beyond*, The World Bank Evaluation Operations Department, The World Bank, Washington D. C., 2004, стр. 13-15; Martin A. Weiss, *The Paris Club and International Debt Relief*, Congressional Research Service, U.S.A., 2013, стр. 1, Alexis Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, Princeton University, Принстон, Њу Џерси, 1985, стр. 1-4; Марија Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба, мастер рад*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 31-41.

циљем да помогне презадуженим државама да реше своја међународна задужења. Париски клуб нема статус међународне организације, будући да нема ни оснивачке акте, статуте нити формалне процедуре. Деловање Париског клуба управо због тога одликује брзина и ефикасност. Основни механизми његовог деловања огледају се у решавању презадужености земаља смањењем или репрограмирањем њихових финансијских обавеза.²¹⁶

Иако није међународна организација, поседује сталне и придружене чланице, по узору на међународне организације, а све ради спречавања конкуренције приликом планирања финансијске помоћи конкретној држави.²¹⁷ Иако је по својој природи представља само групацију држава које поступају са заједничким циљем, Париски клуб се често поистовећују са међународним организацијама иако формалноправно он то није будући да му недостају конститутивни елементи међународне организације, као што су оснивачки документи, концепт чланства, посебни извори финансирања и друге компоненте које чине међународне организације. Суштински једино делатност клуба по својој садржини подсећа на делатности међународних финансијских организација, али за разлику од њих, обавеза клуба да пружи помоћ држави у финансијским тешкоћама је чисто морална, али не и формална.²¹⁸ Клуб не иступа јединствено, као међународне финансијске организације, већ би се увек заснивао конкретан билатерални или мултилатерални уговорни однос између државе дужника у финансијским тешкоћама и државама или држави чланице клуба која пружа финансијску помоћ.²¹⁹

Сам клуб пролазио је кроз неколико фаза у развоју које су се смењивале у зависности од потреба и конкретне ситуације сваке државе-дужника. То је учинило активности клуба јединственим. У свакој ситуацији све државе окупљене у оквиру клуба биле су спремне да се прилагоде потребама сваког кредитора појединачно без обзира на претходне случајеве и устаљену праксу. Претходна пракса била је само оријентир за даља поступања клуба, али су се у свакој конкретној ситуацији државекредитори водиле специфичним потребама и насталим ситуацијама у појединим

²¹⁶ Т. М. Callaghy, *Innovation in Sovereign Debt Regime: From the Paris Club to Enhanced HIPC and Beyond*, *op. cit.*, стр. 13-15; М. А. Weiss, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, *op. cit.*, стр. 1; Иван Миленковић, Драгана Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *Банкарство* 5-6/2011, стр. 46-50; Томас Клеин, „Новине за олакшање терета задужености: Париски клуб“, *Финансије* 9-10/1992, стр. 542-544, Марија Вићић, „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, *Безбедност 1/2018*, Београд, 2018, стр. 145-158; А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 1-4; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²¹⁷ И. Миленковић, Д. Миленковић, *Париски и Лондонски клуб*, *op. cit.*, стр. 46-50; Т. Клеин, „Новине за олакшање терета задужености: Париски клуб“, *op. cit.*, стр. 542-544, М. Вићић, „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, *op. cit.*, стр. 145-158, А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 1-4; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²¹⁸ Т. М. Callaghy, *Innovation in Sovereign Debt Regime: From the Paris Club to Enhanced HIPC and Beyond*, *op. cit.*, стр. 14; И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 46, М. Вићић, „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, *op. cit.*, стр. 145-158; А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 1-4; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²¹⁹ М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

државама-дужницима. Тако су током година развоја активности клуба прилагођавала постојећа и настајала нова правила поступања према државама дужницима, што је одраз неформалне структуре Клуба будући да те праксе, правила и процедуре никада нису кодификоване у одговарајући правни акт, већ је клуб задржао *ad hoc* поступање – од случаја до случаја.²²⁰

Будући да је неспорно да групације држава попут Париског клуба немају својство међународноправног субјективитета нити уговорну способност, институти међународног права као што су одговорност и имунитет који важе за државе и међународне организације не могу важити за сам клуб, али свакако важе за државе окупљене у оквиру њега будући да оне задржавају сва своја међународноправна својства када улазе у финансијске аранжмане са државама дужницима.²²¹

1.1.1. Начела пословања Париског клуба поверилаца

Без обзира на неформалну структуру и недостатак правила процедуре и статута, што овај форум, групу држава, највише разликује од међународних организација, Париски клуб одлуке доноси на основу начела изгласаних и договорених између свих држава чланица. Увођење ових начела је неопходност како би се доношење одлука и закључивање уговора у оквиру Париског клуба олакшало и подвело под одређена униформна правила и начела.²²²

Париски клуб почива на пет начела којима се руководи приликом спровођења својих процедура у погледу давања кредитних олакшица земљама-дужницима. Прво начело је да је свака земља дужник случај за себе. Сходно овом принципу, Париски клуб свакој држави-дужнику која се обрати за помоћ у погледу отплате кредита приступа посебно и појединачно, без обзира на претходну праксу и искуства са

²²⁰ М. Вићић, „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, *op. cit.*, стр. 145-158; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²²¹ Креација слична Париском клубу поверилаца је свакако и Лондонски клуб поверилаца. Лондонски клуб је настао на иницијативу Париског клуба 1976. године и по угледу на њега. Лондонски клуб је неформална организација у коју улазе пословне банке, а не државе и које такође имају за циљ одобравање кредита, али не презадуженим државама са циљем да регулишу њихове дугове, већ су то у овом случају комерцијални кредити пословних банака. Дакле, кључна разлика између Париског и Лондонског клуба заснива се у томе што Париски клуб окупља државе и делује у правцу помоћи државама приликом решавања спољњег – сувереног дуга, док Лондонски клуб окупља комерцијалне банке и за циљ има пружање помоћи комерцијалним банкама из других земаља које имају проблем са отплатама својих дугова. Као представници банака-кредитора јављају се високи функционери банака и стручњаци у одређеним областима који пре свега својом професионалношћу и искуством настоје да реше проблем у исплати дугова. На страни дужника налазе се високи званичници централних банака из земаља у којима је настао проблем са отплатом дуга. (за више детаља видети И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 52-54, Richard P. C. Brown, “The Clubs and their Roles in the Management of International Debt” *International Economics, Finance and Trade*, Vol.1, Department of Economics, The University of Queensland, Australia, 2002, стр. 1-4; И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“ *op. cit.*, стр. 52-59; A. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 22-23, M. Callaghy, *Innovation in Sovereign Debt Regime: From the Paris Club to Enhanced HIPC and Beyond*, *op. cit.*, стр. 16-18). Анализа аранжмана Лондонског клуба нам није од значаја за предметну тему будући да се финансијски аранжмани у овом случају договарају између приватноправних субјеката, комерцијалних банака.

²²² <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/principes>, приступ 20.04.2015.

другим државама које су му се поводом сличних ситуација већ обраћале и чији је проблем решен. Тиме Париски клуб прихвата реалност да у пракси не постоје два иста случаја и не води се претходном праксом као преседанима. Овим принципом не само да се штите државе-дужници јер се свакој пружа посебна заштита у зависности од свих чињеница конкретног случаја, већ се штите и државе-повериоци, чланови Париског клуба. Ономогућава се да се једна држава-дужник позове на претходну праксу и захтева разрешење своје ситуације на исти начин на који је већ претходно поступано.²²³

Све одлуке у оквиру Париског клуба доносе се сагласношћу – консензусом свих држава чланица. Тиме се успоставља један својеврстан систем солидарности и међусобног поверења. Ниједна одлука у оквиру Париског клуба се не може донети и према држави-дужнику која се обратила Клубу се не може поступити ако се ма и једна од држава чланица томе успротиви. Иако наизглед строг критеријум, он је у пракси прилично ефикасан и већ деценијама адекватно функционише. Овим принципом се ономогућава да се касније било која држава чланица успротиви донетој одлуци или закљученом уговору.²²⁴

Захваљујући начелу упоредивости третмана држава дужника, приликом закључивања уговора са државом-кредитором, уговор не може бити закључен под условима повољнијим од оних који су изгласани у оквиру Париског клуба. Ово начело је у потпуности у складу са механизмом доношења одлука у оквиру Париског клуба – консензусом. Уколико је консензус у погледу услова уговора за једну државу-дужника постигнут у оквиру Париског клуба, ти услови се не мењају приликом закључивања конкретних билатералних споразума са државама-кредиторима у погледу отплате и репрограма кредита. Овим принципом се такође омогућава равноправан третман према свим државама-дужницима, а да при том и даље остаје појединачан и засебан приступ свакој држави посебно у свакој конкретној ситуацији.²²⁵

Париски клуб функционише као једна хомогена целина. Иако у свом окриљу окупља велики број држава чији се интереси у светској трговини и политици често разликују и чак мимоилазе, оне ипак доносе одлуке и функционишу јединствено, засновано на начелу солидарности. Сваки захтев или предлог који изнесе једна од

²²³ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 50; Thomas Lambert, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, Lazard Sovereign Advisory Group, стр. 2; М. А. Веисс, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²²⁴ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“ *op. cit.*, стр. 50; Т. Lambert, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, *op. cit.*, стр. 2; М. А. Веисс, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²²⁵ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 50; Т. Lambert, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, *op. cit.*, стр. 2; М. А. Веисс, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

држава-кредитора, ако буде прихваћен од стране свих осталих држава, износи се као захтев или предлог целог клуба, а не само подносиоца.²²⁶

Пре него што се одређени програм за олакшање отплата кредита одобри појединачној земљи, државе-кредитори окупљени у оквиру Париског клуба разматрају стварну потребу те земље да јој се омогуће кредитне олакшице. Такође, узима се у разматрање и способност земље-дужника да испуњава обавезе у складу са додељеним олакшицама у потпуности и у складу са предложеним програмом.²²⁷ Та испитивања које државе-кредитори окупљени у оквиру Париског клуба спроводе пре него што одређеној земљи омогуће кредитне олакшице свде се на испитивање односа које та држава има са ММФ-ом који делује као независно експертско тело Париског клуба²²⁸, те се начело условљености (енгл. *conditionality*) као водећи принцип на основу ког фонд врши доделу финансијске помоћи преноси и на делатности Париског клуба. Одобравање аранжмана од стране ММФ-а је кључни и неопходни услов за добијање кредитних олакшица од стране Клуба.²²⁹ Земља која жели да добије кредитне олакшице и тиме консолидује свој спољни дуг, мора да испуни следеће услове: да докаже да није у могућности да отплаћује спољни дуг, односно враћа узете кредите, да припреми детаљни меморандум о својој

²²⁶ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 50; Т. Lambert, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, *op. cit.*, стр. 2; М. А. Weiss, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²²⁷ А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *с op. cit.*, стр. 10; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²²⁸ ММФ има статус посматрача на састанцима држава-кредитора окупљених у оквиру Париског клуба. Такође, ММФ има и своју активну улогу у процесу преговарања Клуба са потенцијалним дужником. Пре одобравања кредита држави-дужнику, ММФ заједно са Клубом испитује економску и финансијску ситуацију земље, а принцип условљености захтева да кредит одобрен од стране Клуба мора бити праћен и одговарајућим структурним аранжманом који даје ММФ. Све у свему, с обзиром да је реч о старој и значајној организацији од које помоћ добија највећи број земаља и коју одликује пре свега посебан начин функционисања – повезивање држава на подлози међународне валуте чиме се ствара један наднационални платни систем, незаобилазна је улога ММФ-а у сваком решавању проблема сувереног дуга. Међутим, оно што се истиче као предност аранжмана са Париским клубом у односу на ММФ јесте што се уговори у оквиру Клуба закључују на билатералној основи између две државе-дужника и повериоца а ако има више поверилаца, са сваким се закључује засебан уговор, док споразуми ММФ-а настају на мултилатералној основи. Такође, код уговора које државе чланице Клуба закључују са својим дужницима нема сношења терета реализације одобрених кредита, тј. нема структурних захтева који постоје када су уговори са ММФ-ом у питању (о томе видети И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“ *op. cit.*, стр. 46-48; А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 10-14; Richard P. C. Brown, „The IMF and Paris Club debt rescheduling: a conflict role?“, *Journal of International Development* 3-4/1990, стр. 291-314; Jeremy Bulow, Kenneth Rogoff, „Multilateral Developing-Country Debt Rescheduling Negotiations: A Bargaining-Theoretic Framework“, *IMF Working Paper* 35/1988, 2-15; Silvia Marchesi, *Adoption of an IMF Programme and Debt Rescheduling – An empirical analysis*, стр. 2-31; доступно на: <http://ssrn.com/abstract=288800>, шриступ 28.04.2015.).

²²⁹ У прошлости је било пар изузетака од поштовања овог начела, на пример у случају Пољске када је аранжман у оквиру Париског клуба склопљен без претходних преговора са ММФ-ом. Вид. И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“ *op. cit.*, стр. 50; А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 10; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

макроекономској ситуацији, са нагласком на стање платног биланса и утицај спољног дуга, да припреми детаљан захтев са јасно наведеним очекивањем какве олакшице од стране Париског клуба очекује како би отплатила постојеће кредите и консолидовала спољни дуг, да достави детаљни списак својих спољних дугова по кредитима и план њихове отплате, да примењује програм структурног прилагођавања из аранжмана склопљеног са ММФ-ом. Тек тада се приступа оперативној процедури склапања уговора са Париским клубом.²³⁰

Париски клуб сам по себи јесте место, форум на коме државе-кредитори деле међу собом информације о ситуацијама задужених држава и потреби да се њима помогне. Значајно учешће у прикупљању ових информација имају и Светска банка и ММФ (о чијим улогама ће бити више речено касније). Подела информација и транспарентност међу државама окупљеним у оквиру Париског клуба је неопходност и обавеза како би се функционисање овог форума могло одвијати на фер и поштен начин, а такође и да би све задужене земље које имају проблем са отплатама свог дуга добиле могућност да се о њиховој ситуацији у оквиру Париског клуба преговара.²³¹

1.1.2. Делатност Париског клуба поверилаца

Предмет финансирања у уговорним аранжманима са Париским клубом су суверени дугови из којих произлазе неизмирене обавезе које држава дужник има према својим повериоцима. Дакле, за разлику од међународних финансијских организација које се баве финансирањима конкретних пројеката у некој земљи у развоју, активности клуба фокусиране су на решавање питања доспелих финансијских обавеза из постојећих кредита и/или зајмова кроз њихово реструктурирање/репрограм.²³² Предмет уговора који се закључују у оквиру клубова могу бити како државни (суверени) дугови, али и приватноправни дугови за које је

²³⁰ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“, *op. cit.*, стр. 50; T. Lambert, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, *op. cit.*, стр. 2; М. А. Weiss, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41. Видети и: <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/principes/six-principes>, приступ 20.04.2015.

²³¹ <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/principes/six-principes>, приступ 20.04.2015.

²³² У тексту који следи користимо оба термина: и кредит и зајам. Разлог за ову недоследност је што се у литератури када је реч о уговорима закљученим са државама Париског клуба чешће користи „кредит“ него зајам. Са правне тачке гледишта за то не постоји оправдање. Наиме, кредит је само онај новчани износ који даје банка или друга организација специјализована да се бави пословима давања кредита. Зајам је, с друге стране, онај новчани износ (или одређена количина других заменљивих ствари) које на располагање ставља лице које није банка и не бави се професионално делатношћу давања кредита (више о томе вид. Миодраг Петровић, „Кредит“ у Обрад Станковић, Слободан Перовић, Миодраг Трајковић, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Новинско-издавачка установа Службени лист СФРЈ, Београд 1978, 784; Татјана Јованић, *Потрошачки кредит, правно-економски аспекти*, Удружење банака Србије, Београд 2004, 20-21; Анте Катунарић, *Банка – принципи и пракса банковног пословања*, Издавачко-инструктивни биро, Загреб 1981, 205-206). Дакле, разлика је само у субјекту који даје кредит, односно зајам. Међутим, с обзиром на то да је предмет уговора закључених у оквиру Париског клуба државни дуг, односно државни зајам, нема никакве препреке да тај зајам називамо кредитом, будући да се на јавно-правне уговоре не примењују унутрашњи прописи државе, већ само међународни извори.

гарантовала презадужена држава. Из угла рочности дугова за које су клубови спремни да пруже финансијске олакшице, то морају бити дугови са средњим или дугим роком отплате. Наиме, краткорочно дугови, односно они са роком краћим од годину дана нису погодни за репрограме и олакшице од стране држава-кредитора клубова.²³³ Решења која клуб омогућава државама које покажу интересовање да своју макроекономску и финансијску ситуацију стабилизују јесу да у погледу наведених дугова прихвате неку од опција коју им Париски клуб нуди. Париски клуб може да предложи држави-дужнику једну од следећих опција: реструктуирање дуга, одлагање плаћања, тзв. концесионо реструктуирање које подразумева опрост дела дуга и има следеће модалитете: опрост дела кредитних обавеза током одређеног временског периода – енгл. *flow treatment*, опрост дела кредитних обавеза на одређени дан – енгл. *stock treatment*.²³⁴

Париски клуб се разликује од међународних организација које постоје са истим циљем не само по својој неформалној структури, већ и по процедури по којој се закључују уговори у оквиру једног оваквог форума. Наиме, сама процедура је изузетно неформална, кратко траје, а трошкови су занемарљиви. Читав процес преговарања и закључења уговора траје око два дана и осим трошкова путовања делегације на састанак са Клубом, држава-дужник не сноси никакве додатне трошкове. Свака држава-дужник закључује посебан билатерални уговор са државом-кредитором која иступа у оквиру Клуба. Једна држава-дужник може закључити појединачан уговор са више кредитора и са сваким ће то бити посебан уговор по посебним условима. Самом закључењу уговора претходи фаза преговарања о условима уговора и претходно испитивање економске ситуације од стране ММФ-а. Након тога се прелази на закључење уговора и потом, на његово извршавање.²³⁵

Делатности Париског клуба била је актуелна у бившој Југославији када је држава преузела дугове приватноправних субјеката по основу свог својства гарантора у кредитним аранжманима тих приватноправних субјеката, а ти дугови нису измирени благовремено. У бившој Југославији то су били дугови банака које су престале да постоје услед презадужености изазване инфлацијом и санкцијама деведесетих година прошлог века.²³⁶

²³³ Видети и <http://www.clubdeparis.org/sections/dette-traitee-en-club/categories-de-dette/definition-dettes> (приступ 11.03.2022.).

²³⁴ И. Миленковић, Д. Миленковић, „Париски и Лондонски клуб“ *op. cit.*, стр. 48; М. А. Weiss, *The Paris Club and International Debt Relief*, *op. cit.*, стр. 2; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²³⁵ А. Reiffel, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, *op. cit.*, стр. 14-15; М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 31-41.

²³⁶ Закон о потврђивању усаглашеног записника о консолидацији дуга Савезне Републике Југославије, *Сл. Лист СРЈ – Међународни уговори, 2-2012*, Закон о регулисању односа између Савезне Републике Југославије и правних лица и банака са територије Савезне Републике Југославије које су првобитни дужници или гаранти према повериоцима Париског и Лондонског клуба, *Службени Лист СРЈ, 36/2002*. О проблемима који су настали променом уговорне стране у овим уговорима активирањем државне гаранције вид. Драгор Хибер, „Промена повериоца или новација и застарелост“, *Анали Правног факултета* 2-2013, стр. 5-20; Радомир Бијелорац, Предраг Кнежевић, „Примена прописа о Париском и Лондонском клубу поверилаца“, *Правни живот*, 11/2004, стр. 487-496, М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 145-158. У случају бивше Југославије, Савезна Република Југославија је 2001. године потписала Усаглашени записник о

1.2. Група 7 (G7) / Група 20 (G20)

G7 означава међудржавни политички форум који се састоји од економски најнапреднијих држава света – Сједињене Америчке Државе, Уједињено Краљевство, Француска, Немачка, Италија, Канада и Јапан. G7 се окупља једном годишње (а у случају потребе и чешће) још од 1975. године ради расправљања о горућим друштвено-политичким темама од значаја за међународну заједницу, пре свега бавећи се глобалним економским проблемима.²³⁷

G7 не представља међународну организацију, нема правни субјективитет нити уговорну способност, нема никакву формалну структуру нити органе, већ представља самит економски најјачих држава света окупљених са циљем очувања виталних интереса међународне заједнице, укључујући и давање финансијске подршке сиромашним земљама и земљама погођеним ратним разарањима. Седницама G7 присуствују највиши представници влада држава окупљених у овој групацији.²³⁸

G20 такође означава међудржавни политички форум који обухвата 19 држава²³⁹ и Европску унију, укључујући све државе окупљене око G7. Формиран је 1999. године од стране министара финансија и централних банки у вези са претходном финансијском кризом као одговор а њу. Као основни циљеви ове групације наводе се координација унутрашњих политика ради постизања економске стабилности, промоција финансијске регулативе и ревизија исте ради спречавања финансијских криза у будућности и модернизација међународне финансијске архитектуре.²⁴⁰ G20 суштински представља само додатно проширен G7 и такође не чини самосталну и формалну међународну организацију већ само скуп држава. Стога се ови ентитети сами по себи не појављују као даваоци средстава у оквиру

консолидацији дуга СФРЈ према државама чланицама Париског клуба након чега је уследило потписивање билатералних споразума са 17 земаља (Данском, Шведском, Шпанијом, Холандијом, Аустријом, Немачком, Канадом, Норвешком, Белгијом, Француском, Великом Британијом, Швајцарском, САД, Руском Федерацијом, Финском, Јапаном и Италијом). Наведеним споразумима претходили су споразуми о консолидацији дуга из 1984, 1985, 1986. и 1988. године у којима су СФРЈ и НБЈ биле потписане као гаранти. Иницијални дужници, као што смо већ поменули у претходном одељку, биле су удружене и основне банке које су пословале на територији бивше Југославије (Београдска банка у стечају, Беобанка у стечају, Југобанка у стечају, Јубанка). На тај начин је приватни дуг банака постао део сувереног дуга Југославије. Наведени дуг Југославија, а потом Србија као њен правни следбеник, наставила са исплатом дугова, од којих је већи део отпуштен током две хиљадитих година.

²³⁷ Видети "What are the G7 and the G8?". www.g8.utoronto.ca. Приступ 12.06.2021. До 2014. државама G7 била је придружена и Русија у оквиру групације G8, али је њено чланство суспендовано 2014. године због ратних операција на Криму.

²³⁸ Paul LeBlanc, „What is the G7, and what power does it hold?“, CNN (приступ 13.03.2022.), Shear, Michael D, „G7 News: A Return to Face-to-Face Diplomacy“, *The New York Times*, ISSN 0362-4331 (приступ 13.03.2022.)

²³⁹ Аргентина, Аустралија, Бразил, Канада, Кина, Француска, Немачка, Индија, Индонезија, Италија, Јапан, Северна Кореја, Мексико, Саудијска Арабија, Русија, Јужноафричка Република, Турска, Уједињено Краљевство и Сједињене Америчке Државе.

²⁴⁰ „What is the G20“, G20 Foundation, <https://www.g20foundation.org/g20/what-is-the-g20>, приступ 13.03.2022.

међународних финансијских аранжмана, већ то чине конкретне државе кредитора бранећи интересе читаве групације.

2. Самостална правна лица као субјекти међународних финансијских аранжмана

У овом делу ћемо укратко рећи пар речи о осталим ентитетима који се могу наћи у улози давалаца средстава у међународним финансијским аранжманима. Ти остали ентитети су самостални субјекти права (приватног или међународног) и улазе у финансијске аранжмане са државама примаоцима средстава као њихови финансијери. Карактерише их што су у блиској вези са државом/међународном организацијом, будући да се они јављају као власници ових ентитета и њихови примарни финансијери. Ипак, ови ентитети уживају посебан правни субјективитет у односу на своје осниваче – државе или међународне организације.

2.1. Државне развојне банке

Значај развојних банака у финансирањима капиталних инфраструктурних пројеката је велики будући да за разлику од комерцијалних банака, оне су окренуте дуготрајнијој подршци конкретног пројекта кроз дугорочно финансирање пројеката од економског интереса и социјалне вредности. Развојне банке су спремне да уложе средства у пројекте у које комерцијалне банке не би улагала, или би уложиле под неповољнијим условима. Под државним развојним банкама сматрамо банке у власништву државе чија делатност је обезбеђење и додела дугорочне финансијске подршке капиталним пројектима од значаја за целу државу и за унутрашњи и међународни развој те државе.²⁴¹ Главне делатности развојних банака јесу, како смо поменули, финансирање дугорочних инвестиционих пројеката у циљу националног развоја, помоћ у постизању финансијске стабилности и развоју тржишта земаља у развоју, финансирање добара од јавног значаја као и подршка еколошком развоју.²⁴²

Будући да су формалноправно организоване као субјекти приватног права, улогу државних развојних банака не треба превише посматрати из угла међународног права, без обзира на то што је држава већински власник банке. Самим тим и финансијски аранжмани који се закључују са државним развојним банкама у многоступењеном подсећају на комерцијалне кредитне аранжмане, него на документе у форми међународних уговора, па чак и када је држава прималац средстава по конкретном уговору. Државне развојне банке развијених држава (као нпр. немачки KfW или Кинеска развојна банка) финансирају пројекте земаља у развоју за које они оцене да су од значаја за глобално привредно унапређење, али и опоравак привреде конкретне државе у развоју ако процене да је то економски оправдано и сврсисходно. Државне развојне банке често се срећу као даваоци средстава у међународним

²⁴¹ Eduardo Fernandez-Arias, Jiajun Xu, „Effective Development Banking: Loans and Guarantees?“, *International Research Initiative on PDBs and DFIs Working Groups, Working Paper No. 8*, 2020, стр. 6, *Discussion Paper, Development banks and their key roles*, стр. 10, Eduardo Levy Yeyti, Alejandro Micco, Ugo Panizza, „Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks“, *Inter-American Development Bank Publication*, Вашингтон ДиСи, 2004, стр. 16-19.

²⁴² *Discussion Paper, Development banks and their key roles*, стр. 11-12.

финансијским аранжманима у којима је Република Србија прималац средстава, о чему ћемо више говорити у Глави IV.

2.2. Државни фондови

Државни фондови представљају тела формирана од стране држава са циљем спровођења различитих улагања у различите домаће или међународне финансијске производе. Слично као и државне развојне банке, државни фондови финансијски подржавају пројекте од значаја за међународни економски развој и допринос међународном финансијском систему.²⁴³ Државни фондови су засебни правни субјекти који у свом власништву имају значајан износ државног капитала, одвојеног са циљем да се искористи за подршку инвестицијама, а као и државне развојне банке, приликом обављања своје делатности фокусирају се на дугорочна финансирања економски значајних инфраструктурних пројеката у земљама у развоју.²⁴⁴

Државни фондови представљају засебне правне субјекте, те даље сматрамо да држава са њима улази у уговорне односе *iure gestionis*. Самим тим, финансијски аранжмани држава са државним фондовима других држава подсећају на комерцијалне уговоре о финансирањима у смислу комерцијалних одредби, али и одредби о меродавном праву и начину решавања спорова. Финансијски аранжмани државних фондова као финансијера и Републике Србије као примаоца средстава биће детаљније анализирани у Глави IV.

²⁴³ *Commision of the European Communities, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A common European approach to Sovereign Wealth Funds*, стр. 2.

²⁴⁴ Alan Gelb, Silvana Tordo, Havard Halland, Noora Arfaa, Gregory Smith, „Sovereign Wealth Funds and Long-Term Development Finance – Risks and Opportunities“, *Policy Research Working Paper*, 6776, World Bank, 2014, стр. 2-3, Udaibir S. Das, Adnan Mazarei, Han van der Hoorn, *Economics of Sovereign Wealth Funds – Issues for Policymakers*, International Monetary Fund, Вашингтон ДиСи, 2010, стр. 15-17, Gerd Droesse, *Funds for Development – Multilateral Channels of Concessional Financing*, Asian Development Bank, Филипини, 2010, стр. 1-5.

ГЛАВА III. МЕЂУНАРОДНИ ФИНАНСИЈСКИ АРАНЖМАНИ КАО МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ

Међународни уговори заузимају један од кључних сегмената савременог међународног јавног права и служе превасходно како би се регулисали фундаментални односи међу државама и другим субјектима међународног права који су од општег значаја за међународну заједницу.²⁴⁵ Полазећи од Бечке конвенције о уговорном праву, међународним уговорима сматрају се уговори за које је меродавно међународно право, а који су закључени између држава као уговорних страна. Међутим, постоје схватања да сама чињеница да је уговор закључен и од стране међународне организације као субјекта међународног права, не доводи до тога да се уговор у питању не сматра међународним уговором. Према тим схватањима, у том случају потребно је да се испуни још један критеријум – макар две државе такође морају бити уговорнице тог уговора како би се он сматрао међународним уговором. Такође, према неким теоријским становиштима, за један исти уговор може бити меродавно и различито право – међународно, у ком делу би се сматрао међународним уговором, и приватно право, у ком случају би се сматрао комерцијалним уговором. Међународни уговор представља тачку споразумевања држава као примарних носилаца суверености у циљу извршавања својих међународноправних обавеза будући да се носиоцима суверености не могу наметати обавезе без изричите сагласности на те обавезе.²⁴⁶ Додатно, међународни уговори представљају и засебан извор међународног права.²⁴⁷

Бечка конвенција о уговорном праву између држава из 1969. године која је ступила на снагу 1980. године и Бечка конвенција о уговорном праву између држава

²⁴⁵ Oliver Dorr, „On the Role of Treaties in the Development of Interantional Law“ у Oliver Dorr, Kirsten Schmalenbach, *Vienna Convection on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Berlin, 2018, стр. 1; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Imporance from International Law Pespective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8. У смислу извора међународног права, међународни уговор се сматра релативно поузданим и јасним извором, али концепт међународног уговора није једнозначан и једносмислен у пракси. Поставља се веома опсежно питање обавезности инструмената који се могу или не морају сматрати међународним уговором иако су закључени између међународних субјеката, носилаца међународноправног субјективитета. Нарочито је нејасно питање обавезности у смислу међународног права уговора закључених између међународне организације и државе, будући да је међународна организација сачињена од држава чланица. Питање је да ли је реч о акту између држава, државе и међународне организације као формалних уговорница, или је у питању статусни инструмент те међународне организације. О томе више видети у Jan Klabbers, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хар, Лондон, Бостон, 1998, стр. 1-9.

²⁴⁶ О томе и Kirsten Schmalenbach, „Scope of the present Convention“ у O. Dorr, K. Schmalenbach, *Vienna Convection on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, стр. 21-23; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Imporance from International Law Pespective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8. Тако је Permanent Court of International Justice (у даљем тексту: **PCIJ**) у случају *Certain German Interests in Polish Upper Silesia (Merits)* case из 1926 (доступно на: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1926.05.25_silesia.htm, приступ дана 05.03.2022) године стао на становиште да се трећим државама које нису уговорнице међународног уговора не могу наметати било какве обавезе из тих уговора.

²⁴⁷ Antonio Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2001, стр. 127; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Imporance from International Law Pespective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8.

и међународних организација из 1986. године јесу инструменти којима се врши кодификација међународног уговорног права.²⁴⁸ Међународни уговор се у складу са поменутом конвенцијом из 1980. године сматра ексклузивним инструментом држава као примарних носилаца суверености. Њоме се уређује процедура и методе закључивања међународног уговора, те она даје један формални оквир за настанак и постојање међународног уговора, али има и политички и идеолошки карактер. У том смислу, конвенција уводи рестрикцију суверености држава будући да даје оквир за закључење међународних уговора којима се државама намећу обавезе на међународном праву. Њоме се врши и демократизација међународних односа јер успоставља универзални систем правила за закључење међународних уговора.²⁴⁹ Бечке конвенције јесу део међународног обичајног права и представљају полазни оквир за тумачење и разумевање међународног уговорног права.²⁵⁰

У наставку који следи даћемо општи приказ правила међународног уговорног права са освртом на конвенције о уговорном праву у првом делу излагања, док ћемо потом спровести синтезу датих правила из угла међународних финансијских аранжмана како бисмо проверили да ли и у којој мери се они сматрају међународним уговорима у смислу међународног јавног права, те се на њих имају применити општа правила међународног права.

I. Појам и основне карактеристике међународних уговора

Међународни уговори сматрају се тзв. *тврдим изворима* међународног права (енгл. *hard law*), будући да су продукт строго уређене процедуре, баве се кључним политичко-економским питањима од виталног значаја за развој међународне заједнице и настају претежно између држава као примарних субјеката међународног права (или држава посредством међународних организација чије су чланице).²⁵¹ Међународни уговори могу имати различите називе, па се тако помињу називи као што је *пакт*, *конвенција*, *акт*, *компромис*, *протокол*, *декларација*, *меморандум о споразумевању* и *сл.*²⁵² Међународни уговори данас служе државама да брзо

²⁴⁸ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 903; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 367; Chang-fa Lo, *Treaty Interpretation Under the Vienna Convention on the Law of Treaties, A New Round of Codification*, Springer, Сингапур, 2017, стр. 31-33.

²⁴⁹ Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Importance from International Law Perspective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8.

²⁵⁰ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 903.

²⁵¹ S. S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, Ashgate, Корнвал, Велика Британија, 2009, стр. 33; Kenneth Abbot, Duncan Snidal, „Hard and Soft Law in International Governance“, *Legalization and World Politics*, 2000, стр. 422.

²⁵² О томе видети S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime, op. cit.*, стр. 33; М. Крећа, *Међународно јавно право, op. cit.*, стр. 436-438. Назив *пакт* означава пре свега војне савезе и договоре о значајним политичким питањима. Конвенција се односи на споразуме по питању економско-социјалних проблема и мултилатералне договоре закључене под окриљем међународних организација. Акти су вишеструки споразуми постигнути на међународним конгресима и конференцијама, а компромисима се означавају договори које су државе постигле по питању неког спора решеног мирним путем. Протоколима се означава допунски споразум у вези са раније закљученим међународним уговором. Декларације у смислу међународног уговора могу бити како

регулишу своје односе, да кодификују односно разјасне одређена практично спорна питања.²⁵³

Како смо навели, међународним уговором сматра се уговор закључен између субјеката међународног права за који је меродавно међународно право који одликује намера уговорних страна да буду њиме обавезани.²⁵⁴ Међународни уговори служе као доказ о експлицитној сагласношћу уговорних страна са намером да одређене интересе регулишу у складу са правилима међународног права.²⁵⁵ Дакле, намера се издваја као битна компонента међународног уговора.

Клаберс сматра да међународни уговори производе правно дејство између уговорних страна само ако је јасна намера уговорних страна да тим уговором буду обавезане, што се обезбеђује одговарајућим актима државе као уговорне стране, нпр. кроз поступак ратификације међународног уговора. Међутим, и у тим случајевима Клаберс напомиње да је тешко направити разлику између међународних уговора као правно-обавезујућих аката субјеката међународног права и других међународноправних инструмената које не одликује правна обавезност.²⁵⁶ Друга карактеристика међународног уговора јесте његово ступање на правну снагу, међутим Клаберс не сматра да је ступање на снагу *diferentia specifica* међународног уговора.²⁵⁷

утврђена начела по питању важних спољнополитичких питања, али и акти који садржа одређена права и обавезе за своје потписнице. Декларације могу бити и једностранни акти држава. Акти о споразумевању су неформални договори којима се договара о битним државним питањима што им даје обавезност за државе потписнице. О врстама међународних уговора видети детаљније у М. Крећа, *Међународно јавно право, op. cit.*, стр. 436-438.

²⁵³ М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 55.

²⁵⁴ Kirsten Schmalenbach, „Scope of the present Convention“ у О. Dorr, K. Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, стр. 21-23; Jan Klabbbers, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хар, Лондон, Бостон, 1998, стр. 1-9; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Imporance from International Law Pespective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8. У складу са чланом 2 Бечке конвенције о уговорном праву из 1980. године, међународним уговором сматра се уговор закључен између држава у писаној форми за који је меродавно међународно право, без обзира на то да ли је сачињен у јединственом инструменту или више повезаних инструмената и како год да се он формално назива. Из ове дефиниције искључени су субјекти међународног права који нису државе, те би се формалним тумачењем дефиниције сматрало да међународни уговори настају само између држава као примарних субјеката међународног права и носилаца суверености. Међутим, у члану 3 поменута конвенција каже да међународни уговори са другим субјектима међународног права односно усмени споразуми не губе своју валидност као међународни уговори самом чињеницом да остају ван обухвата поменуте конвенције. О томе видети у М. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 904, J. R. Crawford, *Brownlie’s Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 369; М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 55; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 68-69.

²⁵⁵ М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 55.

²⁵⁶ Jan Klabbbers, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хар, Лондон, Бостон, 1998, стр. 72-75.

²⁵⁷ *Ibid*, стр. 76-77.

Акт регистрације иако је у одређеним системима, као нпр. у систему Уједињених нација, обавезан, не може се сматрати доказом о правној обавезности одређеног међународноправног инструмента као међународног уговора, о чему сведочи и пракса органа Уједињених нација.²⁵⁸ Слично је и са *актом публикације* међународног инструмента – може бити индиција правне обавезности, али то није неопходно, те се не може сматрати доказом о постојању намере о правној обавезности.²⁵⁹

Одредба о решавању спорова једна је од карактеристика чија је интенција да покажу правну обавезност одређеним међународноправним инструментом од стране држава потписница. Међутим, сама по себи одредба о решавању спорова није доминантна карактеристика међународног уговора која би ишла у прилог доказивању намере државе уговорнице да буде обавезана одређеним међународноправним инструментом. Ова одредба за нијансу више сведочи о постојању намере него што је случај са одредбама о правима и обавезама уговорних страна које такође могу бити протумачене као интенција државе или другог субјекта међународног права да буде обавезан одредбама одређеног међународноправног инструмента који је потписао.²⁶⁰ Клаберс у контексту намере за правном обавезношћу наводи и међународну регистрацију и публикацију акта који би се могао сматрати међународним уговором. Регистрацијом се сматра поступак уношења односно евидентирања одређеног међународноправног инструмента у међународни регистар.²⁶¹

За разлику од приватноправних уговора, у начелу је прихваћено да елемент међународног уговора и доказ његове обавезности није кауза односно правни основ одређеног правног односа.²⁶² С друге стране, за разлику од приватноправних уговора, званичне изјаве о правној обавезности, односно о постојању намере да се држава или други субјект међународног права обавезе одређеним актом могу ићи у прилогу доказивању постојања те обавезности као такве и тиме се сматрати једном од карактеристика међународног уговора.²⁶³

1. Форма међународног уговора

²⁵⁸ J. Klabbbers, *The Concept of Treaty in International Law*, стр. 79-85.

²⁵⁹ *Ibid*, стр. 85-86.

²⁶⁰ *Ibid*, стр. 78-79.

²⁶¹ *Ibid*, стр. 86.

²⁶² Супротна становишта заузета су у *Fisheries Jurisdiction* случају (доступно на: <https://www.informea.org/en/court-decision/fisheries-jurisdiction-case-united-kingdom-great-britain-and-northern-ireland-v#:~:text=The%20Court%20held%20that%20the,the%201961%20Exchange%20of%20Notes>, приступ дана 12.03.2022) и *South West Africa* случају (извојено мишљење судије *Jessup*-а, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/53>, приступ дана 12.03.2022). О томе видети у Jan Klabbbers, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хар, Лондон, Бостон, 1998, стр. 86.

²⁶³ J. Klabbbers, *The Concept of Treaty in International Law*, *op. cit.*, стр. 87-88.

У погледу форме, међународним уговорима сматрају се како неформално постигнути споразуми, укључујући и прећутно постигнуте споразуме и усмене договоре²⁶⁴, али превасходно се међународним уговорима сматрају у писаној форми постигнути споразуми између држава и других субјеката међународног права којима се признаје међународноправна уговорна способност.²⁶⁵ Дакле, не постоје експлицитни захтеви у прилог форме међународних уговора, већ су државе слободне да форму самостално одреде.²⁶⁶ Поред самих уговора који производе правно дејство међу потписницима, постоје и акта и инструменти које закључују субјекти међународног права а који имају политичке а не правне ефекте или који нису правно обавезујући, али производе правне последице (као нпр. меморандум о разумевању, енгл. *memorandum of understanding*). Погодности таквих инструмената у односу на међународне уговоре јесу јер се они могу изменити или раскинути без посебно компликоване процедуре, а поново својим правно-политичким дејством представљају инструменте од значаја за своје потписнице.²⁶⁷

Језик међународног уговора најчешће је остављен вољи уговорних страна, али све више преовладава пракса да се језик уговорница третира равноправно у билатералним међународним уговорима, односно да се као званичан језик уговора одреди неки светски распрострањен језик као енглески или француски. Слична пракса је и у погледу мултилатералних уговора.²⁶⁸

У име државе овлашћење да се обавезу међународним уговором имају представници власти, односно шефови држава, затим министри и дипломатски представници у оквирима вршења своје дужности.²⁶⁹

2. Субјекти међународног уговора

Уговорну способност у смислу међународног уговорног права уживају субјекти међународног права као ентитети способни да буду носиоци права и

²⁶⁴ Нпр. тако је Стални суд међународне правде 1933. пресудио у спору између Данске и Норвешке по питању Источног Гренланда (о томе видети у М. Крећа, *Међународно јавно право, оп. cit.*, стр. 435-456).

²⁶⁵ S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime, op. cit.*, стр. 33; М. Крећа, *Међународно јавно право, оп. cit.*, стр. 440-445.

²⁶⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 371.

²⁶⁷ Видети М. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 906-907 и *Qatar v. Bahrain case, International Court* (доступно на: <https://www.casebriefs.com/blog/law/international-law/international-law-keyed-to-damrosche/chapter-3/maritime-delimitation-and-territorial-questions-qatar-v-bahrain/>, приступ дана 13.03.2022).

²⁶⁸ Нпр. код мултилатералних уговора закључених под окриљем Уједињених нација важи правило да је језик уговора неки од службених језика организације (енглески, француски, кинески, руски или шпански). Видети о томе у М. Крећа, *Међународно јавно право, оп. cit.*, стр. 439-440.

²⁶⁹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 372; Hoffmeister y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 117-118; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 137-139.

обавеза у међународном праву. Међутим, само постојање међународноправног субјективитета не доводи аутоматски до постојања међународноправне уговорне способности. Такође, постојање међународноправне уговорне способности једног субјекта међународног права не захтева уједно и признавање те способности од стране осталих међународноправних субјеката.²⁷⁰

Субјекти међународног уговора пре свега су *државе* као примарни субјекти међународног права и изворни носиоци суверености. *Међународним организацијама* се такође признаје уговорна способност, пре свега организацијама у окриљу Уједињених нација и самим Уједињеним нацијама, под условом да се у уговорима о оснивању ових организација стипулише њихова уговорна способност и да је у том погледу установљена пракса да се уговори који се закључују са конкретним међународним организацијама сматрају међународним уговорима. Такође, међународне организације уживају уговорну способност и по узору на Бечку конвенцију о уговорном праву из 1986. године која је настала по узору на Бечку конвенцију о уговорном праву из 1969. године, практично је пресликавши, чиме је јасно стављено до знања да се уговорна способност треба признати и међународним организацијама као деривативним носиоцима међународноправног субјективитета. Суштинска разлика између две Бечке конвенције о уговорном праву јесте механизам решавања спорова. Наиме, решавање спорова између држава и међународних организација ће вршити арбитража, а не међународни судови (тј. Међународни суд правде).²⁷¹

Међународноправна уговорна способност међународних организација, за разлику од држава, јесте под велом контроверзи. Наиме, различита су схватања у правној теорији да ли међународним организацијама треба доделити уговорну способност у смислу међународног права. У складу са једним становиштем, међународним организацијама ће бити призната уговорна способност ако је тако одређено актима о њиховом оснивању. Друго становиште се ослања на међународно обичајно право, те правила права међународних организација могу модификовати и њихову уговорну способност. У складу са Бечком конвенцијом о уговорном праву из 1986. године, међународним организацијама додељује се уговорна способност у контексту *извршавања њихове делатности и испуњења циљева и сврхе* те међународне организације. По правилу, у пракси државе чланице међународне организације ће признати уговорну способност међународне организације у њеним оснивачким документима чиме се ова теоријска превирања заокружују на један практичан начин. У складу са тиме, државе нечланице међународне организације могу да не прихвате признање уговорне способности међународној организацији којој нису приступиле. Ипак, ступање у уговорни однос државе нечланице са међународном организацијом имплицитно би значило и признање њене уговорне способности.²⁷²

²⁷⁰ Kirsten Schamenbach у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 129-130.

²⁷¹ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 954-955.

²⁷² K. Schamenbach у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, op. cit.*, стр. 123-126.

3. Поступак закључења међународног уговора

Државе су у начелу слободне да одреде како форму тако и поступак закључења међународног уговора, међутим може се истаћи један општи поступак за преговарање и закључење међународног уговора. Сам поступак претходи тренутку у ком међународни уговор почиње да обавезује своје потписнице, односно од ког почиње да производи правно дејство.

Тако, Међународни уговори закључују се у поступку који одликује више фаза. Прва фаза су *преговори* који се свде на расправу о предлозима текста будућег уговора који се одвија између уговорних страна. Преговори могу бити усмени или писани где се ток преговора бележи у записнику о преговорима и изложеним ставовима. Након преговора следи фаза *адопције* односно усвајање текста уговора и његова *аутентификација*. Адопција је формални акт којим се дефинише текст будућег уговора. Када су у питању мултилатерални уговори, некад није могуће постићи једногласност приликом усвајања текста уговора, те се прибегава постизању већине по питању одређеног предлога како би се уговор сматрао усвојеним. На пример, Бечка конвенција о уговорном праву предвиђа двотрећинску већину гласалих и присутних држава за адопцију текста уговора, док се истом већином може изгласати и одредити и неки други праг за постигнуту адопцију.²⁷³ Аутентификација текста уговора јесте поступак дефинисања коначног текста уговора, те након аутентификације више није могуће изменити текст постигнутог споразума. У смислу Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године, аутентификација се постиже потписом *ad referendum*, што се своди на тзв. условни потпис накнадно подложен одобрењу владе државе уговорнице, и парафирањем, што означава стављање парафа на крају текста уговора или на сваку његову страну од стране представника држава потписница. У погледу уговора закључених у окриљу међународних организација, аутентификација се врши резолуцијом надлежног органа те организације или актом аутентификације коју врши надлежни орган те организације.²⁷⁴ Дакле, свој пристанак на међународни уговор државе (и/или други субјекти међународног права) дају потписивањем текста уговора без ратификације (о ратификацији видети у следећем параграфу), потписом и ратификацијом текста уговора, ратификацијом са или без резерви, декларација и приговора на текст међународног уговора, оптирањем за одређени међународни уговор без потписивања и ратификације текста

²⁷³ Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 168-170. У литератури се наводи да такав приступ гласању може бити фрустрирајући за државе које нису сагласне са текстом или делом текста међународног уговора, те се тежи другим типовима гласања како би се постигли максимални резултати. О томе видети Steven J. Brams, *A Minimax Procedure for Negotiating Multilateral Treaties*, *op. cit.*, стр. 2-7.

²⁷⁴ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 909-913; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 62-64; М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 445-450; S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, *op. cit.*, стр. 33; М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 38-39; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Importance from International Law Perspective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8; Hoffmeister у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 151-153; Aegean Sea Continental Shelf Case 1978: ICJ (доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/62>, приступ дана 16.03.2022); Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain Boundary (доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/87>, приступ дана 16.03.2022).

уговора и имплементацијом и хармонизацијом са текстом међународног уговора након потписивања и ратификације.²⁷⁵

У складу са Бечком конвенцијом о уговорном праву из 1969. године, државе могу да изразе свој пристанак на обавезивање одредбама међународног уговора на више начина. Први начин је потпис међународног уговора. Потпис је акт који је саставни део аутентификације текста уговора и њиме се изражава пристанак стране да буде обавезана уговором. Ратификација је додатна радња која следи за потписом уговора и означава акт којим надлежни орган државе, углавном је то скупштина као представнички орган, изражава своју сагласност да држава буде обавезана текстом уговора. Ратификација потврђује дати потпис и аутентификацију текста уговора и њоме се дата сагласност додатно потврђује. Приступање је акт којим држава изражава сагласност да се сматра обавезаном одредбама већ постојећег међународног уговора у чијим преговорима није учествовала нити је изворно била страна конкретног међународног уговора. Тим актом држава улази у сва постојећа права и обавезе која проистичу из већ постојећег међународног уговора. Могуће је дати пристанак на обавезивање међународним уговором и разменом инструмената који сачињавају конкретан уговор. Размена инструмената функционише у пракси тако што једна држава другој предаје инструмент који садржи текст будућег уговора уз напомену да је она са тим текстом сагласна а друга страна прихвати тако учињен позив за закључењем уговора и он од тада производи правно дејство између страна.²⁷⁶

Самим потписивањем текста међународног уговора држава потписница изражава своју намеру да конкретним уговором буде правно обавезана и тиме постаје део међународне заједнице окупљене око конкретног међународног уговора када су у питању пре свега мултилатерални уговори. Међутим, самим потписивањем држава потписница стиче и обавезу да своје унутрашње законодавство доведе у склад са конкретним међународним уговором. То се постиже имплементацијом међународног уговора у национални законодавни систем чиме се испуњава и обавеза државе потписнице из конкретног међународног уговора.²⁷⁷

Ратификација је најзаступљенији начин прихватања међународних уговора у пракси. Процес ратификације се разликује од државе до државе, али је у суштини у питању процес који за сврху има ангажовање унутрашњих органа конкретне државе потписнице у процену текста уговора и њеног значаја за државу потписницу. У демократским системима ратификација по правилу подразумева ангажовање законодавног органа државе потписнице, као што је парламент, конгрес или други законодавни орган који постоји и поступа у конкретној држави. Сврха уплитања

²⁷⁵ S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, *op. cit.*, стр. 39.

²⁷⁶ М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 450-458; S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, *op. cit.*, стр. 39-40; M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 909-913; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 373; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 62-64; Hoffmeister y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary*, Second Edition, Spinger, Берлин, 2018, стр. 165-167; Hoffmeister y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary*, *op. cit.*, стр. 172-173.

²⁷⁷ S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, *op. cit.*, стр. 40-41.

законодавног тела у поступак ратификације јесте контрола извршне власти чији су представници по правилу овлашћени на потписивање текста међународног уговора, како би се установило да нису прекорачена овлашћења извршне власти. Такође, ратификацијом се постиже и уплитање народа односно народних представника у поступак усвајања међународног уговора у циљу установљења народног интереса повезаног са конкретним међународним уговором.²⁷⁸

Лица која представљају државу у поступку преговарања и закључења међународног уговора и која су на крају овлашћена да уговор потпишу тако да он производи дејство за државу уговорницу јесу лица која поседују пуну способност да државу обавезу неком обавезом²⁷⁹. То овлашћење најчешће поседују представници државе по својим функцијама, као што су шефови држава или влада, министри и шефови дипломатских мисија у оквиру обављања своје дужности. Лица која не поседују поменути пуну способност да обавезу државу неком обавезом не могу иступати у том својству и акти учињени са њихове стране нису обавезујући за државу.²⁸⁰

4. Примена међународног уговора

Међународни уговори се примењују у односу на државе потписнице, на читавој територији државе потписнице, од дана када њихова примена почне. Дакле, по правилу међународни уговори немају ретроактивно дејство. Међутим, могући су изузеци од тог правила, као и од правила да се уговор примењује на целој територији државе потписнице (нпр. део територије је искључен из примене).²⁸¹

Из горе наведеног произлази и да су међународни уговори обавезујући само за државе уговорнице, дакле да не производе правно дејство у односу на треће државе које им нису приступиле и не могу створити обавезе на страни трећих држава. Изузетак могу бити само уговори који имају дејство *erga omnes* по својој природи, те се претпоставља да су све државе обавезане тим уговором узевши у обзир његова дејства и интересе међународне заједнице.²⁸²

5. Измене и модификације међународног уговора

²⁷⁸ S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, стр. 40, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 373.

²⁷⁹ У складу са чланом 7 Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године говори се о тзв. „пуну овлашћењу“ (енгл. *full powers*).

²⁸⁰ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 908-909.

²⁸¹ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 926, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 378; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 382-383.

²⁸² M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 928-930, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 384-385; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law* стр. 66-67; Proelss y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary*, *op. cit.*, стр. 655.

Измене међународног уговора подразумевају формалну процедуру измена уговорних одредби која се тиче свих страна потписница. Измене су логична последица протекла времена и околности које се тичу одређеног међународног уговора и међународног окружења уопште. О изменама морају бити обавештене све стране потписнице, све имају право да учествују у преговарању уговорних одредби и да дају своје предлоге, као и да гласају за одређене измене или против њих, али измене не могу аутоматски постати обавезујуће за неку страну потписницу ако она на то не пристане.²⁸³

С друге стране, *модификација* представља договор две или више страна потписница међународног мултилатералног уговора да измене одређене одредбе уговора на начин који им одговара или пак да потпишу посебан уговор којим ће изменити одредбе постојећег. Дакле, модификација не делује према свим потписницама, већ само према онима које се о томе споразумеју. Модификација је могућа увек осим ако није посебно забрањена одредбама уговора, односно ако није супротна циљу и сврси конкретног међународног уговора, те ако не задире у права и обавезе осталих уговорница.²⁸⁴

6. Ступање на правну снагу међународног уговора

И ступање на правну снагу међународног уговора остављено је у рукама држава потписница. Оне су слободне да одреде када и како ће одређени међународни уговор ступити на правну снагу, односно када ће почети да производи правно дејство. Најчешће се датум ступања на снагу одређује самим уговором, или се пак оставља да протекне одређено време од последње ратификације након чега уговор ступа на правну снагу.²⁸⁵

У складу са чланом 80 Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године, међународни уговори након ступања на правну снагу морају бити поднети на регистрацију и публикацију Секретаријату Уједињених нација. Овакве одредбе служе да би се избегла тајност међународних уговора, односно да се обезбеди њихова транспарентност.²⁸⁶

7. Резерве, декларације и приговори на међународни уговор

²⁸³ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 929-931, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 386; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 511-512.

²⁸⁴ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 929-931, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 386.

²⁸⁵ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 925; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 373; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 65-66; Krieger y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, op. cit.*, стр. 423; Von Der Decken y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 507; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 343-347.

²⁸⁶ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 926.

Резерве су у складу са чланом 2 Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године дефинисане као једностране изјаве изнете од стране државе приликом потписивања, ратификације, прихватања или приступања међународном уговору са намером да се искључе дејства појединих одредби међународног уговора на државу која ту изјаву даје.²⁸⁷ Дакле, резерве се изјављују приликом потписивања, ратификације, прихватања или приступања међународном уговору, али не могу бити учињене ако су забрањене међународним уговором или ако међународни уговор предвиђа да се резерве могу ставити само на његове одређене одредбе, односно ако резерве нису компатибилне са текстом конкретног уговора.²⁸⁸ Према проф. Милисављевићу, у класичном међународном праву постојале су само у виду колонијалних, федералних и посебних врста територијалних резерви. Данас се резерве могу дати на обичне вишестране међународне уговоре, на уговоре о људским правима и на нормативне уговоре. Резерве се данас деле и према трајању и то на орочене трајне резерве. Постоји и подела резерви на оне које су услов за учешће у уговору и на оне које то нису. Такође, постојале су и многе друге поделе резерви у међународном праву.²⁸⁹

Резерве за циљ имају да у односу на страну која их изјављује модификују одређене одредбе међународног уговора, тако да он у измењеном саставу настави да обавезује конкретну државу.²⁹⁰

Потребно је нешто рећи и о прихватљивости односно пуноважности резерви. Прихватљивост односно пуноважност резерви може се посматрати као обједињене суштинских и формалних услова који треба да буду испуњени да би резерва могла бити уложена на међународни уговор. Прихватљивост резерви сматра се способност улагања конкретне резерве. Резерва је пуноважна уколико задовољи одређене субјективне и објективне услове. Објективни услови су формалног карактера, док су субјективни услови везани за вољу државе која резерву улаже. Могућност улагања резерви проистиче из државне суверености, односно из субјективитета државе у међународном праву будући да државе могу да бирају којим ће одредбама бити обавезане, а које одредбе сматра неприхватљивим. Пуноважност резерве изједначава се са њеном допуштеношћу, те ће се резерва сматрати допуштеном ако задовољава услове општег међународног права и ако задовољи сам текст међународног уговора. Самим улагањем резерви оне не почињу да производе правно дејство, већ је

²⁸⁷ Члан 2 Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године; М. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 913-914.

²⁸⁸ М. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 919; М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 72-75; Walter у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, op. cit.*, стр. 264; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 262-264.

²⁸⁹ Бојан Милисављевић, *Резерве на вишестране нормативне уговоре у међународном праву, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 79.

²⁹⁰ М. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 920; М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 72-75; Walter у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, op. cit.*, стр. 264.

неопходно да то одобре и остале државе уговорнице међународног уговора, односно његове друге уговорне стране.²⁹¹

Дакле, упркос потписивању текста уговора и ратификацији истог, држава може на много начина да избегне своју обавезу обавезивања одредбама међународног уговора кроз стављање резерви, декларација и приговора на текст уговора. Резервама, декларацијама и приговорима на текст међународног уговора држава може да исказе своје неслагање са одређеним одредбама уговора или пак да понуде своје тумачење одређених одредби уговора како би заштитиле своје интересе. Такође, самим потписивањем, али избегавањем ратификације државе начелно показују спремност за припадност међународној заједници окупљеној око конкретног међународног уговора, али уједно и показују неспремност да се суштински повинују обавезама из потписаног уговора.²⁹²

Резерве служе да држави која је задовољна већином одредаба међународног уговора, али није сагласна са појединим одредбама омогући да том уговору приступи без да се те конкретне одредбе на њу примењују, у супротном би у потпуности одбиле приступање уговору. Дакле, резерве погодују међународним мултилатералним уговорима јер омогућавају да се што више држава окупи у оквиру конкретног мултилатералног уговора и тиме се створи једна својеврсна међународна заједница окупљена око тог уговора, а да се заштите интереси појединих земаља које из неког разлога нису задовољне одређеним уговорним одредбама. Постојање резерви, декларација и приговора одражава принцип суверености јер дају за право државама да одбију да се повинују одређеној обавези уколико би таква обавеза нарушавала њене интересе. С друге стране постојање резерви може и негативно да се одрази на читав поступак преговарања и касније примене одређеног мултилатералног уговора јер се отвара могућност да државе стављањем резерви избегавају његову целокупну примену чиме се онемогућава реализација циља тог мултилатералног уговора.²⁹³

Резерве треба разликовати од приговора. Приговори се према проф. Милисављевићу дефинишу као акти којим се један субјект супротставља ставу другог у жељи да га оповргне. Дакле, приговор је супротан став изражен од стране једног субјекта међународног права на акт или притужбу другог субјекта са намером да спречи ступање на снагу тог акта или притужбе. Приговор је суштински активан став једне уговорнице о позицији резерви у вези са уговором. Један субјект, дакле, изражава да се не слаже са уложеном резервом и у којој мери се са њоме не слаже. Приговор је једностран изјава воље која је учињена од стране државе или међународне организације као субјекта међународног права као одговор на резерву

²⁹¹ Б. Милисављевић, *Резерве на вишестране нормативне уговоре у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 107-114.

²⁹² S. Sitaraman, *State Participation in International Treaty Regime*, *op. cit.*, стр. 41-42; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Imporance from International Law Pespective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8; Walter y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convection on the Law of Treaties – A Commentary*, *op. cit.*, стр. 264.

²⁹³ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 913-915; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 375-376; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law* *op. cit.*, стр. 72-75; Walter y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convection on the Law of Treaties – A Commentary*, *op. cit.*, стр. 264.

учињену од стране друге државе или међународне организације којим се тежи искључењу или измени правног ефекта резерве или искључи примена целог уговора.²⁹⁴

Резерве су пак различите од политичких декларација и описних изјава које немају обавезујуће дејство у односу на међународни уговор у питању већ су само манифестација унутрашњих односа неке државе по питању конкретног међународног уговора. Некада је тешко повући разлику између резерви и приговора и политичких изјава и декларација, те увек треба да буду тумачени у доброј вери и на уобичајен начин да би се видело њихово дејство на конкретан међународни уговор.²⁹⁵

8. Тумачење међународног уговора

Тумачење међународних уговора је задатак међународних судских органа и тела како би се текст уговора разумео на прави начин у случају спора између уговорних страна о одредбама уговора. Полазишта за тумачење међународног уговора свакако је његов текст, али се у тумачењу прибегава испитивању и намере уговорних страна конкретног међународног уговора, али и сврси и циљевима тог конкретног уговора. Сама Бечка конвенција о уговорном праву из 1969. године говори да се међународни уговори имају тумачити у складу са духом међународног обичајног права, у доброј вери у складу са општепривађеним значењима одредба уговора у контексту њиховог циља и сврхе.²⁹⁶ Тек уколико на овај описани начин није могуће доћи до правог значења уговора, прибегава се додатним методама тумачења, што укључује испитивање и радњи које су претходиле закључењу уговора.²⁹⁷ У случају међународних уговора сачињених на више од једног језика, онај језик који у највећој мери осликава циљ и сврху уговора ће бити узет као меродаван.²⁹⁸

Од значаја за сам писани међународни уговор који је усвојен и производи правно дејство након горе наведене процедуре јесу и накнадна пракса и накнадни споразуми држава потписница међународног уговора. Накнадни споразуми и накнадна пракса служе као средство разумевања намере уговорних страна у погледу

²⁹⁴ Б. Милисављевић, *Резерве на вишестране нормативне уговоре у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 140-141.

²⁹⁵ Видети М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 913-916; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 375-376; М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law* *op. cit.*, стр. 72-75; Belilos case 1988 (доступно на: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57434%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57434%22])}, приступ дана 25.04.2022), Anglo-French Continental Shelf Case (доступно на: <https://digital.sandiego.edu/sdlr/vol16/iss3/3/>}, приступ дана 25.04.2022).

²⁹⁶ М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 932-933; чл. 31 Бечке конвенције о уговорном праву.

²⁹⁷ М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 935; Chang-fa Lo, *Treaty Interpretation Under the Vienna Convention on the Law of Treaties, A New Round of Codification*, Springer, Сингапур, 2017, стр. 63-65.

²⁹⁸ М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 938; чл. 33 Бечке конвенције о уговорном праву, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 379-380; М. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 82-83.

неког међународног уговора, домашај и правно дејство одредби међународног уговора у пракси. Сматра се да накнадни споразуми и накнадна пракса могу бити сматрани јединственим делом међународног уговора као међународноправног акта који доприносе објективном сагледавању дејстава уговорних одредби.²⁹⁹

9. Раскид, поништај и стављање ван снаге међународног уговора

У складу са Бечком конвенцијом о уговорном праву из 1969. године, међународни уговор може бити стављен ван снаге, односно раскинут/поништен само у целини, осим ако су се стране у самом том уговору договориле другачије (за шта такође постоје изузеци предвиђени поменутом конвенцијом), те се може закључити да конвенција не познаје принцип одвојености уговора. Такође држава не може тражити раскид, поништај или стављање ван снаге међународног уговора након што је постала свесна чињеница које представљају основ за раскид, поништај и стављање ван снаге међународног уговора, односно ако је експлицитно договорено да ће уговор остати на снази без обзира на чињенице које могу узроковати његов раскид, поништај или стављање ван снаге.³⁰⁰

Међународни уговор може бити стављен ван снаге у случају *објективно јасних и видљивих ограничења* које познаје унутрашње право, а које није постојало нити је држави односно њеним представницима било познато у тренутку закључења међународног уговора делујући у доброј вери. Други основ за поништај међународног уговора јесте *грешка* која се односи на догађај или чињеницу које су биле од значаја за закључење уговора као полазна основа за државу да прихвати да се обавезе тим уговором, а која које нису биле познате држави делујући у доброј вери. Даље, као основи за поништај уговора наводе се *превара, принуда и корупција, затим повреда перемпторних (ius cogens) норми*. Поништен уговор остаје без правног дејства, а свака страна може тражити од друге успостављање односа који је постојао пре закључења конкретног међународног уговора. Радње предузете у доброј вери током трајања поништеног уговора неће се сматрати противправним без обзира на поништај уговора.³⁰¹

²⁹⁹ О томе видети у Бојан Милисављевић, „Тумачење међународних уговора кроз рад Комисије за међународно право“, *Правни живот*, бр. 12/2014, Београд, 2014, стр. 164-167 и *Mamatkulov and Askarov v. Turkey (GC) ECHR 2005-I*, доступно на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%22003-1258099-1310506%22>}, приступ дана 29.03.2022; *Bankovic and others v. Belgium and 16 Other Contracting States (dec) (GC) ECHR 2001-XII*, доступно на: <https://casebook.icrc.org/case-study/echr-bankovic-and-others-v-belgium-and-16-other-states>, приступ дана 30.03.2022; *Case concerning Kasikili/Sedudu Island, (Botswana v. Namibia), 1999, I.C.J. Reports 1999*, доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/98/judgments>, приступ дана 30.03.2022.

³⁰⁰ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 939; чл. 42-45 Бечке конвенције о уговорном праву; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 89-91; Von Der Decken у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 791; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лажден, Бостон 2009, стр. 548, 560-561.

³⁰¹ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 941-945, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 387; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 91-94; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лажден, Бостон 2009, стр. 604-649.

Раскид односно стављање ван снаге међународног уговора може се постићи *сагласношћу* уговорних страна да се уговор стави ван снаге у целости, уколико одредбе о томе постоје у конкретном међународном уговору, односно ако таква могућност произлази из самих уговорних одредаба. Такође, уговор се раскида односно остаје без правне снаге ако се испуне циљеви предвиђени тим уговором или уколико је његово трајање временски ограничено. То пак неће утицати на правну ситуацију и стање створено деловањем тог уговора док је он био на снази, пре раскида односно стављања ван снаге. У случају модификације одређених одредби уговора од стране одређених уговорних страна код мултилатералног међународног уговора, те одредбе из оригиналног уговора такође бивају стављене ван снаге.³⁰²

Раскид уговора наступа у случају материјалне повреде уговора од стране једне или неколико уговорница, и то је право које се у том случају даје осталим уговорницама будући да више не постоји циљ због којег су се оне обавезале конкретним међународним уговором. Раскид може наступити у односу на цео уговор или део одредби, зависно од врсте повреде која је учињена. Такође, ако је у питању међународни уговор те је повредом погођено више страна, али је она учињена само од једне или неколицине уговорница, уговор се може раскинути и само у погледу стране која је извршила повреду, али и у односу на оне погођене повредом, зависно од врсте повреде, а да уговор упркос томе остане на снази.³⁰³

Разлози за раскид међународног уговора су и *немогућност извршења* међународног уговора и *промењене околности*. Дакле, уколико је објект који је неодвојиво у вези са извршењем уговора уништен или је нестао, сматрамо да је немогуће извршити уговорну обавезу, те страна погођена тим догађајем има право да у потпуности или привремено обустави извршење и да стави ван снаге конкретан међународни уговор. Доктрина промењених околности (*rebus sic stantibus*) предвиђа могућност раскида међународног уговора уколико је дошло до промене материјално значајних околности од како је међународни уговор закључен у корист стране која је погођена тим промењеним околностима.³⁰⁴

II. Међународни финансијски аранжмани као међународни уговори

³⁰² M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 945-947, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 390; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 96-102.

³⁰³ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 947-949, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 390-394; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 96-102; Rensmann y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 879-899.

³⁰⁴ M. N. Shaw, *International Law op. cit.*, стр. 949-950, J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 390-394; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law op. cit.*, стр. 96-102; Giegerich y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018, стр. 1015; Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009, стр. 684-688, 769-771.

Међународни финансијски аранжмани се често закључују у форми међународних уговора. На примеру уговора о инвестиционом зајму који се најчешће срећу у пракси, међународним уговорима између државе као зајмопримца и државе, међународне организације или другог ентитета као зајмодавца регулишу се прво комерцијални услови зајма (о томе ће бити више речи у Глави IV која следи), затим пројектни услови зависно од конкретног пројекта који се финансира, те затим опште уговорне одредбе о обавештавањима, слању писмена, меродавном праву и решавању спорова уколико таквих одредаба има.³⁰⁵ Такође и други финансијски аранжмани, као на пример инвестициони гаранцијски послови и послови бесповратних давања, јављају се у форми међународних уговора.³⁰⁶

³⁰⁵ Закон о потврђивању Уговора о зајму пројекат даљинског грејања у Крагујевцу, између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 14/2021), Закон о потврђивању Споразума о зајму (програмски зајам за развојне политике за ефикасност јавног сектора и зелени опоравак) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 13/2021), Закон о потврђивању Уговора о зајму (пројекат изградње широкопојасне комуникационе инфраструктуре у руралним пределима) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 6/2021), Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

³⁰⁶ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (паметна бројила) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 22/2021), Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018);

Сматрамо да се међународни кредитни (са изузетком аранжмана са ММФ-ом и других макроекономских кредитних аранжмана), инвестициони гаранцијски аранжмани и аранжмани бесповратних давања по правилу закључују у форми међународних уговора пре свега због свог субјективног елемента – уговорних страна које су субјекти међународног јавног права. Како би се осигурало да *par in parem non habeat imperium* наставља да важи међу носиоцима суверености, међународни уговор је оптимална форма за закључивање оваквих аранжмана. Међутим, постоје форме међународних кредитних аранжмана које нису међународни уговори иако би то на први поглед било одступање од правила. То су пре свега станд-бај (енгл. *Stand-by*) аранжмани са ММФ-ом и други облици финансирања од стране ове међународне финансијске организације и друге врсте макроекономских финансијских аранжмана (са изузетком послова бесповратних давања). Они настају пуком писаном формом која личи на уговор, али формално није ни уговор. Када је у питању нпр. ММФ, сматрамо да се на овај начин обезбеђује својеврсан маневарски простор за сам фонд који у својим финансијским аранжманима има изузетну власт у наметању комерцијалних и других услова конкретног аранжмана државама применом принципа условљености који је карактеристичан за фонд, иако су државе примарни носиоци суверености и субјекти међународног права. Сматрамо да то оправдава сам састав фонда и његова примарна улога у сузбијању сиромаштва и заштити економске виталности држава чланица које се суочавају са платнобилансним проблемима.³⁰⁷ Такође и сам фонд користи термин „аранжман“ (енгл. *Arrangement*) како би се постигла што већа неутралност посла пре свега у смислу његове форме, а у исто време и највећа флексибилност за фонд у смислу простора за његово поступање.

Такође неке друге форме међународних финансијских аранжмана, које макар аутор овог рада класификује у међународне финансијске аранжмане, нису међународни уговори. Ту мислимо на издавање државних обвезница и елементе финансирања у пословима са финансијским дериватима. За ове врсте финансијских аранжмана сматрамо потпуно оправданим одступање од форме међународног уговора будући да је реч о пословима у којима се елемент финансирања јавља посредно, а такође се и државе као субјекти међународног права у овим пословима у финансијску везу ступају посредно. Стога су једини прави пример међународног

Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

³⁰⁷ <https://www.imf.org/en/Capacity-Development/what-we-do>, приступ дана 06.06.2022.

финансијског аранжмана у форми међународног уговора управо инвестициони кредитни и гаранцијски аранжмани и послови бесповратних давања.

У форми међународних уговора јављају се и разне врсте бесповратних давања које сматрамо међународним финансијским аранжманом. То су пре свега уговори о донацијама, али и различите врсте финансијске подршке кроз финансирање конкретних пројеката путем бесповратних давања финансијских средстава (овде мислимо пре свега на ИПА финансирања од стране ЕУ, али и на друге сличне видове финансирања).³⁰⁸

Дакле, по правилу типични облици међународних финансијских аранжмана, поготово инвестиционих, закључују се у форми међународних уговора, а то су инвестициони међународни кредитни аранжмани, инвестициони међународни гаранцијски послови и послови бесповратних давања. Такође, и послови страних улагања између две државе на билатералном нивоу закључују се такође у форми међународног уговора. Међутим, потребно је истаћи неколико ствари управо због сукобљених мишљења у пракси. Међународни финансијски аранжмани се по правилу закључују између две државе или државе и међународне организације. Сматрамо неспорним у оба ова случаја да је реч о међународним уговорима с обзиром на форму аранжмана и процедуру која га прати. Такође, као меродавно право често се уговара национално право неке треће државе (нпр. енглеско право), а не општа начела међународног права. Сматрамо да је овде реч о потреби будући да су међународни финансијски аранжмани по својој природи такви да је за њихово

³⁰⁸ Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 6/2016), Закон о потврђивању Уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 5/2010), Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 4/2018), Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру спровођења помоћи према правилима Инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 124/2007), Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувалтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

тумачење пригодније неко унутрашње право, него само међународно право, а такође сматрамо да уговарањем унутрашњег права стране се не одричу општих начела и перемпторних норми међународног права које би се примениле у сваком случају. То такође не сме бити разлог да се међународним финансијским аранжманима одузме форма међународног уговора коју они *de facto* поседују. Можемо да кажемо да је форма међународног уговора неопходна форма да би се уредили односи између суверених субјеката међународног права на прави начин и да би се обезбедила правна сигурност међународне заједнице у целини. Стога се не слажемо са теоријским схватањима да је за међународни уговор са међународном организацијом неопходно учешће макар две државе, као ни са теоријом да уговарање приватног права лишава уговор својства међународног уговора и ограничава примену међународног права на тај уговор.

Све у свему, имамо закључити да су међународни уговори форма која по правилу прати међународне инвестиционе кредитне и инвестиционе гаранцијске аранжмане и послове бесповратних давања, са изузетком аранжмана са ММФ-ом као специфичном и водећом међународном финансијском организацијом и других макроекономских кредитних аранжмана са институцијама сличне функције (нпр. Групација Светске банке или фондови Европске уније). Ова форма не прати друге видове међународног финансирања који су нетипични, али сматрамо да је то у потпуности у складу са природом таквих послова (нпр. издавање државних обвезница и послове са финансијским дериватима). Сматрамо да је међународни уговор неопходна и потребна форма како би се обезбедила правна сигурност субјектима који улазе у међународне финансијске аранжмане, пре свега инвестиционе кредитне и гаранцијске, јер се на тај начин обезбеђује равноправан третман и заштита уговорних страна као носилаца суверености и као субјеката међународног права.

ГЛАВА IV. ПОДЕЛЕ МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

Како смо истакли у уводном излагању, међународни финансијски аранжмани јесу дужничко-поверилачки односи који настају поводом одређеног финансијског посла између субјеката међународног права и који могу имати различиту правну форму. Дакле, „**дужничко-поверилачки однос**“ подразумева постојање неке обавезе, у овом случају новчане, једне стране према другој за противчинидбу која се може огледати како у новцу тако и у обавези испуњења одређене новчане обавезе, одређених услова или спровођења одређеног пројекта. Финансијски аранжман, а самим тим и дужничко-поверилачки однос заснивају се на неком финансијском послу који има комерцијални карактер. „**Финансијски посао**“ је најчешће финансирање у виду зајмова и кредита, али као што ће бити изложено, могући су и други појавни облици финансијског посла формално постављени у облику уговора или других правних форми – једностраних изјава воље, или просто аранжмана што није правни термин, али се у пракси пре свега водећих међународних финансијских организација помиње.

Појам „**аранжман**“ користимо да не бисмо предметно ограничили облике међународних финансијских аранжмана на само уговоре или једностране изјаве воље, већ користимо термин који може да обухвати најразличитије видове финансирања и дужничко-поверилачких односа који тако настају. Термин „**међународни**“ односи се пре свега на одређење појма међународних финансијских аранжмана према субјектима који у њих улазе. Уједно ово је и основна карактеристика која ове послове разликује од чисто комерцијалних финансијских аранжмана који настају између привредних субјеката. Међународни финансијски аранжмани настају између субјеката међународног права, држава пре свега, али и међународних организација, државних фондова и развојних банака. То је кључна разлика међународног и комерцијалног финансијског аранжмана који настаје између држава и комерцијалних субјеката. На страни дужника по правилу ће се налазити држава, док у улози повериоца можемо да видимо другу државу, али врло често и специјализоване међународне организације које се баве финансијским пословањем, а које у даљем раду зовемо међународним финансијским организацијама, те државне фондове или развојне банке основане од стране држава поверилаца.

I. Сврха међународних финансијских аранжмана

У овом делу рада бавићемо се поделом међународних финансијских аранжмана према њиховој сврси. Основна подела коју ћемо увести јесте подела међународних финансијских аранжмана на макроекономске аранжмане и инвестиционе аранжмане. Међународни макроекономски аранжмани су пре свега аранжмани са ММФ-ом и организацијама сличне намене који служе стабилизацији монетарне и фискалне, односно реформске политике, те аранжмани који се активирају у финансијским кризама државе дужника и аранжмани финансијске подршке. Међународни инвестициони аранжмани пре свега служе финансирању, односно развоју конкретног инфраструктурног или другог пројекта од виталног државног интереса.

1. Међународни макроекономски аранжмани

Међународни макроекономски аранжмани по својој природи специфични су будући да се односе превасходно на реформске аранжмане, програме подршке и помоћ у финансијским кризама. Они се од инвестиционих финансијских аранжмана разликују пре свега јер нису засновани на конкретном пројекту који се финансира, те нису опредељени по својој природи за један конкретан објекат. Односе се пре свега на подршку земљама које се суочавају са финансијским тешкоћама, и у ширем смислу са макроекономском нестабилношћу која прети да угрози целокупно макроекономско окружење, те је намера поверилаца да управо ове ситуације реше. Макроекономски аранжмани могу се односити и на аранжмане финансијске подршке, када финансијске потешкоће као такве не постоје, али прете да настану уколико се држави не пружи конкретна финансијска подршка. Такође, специфичности међународних макроекономских аранжмана јесте постојање изобилја правно-реформских услова који претходе одобравању финансијских средстава, тј. базирају се на тзв. принципу условљености. Ови аранжмани могу бити и најчешће јесу у виду зајмова, али могу бити и у виду бесповратне помоћи односно донација.

У наставку рада који следи као пример једног типичног макроекономског аранжмана обрадићемо зајмове са ММФ-ом због њихове специфичности и распрострањености, као и један реформски аранжман са IBRD-ем и осврнућемо се укратко на програме финансијске подршке Европске уније и зајмове са Париским клубом поверилаца, али напомињемо да тиме не стварамо затворену листу ових аранжмана, већ да само дајемо илустративне примере оних које сматрамо релевантнима за приказивање суштине ових аранжмана.

Тематиком међународних макроекономских аранжмана нећемо се детаљно бавити у наставку излагања (пре свега у анализи која следи у наредној глави) пре свега због отежаног приступа самој документацији која чини ове аранжмане (са изузетком у извесној мери аранжмана са ММФ-ом и поменутих реформским аранжманом са IBRD-ем).

1.1. *Међународни кредитни аранжмани са ММФ-ом*

Аранжмани са ММФ-ом разликују се од инвестиционих кредитних аранжмана са државама и међународним (финансијским) организацијама и мање подсећају на класичне уговоре о финансирању будући да је њихова сврха другачија – они углавном служе решавању финансијских проблема са којима се држава – дужник суочава и намена им је решавање платнобилансних проблема државе – дужника, а не финансирање конкретног инфраструктурног или другог пројекта. Они такође могу бити и из предострожности, дакле не зато што земља јесте или јој прети финансијска криза, већ зато што жели да спроведе одређене реформе или отклони потенцијалне финансијске потешкоће.

Управо зато аранжмани са ММФ-ом се баш тако називају због интенције да се избегне термин „уговор“ и користи један правно неутрални појам који може да обухвати ширу појаву од уговора, иако сматрамо да су по својој суштини аранжмани са ММФ-ом двострано обавезујући уговори. Елементи аранжмана са ММФ-ом такође су комерцијални услови задужења попут износа задужења, камате, те начина повлачења и враћања кредитних средстава, и других плативих трошкова и накнада.

Како смо помињали, различите врсте аранжмана са ММФ-ом користе се за различите врсте финансирања зависно од финансијских проблема са којима се држава - дужник суочава и њеног комплетног економско-финансијског стања. Комерцијални услови аранжмана са ММФ-ом се разликују у погледу износа средстава који се ставља на располагање а који директно зависи од квоте државе – дужника у фонду. Разликују се и по периодима отплате, те могу бити краткорочни и дугорочни. Различита им је и намена која варира од оних аранжмана који решавају само тренутне платнобилансне проблеме средње развијених привреда, до оних којима се држава и суверени дуг спасавају од презадужености и служе реструктурирању сувереног дуга будући да држава није у могућности да сервисира свој спољни дуг у потпуности.

Друга важна компонента аранжмана са ММФ-ом су такозвани услови који се постављају држави – дужнику као противчинидба за позајмљена средства. Услови се односе на реформе одређеног сектора привреде и друштва у којима су уочене неправилности које утичу на привредни развој, односно које га успоравају. Ти услови и уопште принцип условљености специфичност су аранжмана са ММФ-ом и служе фонду за праћење поступања државе у погледу постављених услова за време трајања аранжмана, о чему ће бити више речи у наредном излагању.³⁰⁹

Како смо поменули, аранжмани са ММФ-ом не служе финансирању конкретног пројекта, те пројектне одредбе нису део ових аранжмана на начин како се то чини у осталим међународним инвестиционим кредитним аранжманима.

1.1.1. Врсте аранжмана са ММФ-ом

Међународни кредитни аранжмани које смо разматрали за сврху овог истраживања су кредитни аранжмани са ММФ-ом. Ту разликујемо *Stand-By Arrangements (SBA)* – флексибилни кредитни аранжман који погодује земљама у развоју које се суочавају са екстерним платнобилансним проблемима и немогућношћу сервисирања краткорочних обавеза³¹⁰, који се још назива и аранжманом из предострожности и спада у неповлашћене кредите³¹¹; *Extended Fund*

³⁰⁹ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/33/Stand-By-Arrangement>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/56/Extended-Fund-Facility>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/45/Precautionary-and-Liquidity-Line>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/40/Flexible-Credit-Line>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/10/Standby-Credit-Facility>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/04/Extended-Credit-Facility>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2017/07/25/policy-coordination-instrument>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/21/Policy-Support-Instrument>, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2022/resilience-and-sustainability-facility-rsf>, приступ дана 14.06.2022; Barry Eichengreen, “Regional Financial Arrangements and the International Monetary Fund”, *ABDI Working Paper Series No. 394*, ADBI Institute, Токио, 2012, стр. 1-20.

³¹⁰ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/33/Stand-By-Arrangement>, приступ дана 10.06.2022.

³¹¹ Татјана Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ*, (ур. Вук Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 265.

Facility (EFF) – који је дизајниран тако да пружи подршку земљама са озбиљним финансијским проблемима чији су узрок најчешће лоше платне позиције структуралне препреке и успорен привредни раст у дужем временском периоду³¹²; *Precautionary and Liquidity Line (PLL)* – служе за стабилизацију финансијског положаја земаља са стабилним финансијским стањем које су наишле на привремене и премостиве потешкоће са сервисирањем дугова³¹³; *Flexible Credit Line (FCL)* – су креиране са намером да помогну финансијско стабилним земљама као превенција потенцијалних финансијских тешкоћа са тренутним дејством³¹⁴ и такође представљају неповлашћене кредите који се користе за дугорочне потребе³¹⁵; *Stand-by Credit Facility (SCF)* – користе земље ниских прихода за решавање тренутних краткорочних финансијских тешкоћа³¹⁶; *Extended Credit Facility (ECF)* – се користи за решавање дуготрајнијих финансијских проблема земаља јачањем макроекономије, привредним растом и смањењем сиромаштва³¹⁷ такође је неповлашћени кредит који се користи за продужено финансирање³¹⁸; *Policy Coordination Instrument (PCI)* – јесте нефинансијски продукт фонда намењен привредним реформама и отварању тржишта инвестиција у заинтересованим земљама³¹⁹; *Policy Support Instrument (PSI)* – такође је нефинансијски инструмент фонда намењен земљама са малим привредним растом које желе савет за решавање платнобилансних проблема³²⁰; *the Resilience and Sustainability Facility (RSF)* – јесте финансијски инструмент који користи земљама са ниским и средњим привредним растом у постизању одрживости за време дугорочних криза³²¹.

1.1.2. Принцип условљености

³¹² Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/56/Extended-Fund-Facility>, приступ дана 10.06.2022.

³¹³ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/45/Precautionary-and-Liquidity-Line>, приступ дана 10.06.2022.

³¹⁴ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/40/Flexible-Credit-Line>, приступ дана 10.06.2022.

³¹⁵ Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 265.

³¹⁶ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/10/Standby-Credit-Facility>, приступ дана 10.06.2022.

³¹⁷ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/04/Extended-Credit-Facility>, приступ дана 10.06.2022.

³¹⁸ Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 265.

³¹⁹ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2017/07/25/policy-coordination-instrument>, приступ дана 10.06.2022.

³²⁰ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/21/Policy-Support-Instrument>, приступ дана 10.06.2022.

³²¹ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2022/resilience-and-sustainability-facility-rsf>, приступ дана 10.06.2022.

Такође како смо већ помињали у претходном излагању, основни принцип функционисања зајмова са ММФ-ом јесте принцип условљености (енгл. *Conditionality*). Условљавање финансијске помоћи од стране ММФ-а представља инструмент, облик регулације, али и процес постављања стандарда и поштовања тих стандарда. Условљавање омогућава фонду индиректни утицај, односно регулацију путем одобравања.³²²

Прецизно значење концепта условљености се развило у пракси ММФ-а и Светске банке као правци и смернице политике за које ММФ жели да их државе прате као потребни предуслов за коришћење средстава фонда. Током времена концепт условљености је еволуирао и његов циљ данас јесте изградња одговорних држава које су посвећене транспарентности, борби против корупције, спровођењу правде и јачању административних капацитета.³²³

Условљеност је инструмент стимулације реформи држава пријемница финансијске помоћи ММФ-а који се огледа у утицају ММФ-а на јавни сектор, привреду, здравство, школство и сл. Своди се на обавезу државе пријемнице средстава да испуни одређене услове како би се финансијска средства одобрила, односно пустила у течај. Условљеност се некада испољава експлицитно – у виду услова које држава пријемница средстава мора да испуни да би добила средства на располагање или у виду различитих врста техничке подршке и саветодавних услуга које се односе на законодавне и друге регулаторне реформе у земљу пријемницу средстава. Условљеност некада иде толико далеко да захтева значајне структурне привредне реформе као што су приватизације јавних предузећа да би се финансијска средства одобрила, а које услове земља пријемница средстава није имала у плану пре појаве потребе за међународним финансирањем. Условљеност није својствен само ММФ-у као финансијеру, али се у његовим финансијским аранжманима највише испољава и производи најстроже последице.³²⁴

Циљ постављања услова јесте да се дугорочно коригује и усклади макроекономска неједнакост и постигне баланс у држави пријемници средстава. С обзиром на то да се зајмови додељују у циљу превазилажења финансијских тешкоћа, ММФ мора имати гаранцију да ће финансијска помоћ бити целокупно враћена на време. За земљу примаоца средстава ови услови могу бити прекомерни и може да наиђе на структурне потешкоће у њиховој имплементацији јер наилази на бројне практичне препреке. Условљеност се јавља као последица чињенице да аранжмани са ММФ-ом не поседују никакво конкретно средство обезбеђења у правном смислу, те је враћање средстава у многострано засновано на вољи и финансијском стању државе пријемнице средстава, што је управо разлог за постављање оваквих услова од стране фонда. Такође, јавља се проблем процене постављених услова, односно мере да ли су

³²² Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 269-270.

³²³ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 81.

³²⁴ Татјана Јованић, „The Conditionality of Financial Support by International Financial Institutions as an Instrument for Liberalization in Recipient Countries“, *Law and transition* (ур. Бојан Миљисављевић, Татјана Јевремовић Петровић, Милош Живковић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 163.

они адекватни или не, што фонд не може унапред да зна, будући да то зависи од саме државе пријемнице и ажурности и спремности њених органа да одређене услове имплементирају. Цео поступак је још комплекснији када су у питању државе као дужници будући да код њих тешко може доћи до принудног намирења обавеза по невраћеном зајму, а судови се опиру да задиру у суверенитет државе због дејства принципа имунитета државе. Постоји и бојазан од лошег спровођења тражених реформи управо зато што је државна инфраструктура и привреда у финансијским тешкоћама, што увек може бити изговор државе пријемнице средстава.³²⁵

Принцип условљености ММФ-а има за циљ да обезбеди јаку позицију земље примаоца средстава у економском смислу како би се омогућила благовремена исплата позајмљених средстава фонду. Стога, сваки зајам ММФ-а обилује условима који покривају различите делове привреде, али и финансијски сектор и позицију централне банке. Условљеност код зајмова фонда увек је више изражена у периодима који претходе финансијским кризама, док се у пост-кризном периоду услови смањују и прилагођавају насталој ситуацији, нарочито уколико је она позитивна.³²⁶

Принцип условљености имплементира се кроз програме дизајниране за сваког појединачног корисника средстава, а фонд надгледа и прати њихово спровођење. Свако условљавање има и претходну фазу у којој се испитује могућност државе да програме и реформе имплементира. Условљавање може на пример резултирати постављању рестрикција у девизном пословању или у управљању проблематичном активом банака и финансијских институција са задавањем рокова до када се они морају отклонити. Условљавање се може вршити и кроз различите радње у секторима здравства и школства. Испуњавање услова се редовно евалуира на различите начине, као што је праћење раста јавних резерви, смањење инфлације и раст БДП-а. Услови које фонд поставља често могу бити у супротности са ставовима државних званичника, али они им се морају прилагодити како би добили приступ средствима.³²⁷

Стога, условљеност се јавља као вид утицаја фонда на конкретну државу којој треба да омогући финансијска средства. Условљеност је комплексан концепт који може да се тумачи као инструмент, форма регулативе, или процес стандардизације. Суштински, условљеност се своди на механизам праћења понашања државе пријемнице средстава током трајања аранжмана са фондом. Своди се на то да државе у финансијским потешкоћама морају да их прихвате будући да финансијска средства не могу да обезбеде ни на један други начин осим прихватањем подршке и услова фонда.³²⁸ Условљеност се спроводи кроз структуралне и стабилизационе реформе.

³²⁵ Mohsin S. Khan, Sunil Sharma, „IMF Conditionality and Country Ownership of Adjustment Programs“, *World Bank Research Observer Vol. 18 no. 2*, стр. 227-248.

³²⁶ Makram El-Shagi, Steven J. Yamarik, „IMF Conditionality and Capital Controls: Capital Account Liberalization to Capital Inflow Management?“, *CFDS Discussion Paper Series*, стр. 1-3.

³²⁷ M. S. Khan, S. Sharma, „IMF Conditionality and Country Ownership of Adjustment Programs“, *op. cit.*, стр. 227-248.

³²⁸ Т. Јованић, „The Conditionality of Financial Support by International Financial Institutions as an Instrument for Liberalization in Recipient Countries“, *op. cit.*, стр. 163-175.

Структуралне реформе укључују детаљне промене на тржишту државе пријемнице њене привреде са циљем да се спречи повећање незапослености, смањење јавних прихода, повећање цена основних услуга, реструктурирање пореских обавеза, унапређење пензионог и социјалног система и спречавање свега што води повећању сиромаштва. С друге стране стабилизационе реформе имају мањи утицај на смањење сиромаштва и укључују раст каматних стопа, смањење јавних расхода, отплату дугова и широк сет макроекономских таргета које фонд очува.³²⁹

Напомињемо да је принцип условљености карактеристичан и за друге врсте монетарних финансијских аранжмана, као нпр. аранжмана са Светском банком, ЕУ фондовима, и сл., али га овом приликом нећемо посебно представљати код других институција обзиром на то да се све базирају на принципу условљености ММФ-а.

1.1.3. Процедура закључења аранжмана са ММФ-ом

Држава која претендује на добијање средстава од фонда мора прво са фондом да договори програм економске политике пре него што средства буду обезбеђена. Фонд у зависности од врсте аранжмана представља услове који морају бити испуњени пре или после одобравања самог аранжмана. Програм финансирања представља се путем писма о намери (енгл. *Letter of Intent*) који представља унилатерални акт државе потенцијалне пријемнице средстава да би се касније услови детаљније изложили у споразуму о разумевању (енгл. *Memorandum of Understanding*). Прогрес државе у испуњавању договорених услова врши се кроз периодична праћења од стране фонда, док се аранжман закључује у форми обавештења (енгл. *Notice*) о прихватању писма о намери. У одређеним аранжманима средства могу бити повучена одмах, док се код одређених мора сачекати испуњење услова постављених од стране фонда, што зависи од самог аранжмана. Након што се договор постигне, држава има приступ средствима фонда, а фонд спроводи периодична праћења аранжмана.³³⁰

Услови под којима се одобравају средства од стране фонда могу бити квантитативни и структурни. Квантитативни услови означавају да се напредак државе мери помоћу квантитативних циљева програма, док у случају структурних услова процењује се реализација програма уз редовне ревизије које омогућавају прилагођавање аранжмана актуелним економским кретањима. У оквиру стабилизационих услова земља мора прилагодити мере економске политике у оквиру стабилизационог програма фонда, те се омогућава праћење критичних економских циљева и реформи у зависности од сектора (пореске реформе, реформе финансијских институција, управљање јавним финансијама, реформе пензионог система итд.).³³¹

³²⁹ Glen Biglaiser, Ronald J. McGauvran, "The effects of IMF loan conditions on poverty in the developing world", *Journal of International Relations and Development*, Springer Nature Limited, 2022, стр. 3.

³³⁰ Видети <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>, приступ дана 31.08.2022.

³³¹ Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 265-266.

У погледу структурних услова разликују се они који представљају претходне активности које се морају предузети пре него што ММФ одобри споразум или пре него што се оконча ревизија или одобри ослобађање специфичног критеријума перформанси (нпр. доношење новог закона или измена закона). Критеријуми перформанси представљају меру која представља услов за повлачење средстава одобрених споразумом са фондом (нпр. приватизација јавних предузећа). Последњи елемент су структурна мерења која се постављају у ситуацијама када се мера не може адекватно надзирати или када одсуство спровођења мере не би угрозило спровођење одобреног програма (нпр. промена чланова извршног одбора банке). Сами захтеви структурних реформи обухватају услове као што су либерализација тржишта, приватизација, фискална стабилизација, пореска реформа, итд.³³²

1.1.4. ММФ и Република Србија

Република Србија је до сада учествовала у укупно пет аранжмана са ММФ-ом од чега у четири *Stand-by* аранжмана (2001, 2009, 2011. и 2015. године) и једном *Extended Fund Facility* из 2002. године.³³³ У наставку представићемо структуру последњег аранжмана из 2015. године.

Наводи се да је Република Србија од фонда затражила *Stand-by* аранжман од ММФ-а, односно аранжман из предострожности. Програм је базиран на три основна постулата (услова), а то су унапређење финансија јавног здравства, повећање стабилности и отпорности финансијског сектора, и имплементација опширних структурних реформи како би се постигла већа запосленост и повратак одрживог високог раста. Оцењено је да је српска привреда показала озбиљне фискалне неусклађености и да има структуралних неправилности у смислу смањења развоја и пада у региону. Програм фонда би требало да омогући Србији стабилизацију одрживости јавног дуга, ребаланс макроекономске ситуације, јачање финансијског сектора, и средњорочни потенцијал раста.³³⁴

Године 2014. извршена је процена фонда у погледу захтева Републике Србије где су опредељени горепоменути услови неопходни за спровођење аранжмана. Године 2015. извршена је прва провера аранжмана из предострожности додељеног Србији при чему је оцењено да је привреди оквир у одређеној мери унапређен, те да је услед деловања фонда порастао БДП Србије. Оцењује се да је привреда и даље испод свог капацитета захваљујући ниским увозним ценама и администрирању повећања цена. Наводи се и да држава тежи даљем привредном развоју у циљу постизања стабилности. Фискалне перформансе су у складу са програмом и

³³² Видети <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>, приступ дана 31.08.2022.

³³² Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 266-267.

³³³ Видети <https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=1072&dateIKey=2022-07-31>, приступ дана 31.08.2022.

³³⁴ Видети <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr1567>, приступ дана 31.08.2022.

таргетима наведеним у њему, док монетарни и финансијски сектор мора и даље бити праћен у циљу континуиранијег напретка.³³⁵

Република Србија обавештава о спровођењу аранжмана кроз писмо о намерама 2017. године у коме наглашава да поступа по препорукама фонда у циљу испуњења задатих услова.³³⁶ Аранжман је окончан 2018. године уз задовољство фонда постигнутим резултатима, а то је пре свега привредни развој, повећан број страних и домаћих инвестиција, незапосленост је близу историјском минимуму, а банкарски сектор се може оценити солидним уз ниже присуство проблематичних кредита. И даље је остала препорука за јачањем економије по угледу на остале земље Западног Балкана кроз реформе институција и јавних сервиса, реорганизацију јавних предузећа, побољшање пословне инвестиционе климе и изградње боље инфраструктуре.³³⁷

Табела 1. Приказ услова *Stand-by* аранжмана из 2015. године

Фискална политика	Монетарна политика	Структуралне реформе	Финансијски сектор
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Контрола трошења средстава 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Одржавање инфлације и флексибилне каматне стопе 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Запосленост 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање регулаторног оквира за реструктурирање банака
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Смањење државне помоћи 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Омогућавање већег кредитирања приватног сектора 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Унапређење пословног окружења 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Решавање проблематичних кредита
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Унапређење фискалних институција 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Приватизација јавних предузећа 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Повећање динаризаације

1.2. Уговори са осталим организацијама из Групаације Светске банке

Поред аранжмана са ММФ-ом, државе закључују и међународне монетарне аранжмане са осталим чланицама Групаације Светске банке које им омогућавају

³³⁵ Видети <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr15208>, приступ дана 31.08.2022.

³³⁶ *Republic of Serbia: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding.*

³³⁷ Видети <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/02/21/na022218-serbia-completes-successful-imf-program>, приступ дана 31.08.2022.

финансијска средства. И ови уговори могу бити реформске сврхе и спадају у макроекономске аранжмане и обилују низом претходних услова за имплементацију финансијског аранжмана, дакле и код њих је веома изражен принцип условљености.

Како не бисмо понављали све што је већ речено о принципу условљености за аранжмане са ММФ-ом, даћемо приказ једног од три програмска зајма које је IBRD дао Републици Србији у коме ће се најбоље осликати принцип условљености и друге компоненте макроекономског кредитног финансијског аранжмана.

1.2.1. Programmatic Private and Financial Development Policy Loan између Међународне банке за обнову и развој и Републике Србије

Programmatic Private and Financial Development Policy Loan (у даљем тексту: **PFDPL**) IBRD је дао Републици Србији 2009. године као први у серији од три оваква зајма који су имали за циљ да подрже државни структурни реформски програм. Циљ овог PFDPL-а је био да подржи три поља од државног интереса и то даље унапређење пословног окружења како би се привукли страни инвеститори, јачање финансијске дисциплине кроз строге одредбе о приватизацији и стечају, и формирање ефикаснијег и стабилнијег финансијског сектора кроз приватизацију друштава у финансијском сектору, јачање супервизије банкарског система и развој тржишта капитала. PFDPL је иначе дизајниран да подржи јачање финансијског и приватног сектора на реформски начин и кроз транзиционе реформе.³³⁸

Први PFDPL са Републиком Србијом и IBRD закључен је 4. фебруара 2009. године на укупан износ од 34,9 милиона евра. Циљеви формулисани PFDPL-ем састојали су се из три стуба:

Табела 2. – Три стуба реформи у PFDPL са Републиком Србијом из 2009. године³³⁹

Јачање пословног окружења	Јачање финансијске дисциплине	Формирање ефикаснијег и стабилнијег финансијског сектора
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Поједностављење уласка на пословно тржиште кроз имплементацију јединствене агенције за регистрацију пословања 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање финансијске дисциплине у сектору јавних предузећа 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Приватизација државних банака и финансијске имовине (проблематичних кредита, друштава за осигурање, итд.)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање правног оквира корпоративног 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Приватизација, реструктурирање и 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање сектора осигурања и

³³⁸

Видети

<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/758221468334471378> (приступ дана 07.09.2022.).

³³⁹ *Ibid.*

управљања и поједностављење уласка на тржиште	стечај јавних предузећа	регулативе, као и стечајног/ликвидационог режима
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усмеравање регулативе пословних операција и смањење трошкова за регулацију пословања на тржишту 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Континуиране реформе у сектору енергетике 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање контроле банкарског сектора
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Оснивање и развој државне ревизорске институције 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање тржишта капитала, регулативе и супервизијског режима

Дакле, циљ програма састојао се из јачања пословног окружења у смислу уласка на српско тржиште и поједностављене процедуре за успостављање и регистрацију бизниса како би се подстакла страна улагања, реструктурирање и приватизација јавних предузећа и друштава у државном власништву или контроли, формирање јачег и ефикаснијег финансијског сектора кроз приватизацију државних банака и сектора осигурања, јачање контроле банкарског сектора и даљи развој тржишта капитала.³⁴⁰

PFDPL започиње представљањем тренутне економске ситуације у Републици Србији у том тренутку о којој нећемо детаљно излагати. PFDPL обилује условима за давање зајма који осликавају у потпуности принцип условљености приликом пуштања финансијских средстава у течај. У PFDPL подељени су у горе поменуте три категорије, а у табеларном приказу испод приказаћемо неке од најважнијих услова који су постављени Републици Србији као услови за PFDPL:

Табела 3. – Приказ услова из PFDPL³⁴¹

Неки од услова за PFDPL
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Увођење консолидоване регистрације привредних субјеката у Агенцији за привредне регистре;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Нуђење на продају односно тражење стратешких партнера за преузимање имовине два највећа примаоца државне помоћи (Застава Група, РТБ Бор);

³⁴⁰ *Ibid.*

³⁴¹ *Ibid.*

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Измене Закона о приватизацији;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Продаја/приватизација/реструктурирање јавних предузећа и друштава са државним капиталом (ПЕУ Ресавица, Југословенски аеро транспорт – ЈАТ, Телеком Србија, Галеника, НИС);
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Капитализација Агенције за осигурање депозита;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реформе регулативе привредних субјеката у смислу детаљне регулације корпоративног управљања, формирање нових форми привредних друштава, и потпуније регулисање статусних промена;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Унификација прописа о привредним субјектима;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усвајање стратегије за имплементацију опширније регулативе привредних субјеката;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усвајање новог закона о заштити конкуренције;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Укидање директних и индиректних субвенција за друштва у државном власништву и јавна предузећа;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реформе стечајног законодавства;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Иницирање јавних понуда акција на тржишту капитала;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усвајање новог закона о јавној својини којим се предвиђа враћање власништва од државе јавним предузећима и општинама;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реформе сектора енергетике кроз отварање тржишта енергетике страним инвеститорима;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Постепено усаглашавање годишње тарифе електричне енергије како би се постигле оптималне тарифе које покривају трошкове;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реорганизација и приватизација државних банака и продаја њихове имовине (укључујући и проблематичне кредите);
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Приватизација друштава за осигурање (ДЦОР, Дунав Ре, Дунав);
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Решавање проблематичних кредита банака у стечају;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање супервизије банкарског сектора кроз примену новог Закона о банкама;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Имплементација Базел II регулативе;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Увођење стрес-тестова у банкарски сектор као мера ране интервенције Народне банке Србије;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Развој тржишта капитала кроз јачање правног оквира, унапређење тржишта државних обвезница, промоцију јавне понуде хартија од вредности, итд.

Цео документ PFDPL обилује горепоменутиим и многим другим условима реформског карактера, и више подсећа на стратешко-реформски документ него на класичан уговор о зајму. Такође, он није сачињен у форми међународног уговора, већ је један плански документ са одређеним елементима финансијског аранжмана (као што је износ и начин повлачења средстава зајма). Из наведених примера услова PFDPL, може се закључити колико међународне финансијске организације, нарочито Групација Светске банке условљавају и усмеравају привредни развој државе која им се обрати за помоћ. С обзиром на то да је документ из 2009. године, данас можемо да закључимо како је већина измена спроведена и имплементирана у правни систем Републике Србије.

Овде смо приказали у својству примера само први PFDPL аранжман, док остала два неће бити предмет анализе овог рада.

1.3. Кредитни аранжмани са ЕУ

Посебно ћемо се веома укратко осврнути и на финансијске програме подршке које нуди Европска унија, и то Европска комисија у сарадњи са ЕИВ-ом и ММФ-ом (тзв. „Тројка“) с обзиром на специфичности ове врсте финансирања кроз зајмове који се одобравају у неуобичајеној форми и уз сарадњу ММФ-а као институције изван система Европске уније. Европска унија развила је посебан систем пружања финансијске помоћи како државама чланицама, тако и државама кандидатима, потенцијалним кандидатима и државама блиским ЕУ чије би даље погоршање финансијског стања могло да утиче на макроекономску стабилност уније.³⁴²

Финансијски програми уније доносе се у форми одлуке о зајму коју усваја Савет Европе, док су некада закључивани посебни уговори о зајму уз меморандум о разумевању. Повезаност ове три институције ЕИВ-а, Европске комисије и ММФ-а у овим аранжманима на први поглед је нејасна, али сматрамо да служи бољој координацији и праћењу испуњења услова и реформи који се захтевају приликом одобравања зајмова. Финансијска подршка уније условљена је спровођењем низа реформских корака које земља прималац помоћи мора да спроведе у области

³⁴² Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 261-302.

економске политике, укључујући и фискалне и структурне реформе. Зајмови се махом одобравају земљама које су се сусреле са финансијским тешкоћама и имају отежан приступ тржишту новца, што може да доведе до изузетних околности под којима се економско окружење целокупно може погоршати и може доћи до турбуленција на финансијском тржишту. Како смо истакли, данас се зајмови одобравају у форми одлуке Савета Европе којој претходи закључивање разних врста меморандума као што су меморандум о економским и финансијским политика, меморандум о разумевању о специфичним условима економске политике и технички меморандум о разумевању.³⁴³

И ове зајмове одликује строга условљеност по узору на принцип условљености који постоји код ММФ-а како би се земље обавезале да воде здраву макроекономску политику. До данас је ова врста финансијске подршке одобравана низу земаља како чланица уније (нпр. Грчка³⁴⁴, Мађарска, Португал, Ирска³⁴⁵), тако

³⁴³ *Ibid*, стр. 261-302.

³⁴⁴ Током 2009. године јавни дуг Грчке достигао је двоструко већу вредност од прописане. Могућност да Грчка обустави отплату својих дугова је угрозила поверење у евро о изазвала страх да остале државе чланице ЕУ не дођу у случај положај. Стога је формиран пакет помоћи Грчкој ради пружања финансијске подршке Грчкој. У пакету помоћи поред ЕУ учествовао је и ММФ са око 30% учешћа у финансијској подршци. Након усаглашавања пакета помоћи Грчкој, формиран је већи пакет помоћи ради иницирања „Европске иницијативе финансијске стабилности“, укључујући и средства ММФ-а у циљу спречавања ширења кризе неповерења у државе Еврозоне као дужнике. Новац је био намењен државама које су суочене са тешкоћама у отплати јавних дугова, као и непосредном откупљивању обвезница држава Еврозоне на слободном тржишту. Државе којима је помоћ пружена обавезале су се на свеобухватне мере штедње и умањење државног дефицита. Такође значајан вид помоћи који је објављен била је спремност Европске централне банке да на отвореном тржишту купује хартије од вредности јавних и приватних издавалаца у циљу стабилизације тржишта. Видети Маја Лукић, *Аутономија права Европске уније у светлу новије праксе европских судова, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, стр. 58-60; М. Лукић Радовић, *Солидарност у праву Европске уније – улога и перспективе*, *op. cit.*, стр. 29-30.

³⁴⁵ Ирска и Португал су примила средства у оквиру Европског механизма за финансијску стабилизацију (*EFSM – European Financial Stabilisation Mechanism*). EFSM није заснована непосредним уплатама и другим врстама доприноса чланица, већ је заснован на могућности да се Европска комисија до одређеног износа задужи на финансијским тржиштима под прећутном гаранцијом средстава у буџету саме ЕУ. Правни основ овог механизма била је посебна уредба Савета Европе. Током кризе сувереног задуживања у Европи се сумњало да ће пакет подршке бити неопходан и Шпанији и Италији, будући да је у неколико наврата долазило до великог пада државних обвезница тих земаља, као и до раста трошкова осигурања обвезница од ризика неиспуњења обавезе, што је довело до раста камате по којој су те државе могле да се задужеју. Овај проблем решен је договором да Фондови помоћи ЕУ непосредно рекапитализују шпанске банке, као и да непосредно купују обвезнице Италије. Видети М. Лукић, *Аутономија права Европске уније у светлу новије праксе европских судова*, *op. cit.*, стр. 63-64; М. Лукић Радовић, *Солидарност у праву Европске уније – улога и перспективе*, *op. cit.*, стр. 29-30.

и нечланицама у виду зајмова или донација (нпр. Јордан³⁴⁶, Молдавија, Тунис, Киргистан).³⁴⁷

Тренутно расположиви програми финансијске помоћи на нивоу ЕУ јесу *Balance for Payments* (BOP), *European Financial Stabilisation Mechanism* (EFSM), *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency* (SURE), и *Macro-Financial Assistance* (MFA). BOP представља помоћну кредитну линију која у ЕУ одобрава земљама изван Еурозоне које се суочавају са платнобилансним проблемима. EFSM омогућава ЕУ да обезбеди финансијску подршку било којој земљи чланици уније која се суочава са платнобилансним проблемима. SURE је инструмент финансирања до сто милијарди евра који се користи за финансирање краткорочних шема запошљавања земљама чланицама погођеним пандемијом коронавируса. MFA може бити додељен у форми зајма или донације партнерским земљама изван ЕУ које имају платнобилансне проблеме.³⁴⁸

1.3.1. *Balance for Payments* (BOP) програм

BOP се нуди од стране ЕУ земљама изван Еурозоне које имају потешкоћа са испуњењем својих новчаних обавеза. Додељује се у форми средњорочног зајма који је условљен имплементацијом политика које су дизајниране тако да реше постојеће економске проблеме. Типично се BOP нуди у сарадњи са ММФ-ом и другом институцијом или државом.

Држава која претендује да се пријави за BOP подноси формални захтев Европској комисији и Савету Европе заједно са планом политика које планира да спроведе у циљу решавања платнобилансних проблема. Комисија и Савет разматрају захтев у одлучују да ли желе или не желе да одобре зајам у форми одлуке. Земља која тражи помоћ и Комисија потом потписују меморандум о разумевању у којима се наводе економско-политички услови који морају да буду испуњени пре пуштања средстава у течај и уговор о зајму који садржи детаљније услове и одредбе финансијског задужења и финансијске услове зајма. Меморандум о разумевању углавном садржи мере које морају да доведу до јачања јавног сектора и стабилности јавних финансија, структуралне реформе како би се повећала тржишна

³⁴⁶ Нпр. у Јордану Европска комисија предложила је одлуку о другој операцији макрофинансијске подршке Јордану кроз зајам који је одобрен исте године и представљао је наставак успешне имплементације првог програма из 2015. године. Видети Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 294.

³⁴⁷ Т. Јованић, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *op. cit.*, стр. 261-302.

³⁴⁸ Видети https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/financial-assistance-programmes_en, приступ дана 02.09.2022.

конкурентност и раст и како би се смањио могућност од било којих преварених радњи. Након што се испуне услови из меморандума, средства се пуштају у течај.³⁴⁹

1.3.2. *European Financial Stabilisation Mechanism* (EFSM) програм

EFSM програм креиран је за земље чланице ЕУ које се суочавају са озбиљним финансијским тешкоћама. Коришћен је да подржи финансијске реформе у Ирској и Португалу између 2011. и 2014. године, као и да омогући краткорочни зајам Грчкој 2015. године. Данас су земље Еврозоне које се суочавају са финансијским потешкоћама у могућности да се обрате *European Stability Mechanism*—у (ESM) као трајној институцији која је створена за земље Еврозоне.³⁵⁰

1.3.3. *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency* (SURE) програм

SURE је формиран привремено да би омогућио државама чланицама које морају да се изборе са негативном економијом и социјалним последицама пандемије коронавируса на својој територији. Омогућава финансијску подршку у износу до сто милијарди долара у форми зајма од стране уније погођеној држави чланици да би повећала тренутни извор јавних прихода за омогућавање запослености. SURE је кључни елемент шире стратегије ЕУ да заштити грађане и уклони негативне последице негативних социоекономских последица пандемије коронавируса. SURE функционише као линија друге одбране, пружајући државама краткорочне шеме запошљавања и сличне мере како би им помогао да обезбеде радна места, запошљавање и samozapošljavanje. Одражава солидарности уније при чему се земље чланице договарају да помогну једна другој преко уније нуђењем додатних финансијских средстава у виду зајмова. До данас је помоћ одобрена за деветнаест држава чланица од стране Савета на предлог Комисије. Финансијска подршка пружа се под повољним условима и помаже посебно државама чланицама да покрију трошкове директно везане за финансирање националних краткорочних шема за запошљавање и сличних мера као одговор на пандемију коронавируса посебно на samozapošljavanje. Такође, SURE може да се користи за финансирање и одређених здравствених мера, посебно на радном месту, како би се обезбедио сигуран повратак у нормалне привредне активности.³⁵¹

1.3.4. *Macro-Financial Assistance* (MFA) програм

MFA је форма финансијске подршке која је омогућена партнерима ЕУ које се суочавају са платнобилансном кризом. Може се реализовати у форми средњорочног или дугорочног зајма или донације, или комбинација оба и доступна је само

³⁴⁹ Видети https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/non-euro-area-countries/balance-payments-bop-assistance-facility_en, приступ дана 02.09.2022. Корисници ове финансијске подршке до сада били су Мађарска, Литванија и Румунија.

³⁵⁰ Видети https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/euro-area-countries/european-financial-stabilisation-mechanism-efsm_en, присуп дана 02.09.2022.

³⁵¹ Видети https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/sure_en, приступ дана 02.08.2022.

државама које учествују или су учествовале у аранжманима са ММФ-ом. МФА је дизајниран за државе географски, економски и политички блиске унији и у одређеним случајевима трећим земљама. МФА је специфичан по својој природи и помаже државама да се изборе са озбиљним платнобилансним тешкоћама. Циљ овог програма је да обнови одрживе екстерне финансијске ситуације, да подстакне привредни развој и структуралне реформе. МФА је стриктно везан за ММФ финансирања. Средства МФА се исплаћују централној банци државе корисника и генерално може да се користи онако како држава сматра да је то потребно, на пример као директна буџетска подршка или подршка девизном тржишту. МФА је помоћ у хитним ситуацијама и не значи регуларну финансијску подршку за економски и социјални развој. Предуслов за добијање је поштовање људских права и ефективни демократски механизми, укључујући вишестраначки систем и владавину права. Услов за МФА је постојање аранжмана из предострожности са ММФ-ом и позитивно праћење тог програма. Средства се пуштају у траншама које су структурно повезане са јачањем макроекономске и фискалне реформе, али могу такође бити у додиру са другим областима као то је трговина, реструктурирање, пословно окружење, заштита пословне средине или реформе финансијског сектора. Услови се наводе у меморандуму о разумевању који се договара и одобрава између Европског парламента и државе корисника. За разлику од осталих програма, овај програм предлаже Европска комисија, а мора бити одобрен и од Европског парламента и Савета Европе.³⁵²

1.4. Уговори са Париским клубом поверилаца

Париски клуб је неформална група држава и нема статус међународне организације. Као таквом свакако му се не може признати међународноправни субјективитет ни уговорна способност. Међутим, свака чланица Париског клуба је суверена држава и у том смислу остварује и међународноправни субјективитет и уговорну способност. Такође, уговори у оквиру Париског клуба закључују са сваком државом чланицом Клуба посебно, а да се ни у ком случају уговори не закључују са самим Клубом јер он као ентитет, формално гледано, ни не постоји. Дакле, сви уговори који се закључују у оквиру Париског клуба су заправо билатерални споразуми између две државе којима се регулише питање сувереног дуга државе-дужника кредитним репрограмима и олакшицама које јој омогућава држава-кредитор. Стога, то не могу бити мултилатерални уговори јер Париски клуб није формално организација у смислу међународног права, нити то могу бити грађанскоправни уговори будући да су уговорне стране субјекти у смислу међународног права, а и сам предмет уговора – суверени дуг има јавноправни значај. Међутим, држава ће бити уговорна страна у оваквим уговорима и када је иницијални уговор, којим је учињено задужење поводом кога се и закључује уговор са клубом, потписан од стране приватног лица као уговорника, али се држава обавезала као гарант. У том случају до активирања гаранције долази уколико дуг не буде измирен на време и од тог тренутка гарант има равноправну обавезу као и главни дужник, да дуг измири директно повериоцу. Управо то се десило са дугом бивше Југославије који је она преузела од банака које су у међувремену престале да постоје. Дакле, дуг

³⁵² Видети https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/macro-financial-assistance-mfa_en, приступ дана 02.09.2022. До данас ову помоћ користили су Албанија, Босна и Херцеговина, Јордан, Молдавија, Црна Гора, Украјина, итд.

који је иницијално био приватноправни, променом уговорне стране, односно активирањем гаранције државе и закључењем уговора о репрограму са Париским клубом, овај уговор постаје јавноправни.³⁵³

Предмет уговора који се закључују у оквиру Париског клуба увек је суверени дуг. Питање висине сувереног дуга сваке земље од значаја је за одрживост светског економског развоја и одвијање светске привреде. Зато се питању сувереног дуга поклања велика пажња од стране међународне заједнице. Бројне су анализе и прорачуни којима се у оквиру међународних финансијских организација прати кретање сувереног дуга на нивоу одређене државе и праћење кредитног рејтинга унутар сваке државе која потенцијално има проблем са реализацијом обавеза по спољном дугу. У тренутку када држава више није у могућности да редовно исплаћује своја задужења, долази до економских криза и застоја целокупне светске привреде. Држава може и треба сама да покуша да превазиђе овај проблем (нпр. издавањем државних обвезница, унутрашњим реструктурирањем привреде, обнављањем и покретањем производње, итд.), али ако то није могуће, за помоћ се може обратити међународној заједници и високоразвијеним државама. Како би се овакве ситуације санирале и како би се спречила ескалација спољног дуга поготово у неразвијеним земљама и земљама у развоју, задатак је високоразвијених држава окупљених у свим међународним финансијским организацијама (и у оквиру Париског клуба који сам по себи није организација, али у суштинском смислу обавља исте активности као и финансијске организације) да реагују на време и одређеном врстом финансијске помоћи која мора стићи у право време на право место, спречи даље увећање спољног дуга тих држава и тако предупреди колапс светске привреде. То је нарочито тешко када је реч о државама чија привреда стагнира дужи временски период и чији је БДП по глави становника недовољан да на годишњем нивоу омогући држави да редовно испуњава своје међународне обавезе. Заправо „рупе“ у привреди неразвијених земаља и земаља у развоју „крпе се“ финансијским средствима која у виду различитих кредитних аранжмана пристижу из високоразвијених земаља. Интерес високоразвијених земаља да преузму активну улогу у регулацији ликвидности својих партнера који нису у стању да своје обавезе благовремено испуњавају је вишеструк. Пре свега, интерес се огледа у одржавању нивоа светске привреде задржавањем на тржишту земаља које без финансијске помоћи на њему више не би могле да учествују, а то врло често могу бити земље са богатим природним ресурсима за које су страни партнери заинтересовани. Затим, интерес развијених земаља огледа се и у спречавању настанка светске кризе и колапса светског тржишта. Међутим, приликом пружања финансијске помоћи земљама које се хронично налазе у проблему са отплатама спољног дуга, треба бити опрезан и не дозволити да та помоћ иде у недоглед, већ давање помоћи треба условити разним структурним променама унутар државе која помоћ прима и праћењем спровођења тих промена (то је управо оно што ММФ захтева од својих дужника, а такав аранжман са ММФ-ом је неопходан и када као кредитори иступају државе чланице Париског клуба).³⁵⁴

Париски клуб проблем сувереног дуга решава одобравањем репрограма или отпуштања дела дуга. Држави се најчешће даје један дужи временски период да своје обавезе измири, дају јој се финансијска средства за измирење обавеза у форми

³⁵³ М. Вићић, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба*, *op. cit.*, стр. 33-34.

³⁵⁴ *Ibid.*

уговора о кредиту (зајму) који је најчешће орочен на дужи временски период (тај рок не може бити испод годину дана јер са становишта Клуба, краткорочни кредити нису ефикасни у овим случајевима), а део дуга се најчешће отпушта (колики ће тај део бити зависи од висине сувереног дуга и БДП-а земље у питању). Поводом конкретног сувереног дуга, Клуб, односно државе-кредитори у оквиру Клуба предвиђају посебне услове отплате тог дуга. Уговором се увек предвиђа који дугови и до ког дана потпадају под уговор, односно за које дугове се врши репрограм и/или отпуштање. Тај дан се назива *cut-off date*. Такође уговором мора бити одређено за које дугове појединачно се врши консолидација и у ком периоду, као и колико износи каматна стопа. Државе-кредитори у оквиру Клуба имају и одређен минимални износ дуга за који пристају да преговарају са дужником, а од кога су одступања могућа само у ретким и оправданим случајевима. У случају бивше Југославије, Савезна Република Југославија је 2001. године потписала Усаглашени записник о консолидацији дуга СФРЈ према државама чланицама Париског клуба након чега је уследило потписивање билатералних споразума са 17 земаља (Данском, Шведском, Шпанијом, Холандијом, Аустријом, Немачком, Канадом, Норвешком, Белгијом, Француском, Великом Британијом, Швајцарском, САД, Руском Федерацијом, Финском, Јапаном и Италијом). Наведеним споразумима претходили су споразуми о консолидацији дуга из 1984, 1985, 1986. и 1988. године у којима су СФРЈ и Народна банка Југославије биле потписане као гаранти. Иницијални дужници, као што смо већ поменули у претходном одељку, биле су удружене и основне банке које су пословале на територији бивше Југославије (Београдска банка у стечају, Беобанка у стечају, Југобанка у стечају, Јубанка). На тај начин је приватни дуг банака постао део сувереног дуга Југославије. Наведени дуг Југославија, а потом Србија као њен правни следбеник, наставила са исплатом дугова, од којих је већи део отпуштен током две хиљадитих година.³⁵⁵

2. Међународни инвестициони аранжмани

С друге стране међународни инвестициони аранжмани базирају се на финансирању конкретног пројекта који је предмет финансирања и за чију реализацију су средства намењена. Овде говоримо о класичним пројектним финансирањима инфраструктурних пројеката од виталног значаја за државне интересе.

За разлику од међународних макроекономских аранжмана са којима постоје тешкоће у доступности, инвестициони аранжмани су увек јавно доступни будући да се по правилу израђују у форми међународних уговора. Управо из овог разлога ћемо се овом врстом аранжмана бавити посебно у следећем делу рада који говори о врстама међународних финансијских аранжмана где ћемо детаљно образложити специфичности, уговорне одредбе и сврху сваког од ових аранжмана.

II. Врсте међународних финансијских аранжмана

³⁵⁵ *Ibid.*

Аутор прави класификацију међународних финансијских аранжмана у односу на *врсту финансијског посла* који се налази у основи аранжмана. Тако првенствено међународни финансијски аранжмани односе се на кредитне послове који настају између међународноправних субјеката – **држава** (или скупа држава или њених деривативних субјеката) и **међународних (финансијских) организација**. *Кредитним пословима*³⁵⁶ у контексту међународних финансијских аранжмана сматрају се правни послови у којима једна страна – зајмодавац односно кредитор, ставља на располагање другој страни – зајмопримцу односно дужнику на коришћење финансијска средства³⁵⁷ по одређеним условима и у складу са наменом договореном између страна.³⁵⁸

Блиски кредитним пословима су и *гаранцијски послови* у којима гарантор односно јемац преузима обавезу исплате дуга за главног дужника – зајмопримца из кредитног посла, према његовом зајмодавцу односно кредитору.³⁵⁹ Ови аранжмани

³⁵⁶ Како смо навели у уводном излагању, кредитни посао је у суштини зајам, али ћемо ове појмове користити као синониме у овом раду иако у привредноправним односима они имају другачије значење зависно ко се налази у улози финансијера – банка односно лице које има дозволу за бављење кредитно-депозитним пословима или неки други ентитет коме кредитирање не спада у основну делатност.

³⁵⁷ Намерно говоримо о финансијским средствима а не о новцу будући да су међународни финансијски аранжмани са ММФ-ом исказани у специјалним правима вучења, што не представља званичну валуту ни једне земље.

³⁵⁸ У грађанскоправној материји у складу са чл. 1065 Закона о облигационим односима („Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 - Уставна повеља и „Сл. лист РС“, бр. 18/2020, у даљем тексту: **ЗОО**). уговором о кредиту се сматра правни посао којим се банка обавезује да кориснику кредита стави на располагање одређени новчани износ на одређено или неодређено време са или без утврђене намене, док се корисник кредита обавезује да банци плаћа уговорену камату и добијени новчани износ врати на време и у складу са одредбама уговора о кредиту. У складу са чл. 557 ЗОО, уговор о зајму је правни посао у складу са којим се зајмодавац обавезује да зајмопримцу стави на располагање одређени новчани износ или друге замениве ствари, док се зајмопримац обавезује да му исту количину новца односно исту врсту и количину других заменивих ствари врати после одређеног времена на начин договорен уговором о зајму (о томе видети и Стеван Шогоров, *Банкарско право*, Пословни биро СБ, Нови Сад, 2004, стр. 102-103; Ивица Јанковец, *Привредно право, Треће измењено и допуњено издање*, Службени преглед, Београд, 1996, стр. 535; Предраг Трифуновић, *Банкарство (организација и пословање банака)*, Скриптарница Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 1976, стр. 109-110). Као што видимо, дефиниција кредитних послова коју користимо у овом излагању има примесе обе дате грађанскоправне дефиниције уговора о кредиту односно уговора о зајму. Међутим, дата дефиниција се од опште дефиниције уговора о кредиту разликује у субјекту – давалац кредита у међународном кредитном послу није банка већ међународна финансијска организација или држава. Додатно, у односу на уговор о зајму разлика међународног кредитног посла је у предмету – предмет међународног финансијског посла су увек финансијска средства – званичан новац или специјална права вучења у случају финансирања ММФ-а, али не и било које друге замениве ствари. Ипак мишљења смо да међународни кредитни послови по својој природи ипак више подсећају на уговоре о зајму него на уговоре о кредиту јер је предметна разлика у односу на уговор о зајму минорна а субјектна разлика у односу на уговор о кредиту ипак значајна. Међутим, у овом излагању користимо термине кредит и зајам као синониме јер се они на тај начин користе и у литератури.

³⁵⁹ Уговором о јемству у смислу грађанског права сматра се правни посао којим се јемац обавезује да испуни пуноважну и доспелу обавезу дужника ако он то не учини (ЗОО, чл. 997). Дефиниција уговора о јемству по својој суштини одговара ономе што сматрамо међународним гаранцијским пословима, са разликом да је код међународних гаранцијских послова увек у питању солидарно јемство, тј. јемац односно гарантор увек одговара солидарно са главним дужником (солидарно јемство у смислу чл. 1004 став 3 ЗОО).

су у пракси чести у контексту међународног финансирања будући да држава често јемчи за испуњење обавеза привредних друштава повезаних са државом (као што су јавна предузећа или привредна друштва у већинском државном власништву/контроли). По својој природи али и комерцијалним условима, гаранцијски послови су слични кредитним аранжманима будући да се држави – гарантору приписују сличне обавезе и одговорности као према главном дужнику захваљујући њеном специфичном положају у финансијском подухвату.

Такође послови у својој основи блиски кредитним пословима, али са потпуно другачијом правном суштином које сматрамо међународним финансијским аранжманима јесу *послови бесповратних давања* као што су различите врсте донација које државе чине једна другој или међународне организације чине државама.

На крају, међународним финансијским аранжманима сматрамо и неке нетипичне појаве које резултирају у побољшању финансијског положаја једне државе услед одређене радње друге државе или, ређе, међународне организације. Те елементе проналазимо у *страним улагањима*³⁶⁰, затим у *пословима издавања дужничких хартија од вредности* (као нпр. државним обвезницама³⁶¹ и државним записима³⁶²) и у некој минорној мери и у *пословима са финансијским дериватима*³⁶³ који настају између држава и међународних (финансијских) организација.

2. Међународни кредитни послови

Како смо истакли, међународним кредитним пословима у контексту међународних финансијских аранжмана сматрају се правни послови у којима једна страна – зајмодавац односно кредитор, ставља на располагање другој страни – зајмопримцу односно дужнику на коришћење финансијска средства по одређеним условима и у складу са наменом договореном између страна. Такође како смо истакли, ова дефиниција међународних кредитних послова има примесе обе дате грађанскоправне дефиниције уговора о кредиту односно уговора о зајму. Међутим међународни кредитни послови по својој природи ипак више подсећају на уговоре о зајму него на уговоре о кредиту јер је предметна разлика у односу на уговор о зајму

³⁶⁰ У смислу Закона о улагањима („Сл. гласник РС“ бр. 89/2015 и 95/2018 – у даљем тексту: **Закон о улагањима**) директним улагањем сматра се улагање у материјална и нематеријална средства привредног друштва, док је индиректно улагање улагаче у акције и уделе привредног друштва у Републици Србији.

³⁶¹ Обвезница је хартија од вредности која носи номиналну вредност коју се њен издавалац обавезује да исплати лицу назначеном у обвезници односно другом лицу по његовој наредби након истека одређеног временског периода и под одређеним условима (М. Васиљевић, *Компанијско право, op. cit.*, стр. 271-272).

³⁶² Државни записи су краткорочне хартије од вредности којима издавалац – држава прикупља финансијска средства ради усклађивања платнобилансних проблема и буџетских расхода (М. Васиљевић, *Компанијско право, op. cit.*, стр. 279).

³⁶³ Финансијски деривати представљају финансијске инструменте чија је цена изведена из цене другог, основног финансијског инструмента (о томе видети Соња Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, докторска дисертација, Универзитет Унион, Београдска банкарска академија, Београд, 2016, стр. 20).

минорна, а субјективна разлика у односу на уговор о кредиту ипак значајна (будући да су само банке и специјализоване кредитне институције овлашћене на давање кредита).

У излагању које следи истаћи ћемо прво опште карактеристике кредитних послова са указивањем на специфичности међународних кредитних послова које су последица пре свега специфичних карактеристика и правног положаја уговорних страна. Затим ћемо се осврнути на саме уговорне стране и њихове међусобне односе приликом уласка у међународне кредитне послове. На крају ћемо говорити о правима и обавезама уговорних страна у међународним кредитним пословима разматрајући пре свега међународне кредитне послове које је закључивала Република Србија као дужник са различитим повериоцима – другим државама, развојним агенцијама, фондовима и банкама и са међународним финансијским организацијама. Посебна пажња ће бити посвећена аранжманима са ММФ-ом због њихове специфичне природе и положаја државе дужника у њима.

2.1. Појам и основне карактеристике

Појам међународних кредитних послова означавају се правни послови у којима једна страна – зајмодавац односно кредитор, ставља на располагање другој страни – зајмопримцу односно дужнику на коришћење финансијска средства по одређеним условима и у складу са наменом договореном између страна. Како смо навели, ова дефиниција представља модификацију дефиниција уговора о кредиту и уговора о зајму у смислу грађанског права коју аутор формира како би се њоме обухватиле све битне карактеристике кредитних аранжмана између међународноправних субјеката – држава и држава и међународних организација. Како бисмо боље разумели природу међународних кредитних послова, рећи ћемо неколико речи о кредитним пословима и њиховој суштини уопште.

Реч кредит потиче од латинске речи *credere* која значи веровати. Како смо истакли, уговором о кредиту се сматра правни посао којим се банка обавезује да кориснику кредита стави на располагање одређени новчани износ на одређено или неодређено време са или без утврђене намене, док се корисник кредита обавезује да банци плаћа уговорену камату и добијени новчани износ врати на време и у складу са одредбама уговора о кредиту.³⁶⁴ Дакле, кредит означава веровање повериоца да ће дужник бити способан да по договореним условима и у договореном року врати новчана средства дата у виду кредита.³⁶⁵

Кредит је најраспрострањенији банкарски посао пласмана новчаних средстава. Код кредита најважнија последица јесте ризик промене вредности новца у времену. Такође, битан ризик је и кредитна способност дужника коме се средства пласирају. Власништво над новцем код кредита није апсолутно будући да су кредити по правилу наменски и да је дужник дужан да поштује намену кредита договорену уговором и да у складу са њоме користи кредитна средства. Он нема право да ту договорену намену једнострано промени, нарочито не из разлога који се тичу

³⁶⁴ И. Јанковец, *Привредно право, op. cit.*, стр. 103; чл. 1065 ЗОО.

³⁶⁵ Миодраг Мајетић, Миодраг Јовановић, *Банке и кредити*, НИП Књижевне новине, Стручна књига, Београд, 1977, стр. 103.

сигурности кредитног пласмана у смислу његовог враћања и мотив су кредитирања повериоца. Дакле, поверилац код кредита задржава пуну контролу над коришћењем кредитних средстава. Мотив кредитног повериоца огледа се не само у заради на уговореној камати која по правилу прати сваки кредитни пласман, већ и у флукуацији кредитних средстава и поспешивању робно-новчане размене. Интерес кредитног повериоца је пре свега у напретку привредног промета будући да је поверилац по правилу економски јачи од дужника. Интерес дужника је много очигледнији – потреба за обртним средствима како би се наставила производња и промет добрима и услугама.³⁶⁶

Кредити се дају како потрошачком делу друштва – становништву, тако и малим, средњим и великим привредним учесницима, али и сувереним државама.³⁶⁷ Кредити који се одобравају државама уживају извесне специфичности на класичне приватноправне кредитне аранжмане. Тако на пример, за разлику од кредита који се дају привреди и становништву где се врши процена кредитне способности дужника³⁶⁸, код држава као носилаца суверености се та процена не врши на такав начин будући да је реч о ентитетима који нису подложни банкротству и стечају у смислу приватног права.

Такође, другачије је и када говоримо о обезбеђењима. Давање средстава обезбеђења је практично правило када говоримо о пласирању средстава у виду кредита привреди и становништву. Средства обезбеђења омогућавају лакше намирење кредитних поверилаца приоритетним редом и по олакшаној процедури и важна су ставка сваког кредитног аранжмана.³⁶⁹ У привреди и сектору становништва давање необезбеђених кредита је права реткост и изузетак од правила. Са друге стране, кредити који се одобравају јавном сектору, а пре свега државама се по правилу одобравају као необезбеђени, средства обезбеђења која прате класичне кредитне аранжмане су веома ретка. Разлози за то леже пре свега у платежној способности државе која је сигурнија од платежне способности сектора становништва и привреде, али и у рестрикцијама и отежаној процедури за доделу средстава обезбеђења субјеката у јавном сектору.

У смислу комерцијалних одредаба и услова међународних кредитних аранжмана, оне у многome подсећају на приватноправне кредитне аранжмане које банке и међународне финансијске организације закључују са сектором привреде. Сам кредитни аранжман везан је за неки инвестициони капитални пројекат који се развија у држави дужнику и за који се прибављају кредитна средства. Обавезе и одговорности државе постављају се сагледавајући правну природу државе као ентитета међународног права и ту постоје извесне разлике у односу на

³⁶⁶ Зоран Антонијевић, Милан Петровић, Божидар Павићевић, *Банкарско право*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 170-172.

³⁶⁷ E. P. Ellinger, Eva Lomnicka, C. V. M. Hare, *Ellinger's Modern Banking Law, Fifth Edition*, Oxford University Press, Оксфорд, 2011, стр. 772-773; Edmund M. A. Kwaw, *The Law and Practice of Offshore Banking & Finance*, Quorum Books, Лондон, 1996, стр. 101; Roy Goode, *Commercial Law Sixth Edition*, Penguin, 1995, стр. 105.

³⁶⁸ И. Јанковец, *Привредно право*, *op. cit.*, стр. 103.

³⁶⁹ R. Goode, *Commercial Law*, *op. cit.*, стр. 577-578.

приватноправне аранжмане. Такође и услови за пуштање кредита у течај се могу у одређеној мери разликовати у односу на приватноправне кредитне аранжмане, што је такође последица специфичне правне природе државе дужника.

Специфичности постоје и код одредби којима се регулише намирење и банкротство односно презадуженост дужника, обзиром на недостатак тих правила када су у питању државе. На крају, иако су по својој форми међународни финансијски аранжмани³⁷⁰ међународни уговори, они концептуално подсећају на англосаксонске моделе уговора о кредиту у смислу своје садржине, распореда права и обавеза и осталих уговорних одредби.

У наставку овог рада анализирали смо аранжмане са међународним финансијским организацијама и страним државама које је закључила Република Србија. Тако издвајамо аранжмане са Међународном банком за обнову и развој (IBRD), Европском банком за обнову и развој (EBRD), Европском инвестиционом банком (EIB) и Банком за развој Савета Европе (BSE), али и Европском унијом и Уједињеним нацијама. Ту су такође споразуми са страним државама као што су Уједињени Арапски Емирати, Сједињене Америчке Државе, Република Италија, Чешка Република, Словачка Република, Руска Федерација, али и државне развојне банке и фондови као што су Фонд за развој Абу Дабија, KfW, Међународно удружење за развој, итд.³⁷¹ Анализирани зајмови имају превасходно инвестициону сврху, али се

³⁷⁰ Уз изузетак кредитних аранжмана са ММФ-ом, прим. аут.

³⁷¹ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и

код одређених провлачи и монетарна, односно сврха спашавања државе дужника од финансијске кризе, као и реформска сврха.

2.2. Уговорне стране међународних кредитних аранжмана

Како смо већ наводили, уговорне стране међународних финансијских аранжмана, а самим тим и међународних кредитних аранжмана су субјекти међународног јавног права, што је једна од основних карактеристика ових појава. Дакле, као уговорне стране јављају се државе и међународне организације превасходно.

На страни дужника готово по правилу се јавља држава која се сусреће са финансијским тешкоћама у сервисирању својих финансијских обавеза и која се суочава са платнобилансним проблемима. На страни поверилаца може се појавити друга држава, по правилу економски и финансијски надмоћнија од државе дужника.³⁷² Затим, у улози кредитора често су међународне организације основане као регионалне развојне банке чији је основни задатак да се управо баве обезбеђивањем финансијских средстава државама са финансијским тешкоћама. Република Србија је закључила доста кредитних аранжмана управо са регионалним развојним банкама попут Европске банке за обнову и развој (ЕБРД), Европске инвестиционе банке (ЕИБ), Банке за развој Савета Европе (БРСЕ), Међународне банке за обнову и развој (ИБРД), итд.³⁷³ Од поменутих поверилаца треба разликовати

Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

³⁷² Неки од споразума у којима је Република Србија држава дужник са другим државама кредиторима су Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

³⁷³ Неки од споразума у којима је Република Србија дужник а међународна (финансијска) организација поверилац су Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам

и повериоце у виду националних развојних банака и националних фондова држава кредитора који заправо користе државна средства како би другим државама обезбедили изворе финансирања.³⁷⁴

2.3. Уопштено о условима кредитних аранжмана

У комерцијалном банкарском пословању услови који се процењују да би се пласирала кредитна средства могу се поделити на субјективне околности дужника, што се назива и кредитном способношћу, затим финансијска и економска оцена кредитног улагања и посебни услови кредитног аранжмана.³⁷⁵ Субјективне околности дужника у смислу процене солвентности дужника и стања његове имовине и дохотка нису релевантне за државу као дужника у мери у којој је то случај када су корисници дужника становништво и привредни субјекти, будући да је реч о сувереним ентитетима који нису подложни инсолвентности и банкрутству у приватноправном смислу. Финансијска и економска оцена самог улагачког подухвата која подразумева процену будућих улагања дужника и потенцијални успех тог улагања, као и процена фактора везаних за производњу, расподелу и потрошњу, као и кредитни потенцијал кредитора се спроводе.³⁷⁶ Финансијска и економска оцена могу бити релевантни и за државно задужење путем кредита било код других држава било код за то специјализованих међународних организација будући да међународни кредитни аранжмани имају посве комерцијалну природу – предмет финансирања је увек пројекат (нпр. грађевински, административно-управни, образовни, итд.) од виталног интереса за државу дужника и стране заједнички теже његовој успешној реализацији.

Важан елемент комерцијалног кредитирања је питање ризика. Не постоји кредит без ризика чак ни када је реч о државном финансирању. Приликом процене ризика кредитор треба да узме у обзир параметре који говоре у прилог реализацији његовог кредитног потраживања према дужнику. Параметри се односе углавном на могућност производње и промета, те стицање прихода по том основу како би се кредит могао вратити. Дакле, у обзир се узимају и стална и обртна средства дужника.³⁷⁷ Сматрамо да су ови фактори од значаја и за процену ризика приликом кредитног улагања у државу будући да од привредног раста и развоја саме државе,

за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016).

³⁷⁴ Неки од споразума које је Република Србија закључила са поменутиим субјектима су Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008).

³⁷⁵ М. Матејић, М. Јовановић, *Банке и кредити*, *op. cit.*, стр. 106-113.

³⁷⁶ *Ibid*, стр. 106-113.

³⁷⁷ *Ibid*, стр. 113-118.

али и успеха конкретног пројекта који се финансира зависи могућност државе дужника да реализује своје кредитно дуговање на време свом повериоцу.

За разлику од становништва и привредних субјеката као дужника у кредитним пословима где је питање њихове солвентности од кључног значаја за кредитора, те што је солвентност већа, кредитни услови су повољнији, државе прибегавају финансирању када се суочавају са финансијским кризама и платнобилансним проблемима, односно када желе да инвестирају у неки инфраструктурни пројекат за који немају довољно средстава. Узроци криза и проблема могу бити интерни, тј. да потичу из саме државе и односе се на буџетске и фискалне дефиците, висок ниво спољног и јавног дуга, слаб финансијски систем и презадужене финансијске институције, лоша управа, итд. Узроци могу бити и екстерни када се односе на објективне факторе као што су природне катастрофе и ратови који у земљама са финансијским тешкоћама могу произвести значајније финансијске потресе.³⁷⁸ Финансијски аранжмани, попут превасходно аранжмана са ММФ-ом помажу привреди државе – дужника да се опорави и постигне економску стабилност и одрживи привредни раст. Само финансирање је често праћено и постављањем одређених услова усмерених на исправке у самим политичким и економским системима држава дужника (нпр. унапређење неког сектора привреде, политичке, економске, социјално-административне реформе). У зависности од погођености конкретне земље финансијским тешкоћама, ММФ нуди различите врсте аранжмана за финансијски опоравак (како је описано у претходном одељку).³⁷⁹

За разлику од аранжмана са ММФ-ом, аранжманима са Групацијом Светске банке и ЕУ и аранжмана закључиваних са Париским клубом поверилаца који су усмерени на решавање платнобилансних проблема и финансијских криза у државама дужника, постоје међународни кредитни аранжмани који немају за циљ регулисање спољног дуга и финансијске кризе, већ су чисто комерцијалног карактера и служе финансирању конкретног инфраструктурног пројекта који развија држава дужник. Такође, кредитна средства се прибављају од других држава и специјализованих међународних финансијских организација и за финансирање привредних и друштвених реформи у држави дужнику (као на пример финансирање реформе судства, образовног система, здравственог система и сл.).³⁸⁰

2.4. Основне одредбе међународних кредитних аранжмана

Међународни кредитни аранжмани (са изузетком аранжмана са ММФ-ом и других аранжмана који настају у случају финансијске кризе државе дужника, као нпр. аранжмани са Париским клубом поверилаца) формулисани су по угледу на

³⁷⁸ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>, приступ дана 13.06.2022.

³⁷⁹ Видети на <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>, приступ дана 13.06.2022.

³⁸⁰ Нпр. Закон о потврђивању Споразума о зајму ради спровођења финансијског протокола закљученог 15. децембра 2009. године између Владе Републике Србије и владе Републике Француске, између Владе Републике Србије и Натихис који поступа у име и за рачун Владе Републике Француске („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2010); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019).

англосаксонски тип уговора о кредиту. Они се састоје од уводних одредби које чине преамбула уговора и дефинисање појмова који се користе у уговору, комерцијалних услова кредита/зајма, обавеза уговорних страна које се састоје од обавеза зајмодавца да кредитна средства пусти у течај, обавеза и претходних услова за дужника у вези са пуштањем средстава у течај. На крају, међународни кредитни аранжмани углавном садрже и пројектне одредбе зависно од конкретног пројекта који се финансира из кредитних средстава.³⁸¹

³⁸¹ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за финансирање развоја система за наводњавање - I фаза („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014); Закон о потврђивању Споразума о зајму и програму за програм „реhabилитација система даљинског грејања у Србији - фаза IV“ на износ од 45.000.000 евра између KfW-а, Франкфурт на Мајни и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2011); Закон о потврђивању Споразума о изменама и допунама Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг-Бољковци, Бољковци-Таково и Таково-Прељина ауто-пута е-763 у Републици Србији од 2. фебруара 2012. године („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 9/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму ради спровођења финансијског протокола закљученог 15. децембра 2009. године између Владе Републике Србије и владе Републике Француске, између Владе Републике Србије и Натихис који поступа у име и за рачун Владе Републике Француске („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2010); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Финансијског уговора између Републике Србије и Европске инвестиционе банке и Народне банке Србије „Апекс зајам за мала и средња предузећа и предузећа средње тржишне капитализације II/C“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Финансијског уговора између Републике Србије и Европске инвестиционе банке и Народне банке Србије „Апекс зајам за мала и средња предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 73/2009); Закон о потврђивању Оквирног споразума о зајму ЛД 1981 (2018) између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије за финансирање јавног сектора - унапређење инфраструктуре у области здравствене заштите у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2019); Закон о потврђивању финансијског уговора „Унапређење објеката правосудних органа Б“ између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2017); Закон о потврђивању финансијског уговора (унапређење објеката правосудних органа) између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Финансијског уговора развој речне транспортне инфраструктуре у Србији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 2/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (Програм модернизације и оптимизације јавне управе) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму (додатно финансирање за пројекат аутопут Коридор 10) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму (Први програмски зајам за развојне политике у области јавних расхода и јавних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2017); Закон о потврђивању Споразума о зајму (Пројекат инклузивног предшколског образовања и васпитања) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2017); Закон о потврђивању Споразума о зајму (зајам за развојне политике у области управљања ризицима од елементарних непогода са опцијом одложеног повлачења средстава) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 12/2017); Закон о потврђивању Споразума о зајму (Програм унапређења ефикасности и одрживости инфраструктуре) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 12/2017); Закон о потврђивању Споразума о зајму (Пројекат осигурања ризика у случају елементарних непогода за југоисточну Европу и Кавказ) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2011).

Комерцијалним условима зајма формира се износ расположивих средстава по основу зајма, намена коришћења кредитних средстава (најчешће везана за финансирани пројекат), трајање кредитног задужења, односно коначан дан доспелости кредитне обавезе и начин стављања на располагање кредитних средстава дужнику који може бити једнократан или у траншама. Затим предвиђа се камата која представља цену коришћења кредитних средстава и која се може уговорити као фиксна и као променљива. Потом следе услови редовне отплате зајма који се формирају као једнократна отплата (ређе) и отплата у ратама (чешћи случај). Уз редовну отплату, предвиђају се и одредбе о (добровољној и принудној) превременој отплати и раскиду уговора које се активирају уколико се кредитне обавезе не измирују на време или у неким другим посебно уговореним случајевима. Други уговорени случајеви услед којих долази до принудне превремене отплате односе се на незаконитости и немогућности испуњења одредби уговорног аранжмана, доцње у испуњењу пројектних обавеза из других уговора који су саставни део пројекта који се финансира, те доцње по обавезама из других докумената о финансирању уколико постоје, и на крају прекршај других уговорних обавеза самог уговора о кредиту/зајму које се односе на обавезе достављања одређене документације, поступања на начин прихватљив кредитору у вези са пројектом и слично. Од принудне превремене отплате треба разликовати добровољну принудну отплату која се спроводи по жељи дужника, а по условима договореним уговором. Ти услови се односе на време у коме се може вршити превремена отплата, затим дозвољени износ рате превремене отплате, и на крају накнаде које могу бити плативе уз износ превремене отплате. Комерцијалне услове зајма чине и одредбе о накнадама, таксама и другим трошковима на кредитни износ. Ти остали износи могу бити плативи током редовне отплате, дакле без обзира на доцњу дужника, или само у случају доцње дужника.³⁸²

Обавезе уговорних страна састоје се примарно из обавеза кредитног повериоца да кредитна средства стави у течај и на располагање кредитном дужнику под договореним условима. Примарна обавеза кредитног дужника јесте да кредитна средства користи у складу са договореном наменом и враћа динамиком договореном у уговору о кредиту, те да на та коришћена средства плаћа уговорену камату, такође на начин који се предвиђа уговором о кредиту. Потом следе обавезе које су формулисане као претходни услови који морају бити испуњени да би кредит био пуштен у течај. Те обавезе се углавном односе на достављање зајмодавцу потребне документације која је неопходно да буде размотрена пре пуштања кредита у течај. Та документација се односи превасходно на одобрења надлежних органа за кредитно задужење државе, те на буџетске и остале финансијске пројекције у вези са самим

³⁸² Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016).

пројектом. Затим следе обавезе дужника - државе да се уздржи од понашања која би могла да утичу на сам ток кредита и однос са кредитним повериоцем. Ту пре свега мислимо на одрицање од имунитета државе као носиоца суверености у погледу вођења судских поступака у вези са кредитним аранжманом. Затим, држава се по правилу одриче и од имунитета од извршења на својој имовини у мери у којој је то дозвољено законом. Држава се по правилу обавезује да поштује свој устав и законе и друге међународноправне акте (врло често се у њих убрајају и документи организација чланица Групације Светске банке). Држава се обавезује и да прописно евидентира и региструје уговор о зајму код својих надлежних органа (нпр. регистрација кредитног посла са иностранством код Народне банке Србије), те да прописно донесе и објави закон о ратификацији међународног уговора пред народном скупштином. Уговори о кредиту често садрже и обавезу дужника да се потраживање повериоца из уговора рангира *pari passu* са обавезама осталих поверилаца, те да се уздржи давања своје имовине у обезбеђење другим повериоцима, будући да се кредитни аранжмани са државом по правилу закључују као необезбеђени у смислу приватноправних средстава обезбеђења (као што су гаранције, различите врсте заложних права на покретним и непокретним стварима у државној својини и слично). Неке од обавеза прописане су као трајне и дужник - држава их се мора придржавати све време трајања кредитног аранжмана. Обавезе могу бити дефинисане и роком, односно може бити одређено да морају бити испуњене за време одређено уговором. Неки уговори о кредитном аранжману садрже и одредбе познатије као изјаве и гаранције кредитног дужника (енгл. *Representations and Warranties*), што је концепт преузет из англосаксонског права. Изјаве и гаранције по правилу важе на дан закључења уговора о кредитном задужењу и сматрају се поновљеним на одређене дане током трајања кредитног задужења, као што су каматни периоди, дани пуштања средстава у течај и слично. Изјавама и гаранцијама дужник – држава гарантује одређено понашање од значаја за кредитног повериоца као што је суздржавање од поступања које би шкодило кредитном задужењу (даља задужења без сагласности повериоца, залагање имовине и слично), изјаве усмерене на сам финансирани пројекат и пројектне уговоре, итд.³⁸³

Неки уговори о кредитном аранжману, садрже и одредбе у вези са пројектом који се финансира и његовим развојем – дефинишу се обавезе државе – дужника да ступи у одређене грађевинске уговоре и њихови сумарни услови, одређује се мониторинг развоја пројекта од стране кредитног повериоца и одређени минимални захтеви у вези са развојем пројекта који је неопходно да буду испуњени како би се финансирање наставило.³⁸⁴

На крају следе опште уговорне одредбе о адресама за слање писмена у вези са уговором, одређивање меродавног права и надлежног тела за решавање спорова. Ту можемо уочити веома разнолике одредбе посебно у погледу меродавног права и надлежности за решавање спорова. Као меродавно право по правилу се одређује право неке треће неутралне државе – као што је енглеско право које је чест избор меродавног права и у комерцијалним кредитним трансакцијама, али и општа правна начела међународне заједнице, што је прилично широк и не до краја дефинисан појам за овакав тип трансакција. У погледу тела за решавање спорова, врло често се

³⁸³ *Ibid.*

³⁸⁴ *Ibid.*

уговара надлежност специјализованих трибунала за решавање спорова, али се уговара доста често и арбитража по договореним арбитражним процедуралним правилима општепризнатим у свету.³⁸⁵ Као алтернативни форум за решавање спорова често се уговара надлежност енглеског суда, опет по узору на комерцијалне кредитне аранжмане и саму природу финансијских аранжмана који прате англосаксонске моделе уговора.³⁸⁶

2.5. *Анализа конкретних међународних кредитних аранжмана код којих је Република Србија уговорна страна*

У наставку који следи обрадићемо конкретне инвестиционе и макроекономске међународне кредитне аранжмане које је Република Србија закључивала са различитим повериоцима. Сличности и разлике ће табеларно бити приказане на крају целокупне анализе. Анализирани ће превасходно бити инвестициони аранжмани, али и један макроекономски који је за циљ имао решавање проблема презадужености.

Приметићемо и приликом ове анализе да се одређени тип услова у виду претходних услова (енгл. *Conditions Precedent*) појављује и код инвестиционих типова међународних кредитних аранжмана, иако то нису макроекономски и реформски услови као што је случај са међународним макроекономским кредитним аранжманима, стога и код инвестиционих зајмова можемо говорити о одређеном присуству принципа условљавања, иако то на први поглед није очигледно.

2.5.1. Уговор о зајму између Владе Републике Србије и Владе Републике Азербејџана за финансирање изградње деонице Љиг-Бољковци, Бољковци-Таково и Таково-Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији

У преамбули уговора наводи се да је да су владе двају земаља закључиле оквирни споразум о економско-технолошкој сарадњи којим се утврђују услови економске сарадње између ове две државе. Као извођач радова, односно послодавац са којим ће се потписати уговор за куповину добара за изградњу у наслову поменуте деонице одређени су Коридори Србије д.о.о. Београд. Зајмопримац односно

³⁸⁵ Као што су правила реномираних арбитражних институција нпр. LCIA (*London Court of International Arbitration*), VIAC (*Vienna International Arbitral Centre*), ICC (*International Chamber of Commerce*), итд.

³⁸⁶ Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016).

Република Србија путем овог оквирног споразума од Републике Азербејџан као зајмодавца захтева средства за изградњу поменуте деонице.³⁸⁷

Уговор је конципиран тако да се у уводном делу наводе коришћене дефиниције и одредбе о тумачењу уговора по узору на англосаксонске моделе уговора о кредитима / зајмовима. Затим, уговором се одређује намена / сврха коришћења средстава из зајма у детаље (процентуално у односу на одређени тип радова). Уговор даље садржи предуслове за прву исплату зајма (енгл. *Conditions Precedent*). Предуслови се махом односе на прибављање различите правно-техничке документације као што су мишљења надлежних органа, потврђивање овог споразума у форми међународних уговора, евидентирање споразума код надлежних органа Републике Србије, доказе о овлашћењима лица да у име Републике Србије потпишу уговор о зајму, итд. Затим се наводе и услови за другу исплату који се своде само на прибављање доказа од стране зајмодавца о упису релевантних података у вези са споразумом у евиденцију јавног дуга који води Управа за јавни дуг Министарства финансија Републике Србије. Уговор наводи и опште услове који морају бити испуњени за сваку исплату (енгл. *Conditions for Each Disbursement*), што су основни уговорни услови, а то је да није наступио случај неиспуњења обавезе, да није дошло до материјално негативног утицаја, да не постоје неизмирене накнаде на повучена средства, да не постоји неки или било који догађај који може да утиче негативно на пренос исплата на рачун извођача радова, услови који се односе на уговор о изградњи и многи други услови сличне природе. Уговор дефинише и регулише период расположивости зајма и начин његове исплате, отплате и добровољне отплате. Уговор посебно регулише и у којим случајевима ће се вршити превремена отплата зајма, и то у случају било каквих мањкавости уговора о изградњи. Регулише камату и услове плаћања зајмопримца зајмодавцу (валута, пореске обавезе и сл.). Детаљно регулише и питање надокнаде штете зајмопримца зајмодавцу. По угледу на англосаксонске моделе уговора, уговор регулише изјаве и гаранције зајмопримца зајмодавцу као и периоде када те изјаве и гаранције треба да важе. Изјаве и гаранције односе се на пуна законска овлашћења и надлежности у реализацији и имплементацији пројекта, испуњење свих неопходних услова да би се приступило документима о финансирању, законитост обавеза зајмопримца, сагласност уговора са Уставом и другим правним актима Републике Србије, законитост и пуноважност обавеза Републике Србије као зајмопримца, те поседовање релевантних пуноважних и законских овлашћења, прихватање меродавног права и надлежности уговореног форума за решавање спорова, признавање закљученог уговора као међународног уговора, прихватање уговора као међународног уговора по праву Републике Србије, те тачност сваке фактичке чињенице од значаја за пројекат, као и многе друге услове. Уговор посебно и врло детаљно регулише обавезе зајмопримца које се превасходно односе на омогућавање приступа зајмодавцу праћењу спровођења пројекта, обавезу обнављања свих истеклих овлашћења, редовно плаћање пореза, као и разне обавезе које се односе на извођача радова односно послодавца. Република Србија као зајмопримац обавезује се да неће установљавати било каква оптерећења и заложна права на својој имовини током трајања уговора, те да неће дозволити спровођење извршења на својој имовини. Такође по угледу на

³⁸⁷ Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012).

англосаксонске моделе уговора, уговор предвиђа случајеве неиспуњења обавеза који су пре свега неисплата доспелог износа, нетачност изјава и гаранција, неисплата било којих других финансијских дугова, мораторијум на плаћање камате и главнице, увођење санкција, прекид дипломатских односа, престанак важења оквирног споразума, настанак материјалних измена уговора о изградњи без сагласности зајмодавца и зајмопримца, те многе друге случајеве (поменули смо само неке најбитније). Уговор даље регулише накнаде и трошкове у вези са зајмом, одрицање од имунитета како судског тако и извршног од стране Републике Србије, прихватање енглеског права као меродавног за уговор, те прихватање надлежности комерцијалне арбитраже.³⁸⁸

2.5.2. Уговор између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга

Овај уговор настао је као последица задуживања Социјалистичке Федеративне Републике Југославије Чешкословачкој Федеративној Републици 1991. године у оквиру задуживања од Париског клуба поверилаца. Да би успоставиле стабилну трговинску, финансијску и економску сарадњу, државе су се договориле да закључе овај споразум ради регулисала постојећег дуга. Сама преамбула споразума позива се на записник о консолидацији дуга у циљу регулисања тог дуга од стране Републике Србије. Споразум даље дефинише дуг који се измирује и даје његове економске компоненте (стање главнице и камате), те регулише да се стране договарају о условима отплате постојећег зајма. Уговор садржи и остале опште завршне одредбе.³⁸⁹

2.5.3. Уговор о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој

Овај уговор је у потпуности конципиран као англосаксонски модели уговора о финансирању, те садржи у уводном делу стандардне одредбе, дефиниције и тумачења. Преамбула наводи да је банка тржишно оријентисана промовисању приватне и предузетничке иницијативе, те да пошто Република Србија намерава да спроведе пројекат у вези рехабилитације путева и унапређења националне путне мреже са циљем олакшавања друмског саобраћаја и повећањем безбедности, банка жели да финансијским средствима помогне зајмопримцу да на ефикасан начин управља путном мрежом и спроведе радове на ефикасан и економичан начин.³⁹⁰

³⁸⁸ Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012).

³⁸⁹ Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019);.

³⁹⁰ Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014).

Уговор дефинише основне финансијске услове зајма, као што је начин повлачења средстава. Затим се бави дефинисањем спровођења пројекта при чему се зајмопримац обавезе да учини средства зајма расположивим извршиоцу пројекта, да штити интересе банке, да повери извршиоцу свакодневно управљање пројектом, да обезбеди испуњење обавеза из уговора и споразума о пројекту, да организује јединицу за управљање пројектом, да врши набавку добара и услуга у вези са пројектом, да поштује све обавезе из финансијских докумената, води све потребне евиденције и сл. Уговор регулише када ће наступити обустава исплате зајма, те превремено доспеће и то у случајевима када се деси било који материјално негативан догађај предвиђен уговором који траје одређено време. Уговор даље садржи опште завршне одредбе.³⁹¹

2.5.4. Уговор о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији

Уговор се базира на протоколима са преговора о развојној сарадњи између Владе Савезне Републике Немачке и Владе Републике Србије у вези са програмом водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији. Уговором се регулише да ће се вршити рефинансирање раније одобреног зајма по условима субвенционисаних каматних стопа обезбеђених из нискокаматних средстава Савезне Републике Немачке.³⁹²

Уговором се регулише да ће се користити искључиво за финансирање инвестиционих мера и услуга експерта, те да ће се зајмопримац постарати да општине и агенција за спровођење пројекта обезбеде и омогуће спровођење пројекта. У погледу комерцијалних услова зајма, уговором се регулише начин исплате, плаћање накнада и провизија од стране зајмопримца, камате, отплата и превремена отплата. Превремена отплата ће се вршити посебно у случају повреде обавеза од стране зајмопримца, а те обавезе су спровођење пројекта, обезбеђивање надзора над спровођењем пројекта и грађевинским радовима, поступак доделе уговора за набавку робе и услуга који се финансирају из зајма, омогућавање праћења пројекта и увида зајмодавца у спровођење пројекта и пројектну документацију, достављање зајмодавцу свих потребних информација, обавештавање зајмодавца о свим околностима које онемогућавају или озбиљно угрожавају спровођење пројекта, достављање финансијских извештаја и сл. Уговор садржи специфичне одредбе о појединостима у вези са пројектом и односом зајмопримца са општинама и агенцијом за спровођење пројекта. Садржи и одредбу о рангирању потраживања зајмодавца једнако са потраживањима осталих необезбеђених поверилаца. Уговор предвиђа случајеве раскида уговора, а то су уколико зајмопримац не изврши обавезу плаћања у складу са уговором, ако дође до кршења било које обавезе, те ако се испостави да нека дата информација није тачна и веродостојна. Уговор садржи

³⁹¹ Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014).

³⁹² Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017).

остале уобичајене завршне одредбе међу којима су и одредбе о одрицању од извршног и јурисдикционог имунитета, те признавање немачког права као меродавног и надлежност комерцијалне арбитраже.³⁹³

2.5.5. Поређење анализираних примера

Како смо нагласили, кроз табеларни приказ покушаћемо да представимо основне сличности и разлике анализираних споразума о међународним кредитним аранжманима у којима је Република Србија уговорна страна и то зајмопримац како бисмо још једном увидели који су то све услови којима зајмопримац као држава – носилац суверености може бити оптерећена. Циљ табеларног приказа јесте и да укаже на веома уочљиве различитости у садржини ових аранжмана.

Табела 4. – Поређење анализираних међународних кредитних аранжмана

Поверилац	Комерцијални услови	Изјаве и гаранције	Посебне обавезе	Превремена отплата	Одрицање од имунитета
Азербејџан	Да	Да, веома опсежно	Да, веома опсежно	Да	Да
Чешка	Да	Не	Не	Не	Не
EBRD	Да	Не	Да	Да	Не
KfW	Да	Не	Да	Да	Да

3. Међународни гаранцијски послови

Како смо навели у уводним излагањима овде главе, гаранцијским пословима сматрамо правне послове у којима гарантор односно јемац преузима обавезу исплате дуга за главног дужника – зајмопримца из кредитног посла, према његовом зајмодавцу односно кредиту, истовремено када обавеза главног дужника доспева (солидарно јемство). Међународни гаранцијски аранжмани настају пре свега јер је држава – гарантор рада да преузме испуњење обавеза привредних друштава повезаних са државом (као што су јавна предузећа или привредна друштва у већинском државном власништву/контроли).

³⁹³ Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017).

У погледу правне природе, комерцијалних услова, те права, обавеза и одговорности кредитора и гарантора, гаранцијски послови личе на међународне кредитне аранжмане будући да се држави – гарантору приписују обавезе и одговорности по узору на државу – дужника из међународног кредитног аранжмана јер она са главним дужником и за његове обавезе одговара по принципу солидарне одговорности.

2.1. Појам и основне карактеристике

По својој правној суштини међународни гаранцијски послови су у основи уговор о јемству. Уговор о јемству у смислу грађанског права јесте правни посао којим се јемац обавезује да испуни пуноважну и доспелу обавезу дужника ако он то не учини³⁹⁴. У основи међународних гаранцијских послова јесте солидарно а не супсидијарно јемство, будући да се обавеза гарантора активира доспећем обавезе главног дужника и поверилац може захтевати испуњење те обавезе од гарантора и пре него од главног дужника.³⁹⁵

Обезбеђење гаранције државе врло често је и један од услова за давање кредитних средстава главном дужнику од стране повериоца. Разлог за то је солвентност и финансијска стабилност државе која је значајно повољнија за повериоце у односу на солвентност и финансијску стабилност било ког комерцијалног субјекта, а суштина зашто држава прихвата да јемчи за обавезу је управо њена контрола или учешће у капиталу тог привредног субјекта који се задужује по уговору о кредиту/зајму. Такође, неке од посебних дужности гарантора у међународном гаранцијском послу јесу и старање о развоју пројекта који се финансира из кредитних средстава у смислу његовог правилног и благовременог спровођења, нарочито узевши у обзир улогу коју држава као гарантор има у домаћем правном систему и утицај који и формалноправно и суштински спроводи над дужником у њеној контроли/власништву. Као исход исплате по гаранцији настаје суброгација државе гарантора и повериоца из кредитног посла, тако да држава потражује исплаћени износ директно од главног дужника без било каквог даљег мешања кредитора у њихове односе, што је додатна значајна погодност за повериоца.³⁹⁶

³⁹⁴ чл. 997 ЗОО

³⁹⁵ чл. 1004 став 3 ЗОО

³⁹⁶ Asian Development Bank, *The Bankable SOE, Commercial Financing for State-owned Enterprises*, 2021, Манила, стр. 1-48; OECD, *Financing State-Owned Enterprises – an overview of national practices*, OECD, 2014, доступно на https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/financing-state-owned-enterprises_9789264209091-en#page2, приступ дана 14.06.2022, стр. 52-54. Видети и Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС -

2.2. Уговорне стране

Уговорне стране међународних гаранцијских послова јесу кредитни поверилац из основног кредитног аранжмана који има комерцијалну природу и гарантор који јемчи солидарно и самостално за испуњење обавезе главног дужника из комерцијалног кредитног аранжмана.

На страни гарантора увек се јавља држава која преузима гаранцију за испуњење обавезе главног дужника са којим је на неки начин повезана – било да је у питању јединица локалне самоуправе, државна институција, фонд, установа и слично, било да је у питању самостални привредни субјект у власништву државе (јавно предузеће или друштво капитала у државној контроли или државном власништву). Дакле, дужник за кога се обавеза гаранције преузима јесте ентитет са значајним утицајем државе на његово пословање који се по правилу финансира из буџетских средстава и чији је власник држава. Обзиром на значајну улогу коју ови субјекти имају у економском расту и развоју државне привреде, јасан је мотив државе да преузима њихове финансијске обавезе, а уједно и интерес кредитора да финансирају њихово пословање/пројекте/реформе јер иза себе имају стабилног и поузданог партнера који ће бити у могућност да сервисира настали дуг уколико главни субјект кредитног задужења – главни дужник буде суочен са финансијским тешкоћама у тренутку отплате.

У улози кредитора у међународним гаранцијским пословима јављају се стране државе, односно њихови национални фондови³⁹⁷, али много чешће међународне организације односно регионалне развојне банке чији је основни задатак да се управо баве финансирањима попут Европске банке за обнову и развој (EBRD), Европске инвестиционе банке (EIB), итд.³⁹⁸

међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

³⁹⁷ Нпр. кувајтски Фонд за арапски економски развој са којим је Република Србија потписала гаранцијски аранжман јемчећи за АД „Железнице Србије“ као главног дужника путем Закона о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

³⁹⁸ Република Србија се обавезала као гарантор за обавезе јавних предузећа и друштава у државном власништву као што је ЈП „Електропривреда Србије“, АД „Железнице Србије“, затим за државне агенције и установе као што је Агенција за осигурање депозита, јединице локалне самоуправе као што је Град Београд. Видети Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора

2.3. Основне одредбе међународних гаранцијских послова

Међународни гаранцијски послови по узору на међународне кредитне аранжмане имају форму која подсећа на англосаксонску уговорну форму. Дакле, први део уговора садржи преамбулу у којој се дефинишу односи између уговорних страна и основни финансијски послови за које се даје гаранција. Затим, следи дефинисање појмова. Комерцијални услови основног финансијског посла представљају се сумарно и са позивањем на одредбе основних докумената о финансирању будући да они нису суштина ових послова као што је то случај са међународним кредитним аранжманима.³⁹⁹

Централни део уговора посвећен је обавезама и одговорностима гарантора. Обавезе и одговорности формулисане су два начина: да се од гарантора захтевају неке радње и активно поступање у погледу поступања главног дужника, као на пример да обезбеђује довољно буџетских средстава за дужника неопходних за извршење пројекта, да обезбеди сву потребну документацију и информације изасланицима повериоца који су неопходни за спровођење пројекта, и да се од гарантора захтева уздржавање од неких радњи односно пасивно поступање, као на пример да не наплаћује од дужника накнаде у вези са пројектом, да се суздржи од било којих радњи које могу реметити ток пројекта и његово благовремено извршење,

о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на сави/б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011).

³⁹⁹ Видети Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

итд. Централна обавеза гарантора јесте јемчење за испуњење обавезе главног дужника, али не само као обично (супсидијарно) јемство, већ самостално и солидарно са одговорношћу главног дужника. Дакле, иако формалноправно названа јемцем, држава гарантор има самосталну финансијску обавезу према повериоцу која проистиче из обавезе главног дужника. У обавезу државе спада и одрицање од имунитета како у погледу вођења спора пред договореним форумом у складу са уговором, тако и у погледу извршења над државном имовином у мери у којој је то дозвољено. Држава се обавезује према повериоцу као гарантор и да ће олакшати финансирање дужника из буџета и испуњење обавеза према њему од стране других ентитета у државној контроли. Држава – гарантор такође јемчи да неће успостављати средства обезбеђења на својој имовини без да реципрочна обезбеђења понуди повериоцу из гаранцијског посла, како би се осигурало извршење обавезе према повериоцу и не би нарушило због испуњења обавеза другим повериоцима или привилеговања других поверилаца (ово из разлога што су гаранцијски послови по правилу необезбеђени у смислу обезбеђења које се установљава заложним правом).⁴⁰⁰

Даље, гаранцијски послови садрже одредбу о ступању на правну снагу што је по правилу условљено усвајањем акта о гаранцији као међународног уговора у форми закона пред парламентом. Могу да садрже и обавезе државе – гарантора о прибављању потребне документације за повериоца (нпр. у виду правних мишљења надлежних министарстава), те изјаве и гаранције по узору на оне које дужник даје у основном финансијском послу (што ће ређе бити случај). На крају садрже одредбе о слању писмена, те о меродавном праву и форуму за решавање спорова.⁴⁰¹

Одредбе о меродавном праву најчешће прописују неко национално право као меродавно, по узору на оно право које је договорено у документима о финансирању. То су најчешће право Енглеске или Луксембурга или неко друго право које одговара кредитном повериоцу. Форум за решавање спорова најчешће је арбитражни форум и то *ad hoc* формиран за ту прилику, али није необично ни уговарање надлежности неке институционалне арбитраже. Као супсидијарни форум за решавање спорова уговара се надлежност неког суда, најчешће судова Енглеске или Луксембурга. Како смо поменули, правило је да се и држава – гарантор и кредитни поверилац уговором о гаранцији одрекну имунитета од вођења спора и извршења над имовином (у мери у којој је то могуће) у вези са конкретним гаранцијским аранжманом.⁴⁰²

2.4. *Анализа конкретних међународних гаранцијских послова код којих је Република Србија уговорна страна*

У наставку који следи обрадићемо конкретне међународне гаранцијске послове које је Република Србија као гарантор закључивала са различитим повериоцима. Сличности и разлике ће табеларно бити приказане на крају целокупне анализе. И овде ћемо приметити да је држава оптрећења низом правно-техничких услова, који не подсећају на услове аранжмана са ММФ-ом и остале макроекономске

⁴⁰⁰ *Ibid.*

⁴⁰¹ *Ibid.*

⁴⁰² *Ibid.*

зајмове, али по својој природи у одређеној мери одражавају принцип условљености и чињеницу да се држава дела свог суверенитета одриче приликом ступања у овакве уговоре што иде у прилог њиховој јавноправној природи. Напомињемо и да ће сви анализирани уговори по својој сврси бити инвестиционог типа, те да због јавне недоступности других, нисмо били у прилици да прикажемо примере макроекономских аранжмана.

2.4.1. Уговор о гаранцији за кредитну линију Агенције за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој

Овај уговор настао је као гаранција Републике Србије за Агенцију за осигурање депозита за финансирање пројекта Агенције за осигурање депозита коју финансира ЕБРД. Уговор се позива на тзв. стандардни уговор о финансирању закључен са агенцијом који није јавно доступан, а посебно регулише само обавезе гаранта односно Републике Србије. Гарант уговором потврђује да је сагласан и упознат са условима уговора о зајму, док се банка обавезује да захтеве за исплату од гаранта шаље писмено уз наведен неотплаћени износ и датум до када гарант тај дуг мора измирити. У вези са уговором, банка захтева само правно мишљење у вези са капацитетом и овлашћењима гаранта да у том својству учествује у финансијском аранжману без других посебних услова и обавеза на страни гаранта.⁴⁰³

2.4.2. Уговор о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд мост на Сави/А, Град Београд мост на Сави/Б и прилазни путеви“

Овај уговор настаје као гаранција Републике Србије на уговор о зајму који је банка закључила са Градом Београдом у вези са пројектом изградње моста и прилазних путева. Гарант уговором потврђује да је упознат са условима главног уговора о финансирању (у који немамо увид јер није јавно доступан), те прихвата своју обавезу у својству главног дужника, дакле солидарног јемца да исплати банци неопозиво, безусловно и на први позив затражену дуговану суму и да у потпуности гарантује за све новчане обавезе и друге трошкове зајмопримца. Гарант се уговором одриче права на сваки приговор или изузеће у закону у вези са спровођењем уговора о гаранцији. Гарант се обавезује да измири све своје обавезе одмах по добијању првог писаног захтева банке и да ће платити доспеле износе без икаквих задржавања. Банка при томе није дужна да гаранту подноси било какве доказе да ли је предузела исплату обавеза од стране зајмопримца. Уговор напомиње да дата гаранција не представља никакву гаранцију коју банка пре или касније може да добије од Европске уније, а гарант се овим путем одриче сваког права на уплату или обештећење од ЕУ. Ако ЕУ и изврши било какву уплату банци по основу овог уговора, имаће право на суброгацију банке према гаранту. Гаранту се забрањује давање било каквог обезбеђења било којој трећој страни, те уколико то неко затражи, гарант ће морати да обезбеди еквивалентну гаранцију банци. Уговором се одређује меродавно право Луксембурга и надлежност Суда правде Европске

⁴⁰³ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014).

заједнице. Стране у овом уговору се одричу било каквог имунитета пред поменутиим судом. Уговор садржи и стандардне завршне одредбе.⁴⁰⁴

2.4.3. Уговор о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар – фаза 1)

Овај уговор закључује се као гаранција Републике Србије за АД „Железнице Србије“ као зајмопримца од Фонда за арапски развој као зајмодавца. Гарант, као и у претходним примерима прихвата сваку обавезу у вези са основним уговором о финансирању (који нам није доступан). Гарант овим уговором безусловно гарантује као главни дужник, а не као јемац (дакле, солидарно јемство) за правовремену и тачну исплату свих накнада из основног уговора. Гарант је сагласан да ни један спољни дуг не ужива било какав приоритет над дугом који проистиче из овог уговора, те да ће било какво обезбеђење које гарант установи на својој имовини морати да установи и у корист зајмодавца (осим у одређеним искљученим случајевима). Гарант се обавезује да се стара да се спроведе пројекат са одговарајућом пажњом и ефикасношћу и у складу са добром праксом. Такође се обавезује да зајмопримцу обезбеди додатна средства за реализацију пројекта како би се омогућило правовремено сервисирање дуга према зајмодавцу. Гарант обезбеђује фонду и приступ пројекту када за то постоји потреба. Права и обавезе фонда из овог уговора примењују се без обзира на било какве законе који важе на територији гаранта. Као тело надлежно за решавање спорова предвиђа се арбитража, а као меродавно право државе Кувајта и Републике Србије. Уговор садржи и стандардне завршне одредбе.⁴⁰⁵

2.4.4. Поређење анализираних примера

Како смо нагласили, кроз табеларни приказ покушаћемо да представимо основне сличности и разлике анализираних споразума о међународним гаранцијски пословима у којима је Република Србија гарант за обавезе главног дужника. Циљ табеларног приказа јесте и да укаже на веома уочљиве различитости у садржини ових аранжмана.

Табела 5. – Поређење анализираних међународних гаранцијских послова

Поверилац	Солидарно јемство	Позивање на основни уговор	Збрана залагања	Одрицање од имунитета
EBRD	Не	Да	Не	Не

⁴⁰⁴ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012).

⁴⁰⁵ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

ЕИВ	Да	Да	Да	Да
Кувајтски фонд	Да	Да	Да	Не

4. Бесповратна давања

Бесповратна давања су још један вид међународних финансијских аранжмана који су по својој правној суштини слични међународним кредитним пословима, али се њихова економска суштина разликује јер код бесповратних давања не постоји обавеза државе дужника да примљена средства врати повериоцу.

Дакле, код бесповратних давања реч је о стављању на располагање одређене своте новца држави дужнику од стране повериоца који може да буде друга држава, државни фонд или међународна (финансијска или друга) организација без обавезе враћања примљених новчаних средстава, али уз одређене друге правно-административно-техничке обавезе које се намећу држави дужнику како би могао да користи примљена средства. Бесповратна давања се чине такође путем уговора који има форму међународног уговора обзиром на субјекте који га закључују и који по својим комерцијалним и другим условима подсећа на међународне кредитне аранжмане. Бесповратна давања се дају најчешће за конкретан пројекат државе или јединице локалне самоуправе унутар те државе, а обавезе државе дужника су управо усмерене на спровођење и одржавање тог конкретног пројекта и право повериоца да врши мониторинг над спровођењем пројекта како би осигурао да се дата средства користе у складу са наменом.

Бесповратна давања често се реализују кроз програме подршке у оквиру међународних организација који таргетирају одређени део света са циљем да га економски опораве/потпомогну. Тако посебно место у овом раду имаће програми финансијске подршке у оквиру Европске уније пре свега због утицаја Европске уније и распрострањености ових програма, али и због посебног значаја ових програма за Републику Србију која је и сама била њихов корисник.

4.1. Подстицаји за бесповратна давања

Бесповратна давања представљају саму суштину онога што сматрамо међународним финансијским аранжманима будући да се кроз њих потпомаже развој и опоравак привреда средње и мање развијених земаља од стране оних богатијих као и од стране специјализованих међународних организација које се баве финансијском подршком и финансијским опоравком земаља у развоју. Уједначен и сразмеран развој свих националних економија и принцип међудржавне солидарности чине суштину мотива богатих држава за доделу бесповратних давања државама у развоју. Стављањем на располагање новчаних средстава земљама у развоју без обавезе враћања доприноси се дугорочно развоју националних економија и поспешује се напредак и развој инфраструктуре у државама дужницима.

Обавезама које се намећу држави дужнику од стране поверилаца такође се поспешује национални економски развој будући да је смисао поменутих обавеза правилан развој финансираних пројеката који доприносе јачању националних

економија. Недостатак обавезе враћања датих средстава даје улагачки смисао бесповратним давањима будући да за разлику од кредитног задужења не постоји финансијска обавеза на страни државе дужника. Њене обавезе се састоје у другим чињењима односно уздржавањима од чињења, али у финансијском смислу држави дужнику се не намећу никакве обавезе у вези са датим новчаним средствима (докле год поступа у складу са договореним уговорним одредбама). На тај начин држава дужник бива трајно финансирана и стиче могућност да даље развија своју инфраструктуру практично без било каквих оптерећујућих услова (сви услови у виду обавеза који се формулишу у уговорима о додели бесповратних давања усмерени су на правилан развој самог финансираног пројекта и праћење његовог развоја на адекватан начин како би се осигурала наменска употреба датих средстава, али се осим тих обавеза у виду извештавања, мониторинга и слања документације у вези са пројектом не намећу друге рестриктивне уговорне обавезе).

Бесповратним давањима тежи се враћању једног баланса у светски економски поредак у коме богатији потпомажу сиромашније и то је управо суштина постојања међународних финансијских аранжмана – обезбеђивање финансијских средстава онима којима је то потребно од оних који имају и вишка средстава. Аранжмани бесповратних давања управо због своје природе нису чести као кредитни аранжмани и углавном прате стратешки значајне пројекте који су усмерени на очување социјално-економски значајних потенцијала једне земље, али и на капиталне инвестиционе пројекте од виталног значаја за развој једне националне привреде.

4.2. Уговори о додели бесповратних средстава

Уговори о додели бесповратних средстава закључују се у форми међународних уговора између државе примаоца средстава и државе или међународне организације (или више њих) као даваоца средстава. По својој структури и правима и обавезама уговорних страна, уговори о додели бесповратних средстава личе на међународне кредитне аранжмане, иако им је економска суштина потпуно другачија. Преамбула уговора углавном садржи опис пројекта који се финансира из бесповратних средстава и опис учесника у финансијском пројекту (врло често се наводи крајњи корисник средстава коме држава прималац средстава ставља средства на располагање а то је најчешће јавно предузеће или јединица локалне самоуправе). Затим следе дефиниције коришћених појмова, да би се онда отпочело са дефинисањем комерцијалних услова уговора.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2016); Закон о потврђивању уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2010); Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 4/2018); Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у

Комерцијалним условима сматра се износ бесповратних средстава, начин исплате (једнократно или у траншама) и услови плаћања. Услови плаћања су углавном пандан претходним условима за повлачење кредитних средстава у кредитним аранжманима а садрже низ административно-правних услова које давалац средстава захтева да буду испуњени како би ставио средства на располагање (односе се на обавезе достављања одређене правно-техничке документације, мишљења надлежних органа, одобрења уговора и сл.). Затим се опредељује намена за коју ће се средства користити и експлицитно се наводи за шта се средства не могу користити.⁴⁰⁷

Следећи сегмент уговора о додели бесповратних средстава се односи на дефинисање обавеза и одговорности примаоца средстава. У том делу дефинишу се опште и посебне обавезе примаоца средстава у вези са поступањем са примљеним средствима (да се са њима понаша са дужном пажњом, да не мења уговорну пројектну документацију без сагласности даваоца средстава, да обезбеди да крајњи корисник преузме своје обавезе у вези са пројектом и да сарађује са даваоцем средстава, да сноси остале трошкове, да бира подизвођаче са дужном пажњом, да сарађује са представницима даваоца средстава итд.). Посебне обавезе односе се на сам пројекат и његов развој и мониторинг операција у вези са пројектом (достављање извештаја и документације у вези са пројектом даваоцу средстава, омогућавање надзора над пројектом, праћење пројекта, чување документације у вези са пројектом и сл.), али и неке опште обавезе које не зависе од конкретног пројекта већ су постављене генерички и односе се на заштиту животне средине и људских права.⁴⁰⁸

Посебан део уговора односи се на неиспуњење обавеза и последице које тада наступају. Таксативно се наводе случајеви неиспуњења обавеза који могу бити кршење обавеза из самог уговора о додели бесповратних средстава или кршење обавеза из других повезаних уговора, неплаћања у вези са уговором о додели бесповратних средстава, наступање неке битно негативне промене и други случајеви који се конкретним уговором одреде као случајеви неиспуњења обавеза. Приликом наступања случаја неиспуњења обавезе, корисник бесповратних средстава стиче обавезу да дата средства врати будући да је одредба уговора прекршена. Треба напоменути да ово враћање нема за последицу да се природа аранжмана претвори у кредитни аранжман иако на први поглед тако изгледа, већ свака страна добија право да потражује дато услед прекршаја одредби уговора.⁴⁰⁹

Завршни део уговора садржи изјаве и гаранције корисника средстава у вези са доделом бесповратних давања (да поседује захтевана овлашћења за спровођење пројекта и за пријем средстава, те да радње у вези са уговором о додели бесповратних средстава нису у супротности са важећим законима, другим уговорима и обавезама корисника средстава и сл.). Затим следе одредбе о начину измене уговора, о начину

оквиру спровођења помоћи према правилима инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 124/2007).

⁴⁰⁷ *Ibid.*

⁴⁰⁸ *Ibid.*

⁴⁰⁹ *Ibid.*

слања обавештења, о меродавном праву и решавању спорова. Меродавно право се одређује на најразличитије начине. Може бити уговорено експлицитно и бити неко постојеће национално право (као нпр. право енглеске), а могу бити постављени и само критеријуми по којима ће арбитражни трибунал у случају спора одредити меродавно право. Форум за решавање спорова најчешће је арбитража и то *ad hoc* арбитража. На крају су одредбе о ступању на снагу међународног уговора чему претходи усвајање од стране парламента.⁴¹⁰

Углавном након самог текста уговора следе додаци са техничким описом финансираног пројекта који су врло детаљно постављени и представљају саставни део уговора о додели бесповратних средстава.⁴¹¹

4.3. *Анализа конкретних послова бесповратних код којих је Република Србија уговорна страна*

У наставку који следи обрадићемо конкретне послове бесповратних давања које је Република Србија као прималац средстава са различитим даваоцима средстава како бисмо приказали и принцип условљености у оваквим аранжманима, али и сличности и разлике међу њима које ће табеларно бити приказане на крају целокупне анализе. Примери које дајемо су уговори претежно реформског карактера у којима се средства додељују у циљу финансирања одређених реформи. У анализу је укључен и један пример ИПА уговора о донацији о чијем ће функционисању бити више речи у наставку излагања. Чисто инвестициони, односно пројектни уговори овог типа су ређи будући да се бесповратна средства, за разлику од кредитних, махом додељују са циљем праћења и усаглашавања реформи у држави пријемници средстава, тако да они имају макроекономску сврху. Уговори такође обилују различитим условљавањима за праћење реформи по узору на принцип условљавања који постоји у аранжманима са ММФ-ом.

4.3.1. Уговор о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мултикорисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије

Сврха овог уговора јесте додела донације од стране ЕИВ-а као део претприступне помоћи и из других извора како би се подржао финансијски и технички развој градских инфраструктура у областима животне средине, транспорта, енергетике и социјалног сектора. Као крајњи корисник донације одређен је Град Београд и њему на располагање донацију ставља Република Србија као прималац донације. Уговор даље објашњава порекло донације која проистиче из уговора о помоћи између ЕИВ-а и Европске комисије при чему ЕИВ преузима обавезу да донацију обезбеди примаоцу донације. Корисник донације обавезује се да донацију користи искључиво за финансирање пројекта, те је не може користити за намирење било којих других накнада. Уговором се детаљно регулишу услови исплате донације. Корисник и крајњи корисник донације дају извесне гаранције и обавезе, како следи:

⁴¹⁰ *Ibid.*

⁴¹¹ *Ibid.*

они ће се старати да се предузму све потребне мере у циљу спречавања корупције, проневере и било које друге нелегалне активности, да се неће спроводити било какве недозвољене предности усмерене на активности особа на јавним функцијама, да се неће ни на један начин утицати на процес набавке и имплементације пројекта, те да ЕИВ обавесте уколико сазнају за било какву такву активност. Они се даље обавезују да ће се пројекат спроводити по највишим стандардима и прописима ЕУ, те да предузму све активности које ЕИВ може разумно захтевати и сл. Уговор регулише начин набавке добара радова и услуга који се морају спроводити на законит и транспарентан начин, те са лицима која нису осуђивана, нису у сукобу интереса и сл. Уговор дефинише који трошкови ће се сматрати неопходним и одговарајућим да буду сношени од стране ЕИВ-а и наводе трошкове који се неће сматрати одговарајућим. Уговор дефинише обавезу подношења извештаја о реализацији и пословању у вези са пројектом, извештај о напретку и крајњи извештај. ЕИВ и лица која он овласти могу да имају приступ локацији, постројењима и радовима који су део пројекта. Уколико се пројекат суспендује, не изврши уопште или не изврши правилно, донација се може вратити у целости или одређеном делу. Уговор садржи и одредбе о сукоби интереса и транспарентности и вишој сили. Уговором се уређују посебно и раскидни услови, а неки од њих су да ће се уговор сматрати раскинутим уколико не буде потврђен од стране Народне скупштине у предвиђеном року, уколико стране не извршавају своје битне обавезе и уколико то неизвршавање траје одређено време, уколико ЕИВ не буде обавештен о сукобу интереса, уколико се чињенично стање не одржава да би се донација користила, уколико се намерно почине финансијске неправилности, уколико се спроведу финансијске, техничке или организационе промене које је могуће да знатно утичу на сам уговор, ако корисници не изврше било коју обавезу према ЕИВ и ЕУ и сл. Уколико се донација не врати до датума доспећа, на износ ће се обрачунавати затезна камата. Уговор садржи и друге опште одредбе међу којима је и одредба о решавању спорова за коју се предвиђа надлежност Суда правде Европских заједница.⁴¹²

4.3.2. Споразум о неповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе

Овај уговор о неповратној помоћи проистиче из договора више организација међу којима су EBRD, EIB, BSE и Европска комисија да формирају инвестициони оквир за Западни Балкан са циљем хармонизације и сарадње у погледу улагања у његов социоекономски развој. Заједнички инструменти финансирања у циљу пружања интегрисаног пакета финансирања кроз неповратна средства и зајмове понуђени су и Републици Србији као кориснику, и Министарству правде као крајњем кориснику. Споразумом се одређује износ неповратне помоћи и поступак плаћања исте, а посебно се уговарају услови плаћања. Услови плаћања јесу достављање захтеване документације да би до исплате могло доћи. Повратна помоћ се може користити само у сврху развоја пројекта Министарства правде, а плаћање било каквих других накнада нису прихватљиви из додељених средстава. Услуге пројекта морају бити јавно објављене и промовисане од стране корисник, а над пројектом надзор треба да спроводи крајњи корисник односно Министарство правде. Средства

⁴¹² Закон о потврђивању Уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 5/2010).

из бесповратне помоћи се искључиво могу користити за сврху пројекта, а корисници се обавезују да сарађују са BSE приликом спровођења и надзора над пројектом и да од ње прибаве потребне сагласности. Корисник је дужан да средства користи са дужном пажњом и марљивошћу, те да врши правичан избор пружаоца услуга. Корисници су дужни да обезбеде да ниједно лице није умешано у незаконите, коруптивне радње или тајне договоре. Морају се поштовати интерне процедуре и контроле у складу са важећим законима. Корисници се обавезују да BSE обавесте о било каквом сумњивом пропусту у вези са спровођењем пројекта, да омогуће истрагу о истом, те да обавесте BSE о предузетим мерама. Корисници се обавезују и да чувају пројектну и уговорну документацију одређено време, те рачуноводствене евиденције и да исте уступе BSE уколико то захтева. Република Србија дужна да BSE достави у писаној форми све коментаре на резултате надзора, да обавести BSE о свим чињеницама и догађајима који би могли да доведу у питање надзор, да уложи напоре у прибављању свих дозвола овлашћеним представницима BSE за обављање комуникације и да им се омогући присуство ради прикупљања потребних информација, те да им доставља извештаје о напретку и спровођењу пројекта и др. BSE је позван да учествује у било којим потребним мисијама процене, а корисник се обавезује да припреми услове за надзор BSE. Споразумом се предвиђају и посебни случајеви неиспуњења обавеза, а односе се на кршење обавеза из споразума, кршење обавеза проистеклих из повезаних споразума, неплаћање камате или било ког другог износа по повезаним уговорима о финансирању, битно негативна промена као што је ванредна ситуација и сл. Одређује се и обавеза корисника да надокнади сву штету и губитке нанету BSE у вези са пројектом и бесповратном помоћи. Корисник изјављује и гарантује да је овлашћен да ступи у овај споразум, те да сам споразум није у супротности са законима Републике Србије.⁴¹³

4.3.3. Споразум о донацији глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине

Споразум одређује услове доделе донације глобалног фонда за заштиту животне средине. Одмах потом одређују се случајеви суспензије датих средстава. Као услови за ступање на снагу овог уговора одређено је да је неопходно да буде потписан и уговор о зајму који чини „пакет“ са овим уговором о донацији, те да је усвојен и достављен приручник за доделу грантова за рурални развој и очување биодиверзитета Старе Планине, да је банци достављено задовољавајуће мишљење о потврди, ратификацији и исправном потписивању овог споразума. Споразум даље садржи детаљан опис пројекта усмерен на јачање пољопривреде и система за подршку руралном развоју, те изграђивање знања и капацитета пољопривредних произвођача и прерађивача, управљање парком природе Стара Планина и пројектни менаџмент и координација.⁴¹⁴

⁴¹³ Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 6/2016).

⁴¹⁴ Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008).

4.3.4. Поређење анализираних примера

Кроз табеларни приказ покушаћемо да представимо основне сличности и разлике анализираних споразума о додели бесповратних давања у којима је Република Србија прималац односно корисник средстава. Циљ табеларног приказа јесте и да укаже на веома уочљиве различитости у садржини ових аранжмана.

Табела 6. – Поређење анализираних послова бесповратних давања

Поверилац	Конкретан пројекат	Раскидни услови	Повраћај средстава	Детаљно вођење документације
EIB	Да	Да	Да	Да
BSE	Да	Да	Да	Да
EBRD	Да	Не	Да	Не

4.4. Програми, фондови и инструменти финансијске подршке Европске уније

Након представљања једног практичног примера у претходној секцији, због значаја ове теме за државу Србију, спровешћемо детаљнију анализу самог функционисања програма, фондова и инструмената финансијске подршке Европске уније, са посебним акцентом на Инструменте претприступне помоћи унији од значаја за државе кандидате и потенцијалне кандидате. У овом делу само чинимо продубљење теме коју смо сумарно обрадили у претходном делу ове главе у вези са финансијском подршком Европске уније на оне механизме финансијске подршке који за циљ имају бесповратно давање, а не кредитирање, на коме је фокус био у излагању у претходном делу ове главе.

Финансијска подршка у оквиру држава чланица Европске уније спроводи се у виду уједначених мера намењених јачању сарадње између држава чланица ЕУ у одређеним областима које се финансирају из заједничког буџета уније средствима намењеним развоју различитих области од виталног и стратешког значаја као што су животна средина, енергетика, саобраћај, развој предузетништва са посебним фокусом на пружање помоћи мање развијеним државама чланицама.⁴¹⁵

По наводима Дивац-Шарић, програми финансијске подршке ЕУ су пре свега осмишљени са циљем да се учине доступним државама чланицама Уније, а кључна идеја је била да државе чији су прописи, администрација и економски стандарди хармонизовани са стандардима ЕУ имају приступ средствима које је Унија за то

⁴¹⁵ Ана Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2016, стр. 79-80.

наменила, да би се потом финансијска подршка омогућавала и државама које имају статус кандидата за чланство, а након тога и потенцијалним кандидатима и државама у блиским односима са ЕУ, као и неевропским државама и државама које су део европске политике суседства и државама у развоју, а све са сврхом пропаганде привреде ЕУ као најконкурентније и најдинамичније на свету. Када је неки програм за финансијску подршку ЕУ доступан и државама нечланицама, оне имају обавезу плаћања чланарине за учешће у програму за сваку годину трајања програма уз обавезу потписивања споразума о разумевању којим се уређују критеријуми учешћа, услови програма, механизми контроле и прегледа као и друга битна питања програма. ЕУ данас има два начина управљања фондовима финансијске подршке и то су *децентрализовано (индиректно) управљање* код кога главни уговарач – Европска комисија врши избор уговорног партнера – корисника средстава, спровођењем тендерске процедуре бира финансијску институцију и врши исплату; и *централизовано (директно) управљање* код кога је одговорност за управљање фондовима пренета на националне институције држава корисница средстава и оне спроводе тендерски поступак, уговарају услове финансијске подршке и врше плаћање. Постоји и *заједничко управљање* код имплементације пројеката са међународним организацијама који имају донаторе те се одређени послови око уређивања подршке препуштају међународној организацији.⁴¹⁶

Како наводи Дивац-Шарић, разликујемо три врсте фондова финансијске подршке ЕУ: *структурни фондови* и *кохезони фонд* који су прави фондови доступни само државама чланицама и којима се управља индиректно, децентрализовано, на националном нивоу; директни програми ЕУ који су доступни чланицама а под одређеним условима нечланицама којима се управља директно, централизовано од стране Европске комисије; и на крају, *екстерни програми сарадње ЕУ* намењени државама нечланицама којима управља делегација Европске комисије у конкретной држави и којом координира Канцеларија за сарадњу *EuropeAid*. Програми претприступне помоћи ЕУ начелно финансирају исте циљеве као структурни фондови само што структурни фондови имају знатно више средстава и доступни су државама чланицама, док се програми претприступне помоћи користе уз плаћање чланарине од стране држава кандидата.⁴¹⁷

4.4.1. Уопштено о функционисању инструмената претприступне помоћи ЕУ

У Циљу представљања типичног примера бесповратних давања, анализираћемо начин функционисања инструмената претприступне помоћи ЕУ, будући да су они, у склопу бесповратних давања вид међународног финансијског аранжмана. Основни циљ овог инструмента јесте подршка реформским процесима и механизмима у постизању захтеваних европских стандарда.⁴¹⁸

Инструмент претприступне помоћи ЕУ (енгл. *Instrument for Pre-accession Assistance - IPA*) јесте савремени финансијски инструмент ЕУ установљен 2006.

⁴¹⁶ *Ibid*, стр. 79-82.

⁴¹⁷ *Ibid*, стр. 82-83.

⁴¹⁸ Александар Андрија Пејовић, „Инструмент претприступне подршке Европске уније 2007-2027.“, *Европско законодавство бр. 72/2020*, стр. 16.

године Уредбом Савета Европе (ЕЗ) 1085/2006 као помоћ државама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ, те се користи као основни оквир за финансијску помоћ Европске уније кандидатима и потенцијалним кандидатима у унији. Према поменутој уредби, свака држава корисница закључује са Европском комисијом оквирни споразум којим се регулишу правила и принципи сарадње у оквиру програма. Како наводи Дивац-Шарић, поента инструмента претприступне помоћи јесте да се државе кориснице припреме за чланство у ЕУ кроз суочавање са процесом евроинтеграције кроз напредовање у поступку стабилизације и придруживања и хармонизације националног законодавства са *acquis communautaire*. Циљ ИПА-е јесте пре свега економско јачање демократских институција, промоција и заштита људских права и основних слобода, осигуравање владавине права и заштита права мањина, развој цивилног друштва, као и развој регионалне и прекограничне сарадње, како би држава корисница била спремна за чланство у Унији и способна да као члан испуњава све обавезе према Унији.⁴¹⁹

У складу са процесом приступања ЕУ, ова подршка је имала посебан фокус на усвајање и примену целокупне правне тековине ЕУ, као и да изврши припрему кандидата за спровођење кохезионе политике Уније. Подршка укључује и делимично усклађивање са правном тековином ЕУ, као и помоћ за инвестиционе пројекте посебно у циљу јачања управљачког капацитета у подручјима регионалног, руралног и развоја људских потенцијала. Подршка се даје на темељу свеобухватне вишегодишње стратегије која одражава приоритете процеса стабилизације и придруживања, као и стратегијске приоритете приступног процеса.⁴²⁰ ИПА представља бесповратну помоћ држави корисници, али подразумева принцип додавања (енгл. *additionality principle*) којим се означава ситуација да је држава корисница из свог буџета обезбедила одређена средства за спровођење реформи, док су средства из ИПА само додата на та средства за исту намену.⁴²¹ Уколико држава којој су додељена средства не уважава принципе демократије, основних слобода и мањинских права и слобода, Савет Европе на предлог Европске комисије може укинути даљу реализацију средстава, тако да ИПА суштински има улогу контроле и битног утицаја на државе кориснице.⁴²²

ИПА је инструмент који садржи пет компоненти усклађен са Стратегијом за проширење коју доноси Европска комисија са приступним партнером и са годишњим извештајем Европске комисије о напредовању приступног партнера.⁴²³ Прва компонента је *помоћ у транзицији и развоју институција*. Друга компонента је *прекогранична сарадња држава чланица и корисница кандидата и*

⁴¹⁹ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 167-168.

⁴²⁰ А. Пејовић, „Инструмент претприступне подршке Европске уније 2007-2027.“, *op. cit.*, стр. 20.

⁴²¹ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 180.

⁴²² А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 181-182; Будимир Кошугић, Бранко Ракић, Бојан Милисављевић, *Увод у право европских интеграција*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 174.

⁴²³ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 173.

потенцијалних кандидата. Трећа компонента је регионални развој, финансирање инфраструктурних пројеката у области транспорта, животне средине, промоције конкуренције, уједначавање регионалног развоја, итд. Четврта компонента јесте развој људских потенцијала, припрема за кохезиону политику и за коришћење средстава Европског социјалног фонда. Пета компонента је рурални развој, односно припрема заједничке пољопривредне политике.⁴²⁴

ИПА се дефинише у складу са стратешко-политичким и програмским оквиром, те се финансијска подршка користи за остваривање циљева постављених стратегијом о проширењу ЕУ, приступним партнерствима и годишњим извештајима о напретку у поступку приступања ЕУ. Европска комисија врши процену степена реформи кроз Стратегију проширења ЕУ и редовне годишње извештаје Европске комисије које дају детаљан преглед реформских активности и привредних достигнућа у претходној години. Европска комисија израђује планска документа за сваку државу корисницу посебно у којима се прецизирају циљеви, активности и финансијска средства намењена за помоћ за сваку државу корисницу. Након тога се приступа решавању проблема који су идентификовани и који се дефинишу на горепоменути начин како би се остварио напредак у процесу евроинтеграција државе кориснице.⁴²⁵

Према Дивац-Шарић, први документ који доноси Европска комисија у процесу стварања ИПА програма јесте Вишегодишњи индикативни финансијски оквир (енгл. *Multi-annual Indicative Financial Frame-work*) који јесте оквирни план потрошње средстава по компонентама и државама и који се супервизује на годишњем нивоу. Њиме се дефинише новчани износ намењен конкретној држави корисници за одређени период, као и приоритетне области за које се додељују средства за тај период. Након тога Комисија у сарадњи са владом државе кориснице израђује Вишегодишњи индикативни плански документ (енгл. *Multi-annual Indicative Planning Document*) за период од три године. Њиме се дефинишу циљеви за употребу средстава у складу са циљевима које држава мора да испуни да би ступила у чланство ЕУ. У складу са приступним критеријумима који могу бити политички, економски и правни дефинишу се и области за које се опредељују финансијска средства за период од наредне три године. Вишегодишњи индикативни плански документ има годишње ревизије, у њему је садржан став Европске комисије о главним областима у којима је потребна интервенција и приоритетима који треба да буду разрађени. На основу њега свака држава корисница усваја национални програм за доступне компоненте ИПА-е, те се након тога на годишњем нивоу реализује циклус одабира пројекта који ће се финансирати из ИПА-е. У складу са тиме се врши расподела средстава. Помоћ која се добија кроз ИПА-е може имати облике инвестиција, јавних набавки, уговора, субвенција, те административне сарадње (нпр. *twinning*), итд.⁴²⁶

⁴²⁴ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 182.

⁴²⁵ Владимир Међак, Бранко Будимир, *Водич кроз придруживање Србије Европској Унији*, Београд, 2008, стр. 26-27.

⁴²⁶ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 174-176.

Како наводи Дивац-Шарић, национални програми које сачињавају државе кориснице садрже детаљну листу предлога пројеката који ће бити финансирани и који су одабрани на основу приоритета дефинисаних Вишегодишњим индикативним планским документом и националним стратешким документом. У изради националних програма учествује више ресорних министарстава који доприносе остваривању широко постављених приоритета. Они се израђују на годишњем нивоу и за њих је задужен Национални ИПА координатор. Пошто Комисија преко надлежних директората оцени пројекте, сви одобрени пројекти у току једне програмске године чине национални програм који усваја ИПА одбор и након њега Европска комисија. Након тога спроводи се потписивање финансијског споразума између Европске комисије и владе државе кориснице ИПА-е.⁴²⁷

Управљање ИПА-ом има три облика: *централизовано управљање* директно од стране Европске комисије и Делегације Европске комисије у држави корисници; *децентрализовано управљање* које спроводе органи државе кориснице као треће земље уз претходну или накнадну контролу Европске комисије; и *делегирано управљање* које постоји када средствима помоћи управља једна од држава чланица ЕУ која учествује у програму прекограничне сарадње (дељено управљање – енгл. *shared management*) или управља заједно са међународном организацијом (заједничко управљање - енгл. *joint management*). За државу корисницу је најповољније је да се ради о децентрализованом управљању јер на тај начин сама управља фондовима ЕУ, јавним набавкама, уговарањем, алокацијом средстава и њиховом контролом.⁴²⁸

Поред испуњавања свих пет компоненти ИПА-е, држава корисница мора да обезбеди и акредитовани децентрализовани систем управљања (енгл. *Decentralised Implementation System - DIS*). То значи да у држави корисници надлежна министарства морају формирати посебна тела и службе за управљање ИПА средствима, за реализацију, надзор и контролу пројекта, чије формирање проверава Европска комисија у складу са минималним условима и критеријумима прописаним уредбама ЕУ о оснивању и спровођењу ИПА-е.⁴²⁹

4.4.2. Инструменти претприступне помоћи ЕУ II

Поред ИПА-е, постоји и ИПА II (енгл. *Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA II 2014-2020*) који је успостављен Уредбом Европског парламента и Савета 231/2014 из 2014. године која је допуњена Уредбом о заједничком спровођењу 236/2014 и Уредбом о имплементацији ИПА II. ИПА II као и ИПА бави се подржавањем кандидата и потенцијалних кандидата у припреми за чланство у ЕУ и усклађивању институција и националних економија са стандардима и политикама ЕУ, према специфичним потребама и индивидуалним програмима проширења. ИПА II је предвиђен да буде једноставнији и приступачнији од ИПА-е са циљем да

⁴²⁷ Андрија Пејовић и др., *ИПА - Инструмент за претприступну помоћ ЕУ 2007–2013.*, Европски покрет у Србији, Београд 2011, 27; А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, 176-177.

⁴²⁸ *Ibid*, стр. 180.

⁴²⁹ *Ibid*, стр. 180-181.

пружање помоћи буде више уједначено и више усмерено на резултате са стратешким документима окренутим на политику проширења као приоритет ЕУ. Најважнија новина ИПА II је државни стратешки фокус који се састоји од стратешких планова који се праве за сваку од држава корисница за све области приоритета. ИПА II је усмерена на реформе унутар претходно дефинисаних области које су повезане са стратегијом проширења, демократијом, владавином права, развојем и конкурентношћу. Главни елементи ИПА II су, уместо пет компоненти карактеристичних за ИПА, области политике, реформе и изградње институција и капацитета, друштвено-економски и регионални развој, запошљавање, социјалне политике, образовање, унапређење равноправности полова и развој људских ресурса, пољопривреда и рурални развој, регионална и територијална сарадња. ИПА II је под једнаким условима доступна и кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у Унији. ИПА II доприноси већој комплементарности са зајмовима међународних финансијских институција и ефикасније коришћење доступних финансијских средстава, а средства су на располагању без обзира на статус државе кориснице у процесу евроинтеграција, уз обавезу постојања институција и структура за имплементацију средстава. ИПА II има мање администрације, програми су вишегодишњи, доноси се Вишегодишњи стратешки плански оквир за сваку земљу и све области са једном ревизијом током целог трајања програма, уз годишње консултативне састанке. Уводи се фазни приступ управљању програмима спољне помоћи и то: директно управљање, индиректно управљање са *ex-ante* контролом и *ex-post* контролом.⁴³⁰

Главни циљ ИПА II јесте поједностављивање правила и процедура у односу на ранију ИПА-у. Циљ јој је био и да се одреде сектори у којима ће се покривати области јавних политика повезаних са стратегијом проширења. ИПА II је постала у поступности отворена за потенцијалне кандидате као и за кандидате. Овај приступ је дао и већу улогу и власништво над процесом корисницима од којих се очекује да имају јасне дугорочне циљеве и стратегије, да јасно дефинишу своје приоритете и да их испрограмирају на основу индикативних стратегијских докумената. Додатно, поједностављен је и систем рада кроз смањење функција. Уводе се и нови програми секторске буџетске подршке за различите секторе како би се пратио развој јавних политика. Европска комисија је одлучила да примени механизме које је развила кроз своју подршку коју је раније давала у другим деловима света, односно да пружи директну буџетску подршку као средство за јачање власништва државе, финансирање националних развојних стратегија и промовисање здравих и транспарентних јавних финансија.⁴³¹

4.4.3. ИПА III

По предлогу регулативе за ИПА III, овај инструмент ће задржати одређени континуитет са претходним инструментима. Највећа разлика у односу на претходна два програма ће бити искључење одређених фиксних алокација по корисницима,

⁴³⁰ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 206-213; А. Пејовић, „Инструмент претприступне подршке Европске уније 2007-2027.“, *op. cit.*, стр. 25. Wolfgang Koeth, „The New Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II): Less Accession, More Assistance?“, *EIPA Working Paper*, 2014, стр. 1-15.

⁴³¹ А. Пејовић, „Инструмент претприступне подршке Европске уније 2007-2027.“, *op. cit.*, стр. 25.

него ће систем преферирати конкуренцију кроз коју ће спремност и способност апсорпције бити преовлађујући. Прелазак са директног на индиректно управљање треба да се настави у складу са одговарајућим капацитетима корисника и посебно тамо где се кандидат спрема за будуће управљање структурним фондовима. ЕУ ће своју подршку убудуће планирати кроз програмски оквир односно један заједнички стратегијски документ за кориснике који ће се фокусирати на приоритете процеса приступања за све кориснике ИПА и за активности на вишекорисничком нивоу. Програми ће бити организовани у пет тематских целина, а корисници ће уместо стратегијских планских докумената припремати стратегијске одговоре са описима како ће користити могуће одобрене финансијске ресурсе. Одговори ће се заснивати на приоритетима стратегије проширења ЕУ и националних секторских стратегија, на основу чега ће корисници исказивати своју визију и разумевање свог развоја у релевантним секторима. Европска комисија ће доносити одлуке о финансирању за годишње и вишегодишње предлоге пројеката финансирања који ће садржати предлоге пројеката које предлажу корисници. Стратегијски одговори ће садржати предлоге пројекта, па тек након оцене њихове релевантности кренуће се са припремом конкретних докумената, или ће се пројекти оставити за касније програмирање у наредним годинама.⁴³²

4.4.4. Положај Републике Србије

Што се тиче Републике Србије како наводи Дивац-Шарић, ЕУ је највећи донатор Србије и поред донација из претприступних фондова, државе чланице ЕУ су такође пружале неповратну помоћ Србији. Такође, ЕУ је и највећи зајмодавац домаћој економији, а средства из зајмова кориштена су за финансирање изградње аутопутева, националних путева, железница, школа, болница, установа културе итд. ИПА подршка Србији кориштена је за реформу правосудног система, борбу против организованог криминала, решавање проблема расељених лица и избеглица, развој инфраструктурне мреже, реформу образовног система и програме социјалног укључења за осетљиве групе. ИПА је пружила помоћ малим и средњим предузећима, итд. ИПА у Србији има за циљ да помогне у испуњењу политичких захтева процеса стабилизације и придруживања, економском јачању Србије и приближавању домаће економије европским стандардима, те да се ојача прекогранична сарадња са државама кандидатима, потенцијалним кандидатима и државама чланицама.⁴³³

3. Остали модалитети међународних финансијских аранжмана

Како је наглашено у уводу ове главе, сматрамо да елементи међународних финансијских аранжмана постоје и у другим правним пословима и радњама који у свом исходу резултирају побољшањем финансијског положаја државе пријемнице средстава услед одређеног финансијског доприноса друге државе или међународне (финансијске) организације у својству давалаца средстава.

⁴³² *Ibid*, стр. 26-27.

⁴³³ А. Дивац-Шарић, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, *op. cit.*, стр. 214-221.

Сматрамо да елементи међународног финансирања постоје у пословима издавања дужничких хартија од вредности и то државних обвезница - хартија од вредности које издаје држава и које носе номиналну вредност коју се држава обавезује да исплати лицу назначеном у обвезници односно другом лицу по његовој наредби након истека одређеног временског периода и под одређеним условима⁴³⁴, и државних записа који представљају краткорочне хартије од вредности којима издавалац – држава прикупља финансијска средства ради усклађивања платнобилансних проблема и буџетских расхода⁴³⁵. Затим, елементи међународног финансирања присутни су у пословима страног улагања и то како у директним улагањима (што је улагање у материјална и нематеријална средства привредног друштва), тако и у индиректним улагањима (што је улагање у акције и уделе привредног друштва)⁴³⁶, будући да се самим улагањем побољшава финансијска позиција државе пријемнице капитала. На крају, елементи међународног финансирања присутни су у пословима са финансијским дериватима⁴³⁷ које државе најчешће у циљу заштите од неког ризика на тржишту закључују са међународним финансијским организацијама⁴³⁸ будући да држава у оваквим пословима може да оствари позитивну финансијску разлику која ће јој представљати добит.

3.1. *Елементи међународног финансирања путем куповине државних хартија од вредности*

Елементе међународних финансијских аранжмана проналазимо и у поступку издавања и куповине државних дужничких хартија од вредности. Куповином хартија од вредности које је издала држава, држава прима средства од купопродајне цене – номиналне вредности хартија од вредности, што представља вид финансирања, док отплату примљених средстава врши кроз обавезу плаћања камате повериоцу. Дакле, примеса међународног финансирања присутна је у делу плаћања накнаде за купљену хартију од вредности јер се тиме доприноси расту прихода државе издаваоца. Додатно, о међународном финансирању ће бити речи када су инвеститори у државне хартије од вредности стране државе и међународне (финансијске) организације, али не и када су инвеститори комерцијални субјекти.

3.1.1. *Врсте дужничких хартија од вредности које издају државе*

⁴³⁴ М. Васиљевић, *Компанијско право, op. cit.*, стр. 271-272.

⁴³⁵ *Ibid*, стр. 279.

⁴³⁶ Чл. 3 Закона о улагањима

⁴³⁷ Финансијски деривати представљају финансијске инструменте чија је цена изведена из цене другог, основног финансијског инструмента (о томе видети С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту, op. cit.*, стр. 20).

⁴³⁸ Послове са финансијским дериватима државе закључују и са комерцијалним банкама, али ти аранжмани нису у опсегу овог излагања јер комерцијалне банке нису субјекти међународног права.

Најчешће дужничке хартије од вредности које издају државе за регулисање дефицита и финансирање расхода јесу државне обвезнице, док се нешто ређе издају и државни записи.

Државне обвезнице су хартије од вредности које издаје држава и које носе номиналну вредност коју се држава обавезује да исплати лицу назначеном у обвезници односно другом лицу по његовој наредби након истека одређеног временског периода и под одређеним условима.⁴³⁹ Обвезнице су по правилу дугорочне хартије од вредности (са роком доспећа дужим од годину дана), док државне обвезнице могу бити и краткорочне (са роком доспећа краћим од годину дана), а намена државних обвезница је прикупљање новчаних средстава за потребе државе ради финансирања буџетског дефицита и (ре)финансирање доспелих обавеза по основу јавног дуга. Државне обвезнице су један од најсигурнијих инструмената дуга обзиром на то што је њихов издавалац држава. Државне обвезнице управо због тога носе нижу камату.⁴⁴⁰ Обвезница је преносива хартија од вредности којом се може трговати на тржишту капитала.⁴⁴¹ Тренутно се на Београдској берзи тргује само акцијама и обвезницама чији је издавалац Република Србија.⁴⁴²

По својој природи, обвезница је облигационоправна хартија од вредности јер свом имаоцу/инвеститору не даје право на учешће у управљању свог издаваоца (као акције) нити му даје гласачка права и права на исплату дивиденде (опет као акције). Једино право које даје обвезница јесте право на исплату номиналне вредности (главнице) са каматом, те управо се у овој карактеристици обвезнице огледа њена улога као кредитног средства.⁴⁴³

С обзиром на начин одређивања инвеститора обвезница, обвезнице могу гласити на име и на доносиоца. Обвезнице на име се преносе индосаментом, односно уписом на одговарајући рачун инвеститора у Централном регистру за депо и клиринг хартија од вредности, односно други регистар хартија од вредности, код дематеријализованих хартија од вредности које су данас правило. Обвезнице које гласе на доносиоца преносе се цесијом. Даље, обвезнице се могу емитовати по номиналној вредности са повољном каматном стопом – паритетне обвезнице, а могу се издавати и испод номиналне вредности, што је повољније за инвеститора – дисконтне обвезнице. Обвезнице се могу издати са фиксном каматном стопом где је камата одређена у фиксном проценту у односу на главницу, односно са променљивом где висина камате зависи од одређених критеријума који се мењају

⁴³⁹ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 271-272.

⁴⁴⁰ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 272; Небојша Јовановић, *Берзанско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 448; Paolo Mauro, Nathan Sussman, Yishay Yafeh, *Emerging Markets and Financial Globalization – Sovereign Bond Spreads in 1870-1913 and today*, Oxford University Press, Њујорк, Оксфорд, 2006, стр. 24-26; Marcos Gonzalez-Fernandez, Carmen Gonzalez-Velasco, „Bond Yields, Sovereign Risk and Maturity Structure“, *Risks*, 2018, стр. 1-25; Stephen J. Choi, Mitu Gulati, Eric A. Posner, „The Evolution of Contractual Terms in Sovereign Bonds“, *Journal of Legal Analysis Advance Access*, Vol. 0, No. 0, 2012, стр. 1-49.

⁴⁴¹ Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 448.

⁴⁴² Видети https://www.belex.rs/trzista_i_hartije/trzista_hartije, приступ дана 20.06.2022.

⁴⁴³ Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 448.

током рока доспелости, где потраживање инвеститора по обвезници није фиксно. Такође, обвезнице могу бити са или без обавезе откупа издаваоца (државе) – откупљиве и неоткупљиве. По рочности могу бити краткорочне – са доспећем до годину дана (ређе) и дугорочне – са доспећем дужим од годину дана (чешћи случај); по начину исплате номиналног износа могу бити једнократне (номинални износ се исплаћује одједном по доспелости) и ануитетске/вишекратне (номинални износ се исплаћује у ратама), а у односу на начин исплате камате се деле на обвезнице без купона код којих се камата плаћа одједном, и обвезнице са купонима код којих се камата плаћа у каматним периодима. Такође, зависно од начина обрачуна камате обвезнице могу бити оне код којих се камата рачуна као додатак на означени номинални износ (главницу) или уз одбитак камате од означене номиналне вредности/главнице који се одбија при издавању обвезнице, када се ради о одбитним/дисконтним обвезницама.⁴⁴⁴ Могу бити у домаћој валути или девизама, те се њима може трговати на тржишту капитала у Републици Србији и у иностранству (међународно финансијско тржиште). Према обезбеђености потраживања инвеститора у обвезницу, оне се деле на непокривене/необезбеђене и покривене/обезбеђене код којих је потраживање инвеститора према издаваоцу обезбеђено личним или стварноправним јемством/средством обезбеђења. Државне обвезнице су по правилу необезбеђене. Могу бити и заменљиве и незаменљиве, зависно од тога да ли се могу заменити за акције или не, што није релевантно за државне обвезнице које су по правилу незаменљиве. На крају, зависно од тога да ли издавалац има право да раније исплати дуг по обвезници, обвезнице могу да буду искупљиве – које се могу исплатити пре доспелости, и неискупљиве – које се не могу исплатити пре доспелости.⁴⁴⁵ Постоје и друге поделе обвезница које нам нису релевантне за државне обвезнице, те о њима неће бити посебно речи.

Државни записи су краткорочне хартије од вредности којима издавалац – држава прикупља финансијска средства ради усклађивања платнобилансних проблема и буџетских расхода.⁴⁴⁶ Рок доспелости записа је по правилу краћи од годину дана од дана издавања. За разлику од обвезнице која је по својој природи средство дугорочног кредитирања и улагања, државни запис је средство краткорочног буџетског финансирања, али и средство монетарне политике односно средство подешавања количине готовог новца у оптицају. Примарна намена записа јесте покривање буџетског дефицита који настаје због споријих и неучесталијих прихода.⁴⁴⁷ Одлуком о издавању државног записа држава одређује номиналну вредност на коју запис гласи, апоенски састав записа, висину каматне стопе и рок доспелости који не може бити дужи од годину дана.⁴⁴⁸

Државни записи се издају на основу одлуке државе о емисији државних записа коју доноси надлежни орган за задужење. Ако је издавање јавно, односно ако се

⁴⁴⁴ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 273-274; Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 449.

⁴⁴⁵ Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 450-451.

⁴⁴⁶ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 279.

⁴⁴⁷ Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 451-452.

⁴⁴⁸ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 278.

записом тргује на берзи, пролази се и процедура за јавну понуду хартија од вредности⁴⁴⁹. Записи углавном гласе на заокружене своте новца ради лакшег рачунања, а записи у истој емисији могу гласити на исти или различите износе, а чак је допуштена и емисија без унапред одређеног износа. Емисиони износ може да се уплати одједном или на рате, зависно како је предвиђено у одлуци о емисији. Исплата по запису врши се по доспелости, једнократно јер су записи једнократне хартије од вредности. Није забрањено ни уговорити исплату на рате, само је то неуобичајено, али се може одредити одлуком о емисији. Према висини емисионе цене, државни записи се деле на одбитне/дисконтне код којих је емисиона цена нижа од номиналног износа који инвеститор по доспелости наплаћује од издаваоца, или каматоносно где издавалац о доспелости исплаћује инвеститору номинални износ увећан за камату.⁴⁵⁰

Државни запис се може преносити индосаментом ако гласи на име, односно традицијом ако гласи на доносиоца.⁴⁵¹

3.1.2. Међународне финансијске организације и стране државе као инвеститори у дужничке хартије од вредности

Као инвеститори у државне дужничке хартије од вредности, поред становништва и домаћих привредних учесника, могу се јавити и стране државе и међународне финансијске организације. Допринос у виду купопродајне цене државних обвезница и државних записа који они чине држави издаваоцу јесте вид међународног финансирања. Заправо, суштина државних дужничких хартија од вредности јесте државно кредитирање будући да се номинална вредност дужничке хартије од вредности сматра улагањем које по својој природи одговара кредитном финансирању.

Када су улагачи у државне дужничке хартије од вредности стране државе и међународне финансијске организације говоримо о једном виду међународног финансијског аранжмана јер се финансирање државе спроводи од стране других субјеката међународног права. Правна природа ове врсте улагања у приходе државе биће размотрена у следећој глави.

У досадашњој пракси познатој аутору, одређене водеће међународне финансијске организације као и државни фондови улагали су у куповину државних обвезница које је на примарном тржишту издавала Република Србија.

3.1.3. Основни елементи одлука о издавању дужничких хартија од вредности од стране државе

⁴⁴⁹ Јавна понуда спроводи се у складу са тренутно важећим Законом о тржишту капитала („Сл. гласник РС“, бр. 31/2011, 112/2015, 108/2016, 9/2020 и 153/2020).

⁴⁵⁰ Н. Јовановић, *Берзанско право*, *op. cit.*, стр. 451-452.

⁴⁵¹ М. Васиљевић, *Компанијско право*, *op. cit.*, стр. 278.

Република Србија издаје државне обвезнице и државне записе путем одлука о емисији државних дужничких хартија од вредности. Одлуке о издавању су јавне и објављују се у службеном гласилу.

У складу са одлукама о емисији дужничких хартија од вредности, основни елементи државних хартија од вредности су назначење емитента, износ емисије, номинална вредност хартије, деноминацију уколико се издају у страним валутама, датуми емитовања, салдирања и доспећа и назначење купона, те стопу приноса. Државне дужничке хартије од вредности које емитује Република Србија најчешће су дугорочне обвезнице. Хартије по правилу гласе на име и издају се у нематеријализованом облику, те се региструју у Централном регистру за депо и клиринг хартија од вредности, уколико се издају за домаће тржиште капитала, односно код страног регистра или кастоди банке уколико се издају за међународно тржиште. Продајна цена хартија се одређује са исплатом купона, најчешће на полугодишњем нивоу. Одлуке о емитовању хартија од вредности по правилу садрже формулу за обрачунавање продајне цене хартија, а саме хартије могу да буду исказане у динарима или страном валути, зависно од тржишта на којима ће се хартијом трговати. Домаћим дужничким хартијама од вредности тргује се на домаћем тржишту капитала – Београдској берзи, или на неком међународном тржишту, уколико се хартије издају за међународно тржиште, што се посебно назначавало у одлуци о емисији хартија од вредности. Одлуке по правилу уређују начин преноса власништва над хартијама након куповине, а саме хартије најчешће могу да буду откупљене и пре њиховог доспећа уколико тако одлучи министар надлежан за послове финансија.⁴⁵²

⁴⁵² Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 18/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 66/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12114/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12117/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12119/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12120/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12121/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12125/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12126/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12141/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12143/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12148/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12497/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12498/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12500/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12501/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12502/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12503/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12505/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1265/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1266/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13160/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13164/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13169/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13172/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од

2.1. Елементи финансијског аранжмана у пословима са финансијским дериватима које купују државе

Елементе међународних финансијских аранжмана у мањој мери препознајемо у пословима куповине финансијских деривата од стране држава од међународних финансијских организација (то су најчешће регионалне развојне банке попут ЕБРД, ИБРД, итд.) ради заштите од неког ризика којем је држава изложена приликом уласка у међународне кредитне послове са поменутиим организацијама у улози кредитора. Пошто су у питању банкарски послови, неопходно је да друга уговорна страна држави буде организација која се, између осталог, бави банкарским пословима. Зато се као друга уговорна страна неће појавити страна држава, него ће то увек бити међународна финансијска организација. Сматрамо да су ови послови чисто комерцијалног карактера без обзира на субјекте који у њима учествују (субјекти међународног јавног права), те се предметни уговори не закључују у форми међународних уговора, већ облигационоправних уговора израђених по устаљеним моделима уговора који се користе у комерцијалним трансакцијама са дериватима као нпр. ISDA оквирни уговори о трговини са финансијским дериватима.

Примесе међународног финансирања у пословима са финансијским дериватима аутор примећује будући да се из посла са конкретним финансијским дериватом може створити финансијска разлика коју остварује држава купац деривата. Због тог случаја говоримо о пословима са финансијским дериватима као о међународним финансијским аранжманима иако елемент међународног финансирања није доминантан.

У досадашњој пракси познатој аутору постојали су послови са финансијским дериватима које је Република Србија закључивала са међународним финансијским институцијама, односно регионалним развојним банкама ради заштите од каматног ризика у вези са кредитним аранжманима у којима се Република Србија јављала као дужник. С обзиром на то да уговори о куповини деривата нису јавно доступни, не можемо говорити о томе да ли је финансијска разлика у пракси и остварена у корист Републике Србије, али свакако остајемо при ставу да је то теоретски могуће. Такође из истог разлога нисмо у могућности да на примеру покажемо функционисање ових послова у пракси.

вредности бр. 424-16926/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 2/2015, 36/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-188/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-190/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-192/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-194/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-1731/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 16/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-3770/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 71/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8626/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8628/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-11155/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 79/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-6156/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 44/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту у оквиру ГМТН програма бр. 424-9547/2020-1 („Сл. гласник РС“, бр. 143/2020).

2.1.1. Врсте финансијских деривата којима тргују државе са међународним финансијским организацијама

Финансијски деривати су финансијски инструменти чија је вредност изведена из вредности неке друге имовине која се налази у њиховој основи. Финансијски деривати дају права на друге врсте финансијске имовине, те њихова вредност зависи од вредности те друге имовине која се налази у њиховој основи а чија вредност се формира услед понуде и потражње за конкретним делом те финансијске имовине.⁴⁵³ Та друга финансијска имовина могу бити хартије од вредности (акције, обвезнице, варанти, итд.), каматне стопе, девизни курсеви, берзански индекси и сл. Стога, деривати немају вредност сами по себи, већ њихову вредност сачињава друга имовина на коју се дериват односи.⁴⁵⁴

Начелно, послови са финансијским дериватима закључују се из две основне групе разлога, што су: заштита од ризика (енгл. *hedging*) и шпекулација.⁴⁵⁵ Да би се учесник на тржишту заштитио од ризика коме је изложен приликом обављања своје делатности (тзв. тржишни ризик), он одлучује да уђе у посао куповине одређеног финансијског деривата. Најчешћи ризици пословања којима ће држава бити изложена приликом уласка у кредитне трансакције су каматни ризици који се исказују кроз варијабилност каматних стопа. Неусклађеност која том приликом настаје решава се фиксирањем променљиве каматне стопе у одређеном временском тренутку помоћу одговарајућег финансијског деривата.⁴⁵⁶ У деривативне

⁴⁵³ International Monetary Fund. 1998. Financial Derivatives. Eleventh Meeting of the IMF Committee on Balance of Payments Statistics, BOPCOM98/1/20. Washington, стр. 2 (доступно на: <https://www.imf.org/external/bopage/pdf/98-1-20.pdf>, приступ дана 22.06.2022.); Марија Митић, „Рачуноводство финансијских деривата“, *Банкарство 11-12/2008*, Београд, 2008, стр. 52-61, доступно на https://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2008/11_12/B11-12-2008-Mitic.pdf; Марија Вићић, „Правна регулатива трговине ОЦ финансијским дериватима“, *Страни правни живот 2/2021*, Београд, 2021, стр. 215-230.

⁴⁵⁴ М. Вићић, „Правна регулатива трговине ОЦ финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 215-230; Seema Sharma, „Over-the-Counter Derivatives: A New Era of Financial Regulation“, *Law and Business Review of the Americas*, 17(2), стр. 297-315 (доступно на: <https://scholar.smu.edu/lbra>, приступ дана 22.06.2022).

⁴⁵⁵ Намера хедџинга је тежња ка елиминацији комплетног ризика коме је страна изложена приликом уласка у посао са финансијским дериватом, те је намера хедџинга потпуно елиминисање ризика, а не само његово умањење (видети Peter Moles, „Derivatives“ *Edinburgh Business School, Heriot-Watt University*, Единбург, 2011, стр. 17, доступно на: <https://docplayer.net/21086104-Derivatives-peter-moles-de-a2-engb-2-2011-1012.html>, приступ дана 22.06.2022, М. Вићић, „Правна регулатива трговине ОЦ финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 215-230).

⁴⁵⁶ С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, стр. 100-102; М. Вићић, „Правна регулатива трговине ОЦ финансијским дериватима“, стр. 215-230. Деривати се могу куповати и ради шпекулисања зарадом од конкретног деривата. Овде сврха деривата неће бити заштита већ долази до излагања додатним ризицима услед велике променљивости на тржишту, која може донети додатну зараду трговцу дериватом, али и нанети му значајну штету. Стога се код шпекулације врши процена да ли је излагање конкретном ризику профитабилно и може довести до веће зараде, када се на конкретан ризик пристаје. О овим врстама деривата неће бити речи у овоме раду јер говоримо само о трансакцијама са дериватима које закључују државе да би се заштитиле од неког од ризика којем су изложене приликом ступања у међународне кредитне аранжмане (видети о томе М. Вићић, „Правна регулатива трговине ОЦ финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 215-230; Р. Moles, „Derivatives“, *op. cit.*, стр. 17).

трансакције овим поводом држава улази изван регулисаних тржишта, дакле на ОТЦ тржишту. ОТЦ тржиште је врста финансијског тржишта у ширем смислу на коме се трговање финансијским инструментима одвија приватно између уговорних страна, без организатора, а уз евентуално присуство дилера који одржавају понуду и потражњу, а преговори се воде нетранспарентно, брзим средствима комуникације.⁴⁵⁷

Ради бољег разумевања даћемо укратко дефиниције основних деривата које купује држава ради заштите од ризика приликом уласка у кредитне послове.

Свопови (енгл. *swaps*) су деривати којима се уговорне стране договарају да замене одређена плаћања или исплате коју свака од страна треба да изврши по основу неког претходног правног посла који подразумева плаћање (нпр. улагање, кредитни посао) по основу унапред обрачунате формуле. Циљ свопа је фиксирање плаћања обавезе једне стране уз дисконт и служи заштити од ризика – девизног и промене каматне стопе (стога су најчешћи свопови каматни и девизни). У својој природи свопови су деривати који се заснивају на размени будућих новчаних прилива и одлива како би се страна заштитила од одређеног тржишног или другог ризика.⁴⁵⁸

Опције (енгл. *options*) су деривати који дају право на куповину или продају одређене имовине, што може бити било која актива или финансијски инструменти, по унапред одређеној цени у оквиру временског периода и који стварају обавезу продавца односно купца на реализацију опције на начин наведен у уговору. Опције се разликују од форвард или фјучерс уговора у томе што накнадни стварају обавезу реализације трансакције од стране уговорних страна, док код опције страна која је опцију примила има могућност избора да ли жели да реализује опцију, док обавеза постоји само на страни њеног сауговорача (продавца или купца, зависно од врсте опције), дакле опције су асиметрични уговори јер купац и продавац немају иста права, већ се продавац опције приклања одлукама купца опције зарад плаћања цене опције од стране купца.⁴⁵⁹

Форварди су нестандардизовани деривати у којима се уговорне стране (купац и продавац) договарају око испоруке одређене робе (или друге активе) на одређени дан у будућности по тачно (унапред) одређеној цени. Када су у питању финансијски

⁴⁵⁷ С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 18; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343; Dodd, R., „The Structure of OTC Derivatives Markets“, *The Financier*, 9(1-4), 2002, стр. 1-5, доступно на: <http://www.financialpolicy.org/dscotcstructure.pdf>, приступ дана 22.06.2022.

⁴⁵⁸ Gray, S. & Place, J., „Financial Derivatives“, *Handbooks in Central Banking No. 17*, Centre for Central Banking Studies, Bank of England, Лондон, 1999, стр. 21, доступно на: <https://ideas.repec.org/b/ccb/hbooks/17.html>, приступ дана 22.06.2022; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343; С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 32-33.

⁴⁵⁹ С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 51; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343; М. Митић, „Рачуноводство финансијских деривата“, *op. cit.*, стр. 57; Милан Еремић, „Развој и актуелна структура глобалног тржишта деривата“, *Финансије* 59/1-6, стр. 51-54.

деривати, активу представљају хартије од вредности и други инструменти тржишта капитала. У тренутку закључења форварда нема никаквих плаћања, већ је оно увек у будућности због чега су форварди типични термински уговори. Такође, испуњење уговора је дефинисано унапред, садржином терминског уговора. Форварди су флексибилни нестандардизовани уговори и њима се не тргује на регулисаном тржишту (берзи) или мултилатералној трговачкој платформи), а цене које се договарају у форвард уговорима нису транспарентне.⁴⁶⁰

Фјучерси су деривати којима се ствара обавеза куповине или продаје одређене робе (или друге врсте активе) или финансијског инструмента у тачно одређено време и по тачно договореној цени. За разлику од форварда, фјучерси су стандардизовани деривати којима се тргује на организованом тржишту (берзи или мултилатералној трговачкој платформи) и најчешће преко посредника (клириншке куће), уз обавезу извршивости закљученог фјучерса. Код фјучерса стандардизована је количина и квалитет активе која је обухваћена фјучерсом, место и време испоруке. У својој економској суштини подсећају на форварде, из којих су и настали, али разликују се од њих у својој ликвидности и другачијем начину плаћања – плаћање ће се вршити у одређеном периоду времена, нпр. у одређеном месецу, а не на фиксан датум као код форварда. Додатно, слобода уговарања је шира када је у питању преговарање услова испоруке и неопходан је ангажман посредника у виду клириншке куће. Фјучерси су најчешће робни, каматни, валутни или фјучерси на берзанске индексе.⁴⁶¹

2.1.2. Основни елементи уговора о трговини финансијским дериватима

Како смо навели, уговори о трговини финансијским дериватима које закључују државе и међународне финансијске институције јесу комерцијални уговори који се закључују по стандардизованим моделима уобичајеним у пословној пракси. То на пример (и у пракси готово по правилу) може бити *ISDA* оквирни уговор који је до сада обављен у пет верзија од којих су најпознатије и најзаступљеније верзије из 1992. и 2002. године.⁴⁶²

Како наводи аутор у „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *ISDA* оквирним уговором дефинишу се основни општи услови трговања са финансијским дериватима који представљају

⁴⁶⁰ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343; С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 22-23, М. Митић, „Рачуноводство финансијских деривата“, *op. cit.*, стр. 55-56, Gray & Place, стр. 18, Kasilingam, R. n.d. *Financial Derivatives*, Puducherry: Pondicherry University, стр. 10-12, доступно на: <https://backup.pondiuni.edu.in/sites/default/files/downloads/Financial-derivatives-260214.pdf>, приступ дана 22.06.2022; Robert McDonald, *Derivatives Market, Third Edition*, Boston: Pearson Kasilingam, n.d., 2013, стр. 12.

⁴⁶¹ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343; С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту* *op. cit.*, стр. 24-25; М. Митић, Рачуноводство финансијских деривата“, *op. cit.*, стр. 56; М. Еремић, „Развој и актуелна структура глобалног тржишта деривата“, *op. cit.*, стр. 8-9, Gray & Place, *Financial Derivatives*, стр. 16; McDonald, *Derivatives Market, Third Edition* стр. 138.

⁴⁶² М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334.

правни оквир будућих послова са финансијским дериватима које ће стране закључити за време трајања оквирног уговора. Од одредби стандардизованих општих услова у *ISDA* оквирном уговору одступа се помоћу Прилога (енгл. *Schedules*) који чине саставни део *ISDA* оквирног уговора и омогућавају искључење одређених општих правила оквирног уговора, односно прилагођавање услова оквирног уговора појединостима правног посла. Као доказ о обављању појединачног посла стране потписују Потврду (енгл. *Confirmation*) у којој су садржани битни елементи обављеног посла након трговања.⁴⁶³

Поред горе наведених делова *ISDA* оквирног уговора, стране могу да закључе и Анекс о кредитној подршци (енгл. *Credit Support Annex*) којим се уређују средства обезбеђења за извршење послова са дериватима по *ISDA* оквирном уговору. Циљ Анекса о кредитној подршци је пре свега умањење изложености према сауговарачу и контролу кредитног ризика. Анекс о кредитној подршци није обавезан део *ISDA* оквирног уговора и врло често изостаје када је једна од уговорних страна држава или централна банка.⁴⁶⁴

Поред модела уговора који су излазили у едицијама, *ISDA* је издала и бројна објашњења дефиниција и појмова из оквирног уговора и пратеће документације, као и званичне интерпретације уговорних услова.⁴⁶⁵

Како је анализирао аутор у „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“ *ISDA* оквирни уговор је конципиран по узору на англосаксонске моделе финансијских уговора и састоји се из следећих главних делова: правила о тумачењу уговора; опште обавезе уговорних страна, укључујући и одредбе о нетирању потраживања и обавеза приликом редовног измирења обавеза; изјаве уговорних страна у погледу њихове подобности да буду уговорне стране оквирног уговора и изјаве о одсуству појединих догађаја који би да постоје представљали случајеве неиспуњења обавеза (енгл. *Events of Default*) односно нескривљене раскидне услове (енгл. *Termination Events*); одредбе о сарадњи уговорних страна приликом спровођења оквирног уговора и појединачних послова са финансијским дериватима; навођење случајева неиспуњења обавеза (енгл. *Events of Default*) односно раскидних услова (енгл. *Termination Events*); одредбе о раскиду уговора (енгл. *Early Termination*), уз могућност аутоматског раскида (енгл. *Automatic Early Termination*) и нетирању потраживања и обавеза након превременог доспећа обавеза (енгл. *Close-Out Netting*), заједно са методама рачунања вредности обавеза уговорних страна спровођењем поступка нетирања; одредбе о преносу права и

⁴⁶³ С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 163-164; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; Paul E. Vrana, Craig R. Enochs, Fundi A. Mwamba, *How To Use The ISDA Master Agreement*, 2002, доступно на адреси: <https://utcle.org/elibrary>, приступ дана 22.06.2022, стр. 5-7.

⁴⁶⁴ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 164-165.

⁴⁶⁵ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; Bhushan Kumar Jomadar, *The ISDA Master Agreement - The Rise and Fall of a Major Financial Instrument*, 2007, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1326520, приступ дана 22.06.2022, стр. 6.

обавеза из оквирног уговора; и остале одредбе о валути плаћања, накнади штете, салваторна клаузула, меродавно право, одредба о избраном суду, достављању обавештења, трошковима и слично.⁴⁶⁶

Аутор издваја одређене појединости *ISDA* оквирног уговора које се ретко срећу уобичајеним финансијским уговорима. Поред уобичајених случајева неиспуњења обавеза (енгл. *Events of Default*) као случајева који доводе до раскида уговора кривицом једне уговорне стране (као што су неиспуњење новчане или неновчане обавезе, повреда друге уговорне обавезе, давање нетачних изјава, отварање стечаја, унакрсне повреде обавеза и слично), *ISDA* оквирни уговор познаје и тзв. нескривљене раскидне услове (енгл. *Termination Events*) који се не могу стриктно приписати кривици ни једне уговорне стране. У случају нескривљених раскидних услова (који могу бити незаконитост, виша сила (уведена у 2002 *ISDA* оквирни уговор), порески догађај и слично) могу њима могу бити погођене обе или само једна уговорна страна што производи даље последице на обрачун дугованих износа у поступку нетирања.⁴⁶⁷

Аутор сматра да су теоријске дилеме да ли су послови који настану у оквиру *ISDA* оквирног уговора појединачни уговори или је у питању јединствен уговорни однос између страна.⁴⁶⁸ Међутим, неспорно је да је кључна идеја оквирног уговора да омогући нетирање, тј. међусобно пребијање права и обавеза уговорних страна по основу појединачних послова трговања финансијским дериватима. Нетирање као концепт пре свега има за сврху бољу дисперзију ризика (кредитног ризика и ризика ликвидности) будући да не долази до међусобног готовинског измирења обавеза, већ је исход операције нетирања обрачун нето износа дефинитивног дуга једне стране према другој.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Видети М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334. Основни преглед одредби *ISDA* оквирног уговора дат је пратећи оквирне уговоре из 1992. и 2002. године. који су доступни на електронској адреси www.isda.org само за регистроване кориснике *ISDA*-е.

⁴⁶⁷ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; Slaughter and May, *2002 ISDA Master Agreement – Guide to Principal Changes*, 2003, доступно на адреси: http://www.slaughterandmay.com/media/38944/2002_isda_master_agreement_-_guide_to_principal_changes.pdf, приступ дана 22.06.2022, стр. 3-7; *ISDA, Legal Guidelines for Smart Derivatives Contracts: the ISDA Master Agreement*, доступно на адреси: <https://www.isda.org/a/23iME/Legal-Guidelines-for-Smart-Derivatives-Contracts-ISDA-Master-Agreement.pdf>, приступ дана 22.06.2022, стр. 7-11; *ISDA, Market Review of OTC Derivative Bilateral Collateralization Practice*, 2010, доступно на адреси: https://web.archive.org/web/20130512183553/http://www.isda.org/c_and_a/pdf/Collateral-Market-Review.pdf, приступ дана 22.06.2022, стр. 9-10.

⁴⁶⁸ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 164; *ISDA, Legal Guidelines for Smart Derivatives Contracts: the ISDA Master Agreement*, стр. 17.

⁴⁶⁹ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; Тајјана Јованић, „Правна природа споразума о нетирању и предуслови његове извршивости“, *Банкарство*, 3-4/2008, стр. 39-40.

На крају, од 2002. године *ISDA* оквирни уговор је у потпуности прилагођен модерним средствима комуникације и електронској размени обавештења у вези са закључењем и спровођењем самог уговора што је још једна његова позитивна карактеристика.⁴⁷⁰

2.1. Елементи међународног финансирања у страним улагањима

У Погледу страних улагања такође сматрамо да постоје примесе међународног финансирања. То се огледа у чињеници да држава прималац инвестиције може остварити и остварује финансијску добит улагањем државе извознице капитала. Ово уочавамо како у страним директним улагањима када се та финансијска добит примећује посредно, кроз пословање новооснованог субјекта који је производ директне инвестиције, тако и у портфолио улагањима где је елемент међународног финансирања очигледнији будући да се улагање врши директно у акције и уделе домаћег друштва, те се купопродајна цена која се плаћа приликом куповине акција и удела може сматрати финансијском добити државе пријемнице улагања.

Реч „инвестиција“ потиче од латинске речи *investire* и значи обући се/оденути се. Пренесено значење је да се инвеститор налази у положају неког ко облачи капиталом привредно друштво у процесу инвестиције. У савременом језику, инвестиција означава коришћење новца у сврхе стицања очекиваног профита.⁴⁷¹ Страно улагање представља трансфер капитала у виду новца или других материјалних вредности из државе извознице капитала у државу пријемницу улагања са циљем директног или индиректног учешћа у добити која проистиче из улагања. У односу на могућност улагача да утиче на учињено улагање, страна улагања се могу поделити на директна и портфолио улагања.⁴⁷²

У међународним и националним актима нема јединствене дефиниције појма страних директних улагања, већ се у пракси овај појам одређује у ширем и ужем контексту. Према дефиницији Светске трговинске организације (СТО), страном директно улагање јесте *када улагач из земље извознице капитала стекне имовину у другој земљи – пријемници улагања са намером да управља том имовином*. На сличан начин и ММФ директно страном улагање дефинише као *улагање које се предузима ради стицања трајног интереса у привредном друштву које послује у економији различитој од економије улагача са намером улагача да учествује у управљању тим привредним друштвом*.⁴⁷³ Такође, у складу са мишљењем проф. Јовановића, можемо рећи и да *страном директно улагање представља трансфер телесних и бестелесних вредности из државе извознице капитала у државу*

⁴⁷⁰ М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна *ISDA* оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 331-334; Slaughter and May, *2002 ISDA Master Agreement – Guide to Principal Changes*, стр. 15.

⁴⁷¹ Радован Вукадиновић, „Појам и правно регулисање страних инвестиција“, *Право и привреда 7-9/2016*, Београд, 2016, стр. 150.

⁴⁷² Марко Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014, стр. 132.

⁴⁷³ Јелена Перовић, „Правни аспекти страних улагања“, *Право и привреда 1-4/2002*, Београд, 2002, стр. 121-122.

пријемницу да би се у држави пријемници те вредности користиле у сврху остваривања добити кроз привредно друштво у потпуној или делимичној контроли власника капитала. Организација за економску сарадњу и развој (OECD) дефинише страно директно улагање као облик прекограничног трансфера капитала код кога страни улагач успоставља дугорочни пословни интерес у компанији која има седиште у држави пријемници улагања и остварује значајан степен учешћа у управљању том компанијом. Значајан степен учешћа у управљању постоји када страни улагач у органима компаније у коју улаже има најмање 10% гласачких права.⁴⁷⁴ Како наводи и проф. Јовановић, у теорији и пракси различити су приступи дефинисања страних директних улагања. С једне стране постоји тенденција свеобухватног дефинисања, те тако Свеобухватни споразум о улагањима Асоцијације народа Југоисточне Азије (енгл. *ASEAN Comprehensive Investment Agreement*) дефинише страно улагање као сваки облик средстава које улагач контролише или поседује. С друге стране налазе се извори који имају тенденцију да ограниче број појавних облика страних улагања чиме се елиминише могућност екстензивне интерпретације од стране судова и арбитражних трибунала овог појма. Тако Споразум NAFTA набраја који облици трансфера средстава ће се сматрати улагањем: привредна друштва, одређене врсте удела у привредним друштвима, одређена средства обезбеђења, одређене врсте кредита дате привредним друштвима, непокретности и друге ствари стечене у очекивању коришћења у сврхе стицања добити или коришћене за стицање добити или друге пословне подухвате, средства која су добијена ангажовањем капитала или других фактора производње на територији државе пријемнице улагања а у сврху обављања привредне активности; уз изричито набрајање облика трансфера средстава која не представљају улагање: новчано потраживање из привредних уговора о продаји робе или обављању услуга, потраживања везана за финансирање трговинских послова и сва друга новчана потраживања која нису обухваћена претходно дефинисаним појмом улагања).⁴⁷⁵

Материја страних улагања у државама извозницама капитала углавном није предмет посебног закона јер за наменским законом углавном нема потребе, док насупрот томе земље увознице капитала имају посебан закон како би покушале да потенцијалне улагање упознају о правном режиму страних улагања једним актом.⁴⁷⁶ Србија је земља у којој је материја страних улагања регулисана посебним актом – Законом о улагањима. У српском праву страно директно улагање дефинисано је Законом о улагањима као *улагање у материјална и нематеријална средства привредног друштва*.⁴⁷⁷ Закон о девизном пословању директно улагање (инвестицију) дефинише као улагање резидента у иностранству и нерезидента у Републици у правно лице са циљем да се укључи у управљање пословима тог правног

⁴⁷⁴ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, *op. cit.*, стр. 132-133; OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, 4th edition, 2008, стр. 17, доступно на: <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, приступ дана 27.06.2022.

⁴⁷⁵ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, *op. cit.*, стр. 137-138.

⁴⁷⁶ Небојша Јовановић, „Правни режим страних улагања у Србију као „банана државу““, *Право и привреда 4-6/2013*, Београд, 2013, стр. 450-451; Љиљана Рајновић, „Нови прописи и заштита страних инвеститора“, *Право и привреда 5-8/2002*, Београд, 2002, стр. 547.

⁴⁷⁷ Чл. 3, ст. 1, тач. 1), подтач. а) Закона о улагањима.

лица. Под улагањем у смислу Закона о девизном пословању сматра се оснивање правног лица, огранка, представништва, куповина удела или акција у капиталу правног лица, докапитализација, као и сваки други облик улагања којим улагач стиче најмање 10% учешћа у основном капиталу, односно најмање 10% гласачких права у року не дужем од годину дана од дана првог улагања у то правно лице у случају сукцесивних улагања, као и кредити и зајмови са роком доспећа од пет година или дужим уколико имају природу подређеног потраживања (субординирани кредити и зајмови).⁴⁷⁸ У складу са мишљењем проф. Јовановића, учешће од 10% у основном капиталу односно гласачким правима уобичајен је минимални праг за претпоставку да улагач остварује значајну контролу над пословањем привредног друштва у које је уложио, међутим у теорији се сматра да директно страном улагање постоји сваки пут када улагач остварује значајан удео у управљању пословањем привредног друштва у које је уложио без обзира на номинални проценат његовог учешћа у основном капиталу односно гласачким правима.⁴⁷⁹

Постоје три основна вида страних директних улагања и то *greenfield investments, mergers & acquisitions* и *joint ventures* између домаћег и страног улагача, односно страни улагач може основати самостално привредно друштво у земљи пријемници капитала, може купити акције и уделе у постојећем привредном друштву и може закључивати уговоре ради стицања других имовинских права којима он остварује пословне интересе у земљи пријемници средстава на покретним и непокретним стварима (концесија, својина, закуп итд.), новчана и неновчана потраживања и права интелектуалне својине.⁴⁸⁰

С друге стране, како наводи проф. Перовић, *портфолио улагања представљају прекогранични трансфер капитала са циљем куповине хартија од вредности које свом имаоцу не дају право учешћа у органима управљања* (нпр. одређене врсте акција, обвезнице и други финансијски инструменти). Дакле, основна разлика директног и портфолио улагања јесте искључење улагача из функције органа управљања – намера управљања код портфолио улагања не постоји у односу на директна страна улагања.⁴⁸¹ Према проф. Перовић, суштинска разлика страног директног улагања од портфолио улагања јесте остваривање трајних пословних интереса у учешћа у управљању друштвом код директних улагања, где се управо из тог разлога дефиниције страних директних улагања везују за одређени проценат учешћа у капиталу односно гласачким правима у привредном друштву државе пријемнице.⁴⁸² Додатно, страном директно улагање од портфолио улагања се разликује и по трајању улагања – портфолио улагања по правилу нису дугорочна јер је улагач заинтересован само за профит, не и за управљање предметом улагања, док директна улагања подразумевају трајност везе између улагача и државе

⁴⁷⁸ Чл. 2, ст. 1, тач. 17) Закона о девизном пословању („Сл. Гласник РС“, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014 и 30/2018 – у даљем тексту: **ЗДП**)

⁴⁷⁹ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, *op. cit.*, стр. 135.

⁴⁸⁰ Ј. Перовић, „Правни аспекти страних улагања“, *op. cit.*, стр. 121.

⁴⁸¹ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, *op. cit.*, стр. 136; Ј. Перовић, „Правни аспекти страних улагања“, *op. cit.*, стр. 120.

⁴⁸² Ј. Перовић, „Правни аспекти страних улагања“, *op. cit.*, стр. 120-121.

пријемнице улагања. Према проф. Јовановићу, последња разлика је у обиму заштите страних директних и портфолио улагања. Наиме, портфолио улагачи не уживају исти обим заштите као страни директни улагачи због несталног односа између улагача и државе пријемнице и због лакше покретљивости капитала ангажованог у портфолио улагању, од оног који је употребљен за директно улагање, те веза између државе пријемнице и портфолио улагача није толико јака да би постојали једнако строги услови за одговорност као што је случај са страним директним улагањима.⁴⁸³ У складу са српским Законом о улагањима, портфолио односно индиректно улагање јесте улагање у акције и уделе привредног друштва⁴⁸⁴. Закон даље не прецизира праг тог улагања, али се систематским тумачењем одредби ЗДП-а које дефинишу директно улагање и Закона о улагањима (поменуте дефиниције) може закључити да је портфолио улагање *улагање до 10% учешћа/контроле у акцијама и уделима привредног друштва у Србији*.

Страним улагачима гарантују се посебна права која се јемче актима која регулишу страна улагања. У права заштите страних инвеститора улазе слобода страног улагања, национални третман страног улагача и друштва са страним улогом према коме страни улагач и друштво са страним улогом уживају једнак правни положај, права и обавезе као и домаћи привредни субјекти, пуна правна сигурност страног улагача у погледу стечених права улагањем (заштита од експропријације, национализације или друге државне мере са истим дејством), слободна конверзија домаће валуте у страну валуту и слобода плаћања у међународним пословним односима, право вођења пословних књига и сачињавање финансијских извештаја у складу са међународно прихваћеним рачуноводственим и ревизорским стандардима, право на слободан трансфер добити и имовине у иностранство (финансијска и друга средства у вези са страним улагањем), приоритет примене међународног или билатералног споразума чије су чланице домаћа држава и држава страног улагача уколико тај споразум предвиђа повољнији третман за страног улагача. Спорови који проистичу из страних улагања решавају се, поред надлежности државних судова, пред међународном или домаћом арбитражом, зависно шта је уговорено (од чега нарочиту улогу има Међународни центар за решавање инвестиционих спорова – *International Centre for Settlement of Investment Disputes - ICSID*). Национална права препознају и рестриктивне одредбе примењиве на стране улагаче посебно у односу на одређене делатности које су од значаја за националну сигурност (нпр. производња оружја и сл.) односно на одређене активности које су противне јавном поретку или се њима угрожава животна средина или здравље људи, те за њих страна улагање није дозвољено.⁴⁸⁵

Страним инвеститорима нарочито погодује политичка стабилност државе пријемнице средстава како би се њихов капитал умножио. Постизање политичке стабилности цени се кроз дефинисан државни оквир и државно уређење, стабилне и одговорне институције (владу и парламент), редовне изборе, одговорне и одане политичке странке и професионална и одговорна државна управа. Томе свакако доприносе и објективна примена права и независно и одговорно правосуђе. Уз

⁴⁸³ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, стр. 137.

⁴⁸⁴ Чл. 3, ст. 1, тач. 1), подтач. б) Закона о улагањима.

⁴⁸⁵ Ј. Перовић, „Правни аспекти страних улагања“, *op. cit.*, стр. 121-122.

политичку стабилност за успешне инвестиције неопходан је и квалитетан правни оквир којим се регулишу питања од значаја за стране инвеститоре као што су компанијска регулатива, систем дозвола и сагласности, радноправни прописи, прописи о стварним правима, кредитирање, заштита инвестиција, порескоправни прописи, спољнотрговински прописи, прописи о стечају и принудном извршењу и намирењу.⁴⁸⁶

Примесе међународних финансијских аранжмана у страним улагањима, како директним тако и портфолио (мада много више директним улагањима) виде се кроз побољшање финансијског положаја државе пријемнице средстава након учињене инвестиције од стране инвеститора из државе извознице капитала. У контексту међународних финансијских аранжмана посматрамо однос две државе у процесу улагања – државу извозницу капитала и државу пријемницу, а не привредне субјекте који директно стоје иза улагачког подухвата, те из тог разлога говоримо о међународноправном односу двају држава, а не о чисто комерцијалном односу два привредна субјекта односно привредног субјекта и државе пријемнице капитала, односно привредног субјекта и државе пријемнице. Ипак на терену одговорности ће постојати одређена одступања од овог концепта будући да држава пријемница директно одговара инвеститору у случају повреде улагања.

⁴⁸⁶ Мирко Васиљевић, „Право и заштита инвеститора“, *Право и привреда бр. 5-8/2007*, Београд, 2007, стр. 3-20; Владимир Павић, „Одлучним полукораком напред – осврт на Закон о улагањима“, *Анали Правног факултета у Београду, LXIV, 1/2016*, Београд, 2016, стр. 71-72.

ГЛАВА V. АНАЛИЗА ПРАВНЕ ПРИРОДЕ МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

У овој глави бавићемо се анализом правне природе међународних (претежно инвестиционих) финансијских аранжмана пре свега из угла међународног права. Анализираћемо елементе појединачних *врста* међународних финансијских аранжмана које је закључивала Република Србија као дужник са својим повериоцима, као што су кредитни аранжмани, гаранцијски послови, бесповратна давања, послови издавања државних дужничких хартија од вредности, послови са финансијским дериватима и страна улагања, те ћемо за сваку од врста финансијских аранжмана представити њене међународноправне елементе и дати осврт на елементе који овим аранжманима дају и приватноправну природу. Дакле, у овом делу рада нећемо пратити поделу међународних финансијских аранжмана по њиховој сврси, већ искључиво по њиховој врсти будући да нам она даје одговор на то каква је природа међународних финансијских аранжмана – јавноправна или приватноправна. Акцент ће нам бити на међународним инвестиционим аранжманима, и у мери у којој је то могуће и јавно доступно, међународним макроекономским аранжманима. Фокусираћемо се свакако на међународне финансијске аранжмане које је закључивала Република Србија са својим повериоцима – субјектима међународног права.

Међународноправна и приватноправна природа међународних финансијских аранжмана обострано су присутне и преплићу се. Ми смо става да међународноправна природа ипак преовлађује и да се пре свега норме међународног права имају применити на овакве аранжмане, а да се норме приватног права имају применити само у мери у којој је то одлучено сагласношћу воља уговорних страна конкретног аранжмана и само у оној мери у којој норме међународног права нису адекватне или довољно детаљне с обзиром на ипак двоструку природу међународних финансијских аранжмана.

Анализу правне природе конкретних врста међународних финансијских аранжмана спровешћемо анализом сваког од конститутивних елемената међународног финансијског аранжмана понаособ – ту мислимо пре свега на предмет међународног финансијског аранжмана, уговорне стране, те права и обавезе уговорних страна и опште одредбе конкретног аранжмана. Након тога спровешћемо посебно анализу права и обавеза државе као примарног субјекта међународног права и примарног субјекта међународних финансијских аранжмана. Спровешћемо и анализу поделе међународних финансијских аранжмана као аката државе на акте *iure imperii* и акте *iure gestionis* како бисмо утврдили у ком својству иступа држава у конкретном финансијском аранжману (зависно од његове врсте). На крају, извршићемо синтезу спроведених анализа која за циљ има да прикаже која правила су доминантна када су у питању међународни финансијски аранжмани – приватноправна или међународноправна правила, те како бисмо на крају дефинисали правну природу ових аранжмана.

Циљ ове главе је да на основу до сада изложених ставова из литературе и ставова аутора формира јединствену дефиницију међународних финансијских аранжмана пре свега као аката међународног јавног права, те да дефинише правила која се имају применити на ове аранжмане зависно од њихове правне природе. Свакако се увек оставља могућност да саме уговорне стране својом вољом уреде меродавно право и форум за решавање спорова које сматрају најприкладнијим да

буду примењени на њихов однос. То могу бити и правила приватног права (као што је често и случај), али то неће нарушити међународноправну природу финансијских аранжмана између држава односно држава и других субјеката међународног права.

I. Елементи међународних финансијских аранжмана

Основне компоненте међународних финансијских аранжмана јесу предмет аранжмана, уговорне стране, права и обавезе уговорних страна и форма аранжмана. Свака од ових компонената има међународноправну или приватноправну природу и у свакој међународноправни или приватноправни елемент преовлађује. У зависности од преовлађујућег елемента, дефинише се правна природа целог аранжмана.

Грубо речено, предмет већине међународних финансијских аранжмана је државни (суверени) дуг, односно потраживање које друга држава или други субјект међународног права (нпр. међународна организација) има према држави дужнику, или пак добит коју држава пријемница средстава остварује у међународном финансијском аранжману.

Уговорне стране међународних финансијских аранжмана су по правилу државе у позицији дужника, затим државе (укључујући и државне фондове и државне развојне банке), међународне организације или групације држава које немају својство међународне организације у положају повериоца. Дакле, уговорне стране међународних финансијских аранжмана су увек субјекти међународног права, што у персоналном смислу даје међународноправну карактеристику овим аранжманима.

Права и обавезе уговорних страна међународних (инвестиционих) аранжмана формулисане су по узору на комерцијалне, приватноправне уговоре. Свака од страна се обавезује на неко чињење односно уздржавање од неког чињења за противчинидбу друге уговорне стране. У правима и обавезама сматрамо да приватноправна природа односи превагу. Међутим, то није довољно да би се правна природа целокупног аранжмана окарактерисала као приватноправна. Такође, приватноправној природи међународног финансијског аранжмана доприноси и начин на који су формулисане остале одредбе међународних финансијских аранжмана као на пример одредбе о меродавном праву и решавању спорова.

Форма међународних финансијских аранжмана у многоме говори о њиховој правној природи будући да је продукт процедуре доношења односно усвајања ових аката.

О конкретним елементима у појединим врстама међународних финансијских аранжмана биће више речи у наставку излагања у овој глави.

1. Елементи међународних кредитних аранжмана

Основни елементи међународних кредитних аранжмана су уговорне стране, предмет, права и обавезе уговорних страна и форма. У наставку ће бити изнета обсервација аутора о сваком од наведених елемената узимајући у обзир практичне примере међународних инвестиционих аранжмана.

Уговорне стране међународних кредитних аранжмана су субјекти међународног права, и то посебно државе и међународне организације као субјекти међународног јавног права. Како смо истакли, субјектом међународног права сматра се ентитет који има способност да буде носилац права и обавеза у међународном праву на начин да ужива заштиту својих права и да буде одговоран за кршење својих обавеза.⁴⁸⁷ Држава се у теорији најчешће укратко дефинише као територијална заједница људи са врховном влашћу.⁴⁸⁸ Како смо навели у Глави I овог рада, државом се сматра ентитет који поседује три елемента истовремено (кумулятивно): *постојано (трајно) становништво* што би означило скупину појединаца који настањује одређену територију јер је начином живота везана за ту територију а чији чланови поседују држављанство односне државе, *утврђену територију* што би била конзистентна и повезана територија над којом се врши државна власт, и *суверену власт* што би био основни конститутивни елемент државе а представља конституисану владу.⁴⁸⁹ С друге стране, за разлику од државе као примарног субјекта међународног права по којој су кројене установе и институције међународног права, међународне организације настају као продукт међународног права – међународно право ствара међународне организације, даје им ауторитет и омогућава њихово постојање.⁴⁹⁰ Међународно јавно право не познаје униформну дефиницију међународне организације. На основу елемената који су типични за једну међународну организацију како истиче правна теорија, можемо закључити да је међународна организација *творевина држава настала на основу међународног уговора под окриљем међународног права која има макар један орган који представља вољу међународне организације*.⁴⁹¹ Дакле, из наведених дефиниција основних субјеката међународног права који су уједно и уговорне стране међународних кредитних аранжмана можемо да закључимо да у субјективном смислу међународни кредитни аранжмани имају међународноправну природу – њихови субјекти, односно носиоци права и обавеза у међународним кредитним аранжманима су субјекти међународног права што им даје међународноправни карактер.

Други елемент међународног кредитног аранжмана је његов предмет, а то је *државни (суверени) дуг*. Под сувереношћу сматрамо врховну власт над државном територијом и становништвом која је независна од било које друге власти и ограничена само правилима међународног права.⁴⁹² Како смо навели, сувереност је

⁴⁸⁷ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 115.

⁴⁸⁸ Р. Марковић, *Уставно право*, *op. cit.*, стр. 151.

⁴⁸⁹ А. Orakhelashvili, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, *op. cit.*, стр. 75; М. Крећа, *Међународно јавно право*, *op. cit.*, стр. 139-140. О томе слично и С. Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права*, *op. cit.*, стр. 29-30.

⁴⁹⁰ А. Peters, „International Organizations and International Law“ у Jacobs Katz, Ian Hurd, Ian Johnstone, *The Oxford Handbook of International Orgnaizations*, Oxford University Press, Оксфорд, 2016, стр. 33-34.

⁴⁹¹ J. Klabbbers, *An Introduction to Internaional Institutional Law*, стр. 9-10, J. Klabbbers, „Formal Intergovernmental Organizations“ у J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Orgnaizations*, *op. cit.*, стр. 143-147.

⁴⁹² Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1975, стр. 94.

одлика државне власти и разликује је од било које друге власти будући да је држава самостална у доношењу одлука и креирању норми које ће важити на њеној територији и она своју власт не изводи из неке друге, већ све друге власти потчињава себи.⁴⁹³ Стога, сувереност представља неограничену и највишу власт коју одликује правностварајућа способност и апарат силе којим штити своја права и позива друге на одговорност за повреду својих обавеза. Сувереност представља и скуп права једне државе у погледу вршења власти над својом територијом и становништвом, али и у погледу учешћа те државе у међународним односима са другим државама. Последице суверености јесу привилегије и имунитети које држава ужива.⁴⁹⁴

Суверени дуг је с друге стране дуг створен од стране суверене власти. Суверени дуг настаје као последица уласка државе у међународни финансијски аранжман, односно настаје као последица задужења државе. Дакле, суверени дуг је конститутивни елемент и уједно *differentia specifica* међународног кредитног аранжмана у односу на приватноправни кредитни аранжман. Суверени дуг формира се по принципу буџетског расхода и јавно је регулисан актима државе. Праћење реализације државног дуга прати се на нивоу сваке државе. Стога можемо рећи да је суверени дуг једна правно уређена категорија и по томе се разликује од приватног дуга такође. Суверени дуг је такође категорија међународног права и даје међународноправну компоненту међународним кредитним аранжманима.

Права и обавезе уговорних страна међународних (инвестиционих) кредитних аранжмана⁴⁹⁵ представљају централни део међународних финансијских аранжмана. Обавеза кредитора у ком својству се може наћи држава или нека државна творевина (као на пример фонд, развојна банка, агенција) или међународна организација јесте да на располагање држави дужнику стави одређена кредитна средства на начин предвиђен условима уговора (у одређено време предвиђено за исплату и на одређени рачун). Право државе дужника јесте да прими кредитна средства и да њима располаже у складу са наменом договореном аранжманом. Располагање средствима у складу са договореном наменом је уједно и обавеза државе дужника. Држава дужник има право да кредитна средства користи одређени временски период у складу са условима уговора, те да их после тог одређеног времена врати са доспелом уговореном каматом (уколико је враћање у року). Држава дужник има право да кредитна средства врати и пре времена уколико је то предвиђено уговором, с тим да се у том случају у складу са условима аранжмана може обрачунати и накнада за превремено враћање кредитних средстава. Уколико задоцни са отплатом, држава дужник је у обавези да уз главницу и уговорену камату, исплати и затезну камату која се обрачунава по закону државе како је опредељено самим кредитним аранжманом. Уз ове основне обавезе и права уговорних страна, ту су и додатна права и обавезе која чине конститутивни део сваког међународног кредитног аранжмана. Тако је код нпр. међународних инвестиционих кредитних аранжмана држава

⁴⁹³ Р. Лукић, *Теорија државе и права I, теорија државе, op. cit.*, стр. 184; С. Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права, op. cit.*, 30.

⁴⁹⁴ R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 448; A. de Benoist, "Qu'est-ce que la souveraineté?", *Éléments, op. cit.*, стр. 24-35.

⁴⁹⁵ Међу правима и обавезама уговорних страна нећемо обрађивати права и обавезе уговорних страна међународних аранжмана са ММФ-ом будући да нису јавно доступни па за сврхе овог рада нисмо могли да спроведемо њихову анализу.

дужник обавезна да као услов за пуштање кредитних средстава у течај испуни тзв. претходне услове договорене кредитним аранжманом. Претходни услови се по правилу односе на низ административно-правних услова који се имају испунити пре коришћења кредитних средстава (нпр. извештавање Народне банке Србије као српског локалног регулаторног тела у области банкарства и финансија, о кредитном послу са иностранством, прибављање мишљења ресорног министарства о кредитном задужењу, достављање разних планова, пројекција итд.). Даље, обавезе државе дужника се могу састојати и у обавези плаћања других трошкова и издатака по уговору (као на пример плаћање накнаде за неповучена средства, плаћање накнаде за превремену отплату и сл.), али и обавезе које се састоје у одређеном понашању државе дужника односно уздржавању од одређеног понашања (нпр. да буде чланица Светске банке и ММФ-а са добром репутацијом, да се одрекне имунитета, да дозволи извршење на својој имовини, да прихвати правила приватног права као меродавна на уговорни однос са повериоцем из кредитног аранжмана, итд.).⁴⁹⁶

Дакле, по својој природи права и обавезе уговорних страна из међународних (инвестиционих) кредитних аранжмана су комерцијалне природе, пре свега што је за ове аранжмане меродавно најчешће неко приватно право, као нпр. право Енглеске или Луксембурга или неко друго неутрално право или право које погодује повериоцу. За разлику од прва два елемента која смо анализирали и која неупитно

⁴⁹⁶ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

говоре у прилог међународноправној природи међународних кредитних аранжмана, права и обавезе уговорних страна и начин на који су формулисане говоре неупитно у прилог приватноправној природи кредитних аранжмана.

Четврти и последњи елемент који ћемо анализирати је форма међународних кредитних аранжмана. Са изузетком аранжмана са ММФ-ом, Светском банком и ЕУ, међународни инвестициони кредитни аранжмани се доносе у форми међународних уговора. Међународним уговором сматра се уговор закључен између субјеката међународног права за који је меродавно међународно право који одликује намера уговорних страна да буду њиме обавезани.⁴⁹⁷ Сви међународни кредитни аранжмани (са изузетком аранжмана са ММФ-ом, Светском банком и ЕУ и осталих макроекономских међународних финансијских аранжмана) које је Република Србија закључила са својим кредиторима су јавно доступни и доносе се и донети су у форми међународних уговора које је ратификовала Народна скупштина и који су на прописан начин објављени у службеном гласилу Републике Србије.⁴⁹⁸ Дакле, у

⁴⁹⁷ Kirsten Schmalenbach, „Scope of the present Convention“ у О. Dorr, K. Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, стр. 21-23; Jan Klabbers, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хар, Лондон, Бостон, 1998, стр. 1-9; Yubaraj Sangroula, „International Treaties: Features and Importance from International Law Perspective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, стр. 1-8.

⁴⁹⁸ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

погледу форме, међународни (инвестициони) кредитни аранжмани су неспорно међународноправне природе будући да се по правилу (уз одређене изузетке) доносе у форми међународног уговора, а не уговора приватног права. Чак се и аранжмани са ММФ-ом не доносе у форми приватноправних уговора, већ више имају карактер обавештења фонда држави дужнику која тиме прихвата услове кредитирања фонда, а у складу са писмом о намерама које држава чланица шаље фонду.

Узевши у обзир све наведено, на бази анализе међународних инвестиционих кредитних аранжмана са Републиком Србијом, можемо да закључимо да су међународни кредитни аранжмани више међународноправне него приватноправне природе. Они додуше поседују комерцијалне елементе који се огледају у правима и обавезама уговорних страна, али сматрамо да то није довољно да им се додели приватноправни карактер јер међународноправни елементи односе превагу и чине конститутивни део аранжмана.

2. Елементи међународних гаранцијских послови

Међународни (инвестициони) гаранцијски послови по својој природи у многоступе подсећају на међународне кредитне аранжмане, те им и елементи имају приближне карактеристике. Овде нећемо понављати оно што је већ изнето код елемената међународних кредитних аранжмана у претходном одељку а може се сходно применити и на међународне гаранцијске послове, већ ћемо само извршити одговарајуће упућивање.

Уговорне стране међународних гаранцијских послова су приближно исте као код међународних кредитних аранжмана, са једном битном разликом, али која није од значаја за одређивање правне природе аранжмана. Наиме, поред кредитора што је држава или други ентитет у власништву државе (нпр. фонд, агенција, развојна банка) или међународна организација и гарантора што је увек по правилу држава, у гаранцијском послу директно или индиректно (преко главног уговора о финансирању) учествује и главни дужник што је најчешће неки ентитет повезан са државом, као на пример јавно предузеће или друштво капитала у државном власништву или контроли за чије обавезе јемчи држава гаранцијским послом. Присуство овог главног дужника не ремети међународноправну компоненту гаранцијског посла у погледу уговорних страна будући да је гаранцијски посао сам по себи закључен између субјеката међународног права, те уговорне стране из основног посла о финансирању не могу бити од утицаја на то.

У погледу предмета међународног (инвестиционог) гаранцијског посла постоје одређена одступања у односу на кредитне аранжмане. Наиме, изворни дуг у овим пословима није суверени дуг, већ *приватноправни дуг дужника* – приватноправног субјекта према свом повериоцу који је неки међународноправни субјект. Тек по активацији гаранције и уопште активацији обавезе државе да изврши неко плаћање по гаранцијском послу, дуг постаје суверени односно државни јер тек тада настаје обавеза државе да га измири. У прилог тврдњи да овај дуг има елементе државног дуга од самог настанка иде то што је обавеза државе гарантора по гаранцији солидарна, дакле држава гарантор одговара углавном као главни дужник, а не само као јемац у смислу супсидијарног јемства које је правило у грађанском праву.

У погледу права и обавеза уговорних страна оне су комерцијалне природе и у многоступе подсећају на обавезе државе дужника из међународних инвестиционих кредитних аранжмана уз одређене разлике (напомињемо да се и овде фокусирамо на

међународне инвестиционе гаранцијске послове са Републиком Србијом као гарантором управо и превасходно због њихове јавне доступности и многобројности). Наиме, основна обавеза државе гарантора није да користи у складу са наменом и врати коришћења кредитна средства, већ да јемчи као солидарни јемац, дакле самостално и независно од главног дужника, за његово испуњење обавезе према свом повериоцу. Гарантору се на располагање не стављају никаква средства, дакле нема противчинидбе повериоца у том смислу, већ се он јавља искључиво као јемац за обавезу главног дужника, те су његове обавезе и права у вези са обавезама и правима главног дужника. Тако, на пример, он може имати обавезу надгледања и надзора над пројектом који се финансира и обавезу праћења спровођења пројекта те достављања документације у вези са тим повериоцима. За гаранцијске послове се ретко постављају претходни услови гарантору, будући да нема ни коришћења средстава. Такође, одредбе о меродавном праву и решавању спорова су комерцијалне, односно уговара се надлежност неког приватног права (најчешће) и арбитраже односно суда који имају привредни (трговински) карактер.⁴⁹⁹ Све у свему обавезе и права по гаранцијским пословима су мање комплексне у односу на права и обавезе кредитних аранжмана. Оне, међутим, задржавају комерцијални карактер и нису међународноправне природе као што је то случај са претходна два елемента.

За последњи елемент, односно форму, важи све што је већ речено за међународне кредитне аранжмане. Дакле, форма гаранцијских послова јесте међународни уговор који као закон о ратификацији усваја Народна скупштина. Ово је пре свега међународноправна компонента међународног кредитног посла будући да је форма неспорно међународноправна.

Из свега наведеног закључујемо да и код међународних гаранцијских послова преовлађује међународноправни елемент. Приватноправни елемент видљив је на терену права и обавеза уговорних страна, међутим реч је о диспозитивним одредбама које стране саме регулишу те посебно узевши у обзир карактер ових субјеката који имају и правнокреирајућу способност, сматрамо да то не нарушава њихову правну природу.

⁴⁹⁹ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и крвајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

3. Елементи послова бесповратних давања

Уговорне стране послова бесповратних давања као што су помоћи из различите врсте фондова (нпр. претприступни фондови ЕУ) и донације различитих држава и међународних организација јесу државе у положају примаоца средстава и државе, међународне организације и различите врсте фондова које оснивају државе и међународне организације у положају даваоца средстава. О општим својствима држава и међународних организација као уговорних страна било је више речи у делу *Елементи међународних кредитних аранжмана* те их овде нећемо понављати. Све у свему можемо закључити да је реч о субјектима међународног јавног права, те је овај субјективни (персонални) елемент послова бесповратних давања међународноправни, а не приватноправни.

Напомињемо да се кор међународних послова бесповратних давања бавимо поред инвестиционих, и реформским (макроекономским) финансијским аранжманима будући да су они код ове врсте послова чешћи, а и јавно доступни.

У погледу предмета послова бесповратних давања постоје одређене разлике у односу на међународне кредитне аранжмане и међународне гаранцијске послове јер код послова бесповратних давања не можемо говорити о (сувереном) дугу, већ о бесповратном давању које има карактер *донације* будући да не постоји обавеза враћања примаоца средстава све док се он понаша у складу са уговором. Као што смо истакли у Глави IV, обавеза враћања примљених средстава активира се само уколико дође до кршења одредби уговора о додели бесповратних средстава од стране примаоца средстава. У том случају обавеза враћања има карактер санкције услед кршења уговорних одредби, а не карактер (сувереног) дуга. У сваком случају сматрамо да је реч о донацији која има међународноправни, а не приватноправни карактер будући да је чине субјекти међународног права. Стога, можемо да закључимо да и предмет бесповратних давања јесте категорија међународног пре него приватног права.

Уговором о додели бесповратних давања давалац средстава се обавезује да бесповратно стави на располагање одређена финансијска средства даваоцу средстава, у одређеном року и на начин предвиђен уговором, док прималац средстава има право да та средства прими. Прималац средстава има обавезу да додељена средства користи у складу са њиховом наменом, најчешће за сврху развоја пројекта који се финансира ако је реч о инвестиционим бесповратним давањима, мада је у пракси много чешћи случај реформских бесповратних давања који спадају у макроекономске међународне финансијске аранжмане, између осталог, из примљених бесповратних средстава. Прималац средстава има и друге обавезе најчешће правно-техничко-административне природе у складу са уговором о додели бесповратних средстава. Те обавезе се огледају пре свега у достављању потребне документације даваоцу средстава што је у уговорима о додели бесповратних средстава постављено као претходни услов за коришћење тих средстава. Документације се односи на различита одобрења, сагласности и мишљења надлежних органа државе пријемнице средстава. Даље, држава пријемница средстава има и обавезе да поступа на одређени начин у међународној заједници, да одржава добру репутацију и испуњава своје финансијске обавезе према осталим повериоцима на време. Следећи сет обавеза државе пријемнице средстава односи се на праћење развоја пројекта који се финансира из додељених бесповратних средстава, уколико је реч о донацији која се даје за међународне инвестиционе послове бесповратних давања (пројектни услови свакако неће постојати код

међународних макроекономских (реформских) послова бесповратних давања). У вези са тиме, држава пријемница средстава има обавезе достављања различите врсте извештаја даваоцу средстава којима ће давалац средстава бити упознат са током пројекта и тежњом државе пријемнице средстава да пројекат одржава на прописном нивоу и улаже потребне напоре да се он успешно оконча.⁵⁰⁰ Као што је то био случај и код међународних кредитних аранжмана и код међународних гаранцијских послова, и код послова бесповратних давања права и обавезе уговорних страна имају приватноправни – комерцијални карактер, а не карактер обавеза међународног права. Стога закључујемо да је ова компонента послова бесповратних давања приватноправна више него међународноправна.

У погледу форме уговора о додели бесповратних давања одмах можемо истаћи да преовлађује међународноправни карактер. Разлог томе је што су и ови уговори, као и уговори о међународним кредитним аранжманима и уговори о међународним гаранцијским пословима израђени у форми међународних уговора ратификовани од стране парламента, а не у простој уговорној форми приватног права. Стога и ова компонента јесте међународноправна, а не приватноправна.

Како смо навели и у погледу међународних кредитних аранжмана и међународних кредитних послова, и послови бесповратних давања имају доминантни међународноправни карактер иако се ни њихов приватноправни карактер не може занемарити у потпуности будући да су права и обавезе уговорних страна приватноправног карактера.

4. Елементи трансакција са дужничким хартијама од вредности

Субјекти трансакција са дужничким хартијама од вредности исти су као и субјекти до сада анализираних међународних финансијских аранжмана у овој глави. Дакле, у улози издаваоца се увек јавља држава која издаје државне обвезнице или државне записе (или другу врсту државних дужничких хартија од вредности). У улози купца односно инвеститора у државне дужничке хартије од вредности по правилу се може јавити било које заинтересовано правно или физичко лице. Међутим, у склопу овог излагања бавимо се државним дужничким хартијама од вредности у које улажу искључиво субјекти међународног права, дакле друге државе или међународне организације. У том погледу субјективни (персонални) елемент код

⁵⁰⁰ Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2016); Закон о потврђивању уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2010); Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 4/2018); Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру спровођења помоћи према правилима инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 124/2007).

послова са државним дужничким хартијама од вредности такође је међународноправни, а не приватноправни јер су субјекти ових трансакција субјекти међународног права.

Што се тиче предмета, код предмета државних дужничких хартија од вредности поново можемо говорити о *сувереном (државном) дугу* (о појму сувереног дуга било је више речи у Глави I). Ово тврдимо из разлога што држава издавалац има обавезу да инвеститору на купљену хартију од вредности исплаћује камату, те њен дуг по камати има карактер државног дуга. Међутим, сама државна хартија од вредности и обавеза њеног издавања свакако нема карактер дуга, већ је то једна неновчана чинидба на страни државе издаваоца. Оваква обавеза државе издаваоца претежно има карактер међународноправне, више него приватноправне обавезе будући да је суштина издавања државне дужничке хартије од вредности финансирање државних расхода и покриће државног дуга, те се држава више понаша у својству носиоца суверености него као комерцијални субјект у оваквим трансакцијама.

У погледу права и обавеза истичемо обавезу државе да издату хартију од вредности за емисиону цену прода инвеститору, односно обавезу инвеститора да за стечену хартију од вредности плати емисиону цену. Даље, држава има обавезу да на тако издату хартију (најчешће, по правилу) плаћа уговорену камату која представља принос инвеститору због кога се и одлучује да уложи у државну хартију од вредности.⁵⁰¹ У зависности од врсте државне хартије од вредности могу постојати и

⁵⁰¹ Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 18/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 66/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12114/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12117/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12119/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12120/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12121/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12125/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12126/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12141/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12143/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12148/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12497/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12498/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12500/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12501/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12502/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12503/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12505/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1265/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1266/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13160/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13164/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13169/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13172/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-16926/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 2/2015, 36/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-188/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-190/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о

друге обавезе на страни државе издаваоца или инвеститора. Дакле, у погледу права и обавеза такође видимо да преовлађује једна комерцијална, приватноправна природа ових послова.

У погледу форме такође преовлађује приватноправни елемент. Државне хартије од вредности издају у форми одлука надлежног органа које се објављују у службеном гласилу, те немају карактер међународног уговора.

Дакле, код послова са државним хартијама од вредности видимо да је персонални (субјективни) елемент и предмет једино међународноправног карактера. Сматрамо то довољним да определи природу ових послова као аката међународног права. Стога закључујемо да послови издавања државних дужничких хартија од вредности имају комерцијалне компоненте, али да скупно (пре свега због значаја два поменута јавноправна елемента), имају међународноправни пре него приватноправни карактер.

5. Елементи послова са финансијским дериватима

Уговорне стране послова са финансијским дериватима, у контексту међународних финансијских аранжмана које обрађујемо, јесу држава као купац финансијског деривата и међународна финансијска организација као продавац финансијског деривата. Дакле, тема овог рада нису послови са финансијским дериватима које државе закључују са нпр. комерцијалним банкама. У погледу субјекта, видимо да преовлађује међународноправни елемент будући да су обе уговорне стране субјекти међународног права.

Предмет послова са финансијским дериватима јесте сам *финансијски дериват* који држава купује најчешће у склопу неке текуће трансакције финансирања како би се заштитила од неког ризика на тржишту (девизног или ризика промене каматне стопе). Дакле, сам предмет има прилично одређену структуру и више личи на производ него на финансијски посао, иако је по својој природи финансијски посао јер може донети финансијску добит или губитак његовом купцу. Стога можемо да закључимо да је предмет комерцијалног карактера, те да у овом погледу послови са финансијским дериватима имају приватноправни, а не међународноправни карактер.

емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-192/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-194/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-1731/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 16/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-3770/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 71/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8626/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8628/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-11155/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 79/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-6156/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 44/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту у оквиру ГМТН програма бр. 424-9547/2020-1 („Сл. гласник РС“, бр. 143/2020).

Права и обавезе уговорних страна у пословима са финансијским дериватима су разнолике. Примарно право државе купца деривата је да дериват купи, а обавеза је да за њега исплати цену на начин и по механизму који предвиђа уговор (принципом нетирања (енгл. *Close Out Netting*) који је уобичајен у пословима са финансијским дериватима). Обавезе државе купца деривата али и међународне организације продавца деривата су разнолике. Обе стране имају обавезу достављања различите врсте документације у виду мишљења и одобрења надлежних органа на начин предвиђен уговором (енгл. *Deliverables*), најчешће пре самог ступања у посао са дериватом. Такође, уговорне стране имају обавезу уздржавања од различитих понашања којима се може реметити ток трансакције, те сваки поремећај може да активира наступање случаја неиспуњења обавезе у складу са уговором о трговини дериватом (енгл. *Termination Event* или *Event of Default*).⁵⁰² Као што већ видимо, права и обавезе уговорних страна имају строго комерцијалан, дакле приватноправни карактер.

У погледу форме одговор је једноставан. Уговори о пословима са финансијским дериватима закључују се у форми обичних облигационоправних уговора чак и када су уговорне стране субјекти међународног права. Дакле и у овом случају преовлађује комерцијални, приватноправни карактер.

Закључујемо да је природа послова са финансијским дериватима приватноправна, без обзира на персонални (субјективни) елемент који има међународноправни карактер. Он сам по себи није довољан да надомести приватноправни карактер свих осталих елемената те као такав не може бити од пресудног утицаја на опредељење правне природе целог посла.

6. Елементи страних улагања

Субјекти страних улагања су у ширем смислу држава пријемница капитала и држава извозница капитала. У контексту међународних финансијских аранжмана ћемо и говорити о ширем смислу страних улагања, будући да сам инвеститор из државе извознице капитала као комерцијални субјект није тема овог разматрања. Дакле, реч је о односу две државе као два међународноправна субјекта, те је персонални (субјективни) елемент међународноправног карактера. Уопштено о држави као уговорној страни видети претходно излагање у одељку *Елементи међународних кредитних аранжмана*.

Предмет страног улагања је само улагање као комерцијална категорија која се састоји од уноса капитала на одређени начин - директно, путем улагања у материјална и нематеријална средства привредног друштва, односно индиректно, куповином акција и удела у привредном друштву (до 10% гласачких права односно капитала). Дакле, само улагање има превасходно приватноправни, а не међународноправни карактер.

Права и обавезе уговорних страна у случају улагања могу бити веома разнолика зависно од конкретног начина на који се улагање реализује, те нећемо о томе залазити у детаље. Права и обавезе зависе и од начина улагања, да ли је у

⁵⁰² Видети <https://www.isda.org/>, приступ дана 02.07.2022.

питању директно или индиректно (портфолио) улагање. Права и обавезе своде се на одређена поступања држава учесница у циљу реализације улагања а зависе од начина на који се улагање реализује – да ли је то само оснивање привредног друштва и уплата капитала, куповина постојећег друштва и улагање тим путем, статусна промена или заједнички подухват (енгл. *Joint Venture*), односно само куповина дела удела и акција у постојећем привредном субјекту у мањем проценту. Све у свему држава код страних улагања према другој држави извозници капитала дејствује у својству носиоца државног империјума јер штити своје виталне интересе.

Форма улагања може бити различита опет зависно од врсте улагања и начина на који се улагање реализује. Улагање се може реализовати оснивањем новог привредног субјекта, куповином постојећег (у потпуности у случају директног улагања или мањег дела удела и акција у случају портфолио улагања) привредног субјекта, односно статусном променом или заједничким подухватом (енгл. *Joint Venture*). Независно која од поменутих форми буде употребљена, неспорно је да све оне имају комерцијални, приватноправни карактер, те није испуњен њихов међународноправни карактер. С друге стране, форма уговора између две државе о страним улагањима јесте увек форма међународног уговора, дакле има међународноправни карактер.

И у погледу страног улагања преовлађују међународноправни елементи, док се приватноправни елементи појављују само споредно у конкретним формама улагања, када говоримо о односу две државе учеснице улагања. Стога можемо да закључимо да и у погледу улагања преовлађује њихова међународноправна над приватноправном природом.

II. Правни положај државе у међународним финансијским аранжманима

У међународним финансијским аранжманима држава је по правилу увек уговорна страна. Као њен саговорач може се појавити друга држава (директно или индиректно, преко државног фонда или државне развојне банке) или међународна организација (регионална развојна банка или међународна финансијска институција). Како смо више пута истакли, у овом раду се нећемо бавити чисто комерцијалним актима државе са другим комерцијалним субјектима будући да разматрамо само граничне случајеве – међународне финансијске аранжмане где су уговорне стране два суверена ентитета који преузимају нека комерцијална права и обавезе. Држава као уговорна страна у међународном финансијском аранжману, дакле, преузима права и обавезе као комерцијални субјект у приватноправним пословима. Она је носилац права и обавеза према свом саговорачу из једног међународноправног односа, али та права и обавезе по својој природи јесу комерцијални.

Како смо истицали, међународни финансијски аранжмани јесу дужничко-поверилачки односи који настају поводом одређеног финансијског посла између субјектата међународног права и који могу имати различиту правну форму, при чему „дужничко-поверилачки однос“ подразумева постојање неке обавезе, у овом случају новчане, једне стране према другој за противчинидбу која се може огледати како у новцу тако и у обавези испуњења одређених услова или провођења одређеног пројекта, а „финансијски посао“ је најчешће финансирање у виду зајмова и кредита,

али као што ће бити изложено, могући су и други појавни облици финансијског посла формално постављени у облику уговора или других правних форми – једностранних изјава воље, или просто аранжмана што није правни термин, али се у пракси пре свега водећих међународних финансијских организација помиње. Назнака „међународни“ односи се пре свега на одређење појма међународних финансијских аранжмана према субјектима који у њих улазе – носиоци суверене власти и субјекти међународног јавног права, а примарно државе.

У најраспрострањенијем и најчешћем типу међународних финансијских аранжмана који ће нам послужити као пример у овом излагању – међународни инвестициони кредитни аранжмани са другим државама кредиторима, држава дужник преузима права и обавезе налик на дужника у класичном комерцијалном кредитном послу пројектног финансирања. Тако на пример, држава дужник има право да прими кредитна средства по условима расположивости и исплате зајма зајемченом у уговору о финансирању и да та средства повлачи по уговореној динамици и користи за намену стипулисану у уговору. По истеку рока који је предвиђен уговором, држава дужник има обавезу да позајмљена средства врати повериоцу на начин предвиђен уговором (једнократно или уз плаћање у ратама) уз договорену камату предвиђену уговором о финансирању. У случају невраћања кредитних средстава на време и у случају повреде неке друге уговорне обавезе, настаје тзв. случај неиспуњења обавезе (енгл. *Event of Default*), те држава поверилац може да затражи убрзање исплате позајмљених средстава (енгл. *Acceleration*) уз накнаду затезне камате и проузроковане штете ако је докаже.⁵⁰³

Уговори о инвестиционом (пројектном) финансирању између две државе углавном садрже одредбе о претходним условима за прву исплату кредитних средстава (енгл. *Conditions Precedent*). Ти услови односе се на достављање потребне документације држави кредитору како би одобрила исплату прве транше зајма. Документација се углавном односи на документацију у вези са пројектом (нпр. уговори о пројектовању и изградњи и сл.), затим одобрења, сагласности и мишљења надлежних органа о кредитном задужењу (мишљење министарства финансија/правде, одлука владе којом се одобрава задужење по предложеном нацрту уговора, доказ да је парламент донео закон о потврђивању уговора о

⁵⁰³ Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

задужењу као међународног уговора, регистрација уговора код надлежних органа, као на пример Народне банке Србије, српског финансијског и банкарског регулатора, различите врсте овлашћења надлежним органима за потписивање уговора итд.). Уговор углавном садржи и претходне услове за исплате свих других трансхи зајма који се односе на пуноважност све потписане документације, непостојање негативних промена које би материјално могле утицати на спроводивост пројекта, те наступање случаја неиспуњења уговора.⁵⁰⁴

Држава дужник даље даје сет изјава и гаранција (енгл. *Representations and Warranties*) којима се обавезује према држави повериоцу да ће поступати на одређени уговором превиђени начин током века трајања уговора о задужењу. Изјаве и гаранције односе се на поседовање потребних овлашћења за извршивост уговора о задужењу и пропратних докумената, да су предузете обавезе пуноважне, правно ваљане, обавезујуће и извршиве у складу са домаћим прописима државе дужника, да закључење уговора о задужењу неће повредити било који од важећих прописа на снази у држави дужнику нити је у супротности са јавним поретком државе дужника, да реализација одредби уговора о задужењу неће угрозити нити бити у супротности са било којим другим документом који је за државу дужника обавезујући, да има сва овлашћења која су потребна за спровођење пројекта, итд. Ту су и изјаве и гаранције од нарочите важности за тему којом се бавимо – изјаве и гаранције о прихватању меродавног националног права за уговор о задужењу и о прихватању надлежности комерцијалног форума за решавање спорова, као нпр. надлежност трговинске арбитраже, те изјаве и гаранције о изузимању имунитета од било ког судског поступка у вези са уговором о задужењу и о одрицању од имунитета извршења на имовини државе дужника.⁵⁰⁵

Затим, уговори о задужењу државе од друге државе садрже и низ одредби са осталим обавезама државе дужника. Те обавезе односе се на достављање различите врсте информација повериоцу од стране дужника, као и обавеза достављања друге врсте документације, обавеза обавештавања о промени чињеница и околности од значаја за било коју дату изјаву и гаранцију које могу да утичу на њену тачност, обавеза обнављања свих овлашћења потребних и у вези са уговором ако то буде потребно услед промена у прописима, обавезе плаћања трошкова, пореза и осталих накнада, обавеза одржавања потребних интерних евиденција потписаног споразума о задужењу у складу са важећим законима, обавеза поштовања домаћих прописа, обавеза обавештавања зајмодавца о било којим околностима везаним за пројекат и лица овлашћена да спроводе пројекат, обавеза омогућавања приступа зајмодавцу свој потребној документацији и просторијама како би се извршио потребан надзор над спровођењем пројекта, обавеза обавештавања зајмодавца о наступању било ког догађаја од ког може настати случај неиспуњења обавеза, да не предузима никакве кораке који на било који начин могу бити штетни и негативно утицати на положај зајмодавца, итд.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ *Ibid.*

⁵⁰⁵ *Ibid.*

⁵⁰⁶ *Ibid.*

Дакле, из наведеног се може приметити да држава у конкретно уговору о зајму са другом државом као повериоцем, а то је случај и са другим међународним *инвестиционим* кредитним аранжманима, има прилично релативизован положај који по опсегу права и обавеза наличи на положај дужника из класичног комерцијалног уговора о финансирању. Она преузима сијасет обавеза према свом повериоцу и њено својство носиоца суверености том приликом не долази до изражаја, односно бива угрожено. С обзиром на то да су у примеру који смо узели за ову анализу оба субјекта у међународноправном смислу једнаки – две државе, једна у улози повериоца, друга у улози дужника, у овом случају начело *par in parem non habet imperium* бива нарушено јер држава поверилац итекако има надмоћ над државом дужником и намеће јој уговорни положај који у потпуности одговара интересима државе повериоца. Стога, можемо закључити да се приликом ступања у међународне финансијске аранжмане држава одриче свог империјума зарад прихватања одређених уговорних услова. Додатно, држава дужник има обавезу одрицања од имунитета у погледу вођења свих судских поступака у вези са уговором и извршењу на државној имовини у вези са уговором, док реципрочна обавеза не постоји за државу повериоца. Држава дужник пристаје, најчешће и по правилу, на надлежност националног права као меродавног за уговор и на надлежност комерцијалног тела за решавање спорова, чиме се такође задире у државну сувереност и положај државе као субјекта међународног права.

У осталим типовима међународних финансијских аранжмана важи приближно исти или сличан третман државе дужника. На пример, третман је још више ближи изједначавању државе дужника са положајем комерцијалног дужника у пословима са финансијским дериватима будући да у том случају ни формалноправни услови (форма међународног уговора) нису испуњени, док је ситуација код гаранцијских послова и послова бесповратних давања готово у потпуности као код међународних кредитних послова.

III. Анализа међународних финансијских аранжмана из угла поделе аката државе на акте *iure imperii* и акте *iure gestionis*

Како смо навели у излагању у Глави I овог рада, у складу са теоријом о релативном имунитету државе, државни акти класификују се на оне који су последица вршења суверене власти – *iure imperii* и акте нејавне природе - *iure gestionis*. Међународно право не поставља јасне критеријуме који акти се сматрају актима суверене власти односно који су акти нејавне природе. Стога, да ли одређени акт треба сматрати актом јавне власти или актом нејавне природе треба анализирати од случаја до случаја. Иако су у правној теорији донекле дате смернице да се уговори о задужењу сматрају актима нејавне природе, сматрамо да је за такав закључак потребна подробнија анализа.

Наиме, истакли смо у излагању које је претходило у овој глави да код већине врста међународних финансијских аранжмана доминирају међународноправни елементи, те се имају сматрати документима међународноправне природе.⁵⁰⁷ То

⁵⁰⁷ Међународноправни елементи доминирају код међународних кредитних аранжмана, међународних гаранцијских послова и послова бесповратних давања који су сами по себи као врсте типични међународни финансијски аранжмани (видети излагање у Глави V овог рада), док су код

опредељење, пак, само по себи значи да се ови акти имају сматрати актима суверене власти - *iure imperii*, те да је реч о међународноправним актима. Код врсте међународних финансијских аранжмана, односно послова код којих постоје примесе међународног финансирања, као што су послови са финансијским дериватима, ни не говоримо о овој подели на акте суверене власти и нејавне акте будући да се они ни не сматрају међународноправним актима. Дакле, подела на акте суверене власти и нејавне акте битна је само за типичне међународне финансијске аранжмане а то су – међународни кредитни аранжмани, међународни гаранцијски послови и послови бесповратних давања, и за послове издавања државних дужничких хартија од вредности и послова страних улагања, те ће о њима бити реч у излагању које следи.

Како бисмо одредили да ли су поменуте типичне врсте међународних финансијских аранжмана акти јавне власти или акти нејавне природе, анализираћемо предмет ових послова, те положај државе, односно њена права и обавезе у овим аранжманима.

Предмет међународног кредитног аранжмана јесте у принципу и код већине међународних финансијских аранжмана државни (суверени) дуг, док се исто може рећи и за предмет међународног гаранцијског посла иако дуг државе у овим пословима није примаран, он ипак настаје као последица солидарне одговорности државе као гарантора за обавезе главног дужника. Предмет посла бесповратног давања јесте донација, дакле она нема карактер дуга (у редовном току ствари и докле год држава испуњава уговорне обавезе) будући да за исту не постоји обавеза враћања. Међутим, и предметна донација утиче на платнобилансни положај државе пријемнице средстава на сличан начин као средства из зајма – увећава се платежна моћ државе. Можемо да закључимо да у сва три случаја предмет има јавноправне компоненте иако наизглед има комерцијалну природу, сматрамо да јавноправне компоненте и сврха аранжмана односе превагу.

Правни положај државе, односно њена права и обавезе у све три типичне врсте међународних финансијских аранжмана у многеме подсећају на правни положај комерцијалног субјекта у сличним типовима трансакција. Већ смо рекли да у домену права и обавеза ови међународни финансијски аранжмани имају комерцијални карактер. Права и обавезе државе формулисане су свакако у односу на специфичности које држава има у односу на привредне субјекте – у погледу начина вршења права, у погледу органа надлежних за различите врсте одобрења и сагласности у вези са трансакцијом, у погледу документације која се доставља и сл., али и у погледу неких специфичности које су применљиве само када је држава као уговорна страна у питању (нпр. одрицање од имунитета). Ипак сматрамо да у међународним финансијским аранжманима (са изузетком послова са финансијским дериватима) држава иступа у својству носиоца државног империјума кога се одриче прихватајући уговорне одредбе конкретног аранжмана које је доводе у подређени положај у односу на повериоца. С друге стране, аргумент који иде у прилог приватноправној природи аранжмана јесте то што се по правилу у овим аранжманима држава имунитета одриче и то неопозиво и безусловно. Одрицање од имунитета није могуће само у мери у којој то не дозвољавају прописи, тј. у погледу имовине потребне за дипломатске сврхе. Иако је могуће тврдити да држава у

послова издавања државних дужничких хартија од вредности, послова са финансијским дериватима и послова страних улагања доминантнији комерцијални, приватноправни елементи.

међународним финансијским аранжманима иступа као приватноправни субјект, ми ипак сматрамо да има више аргумената за карактерисање аранжмана као јавноправних аката (са изузетком послова са финансијским дериватима). Сматрамо да увек када је природа конкретног посла нејасна, као што је случај са међународним финансијским аранжманима, превагу треба да однесу јавноправни елементи и природа треба да буде опредељена као јавноправна. Ово посебно истичемо јер иако међународни финансијски аранжмани на тесту природе пролазе као комерцијални, они неће бити комерцијални акти уколико се у обзир буде сврха аранжмана, што је следећи тест који се треба спровести.

Стога, можемо закључити да су међународни финансијски аранжмани, међународни гаранцијски послови и послови бесповратних давања, као и послови издавања државних дужничких хартија од вредности и послови страних улагања, дакле сви осим послова са финансијским дериватима акти јавне природе тј. акти *iure imperii*. Дакле, ако узмемо у обзир само природу међународних финансијских аранжмана (свих осим послова са финансијским дериватима) можемо да закључимо да је њихова природа приватноправна. Међутим, то није довољно за дефинисање ових државних аката као приватноправних, већ је неопходно осврнути се и на њихову сврху. Сврха поменутих међународних финансијских аранжмана јесте сервисирање државног, сувереног дуга, односно заштита виталних државних интереса. Сваком међународном финансијском аранжману држава приступа да би побољшала своју платнобилансну позицију и да би обезбедила додатна финансијска средства у свом буџету. Управо из тог разлога сматрамо да је сврха међународних финансијских аранжмана међународноправна, односно да држава иступа у својству носиоца државног империјума, а не као чисто комерцијални субјект. Стога, можемо да закључимо да међународни финансијски аранжмани у свом претежном делу представљају акте јавне, суверене власти, више него акте чисто комерцијалног карактера.

IV. Синтеза – смернице за примену правних правила међународног права и националног права на односе учесника у међународним финансијским аранжманима

Да закључимо – међународни финансијски аранжмани, зависно од своје врсте имају или међународноправну или чисту комерцијалну природу. Међународноправну природу имају међународни кредитни аранжмани, међународни гаранцијски послови, послови бесповратних давања, послови издавања државних дужничких хартија од вредности, и послови страних улагања, док комерцијалну природу имају они послови који у себи имају примесе међународног финансирања, а то су послови са финансијским дериватима. Дакле, сматрамо да се овом поделом уједно и решава дилема карактера ових послова као аката јавне власти, *iure imperii*, односно приватноправних аката или *iure gestionis*. Сматрамо да све врсте међународних финансијских аранжмана, а то су они прави међународни финансијски аранжмани по својој природи и одређени који имају примесе међународног финансирања, који имају међународноправни карактер, представљају акте јавне, суверене природе и да по питању њих држава иступа као носилац свог империјума, односно као носилац суверене власти.

Поставља се питање примене правних правила – међународноправних правила и правила националних законодавстава на односе страна у међународним

финансијским аранжманима. У многим међународним финансијским аранжманима уговара се примена правила приватног права на уговорне односе страна учесница у аранжманима.⁵⁰⁸ Најчешће се уговара неко неутрално право по избору повериоца,

⁵⁰⁸ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013); Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2016); Закон о потврђивању уговора о донацији

или пак право које погодује повериоцу – меродавно право места у коме поверилац има своје седиште, када је у питању међународна организација, или које је национално право повериоца, када је у питању држава. Поставља се питање оправданости таквог уговарања будући да је реч о међународноправним актима. Да ли је оправдано да на уговорни однос две државе буде меродавно национално право једне од држава или пак неке треће државе?

Одговор на постављено питање покушаћемо да пронађемо анализом алтернатива. Дакле, уколико се не би применило уговорено меродавно национално право или уколико би чак било забрањено уговорати као меродавно право неко национално право, на уговорни однос два субјекта међународног права применила би се општа правна правила и начела међународног права. Међутим, реч је о правним правилима која нису прилагођена нити адекватна да буду примењена на трансакције које имају комерцијални карактер (иако јавноправну сврху) и на права и обавезе формулисане актима који чине правну основу такве трансакције. Дошло би се у ситуацију да на разрађене уговорне одредбе не могу да се примене адекватна правила којима би се те уговорне одредбе употпуњавале и тумачиле, те у случају спора о значењу и домашају неке одредбе уговорне стране би значајно морале да се довијају што би довело до повећаних неспоразума и спорова поводом правних питања која би се применом адекватног националног права могла лако решити. Дакле, сматрамо да је примена националног права на међународне финансијске аранжмане који су акти међународноправне природе више нужна и потреба него оправдање. Да би се поставио адекватан механизам за заштиту уговорних страна и поставио ваљан правни оквир за тумачење воље уговорних страна, потребно је као меродавно уговорити право које даје одговор на сва спорна питања. То би могло да буде било које национално право, пре него општа правила и начела међународног права. Наравно правила међународног права и општа правна начела сматрамо да треба да буду узета у обзир и испоштована у сваком конкретном случају, али не и да буду једини извор тумачења права и обавеза уговорних страна међународних финансијских аранжмана.

Стога, закључујемо да је оправдано уговарање примене националног права као меродавног права на правне односе који проистичу из међународних финансијских аранжмана пре свега из разлога што правила међународног права не пружају довољну потпору за тумачење чисто комерцијалних уговорних одредби, те права и обавеза уговорних страна. Сматрамо и да правила међународног права и општа правна начела не би требало занемарити, те да би и она морала бити размотрена и

(олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2010); Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 4/2018); Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру спровођења помоћи према правилима инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 124/2007).

узета у обзир за сваки међународни финансијски аранжман, али не и да се тумачење међународних финансијских аранжмана заснива пре свега на њима.

ГЛАВА VI. ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПОВРЕДЕ МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

У излагању које следи говорићемо о последицама повреде међународних финансијских аранжмана. Прво ћемо се осврнути на основне концепте међународне одговорности државе и међународне организације као кључних субјеката међународних финансијских аранжмана. Затим ћемо разматрати повреде конкретних међународних финансијских аранжмана имајући у виду специфичности сваког конкретног посла, те уговорне одредбе међународних финансијских аранжмана. Потом ћемо размотрити последице повреде међународних финансијских аранжмана у односу на субјекте који те повреде чине, а то су пре свега државе у положају дужника, односно пријемника средстава јер сматрамо да суштина одговорности државе за повреду међународних финансијских аранжмана лежи у општим правилима одговорности државе у међународном праву. На крају ћемо размотрити питање форума за решавање спорова који бивају уговорени у склопу међународних финансијских аранжмана.

Питање међународне одговорности за повреде међународних финансијских аранжмана од кључног је значаја како за одређење правне природе међународних финансијских аранжмана, тако и за разумевање њиховог функционисања у пракси. Сматрамо да у зависности од правне природе формирају се и правила одговорности ових мешовитих аката у којима, иако смо истакли да доминирају међународноправне компоненте, има и приватноправних односа.

С друге стране, постојање или непостојање међународне одговорности субјеката међународног права не искључује постојање и грађанскоправне одговорности. То је случај и код међународних финансијских аранжмана будући да се у њима често уговара национално право као меродвано из чега би произашла и грађанскоправна одговорност. Сама анализа грађанскоправне одговорности неће бити тема овог рада будући да се фокусирамо на међународноправну природу и компоненте међународних финансијских аранжмана, али ћемо са тим у вези обрадити институт имунитета државе и међународне организације који је релевантан за питање грађанскоправне одговорности. Дакле, ако бисмо и говорили о грађанскоправној одговорности државе и међународне организације веома је упитно да ли би до те одговорности заправо и дошло због дејства института имунитета од одговорности пред националним правосуђем (осим ако се стране имунитета нису експлицитно одрекле).

I. Међународна одговорност државе

Одговорност државе у међународном праву је фундаментални принцип међународног права који произлази из природе међународног правног система и доктрине суверености и једнакости држава. Међународна одговорност државе

формира се увек када једна држава према другој почини акт у нескладу са међународним правом, односно када прекрши неку од обавеза зајемчених међународним правом.⁵⁰⁹ Одговорност се у међународном праву пре свега везује за међународну одговорност државе као примарног субјекта међународног права, али не искључује и одговорност осталих субјеката међународног права (нпр. међународних организација).⁵¹⁰ Одговорност држава у међународном праву, дакле, постоји захваљујући субјективитету држава у међународном праву, односно способношћу држава да буду носиоци међународним правом зајемчених права и обавеза. Држава одговара за повреде свих својих обавеза у међународном праву, а саме обавезе за које се формира одговорност зависе од контекста конкретног случаја, односно не постоји јединствена кодификација обавеза у међународном праву.⁵¹¹

Међународна одговорност државе постоји као последица признања суверености и једнакости држава и како би се остале државе заштитиле од повреда међународноправних обавеза других држава. Одговорност се активира повредом међународноправне обавезе коју је држава преузела и са циљем да се држава принуди да поштује своје међународноправне обавезе. Дакле, повреда међународноправне обавезе на првом месту мора бити приписива држави као примарном субјекту међународног права. Концепт међународне одговорности држава је с друге стране у рукама самих држава будући да није тековина националног, већ међународног права чије границе одређују саме државе као његови примарни субјекти. Државе у том смислу одређују и границе одговорности као и случајеве када ће одговорност бити искључена.⁵¹² Међународна одговорност државе као фундаментални принцип међународног права постоји како би се санирале последице противправног акта државе и проузрокована штета настала таквим актом.⁵¹³

Генерални принцип међународног права јесте да држава треба да сноси одговорност за повреду обавеза зајемчених међународним правом и штету проузроковану кршењем својих међународноправних обавеза.⁵¹⁴ Како би постојала одговорност државе, три основна критеријума морају бити задовољена, а то су постојање међународне обавезе на снази између две државе, затим повреда те међународне обавезе која се огледа у противправном поступању или пропуштању од стране једне државе која јој се може приписати, и на крају проузрокована штета која је настала као резултат одређеног поступања или пропуштања од стране државе. Акт којим се активира одговорност државе не зависи од унутрашњег права државе, већ увек када држава није у стању, из било ког разлога, да испуни своју

⁵⁰⁹ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 778-779.

⁵¹⁰ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 539.

⁵¹¹ James Crawford, „State Responsibility“ у Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law, 2006, стр. 1.

⁵¹² M. Dixon, R. McCorquodale, S Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 399.

⁵¹³ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 540.

⁵¹⁴ *Ibid*, стр. 540.

међународноправну обавезу, те поступање или пропуштање државе у том смеру траје одређено време и у нескладу је са међународноправном обавезом државе.⁵¹⁵

Материјом одговорности држава бавила се и Комисија за међународно право (*International Law Commission - ILC*) већи број година и резултат тог рада су Правила о одговорности држава за противправне акте (*Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*). Правила о одговорности држава за противправне акте систематизују материју одговорности држава кроз концепт противправности аката државе, што је основна премиса на којој се формира одговорност државе. Такође, формира и концепт приписивости противправног акта држави. Противправни акти по правилу проистичу из повреде међународним правом зајемчене обавезе државе. Противправни акт мора по својој природи бити такав да се њиме проузрокује штета другом субјекту међународног права, односно другој држави, те да настаје обавеза државе која је штету проузроковала да ту штету надокнади, односно да отклони њене последице. Све то зајемчено је Правилима о одговорности држава за противправне акте.⁵¹⁶ Правила о одговорности држава представљају практичну концептуалну структуру проблема одговорности држава осмишљену по узору на правила о одговорности других правних субјеката.⁵¹⁷

Правила о одговорности држава баве се значењем појма „противправни акти у међународном праву“. Сваки противправни акт у међународном праву доводи до међународне одговорности држава.⁵¹⁸ Противправни акт у међународном праву постоји увек када је учињена радња или је дошло до пропуштања приписивог држави који представља повреду обавезе једне државе у међународном праву.⁵¹⁹ Карактеризација противправног акта у међународном праву не зависи од карактеризације истог акта у националном праву, тако да се држава не може поуздати на карактеризацију одређеног акта са становишта свог унутрашњег правног поретка приликом процене да ли је дошло до повреде међународним правом зајемчене обавезе.⁵²⁰ Приписивост одређеног акта држави постоји као последица поступања органа државе и њених представника у међународним односима за које је одговорна сама држава, односно када се конкретни акти државних представника могу приписати држави.⁵²¹ До повреде међународним правом зајемчене обавезе долази када поступање државе није у складу са оним што је од државе захтевано као обавеза у смислу међународног права. Држава је одговорна само за повреду обавезе

⁵¹⁵ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 781-782.

⁵¹⁶ M. Dixon, R. McCorquodale, S Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 400.

⁵¹⁷ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 1.

⁵¹⁸ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 4; чл. 1 Правила о одговорности држава за противправне акте.

⁵¹⁹ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 4; чл. 2 Правила о одговорности држава за противправне акте.

⁵²⁰ J. R. Crawford „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 4; чл. 3 Правила о одговорности држава за противправне акте.

⁵²¹ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 5; глава II Правила о одговорности држава за противправне акте.

која је била за њу обавезујућа у тренутку настанка повреде.⁵²² Даље, правила о одговорности баве се и случајевима када долази до одговорности једне државе за радње/акте друге државе, али нам ова материја није релевантна за питања одговорности у оквиру међународних финансијских аранжмана. Затим, правила о одговорности постављају шест околности у којима је одговорност, односно повреда међународним правом зајемчене обавезе искључена, што су: сагласност државе према којој је повреда учињена, противмера, самоодбрана, виша сила (*force majeure*), невоља и потреба. С тим да ни један од основа за искључење одговорности није примењив уколико дође до повреде перемпторне норме међународног права (*jus cogens*).⁵²³

Последице повреде међународним правом зајемчене обавезе спадају у две категорије – обавеза да се са повредом *престане* и да се не понавља, те обавеза надокнаде проузроковане *штете*. Дакле, држава која је учинила повреду починивши противправни акт или пропуштање, у обавези је да настави да извршава своју међународним правом зајемчену обавезу коју је повредила и да се уједно уздржи од даљих радњи или пропуштања којима се та повреда чини. Држава је у обавези да у потпуности надокнади штету за проузроковану повреду било да је она морална или материјална, која је настала противправним поступањем државе.⁵²⁴ Као облике надокнаде, Правила о одговорности познају повраћај (реституцију), компензацију и задовољење. Повраћај је примарни облик надокнаде, а када није могуће у потпуности извршити повраћај или је недовољан да се друга страна праведно надокнади, компензација се плаћа за претрпљене финансијске губитке који се могу новчано проценити. Задовољење као метод надокнаде користи се када није могуће спровести ни реституцију ни компензацију. Даље, правила се баве питањем камате, али без посебних правила за формирање каматне стопе.⁵²⁵

Правила се даље баве озбиљним повредама перемпторних норми међународног права, али иако значајна тема уопште, није нам од интереса за материју међународних финансијских аранжмана, те се њоме нећемо детаљније бавити.

Правила о одговорности држава баве се и имплементацијом одговорности државе, односно позивањем на одговорност државе од стране друге државе која је претрпела повреду и која жели да за претрпљену повреду прими прописну надокнаду. У том случају разликујемо три ситуације. Најједноставнија ситуација је када долази до повреде билатералне обавезе или обавезе међународног обичајног права једне државе према другој. Други случај су повреде међународних обавеза из мултилатералних међународних уговора. Трећи случај је радикална промена

⁵²² J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 5-6; глава IV Правила о одговорности држава за противправне акте.

⁵²³ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 6; глава V Правила о одговорности држава за противправне акте.

⁵²⁴ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 7; део 2. Правила о одговорности државе за противправне акте.

⁵²⁵ J. R. Crawford, „State Responsibility“ *op. cit.*, стр. 7; део 2. Правила о одговорности државе за противправне акте.

поступања једне државе према другим државама према којима је обавеза интегрално постојала.⁵²⁶

Даље, Правила се баве и мноштвом других питања одговорности држава која нама нису од значаја јер немају своју примену у оквиру међународних финансијских аранжмана, али ћемо их овом приликом само навести. То су питање противмера као механизам за имплементацију одговорности у међународном праву и дипломатска заштита и њене алтернативе.

Право чија је материја одговорност држава може се поделити у два дела – први се бави природом одговорности државе, приписивошћу противправног акта држави, механизму извршења и коришћења правних средстава као последица повреде међународноправне обавезе, те одбрамбеним средствима усмереним на одговорност државе, односно њено искључење у одређеним случајевима. Овај део постоји једнако у свим случајевима учињених повреда међународноправних обавеза, било да оне проистичу из међународног уговора, било да су последица повреде обичајног међународног права (*jus cogens* норми). Други део материје одговорности држава бави се одговорношћу за акте усмерене према појединцима који су припадници друге нације у односу на државу која се позива на одговорност, но овим другим делом се нећемо бавити у овом раду будући да није релевантан за материју одговорности у склопу међународних финансијских аранжмана.⁵²⁷

1. Елементи међународне одговорности државе

Ниједна држава није имуна од одговорности у међународном праву, што је последица постојања суверености и једнакости држава у међународној заједници. Када говоримо о одговорности државе говоримо о њеној кривичној и деликтној одговорности у смислу националних права, али и нешто шире од тога. Одговорност државе као концепт се не везује ни за једну територију, већ за међународну заједницу као такву, те није од значаја где настају елементи којима се формира одговорност државе.⁵²⁸

Да би се држава позвала на одговорност, морају да буду испуњени елементи одговорности државе. У правној теорији и у складу са Правилима о одговорности државе формирали су се елементи који се сматрају неопходно потребним да би се држава сматрала одговорном. То је пре свега постојање противправног акта који је настао као последица активног деловања државе или пропуштања од стране државе. Затим, неопходно је да такав акт односно пропуштање буде приписив држави. Потребно је и да је реч о повреди неке међународним правом зајемчене обавезе било да та обавеза потиче из међународног уговора или је резултат повреде обичајног међународног права, односно да је реч о повреди перемпторне (*jus cogens*) норме међународног права. На крају, потребно је да не постоје околности којима се

⁵²⁶ J. R. Crawford, „State Responsibility“, *op. cit.*, стр. 11-12; део 3. Правила о одговорности државе за противправне акте.

⁵²⁷ M. Dixon, R. McCorquodale, S Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 399.

⁵²⁸ James Crawford, *First Report on State Responsibility*, 1998, стр. 31.

искључује кривица државе а то су сагласност државе према којој је повреда учињена, противмера, самоодбрана, виша сила (*force majeure*), невоља и потреба.

У наставку излагања рећи ћемо нешто више о сваком од елемената одговорности државе.

1.1. Противправни акти државе

Одговорност државе није заснована на деликтној одговорности у смислу унутрашњег права, већ се везује за повреду међународним правом зајемчене обавезе, тако да се термин „деликт“ у контексту противправног акта државе треба тумачити шире.⁵²⁹ Противправни акти државе базирају се на активном деловању државе које није правно ваљано или на пропуштању да се држава правно ваљано понаша. За постојање противправног акта неопходно је да дође до кршења међународним правом зајемчене обавезе.⁵³⁰ Таквим поступањем државе, односно њених представника, проузрокује се штета другој страни – држави или другом субјекту међународног права. Противправни акт државе постоји без обзира на поступање државе у доброј или лошој вери, односно одговорност државе је објективна (тзв. теорија ризика) која се базира на принципу стриктне одговорности.⁵³¹ Међутим, иако су заступници теорије објективне одговорности државе у већини, развијене су и теорије субјективне одговорности државе у складу са којима се разликују противправни акти који су последица намерног поступања државе (*dolus*), односно нехатног поступања државе (*culpa*), дакле одговорност државе је базирана на концепту кривице за противправни акт.⁵³²

⁵²⁹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 541.

⁵³⁰ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, стр. 3. Противправни акт као услов за одговорност државе потврђен је и у судској пракси. Нпр. у случају *Phosphates in Morocco* (доступно на: <https://jsumundi.com/en/document/decision/en-phosphates-in-morocco-judgment-tuesday-14th-june-1938>, приступ дана 25.05.2022) Стални суд међународне правде (*Permanent Court of International Justice - PCIJ*) заузео је становиште да се одговорност државе формира одмах након што је противправни акт извршен од стране једне државе према другој. Исто становиште заузео је и Међународни суд правде (*International Court of Justice - ICJ*) у случајевима *Corfu Channel* (доступно на: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>, приступ дана 25.05.2022), *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (доступно на: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, приступ дана 25.05.2022) и *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (доступно на: <https://www.icj-cij.org/en/case/92>, приступ дана 25.05.2022).

⁵³¹ James R. Crawford, *First Report on State Responsibility*, *op. cit.*, стр. 27.

⁵³² M. N. Shaw, *International Law* стр. 783. Теорија објективне одговорности државе заступљена је и у доступној судској пракси (нпр. *Neer Case* (доступно на: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/60-66.pdf, приступ дана 25.05.2022), *Caire Case* (доступно на: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_V/540_Caire.pdf, приступ дана 25.05.2022), *Home Missionary Society Case*, (доступно на: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/42-44_Brethren.pdf, приступ дана 25.05.2022) итд.). Заправо, захтев за постојањем кривице државе да би се говорило о противправном акту расправљан је и од стране специјалног известиоца г. James-а Crawford-а, те он наводи да је одговор на питање да ли је кривица услов постојања противправности код питања акта државе као елемента одговорности широко и зависи од много фактора.

Термин „противправни акт“ би требало да обухвати све противправне акте државе без обзира да ли потичу из активног поступања државе, пропуштања државе да делује или неправилног деловања државе. Свако такво поступање доводи до одговорности државе и њен је елемент. Дакле, држава је одговорна за своје сопствено противправно поступање.⁵³³ Правила о одговорности државе за противправне акте када говори о противправним актима не помиње као услов за постојање противправности проузроковање штете тим актом. То се односи како на штету у правном смислу, тако и на „моралну“ штету, иако се може тврдити да сама повреда међународним правом зајемчене обавезе државе доводи до „моралне“ штете, те да се постојање штете заправо подразумева самим постојањем противправног акта.⁵³⁴

Став је савремене теорије да сваки противправни акт чини елемент одговорности државе иако су постојале теорије да је неопходно да противправни акт државе буде последица повреде билатералног односа две државе, односно да је потребно да постоје последице таквог противправног акта државе да би се сматрао елементом одговорности државе. Дакле, у складу са владајућим мишљењем је да противправни акт може да постоји одвојено од последице таквог акта у виду права погођене државе да захтева надокнаду за учињену повреду. Утемељење за ову тврдњу произлази из чињенице да свака држава као учесница међународне заједнице има изворно право да штити своје правне интересе, те да државе међусобно морају да поштују своје међународне обавезе. Дакле, противправни акт државе постоји сам по себи, без обзира на другу државу погођену таквим актом, било да је то само једна или више држава, и без обзира на последицу таквог акта – обавезу надокнаде проузроковане штете таквим актом.⁵³⁵

1.2. Приписивост

Како истиче проф. Милисављевић, да би могло да се говори о одговорности државе у међународном праву потребно је да постоји приписивост. Приписивост се стога појављује као један од минималних услова за успостављање међународне одговорности државе.⁵³⁶ Било која повреда међународним правом зајемчене обавезе од стране државе мора потицати од поступања или пропуштања органа државе или њених званичника. Приписивост као елемент одговорности државе означава ту везу између противправног акта и државе због кога се она позива на одговорност. За постојање приписивости није неопходно да је противправни акт директно учињен од стране органа државе или њених званичника, већ је довољно да су се они сматрали одговорним да неко поступање државе држе под контролом. Такође, пропуштање да се поступање државе усклади са одређеном међународноправном обавезом приписује се државним органима и званичницима као одговорним лицима за

⁵³³ J. R. Crawford, *First Report on State Responsibility*, *op. cit.*, стр. 27.

⁵³⁴ *Ibid*, стр. 27-29.

⁵³⁵ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, *op. cit.*, 2001, стр. 4-5.

⁵³⁶ Б. Милисављевић, „Приписивост као услов одговорности државе у међународном праву“, *op. cit.*, стр. 185.

испуњење те обавезе државе.⁵³⁷ Доктрина приписивости постоји као последица немогућности државе као једног апстрактног правног субјекта да почини одређени противправни акт, те повезује лица одговорна за вршење тог противправног акта са самом државом. С друге стране, држава не може бити одговорна за сваки акт који почини неко лице у својству државног званичника или органа, већ само за оне акте који се могу приписати држави у одговорност. Стога је неопходно за сваки конкретан акт испитати да ли приписивост постоји. Приписивост је сама по себи као концепт правна фикција која доводи до одговорности државе за штету проузроковану деловањем њених органа и званичника. Органи и лица чији се акти могу приписати држави извршавају законодавну, извршну, судску или другу функцију у оквиру државе или јединице локалне самоуправе државе.⁵³⁸

Само поступање државе може се састојати од активног поступања или пропуштања које је приписиво држави да би се она сматрала одговором за учињени противправни акт. Услед постојања приписивости отеловљује се улога државе као субјекта међународног права способног да буде носилац међународноправних права и обавеза, поред одвојеног правног субјективитета и одговорности лица и ентитета која су противправни акт заправо починили. Приписивост је уједно и последица третмана државе као јединствене целине која иступа као засебни субјект права у међународним односима. Дакле, одређено поступање, било активно било у виду пропуштања мора бити у вези са државом и као такво приписиво држави да бисмо говорили о њеној одговорности.⁵³⁹ У погледу пропуштања, односно пасивног деловања државних органа, неопходно је утврдити да је одређена радња била у надлежности да буде предузета од стране одређеног државног органа. Дакле, уколико је држава могла да предузме неке радње и тим предузимањем могла да спречи проузроковану штету, сматраће се да се такво пропуштање деловања могло приписати држави.⁵⁴⁰

Правила о одговорности државе за противправне акте разликују лица и органе који имају задужење унутар државе да се старају о извршењу њених међународноправних обавеза. Тако се прави разлика између поступања државних органа, затим лица и ентитета који су носиоци одређених јавноправних овлашћења у оквиру државе, државних органа на располагању другим државама, поступања државних институција, самих понашања наложених или контролисаних од стране државе, понашања која су резултат омашки или задоцњења државних органа, понашања државних покрета и понашања која су призната и усвојена од стране државе као њених сопствених поступања.⁵⁴¹ Приписивост као елемент одговорности државе уједно је и компонента којом се противправни акт државе сматра актом саме државе, а не само лица која су га директно починила, стога се приписивост сматра

⁵³⁷ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 543.

⁵³⁸ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 786.

⁵³⁹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, *op. cit.*, стр. 35.

⁵⁴⁰ Б. Милисављевић, „Приписивост као услов одговорности државе у међународном праву“, *op. cit.*, стр. 189.

⁵⁴¹ M. Dixon, R. McCorquodale, S Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 402-403.

субјективним елементом повреде међународне обавезе државе.⁵⁴² Држави ће се, стога, увек приписати радње њених законодавних или извршних или судских органа, без обзира на позицију на којој се ти органи налазе унутар државе, односно без обзира на то да ли су они централни или локални, инокосни или колегијални органи. Такође, по речима проф. Милисављевића, на исти начин ће се сматрати да је свако лице које је овлашћено од стране државе да делује у јавноправном својству, органи друге државе који делују у име одговорне државе, те сваки акти органа државе ако прекораче своја овлашћења.⁵⁴³ Акти ће се приписати одговорној држави и уколико појединац или група лица делују према упутствима и под контролом одговорне државе. При томе неопходно је да се ради о доказаној подршци и умешаности која је планирана и координисана од стране одговорне државе. Такође је неопходно доказати да је деловање таквих „приватних“ група у вези са штетом насталом од стране одговорне државе, што је комплексан процес и захтева прибављање конкретних доказа.⁵⁴⁴

Како истиче проф. Милисављевић, развојем међународног права прошириван је круг случајева када ће постојати приписивост противправне радње одговорној држави. У почетку се сматрало само да држава одговара за директне радње својих органа, да би се касније приписивост проширила и на случајеве када државни орган делују изван својих овлашћења. Касније су основи даље проширивани и на приватна лица која начине штету или држављанима одговорне државе. Стога је приписивост кључни услов одговорности државе у међународном праву, те ће држава бити одговорна чак и када не постоји материјална штета или повреда међународним правом зајемчене обавезе – тзв. безделиктна одговорност.⁵⁴⁵

1.3. Повреда међународне обавезе

О повреди међународне обавезе државе говоримо када поступање државе није у складу са преузетом међународном обавезом, без обзира на разлоге и карактер друкчијег поступања, а држава је у тренутку ток поступања била обавезана одређеном међународним правом зајемченом обавезом.⁵⁴⁶ Повреда међународним правом зајемчене обавезе постоји увек када држава поступа угрожавајући права других држава, што је нарочито тешко установити када су у питању међусобна права и обавезе уговорних страна у мултилатералним међународним уговорима. Међународна права могу пак да проистичу и из билатералних односа држава, где се специфична права држава упарују са специфичним обавезама других. Међународна обавеза је увек у колерацији са постојањем међународног права било да је то право једног или више субјеката међународног права или пак међународне заједнице као

⁵⁴² Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, c *op. cit.*, тр. 34.

⁵⁴³ Б. Милисављевић, „Приписивост као услов одговорности државе у међународном праву“, *op. cit.*, стр. 187.

⁵⁴⁴ *Ibid*, стр. 188.

⁵⁴⁵ *Ibid*, стр. 206.

⁵⁴⁶ Чл. 12-13 Правила о одговорности државе за противправне акте.

целине. Она може настати и као резултат повреде међународног обичајног права или перемпторне норме међународног права, а не само као резултат повреде конкретне одредбе међународног уговора.⁵⁴⁷

У контексту повреде међународне обавезе државе прави се разлика између изворне и викарне одговорности државе. Изворна одговорност проистиче из аката почињених од стране државних органа, док викарна одговорност потиче од аката лица која нису овлашћена као државни званичници. Иако ове две категорије аката државе нису једнаке, не постоји суштинска разлика између њих. Са друге стране теорија познаје и доктрину објективне одговорности државе која се ослања на доктрину волунтарног акта државе где постоји веза између државних званичника који су учинили повреду и узрочна веза између државе и поступања државних званичника. Доктрина објективне одговорности државе је и генерално подржана у теорији и пракси.⁵⁴⁸ Иако у контексту објективне одговорности питање кривице није елемент одговорности, она игра значајну улогу у процени одговорности за противправни акт државе будући да се повреда међународне обавезе државе лакше установљава ако постоји кривица.⁵⁴⁹

1.4. Околности који искључују противправност

Околности које искључују противправност сматрају се изузетцима односно приговорима којима се искључује одговорност државе у целини. У складу са Правилима о одговорности држава те околности су сагласност, самоодбрана, противмере, виша сила (*force majeure*), невоља и потреба.⁵⁵⁰ Наведене околности су генералне природе и примењују се без обзира на врсту повреде међународне обавезе као опште правило међународног права. Оне не доводе до поништаја или прекида међународне обавезе државе, већ представљају оправдање за предметни догађај односно неиспуњење међународне обавезе државе.⁵⁵¹

Дакле, противправност ће бити искључена када једна држава почини противправни акт према другој, али постоји **сагласност** те друге државе на такав противправни акт.⁵⁵² Без постојања сагласности погођене државе сам акт државе почињив би се карактерисао као противправни, што би, уз остале елементе противправности водило одговорности државе почињивца, односно могли бисмо да говоримо о повреди њене међународним правом зајемчене обавезе. По питању саме сагласности, разлика се повлачи између сагласности дате на само понашање државе

⁵⁴⁷ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 35.

⁵⁴⁸ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 556.

⁵⁴⁹ *Ibid*, стр. 559.

⁵⁵⁰ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 563; чл. 20-25 Правила о одговорности државе за противправне акте.

⁵⁵¹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 71.

⁵⁵² M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 793.

починиоца или на сагласност за повреду конкретне међународноправне обавезе државе починиоца. Сагласност на повреду конкретне међународним правом зајемчене обавезе која потиче из међународног уговора треба разликовати од права погођене државе да тај уговор стави ван снаге или пак раскине, у ком случају је и сама обавеза државе починиоца раскинута или стављена ван снаге, али то не значи уједно и сагласност погођене државе на њену повреду. Сама сагласност на акт од стране погођене државе може бити дата унапред или за време када се противправни акт догађа чине да се држава починилац ослобађа своје одговорности за проузроковану штету тим актом. Сагласност мора бити валидна у тренутку када се даје а то се оцењује у складу са правилима међународног права, зависно од конкретне особе која даје сагласност у име погођене државе и њеног овлашћења да то учини. Уколико држава починилац својим противправним актом погађа већи број земаља, сагласност мора бити дата од стране свих погођених земаља, у супротном важиће само у односу на државу која је сагласност дала, али ће противправни акт остати да постоји у односу на остале државе. Обим саме сагласности мора се у потпуности подударати са обимом учињеног противправног акта, дакле не може бити ужа а ни шира од њега.⁵⁵³

Даље, противправност ће бити искључена и када држава спроводи законите мере **самоодбране** у складу са Повељом Уједињених нација. Међутим, самоодбрана сама по себи не значи увек и нужно искључење противправности будући да људска права увек морају бити поштована, а такође самоодбрана се мора вршити по принципима потребе и пропорционалности. Противправност је искључена и уколико држава поступа противмерама према другој држави, с тим да противмере за разлику од самоодбране не подразумевају употребу оружаних снага.⁵⁵⁴ Самоодбрана као основ за искључење противправности је традиционална сама по себи и постоји у међународном правном систему по узору на унутрашње системе. Држава која поступа у самоодбрани мора бити у потпуности у немогућности да испуни своју међународноправну обавезу услед ситуације због које поступа у самоодбрани.⁵⁵⁵

Противмере се најчешће односе на материјалне повреде обавеза зајемчених међународним уговором, када једна уговорна страна суспендује или раскине уговор на снази и обавезе преузете њиме. Противмере су одговор на противправни акт чије последице је држава починилац одбила да уклони које су усмерене ка држави која је починила тај противправни акт и које су му пропорционалне и сматрају се потребним. Пре предузимања противмере држава погођена противправним актом друге државе би требало да је позове да испуни своју међународну обавезу и да је обавести о својој намери да преузме противмере, дакле да прво понуди преговоре држави починиоцу противправног акта. Противмере по својој природи морају бити такве да погођеној држави обезбеде заштиту својих права. Уколико противправни акт државе починиоца престане, и предузете противмере такође морају да престану односно не треба ни да буду предузете. Такође, предузете противмере морају

⁵⁵³ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 73-74.

⁵⁵⁴ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 793-794.

⁵⁵⁵ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 74-75.

престати чим држава починилац противправног акта почне да преузима и испуњава своје међународне обавезе.⁵⁵⁶ Противмере предузете од стране државе починиоца морају бити такве да међународноправну обавезу државе чине неизвршивом и да су неопходне како би се постигло стање које би постојало да акта који је изазвао примену противмера није ни било. Противмере се у правној литератури често називају и санкцијама или реакцијом државе починиоца и служе као њена самопомоћ у одређеној ситуацији којом се изазива акт који би се окарактерисао као противправни да не постоји института противмере. За време предузимања противмера основна међународноправна обавеза државе не бива преклудирана нити прекинута, већ присуство института противмере само утиче на њену противправност, односно искључује је. Противмера се односи увек на конкретну међународноправну обавезу државе, дакле њени супсидијарни утицаји на друге обавезе државе починиоца према трећима странама не бивају обухваћени противмером као основном искључења противправности. Противмера постоји само у односу две државе – државе починиоца противправног акта и погођене државе.⁵⁵⁷

Виша сила је традиционални основ искључења противправности који се у пракси тешко доказује. Да би постојала виша сила, неопходно је да се деси непредвидиви догађај изван контроле државе који чини материјално немогућим околности под којима треба да се изврши нека међународноправна обавеза. Дакле, тај догађај треба да буде такав да држава која је починила противправни акт није могла да учини ништа да спречи тај догађај и његове последице. Поступање државе је при томе невољно и без могућности избора.⁵⁵⁸ Виша сила као основ искључења противправности дакле постоји ако су испуњена следећа три елемента: радња предузета од стране државе починиоца мора бити у целости приписана непредвидивом догађају; тај догађај мора у потпуности бити изван контроле погођене државе; и тај догађај мора учинити материјално немогућим извршење међународноправне обавезе државе починиоца, док та материјална немогућност може потицати од природног догађаја или људских активности, или пак може бити комбинација оба. Виша сила не обухвата околности које извршење међународноправне обавезе државе отежавају или успоравају, већ догађај по својој природи мора бити такав да је у потпуности онемогући.⁵⁵⁹

Кључна разлика између више силе и невоље јесте елемент избора. Дакле, **невоља** је такође догађај који наступа изван контроле државе која чини противправни акт, али у коме је држава имала могућност избора да се тај догађај не догоди, што са вишом силом није случај.⁵⁶⁰ Невоља означава ситуацију у којој се држава спасава опасности или спасава од опасности своје држављане. За разлику од више силе, поступање државе тада није без намере или без могућности контроле

⁵⁵⁶ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 794-796.

⁵⁵⁷ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 75-76.

⁵⁵⁸ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 796-797.

⁵⁵⁹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 76-78.

⁵⁶⁰ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 797-798.

већ је изазвано потребом да се заштите легитимни државни интереси. Другачији избор од оног који је учињен у стању невоље изложио би државу опасности. У случају невоље као основа који искључује противправност говоримо о поступањима државе којима се пре свега штите животи људи, односно о ситуацијама у којима би другачије поступање било ризично за људске животе. Такође, у случају невоље, за разлику од више силе, сам противправни догађај не настаје мимо контроле државе већ је у потпуности у његовој контроли, али се догађа са циљем избегавања веће опасности.⁵⁶¹

Потреба као основ искључења противправности постоји ради заштите виталних државних интереса од стања неизбежне опасности. Држава се не може позвати на стање потребе ако је потреба искључена или ако је држава сама допринела ситуацији у којој су њени витални интереси у стању опасности.⁵⁶² Стање потребе, за разлику од невоље, није усмерено на заштиту живота људи, већ на заштиту виталних државних интереса који се могу заштитити једино избегавањем извршења неке међународним правом зајемчене обавезе. Потреба постоји када је држава у непомирљивом конфликту између заштите својих основних виталних интереса са једне стране и испуњења међународноправне обавезе са друге стране. Стога се потреба као основ искључења противправности може веома лимитирано користити и подложна је као институт злоупотребама. У теорији се тумачи уско и само у вези са фундаменталним правима државе. Стога се опасност по виталне државне интересе мора схватити као неизбежна а потреба као преко потребна да се та опасност избегне, док сама опасност мора бити објективно схваћена. Сама опасност по својој природи мора бити таква да угрожава и виталне интересе других држава и међународне заједнице као целине, а не само државе која се на стање потребе позива, што иде у прилог објективној процени стања опасности.⁵⁶³

За разлику од унутрашњег права, у међународном праву не постоји правило да тужени износи приговор који је основ за искључење противправности, већ их држава која се на њих позива по правилу и доказује.⁵⁶⁴ Околности којима се искључује противправност треба разликовати од осталих приговора којима држава може да избегне своју одговорност. Они немају никакве везе са питањем надлежности трибунала пред којим се суди односно са основаношћу тужбеног захтева. Дакле, околности којима се искључује противправност функционишу као приговори односно основи искључења противправности у унутрашњем правном систему и постоје у сличним облицима и у унутрашњим правима под идентичним називима.⁵⁶⁵

2. Последице међународне одговорности државе

⁵⁶¹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 78-80.

⁵⁶² M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 798.

⁵⁶³ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 80-84.

⁵⁶⁴ J. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 563.

⁵⁶⁵ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 72.

У случају догађаја противправног акта државе, друге државе и субјекти међународног права имају право да на тај противправни акт одговоре. Одговор се састоји у позивању државе починиоца на одговорност и захтевањем престанка противправног акта односно поступања/пропуштања који је до њега довео, и/или захтевањем прописне надокнаде за проузроковану штету противправним актом државе починиоца. Такође, друге државе, у одређеним границама, имају право предузимања противмера против државе починиоца како би се она приклонила престанку предузимања противправног акта и принудила на правичну надокнаду за своје поступање. Последица противправног акта државе починиоца је штета проузрокована повредом међународним правом зајемчене обавезе државе починиоца. Она се најчешће огледа у финансијском или економском губитку коме су изложене друге државе односно други субјекти међународног права погођени поступањем/пропуштањем државе починиоца. Захтев за престанком вршења противправног акта засебна је обавеза која се захтева од државе починиоца без обзира на право погођених држава да захтевају надокнаду и без обзира на то да ли међународним правом зајемчена обавеза државе починиоца наставља да постоји након учињене повреде. Поред захтева за престанком вршења противправног акта постоји и обавеза државе починиоца да надокнади проузроковану штету што је могуће учинити на три начина: повраћајем односно реституцијом, компензацијом и задовољењем односно сатисфакцијом.⁵⁶⁶

Правила о одговорности државе за противправне акте баве се у посебном делу последицама противправног акта државе. Самим Правилима прописано је да противправни акт државе не утиче на њену обавезу да настави са испуњењем међународноправне обавезе и упркос повреди. Самом учињеном повредом формира се један нови правни однос између одговорне државе и погођених субјеката међународног права, међутим тај нови однос не преклудира иницијалну обавезу одговорне државе нити утиче на њену обавезу да уклони последице противправног акта прописном надокнадом. Ипак, у неким случајевима учињена повреда је сама по себи таква да онемогућава даље испуњење иницијалне међународноправне обавезе одговорне државе, као што је случај са повредом обавеза из билатералног уговора у ком случају саговорница одговорне државе нема интерес да уговорне обавезе одговорне државе одржи на снази, већ бира да уговор раскине, стога нема прилике за даљим испуњењем обавеза од стране одговорне државе.⁵⁶⁷

Правила се баве и обавезом државе да са противправним актом престане и са њеном обавезом да понуди адекватне гаранције да се такво понашање неће наставити.⁵⁶⁸ Обавеза да се са вршењем противправног акта престане служи обезбеђивању правне сигурности да се са противправним понашањем одговорне државе неће наставити, док гаранције да се противправни акт неће поновити имају својеврсну превентивну функцију која је усмерена на будућа понашања одговорне државе. Да бисмо могли да говоримо о гаранцијама да се противправно понашање неће поновити, међународноправна обавеза одговорне државе чија је повреда

⁵⁶⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 566-567.

⁵⁶⁷ Чл. 29 Правила о одговорности државе за противправне акте; Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, op. cit., стр. 88.

⁵⁶⁸ Чл. 30 Правила о одговорности државе за противправне акте.

учињена мора остати на снази и након повреде, у супротном таква гаранција би била ирелевантна. Престанак вршења противправног акта усмерен је како на активно поступање одговорне државе тако и на акте пропуштања, дакле са оба понашања се мора благовремено престати. Престанак вршења противправног акта је уједно и први захтев у елиминисању последица противправног акта. Након тога, говоримо о надокнади која заједно са престанком (и гаранцијама непонављања) чини последице вршења противправног акта одговорне државе. Основна улога престанка јесте да се повреда доведе до свог краја и да се обезбеди несметано даље извршење међународноправних обавеза одговорне државе. Престанком се штите не само права погођених држава самим противправним актом који је извршен, већ се њиме штите и интереси међународне заједнице као целине. Сам престанак се увек доводи у везу и са формама надокнаде које су такође последице противправног акта одговорне државе и то пре свега са повраћајем односно реституцијом. Сврха гаранција да се противправни акт одговорне државе неће поновити пре свега постоји у функцији заштите интереса погођене државе када није извесно да самим престанком и надокнадом штете може да се обезбеди будуће правично поступање одговорне државе у погледу даљег невршења противправног акта. Гаранције се могу дати вербално, али могу да укључе и озбиљније превентивне мере скројене на начин да се избегне даље противправно понашање, односно може се од одговорне државе захтевати одређено понашање усмерено на избегавање даљег вршења противправног акта од стране одговорне државе. Таква даља понашања односно превентивне мере по својој природи би требало да буду пропорционалне учињеном противправном акту и повреди међународноправне обавезе одговорне државе.⁵⁶⁹

Поред престанка са противправним актом и уздржавања од његовог понављања, кључна последица одговорности државе јесте обавеза надокнаде проузроковане штете противправним актом одговорне државе. Надокнада мора бити потпуна, односно њоме се морају уклонити све последице противправног акта државе и мора се успоставити стање које би постојало да се противправни акт није ни догодио. Надокнада се сматра последицом противправног акта одговорне државе више него право повређене државе да се санирају последице настале противправним актом. Стога, обавеза за надокнадом настаје аутоматски настанком противправног акта, дакле није неопходно да надокнаду захтева држава погођена противправним актом. Штета коју треба надокнадити обухвата увек и моралну и материјалну штету у најширем смислу, изузев крајње апстрактних интереса погођене државе. Материјална штета односи се на штету нанету имовини погођене државе и њених држављана и сваку другу штету процењиву у новцу, док морална штета означава нанети бол и патњу, губитак људских живота и уништење домова и приватног живота људи. Сама проузрокована штета мора бити у уској вези са вршењем противправног акта државе, односно мора бити јасно да она из њега проистиче. Стога, предмет надокнаде не може да буде било која, апстрактна штета. Штета мора потицати од противправног акта, мора бити процењива и директна, а не удаљена и апстрактна. Можемо из наведеног закључити да је питање узрочности од великог значаја за доказивање постојања штете настале противправним догађајем. Поред узрочности, елемент надокнаде штете јесте и могућност да се штета уклони односно да се дође у стање као да се штетни догађај није ни догодио. Такође, ту је и критеријум пропорционалности који се везује за противправни акт и проузроковану

⁵⁶⁹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, *op. cit.*, 2001, стр. 88-91.

штету, дакле има се надокнадити само штета која пропорционално одговара извршеном противправном акту.⁵⁷⁰

У наставку излагања бавићемо се посебним формама надокнаде проузроковане штете – повраћајем, компензацијом и задовољењем. Форме надокнаде могу да постоје посебно или заједно, зависно од онога што је потребно да дође до надокнаде у потпуности за противправни акт који је извршен. Форме надокнаде зависе и од примарне међународноправне обавезе која је повређена будући да се у односу на њу формира и обим надокнаде која треба да буде спроведена. Обим накнаде увек се формира узимајући у обзир и принцип пропорционалности као основу.⁵⁷¹

2.1. Повраћај (реституција)

Повраћај односно реституција (енгл. *restitution*) је основна форма надокнаде чија је тежња да успостави стање које је постојало пре него што је повреда настала. Реституција се стога спроводи увек када је могуће успоставити претходно стање и када је то пропорционално нанетој штети.⁵⁷² Односи се пре свега на натуралну реституцију, односно повраћај средстава и људи одузетих противправним актом одговорне државе. Сам противправни акт карактерише се као такав и проглашава се да он сам по себи не производи више дејство у међународном праву.⁵⁷³

Реституција је прва мера која се предузима да би се уклониле последице противправног акта одговорне државе. Разликују се два концепта реституције: први који тежи постизању стања које је било пре догађаја противправног акта одговорне државе, и други који тежи постизању стања које би било на снази да се противправни акт није ни догодио. Први концепт је ужи јер не обухвата претрпљену штету држава погођених противправним актом, док други концепт обухвата надокнаду у потпуности, укључујући и поштовање међународноправне обавезе погођене државе односно другог субјекта међународног права. Правила о одговорности држава за противправне акте узимају у обзир поменути ужи концепт, те се уз комбинацију са компензацијом као формом надокнаде постиже пун ефекат потпуне надокнаде у конкретном случају.⁵⁷⁴

С друге стране, натурална реституција није увек могућа јер се врло често у конкретном случају може десити да имовина уништена противправним актом више није на располагању да буде обновљена на адекватан начин, када се прибегава другим формама надокнаде. Реституција у пракси обухвата фактички повраћај материјалних добара, територије и људства или комбинацију ових аката. Реституција

⁵⁷⁰ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, *op. cit.*, 2001, стр. 91-94.

⁵⁷¹ *Ibid*, стр. 95-96.

⁵⁷² M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 802-803.

⁵⁷³ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 570-571.

⁵⁷⁴ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 96-97.

такође може да обухвата и измену унутрашње правне ситуације одговорне државе кроз реформу правног система из кога је противправни акт произашао, што укључује измену или стављање ван снаге одређене спорне легислативе одговорне државе, као и друге административне мере усмерена на управу одговорне државе. Дакле, сам термин натуралне реституције у пракси има доста широко значење. Шта ће у конкретном случају подразумевати реституција зависи од околности конкретног случаја и од тога која међународноправна обавеза одговорне државе је заправо повређена. За реституцију постоје ограничења у виду захтева за пропорционалношћу предложене реституције са насталом повредом међународноправне обавезе. Ограничење за спровођење реституције су и фактичке немогућности да се она спроведе, али не и тешкоће којима може бити изложена одговорна држава у њеном спровођењу. Такође, реституција и могућности да се она спроведе не зависе од одредби унутрашњег права одговорне државе. Ограничење реституције је и када се њоме не може постићи адекватан бенефит, односно спровођење реституције је диспропорционално њеним трошковима одговорној држави. Реституција стога неће бити могућа ако се састоји из диспропорционалних радњи и трошкова одговорне државе у односу на сам противправни догађај. Стога се увек узима у обзир да ли је спровођење реституције у конкретном случају разумно и оправдано са тежњом да се успостави равнотежа између интереса одговорне државе и погођених субјеката међународног права.⁵⁷⁵

2.2. Компензација

Компензација (енгл. *compensation*) је реституција у ужем смислу и ограничава се на исплату новца као накнаде за нанету штету. Стога се компензација у пракси често назива новчаном или политичком надокнадом. Компензација је често једини вид надокнаде који је могућ када се догоди противправни акт државе и користи се увек када натурална реституција није могућа са циљем да обухвати сваку финансијски процењиву штету, укључујући и измаклу добит. Компензација се општи метод надокнаде који се готово по аутоматизму примењује увек када постоји материјална штета нанета погођеним субјектима међународног права.⁵⁷⁶ Компензација се базира на принципу правичне тржишне вредности имовинских губитака нанетих противправним актом, а метод по коме се губици рачунају зависи од самих губитака и њихове природе. Компензацијом се надокнађује како материјална, тако и нематеријална односно морална штета која је настала као последица бола и патњи појединаца изазваних противправним актом.⁵⁷⁷

Компензација се користи увек када натурална реституција није могућа у конкретном случају. Дакле, натурална реституција је правило, а увек када је она немогућа или неадекватна прибегава се компензацији. Компензацији се прибегава и комбиновано са реституцијом, када реституцијом није могуће постићи пропорционалност са изазваним противправним актом. Стога је основни задатак

⁵⁷⁵ *Ibid*, стр. 97-98.

⁵⁷⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 571-572.

⁵⁷⁷ M. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 805.

компензације да попуни простор и неравнотежу који би преостали да је реституција једини употребљив метод надокнаде.⁵⁷⁸

За разлику од сатисфакције као метода надокнаде, задатак компензације јесте да уклони све фактичке губитке који настану противправним актом. Као што јој и име каже, њена улога је чисто компензаторна јер се спроводи у колерацији са насталим финансијским губицима. Она се своди пре свега на новчана плаћања од стране одговорне државе погођеним субјектима међународног права. Она обухвата финансијски процењиву штету како год да је штета настала – било да је настала на имовини, самој држави или другом субјекту међународног права или индивидуама и компанијама који из њих потичу. Компензација се постиже принципом процене финансијских губитака и то како стварне, материјалне штете, тако и измакле добити, док сам метод надокнаде зависи од погођених добара. Ако су у питању добра којима се слободно тргује на тржиштима, одређивање њихове вредности и самим тим и накнаде биће лакше, док ће се процена измакле добити и штете на људску спроводити теже. Овај метод процене штете и форма надокнаде најчешће ће се користити када су у питању штете настале на добрима које потичу из билатералних међународних уговора.⁵⁷⁹

2.3. Задовољење (сатисфакција)

Задовољење односно сатисфакција (енгл. *satisfaction*) обухвата друге видове надокнаде који не спадају ни у натуралну реституцију ни у компензацију и односе се на извињење, суђење и кажњавање индивидуа одговорних за противправних аката државе, као и на предузимање мера потребних да се спречи понављање противправног акта одговорне државе. Стога се задовољење сматра мером коју одговорна држава предузима без обзира на реституцију или компензацију, као део обичајног права односно у складу са договором страна у спору. Задовољење се сматра надокнадом у ширем смислу, а понекад је тешко разликовати новчано задовољење од компензације за бол и патњу или за имовинске губитке. Задовољење може имати различите форме, од извињења до плаћања новчане надокнаде и мера којима се превентира будуће правно недопуштено понашање одговорне државе.⁵⁸⁰

Задовољење се спроводи да би се постигла потпуна надокнада. Није стандардна форма надокнаде јер се потпуна надокнада врло често постиже и само реституцијом и компензацијом (или комбиновано). Стога има изузетан карактер и користи се само када се потпуна надокнада не може постићи са прва два метода надокнаде. Најчешће се спроводи за нематеријалне повреде у међународном праву и спроводи се нематеријалним актима као што су признање противправног акта, гаранције да се противправни акт неће поновити, извињење, истицање националних симбола повређене државе, помоћ повређенима и слично. Форме сатисфакције немају ограничење и увек се наводе само као примери будући да их постоји неограничено пуно, све зависно од околности конкретног случаја. Сама сатисфакција

⁵⁷⁸ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, *op. cit.*, 2001, стр. 99.

⁵⁷⁹ *Ibid*, стр. 99-105.

⁵⁸⁰ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 574.

нема кажњавајући карактер већ се користи да би се успоставила равнотежа између учињеног противправног акта и стања које треба постићи након њега када прва два метода надокнаде нису довољна, као и да би се успоставили добри односи између сукобљених субјеката међународног права.⁵⁸¹

2.4. Камата

Камата није самостални вид надокнаде нити је увек саставни део компензације. Камата се може захтевати у неким случајевима да би се постигла потпуна надокнада за нанету повреду изазвану противправним актом одговорне државе. Погођена држава има право на камату на главницу износа који представља губитке ако је тај износ процењен дана који је ранији од дана пресуде односно арбитражне одлуке и ако је то потребно да би се постигла потпуна надокнада. Иако је тенденција трибунала приликом доношења одлука да камату учине више доступним тужиочевој страни, не постоји аутоматско досуђивање камате. Досуђивање камате зависи од околности конкретног случаја како би се обезбедила потпуна надокнада. Камата се обрачунава на главницу плативе суме обрачунате компензацијом применом одређене каматне стопе у периоду који почиње од дана повреде, односно дана када плаћање треба да изврши до дана стварног плаћања, односно дана поравнања. Међутим, не постоји униформни принцип за обрачунавање каматне стопе у конкретном случају, већ то зависи од потребе да се постигне потпуна надокнада за учињену повреду као последицу противправног акта одговорне државе. Додељивање камате неће бити оправдано уколико се надокнадом измакле добити постиже потпуна надокнада те би додељивање камате било непропорционално насталој штети.⁵⁸²

3. Позивање државе на међународну одговорност

У складу са Правилима о одговорности државе за противправне акте, државу на одговорност може позвати друга, противправним актом погођена, држава. Само под одређеним условима, одговорну државу на одговорност може позвати трећа држава.⁵⁸³ Правила о одговорности се, међутим, не баве позивањем одговорне државе на одговорност од стране других субјеката међународног права у случају када су они погођени противправним актом државе. То питање нам је релевантно у контексту међународних финансијских аранжмана јер се у њима често са друге стране налази међународна организација. Ипак, сматрамо да ширим тумачењем појма државе и међународне организације можемо доћи до закључка да државу на

⁵⁸¹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, стр. *op. cit.*, 105-107.

⁵⁸² *Ibid*, стр. 107-109.

⁵⁸³ Чл. 42-48 Правила о одговорности државе за противправне акте. Члан 48 предвиђа да државе које нису погођене противправним актом одговорне државе, одговорну државу могу позвати само уколико је повређена обавеза била усмерена на групу држава, а не само директно на повређену државу, и ако је та обавеза установљена у колективном интересу; или уколико је повређена обавеза од значаја за међународну заједницу. Било која држава може у том случају поднети тужбу против одговорне државе и захтевати престанак противправног акта, гаранције да се он неће поновити и надокнаду у име повређене државе или других лица повређених противправним актом.

одговорност може позвати и међународна организација која у својој суштини представља скуп више држава повезаних међусобно међународним уговором. Томе у прилог говоре и коментари на Правила о одговорности који помињу да одредбе Правила које говоре о погођеној држави која има право да одговорну државу позове на одговорност треба тумачити у множини, а не само као једну државу.

Кроз историју у теорији су постојала различита становишта по овом питању. У складу са неким, само носилац суверености, односно држава, може да позове на одговорност другу државу, и то само када постоји озбиљна повреда међународног права учињена према другој држави.⁵⁸⁴

Позивање државе на одговорност своди се на подношење тужбе односно отпочињање поступка пред међународним трибуналом или судом против одговорне државе од стране државе погођене противправним актом. Сам акт којим се држава позива на одговорност предвиђен је најчешће међународним уговором чија обавеза је прекршена од стране одговорне државе. Погођена држава приликом позивања на одговорност има право да захтева потпуно обештећење за штету претрпљену услед догађаја противправног акта од стране одговорне државе. Држава се сматра погођеном противправним актом одговорне државе када је она директно погођена последицама повреде међународноправне обавезе одговорне државе. Најједноставнији пример за то су управо кршења одредби билатералних међународних уговора између одговорне државе и погођене државе, али има и других примера за то, на пример повреде једностраних аката одговорне државе према погођеној држави, односно када су у питању повреде одредби међународног обичајног права које једна држава дугује другој. У случају мултилатералних уговора, проблем директне одговорности једне државе другој проналази се у њиховим билатералним односима упркос мултилатералности самог уговора. Држава мора бити посебно погођена противправним актом одговорне државе како би дошло до позивања на одговорност. Међутим, код мултилатералних уговора поставља се питање престанка обавезе према другим државама странама мултилатералног уговора будући да оне немају интерес да обавеза одговорне државе престане јер противправним актом нису ни погођене.⁵⁸⁵

4. Међународни правни поредак и међународна одговорност државе

Тежња међународне заједнице јесте да се питање одговорности државе много чешће решава мирним путем и преко дипломатских канала него самим подношењем тужбе пред надлежним трибунаlima. Међутим, у новије време питање надокнаде штете и питање обештећења погођене државе доводе до тога да се питање одговорности мора решавати пред телом надлежним за решавање спорова. То је такође случај и са повредама међународног обичајног права и у случајевима озбиљних противзаконитости. Све је већа појава да се противправним актом одговорне државе наноси велика штета погођеној држави која се мора надокнадити правним путем тужбом пред надлежним телом за решавање спорова. У том случају

⁵⁸⁴ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 580.

⁵⁸⁵ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, 2001, *op. cit.*, стр. 117-119.

се онда и међународноправна обавеза одговорне државе ставља ван снаге односно поништава се.⁵⁸⁶

Једна од највећих последица противправног акта одговорне државе која се може догодити јесте повреда перемпторних норми међународног права (*jus cogens* норме) чија се повреда не толерише, те сама обавеза уговорне стране која ју је повредила остаје без правног дејства. У случају настале повреде, обавеза је одговорне државе да прекине са поступањем које је окарактерисано као противправно.⁵⁸⁷

Тежња међународноправног система јесте да користи објективно прихватљива средства којим би се изборила са противправним поступањима држава, али уједно да преиспита и правни систем из кога долазе учињене неправилности и да у њему интервенише својеврсним тежњама за реформом како би се отклонила будућа противправна поступања.⁵⁸⁸

5. Природа међународне одговорности државе

Кључне карактеристике постојања међународне одговорности држава јесу постојање међународним правом зајемчене обавезе између држава или држава и других субјеката међународног права, те постојање поступања или пропуштања државе које се карактерише као противправни акт, и на крају штета која је настала тим противправним актом. Сам противправни акт (поступање или пропуштање) мора бити приписив држави и чинити повреду међународним правом зајемчене обавезе преузете од стране одговорне државе. Противправност акта државе утврђује се у складу са правилима међународног, а не унутрашњег права одговорне државе. Да ли постоји повреда међународним правом зајемчене обавезе утврђује се без обзира на порекло или карактер те обавезе. Повреда треба да буде трајног карактера, односно противправни акт треба да траје одређено време како бисмо говорили о поступању државе које је противправно и чиме се чини противправни акт.⁵⁸⁹

Природа одговорности државе креће се у више праваца. С једне стране теорија говори о викарној одговорности и прави разлику између одговорности државе оригинарног карактера и викарне одговорности у ком случају одговорност државе проистиче од неовлашћеног поступања државних званичника или органа. Код оригинарне одговорности, одговорност државе потиче од њених сопствених аката. Један део теорије се са овом поделом не слаже и сматра је беспредметном, већ одговорност државе карактерише као објективну одговорност. Објективна одговорност базира се на доктрини вољног акта државе. У том случају одговорност државе постоји без обзира на кривицу лица одговорних унутар државе и питања њихове кривице. Објективна одговорност државе је одговорност државе за противправне акте учињене од стране њених званичника и органа који су били у обавези да изврше државну међународноправну обавезу. Поступање државе у том

⁵⁸⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 593.

⁵⁸⁷ *Ibid*, стр. 594-601.

⁵⁸⁸ *Ibid*, стр. 603.

⁵⁸⁹ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 781-782.

случају сматра се деликтним без обзира да ли су државни званичници и органи делали у оквиру својих овлашћења или мимо њих. Има мишљења у теорији да се одговорност државе искључиво базира на кривици њених званичника и органа, те та кривица представља основ одговорности државе. Међутим, такав приступ не одговара теорији објективне одговорности и у многим случајевима је искључен.⁵⁹⁰ Иако се у многим случајевима не прати теорија кривице, кривица се врло често узима у обзир приликом оцене одговорности државе како би се проценила противправност акта, односно кршење међународноправне обавезе државе.⁵⁹¹

Посебан сегмент природе одговорности државе чини утврђивање мотива и намере државе у оквиру њеног противправног поступања. Процењује се, дакле, да ли је држава имала намеру да успостави противправно поступање или пропуштање кроз призму степена кривице њених званичника, као и намеру да тиме проузрокује штету, без обзира на обим те штете. Ипак, утврђивање мотива и намере државе није у складу са теоријом објективне одговорности будући да их теорија објективне одговорности сматра ирелевантним за утврђивање одговорности државе. Сматрамо да иако не представљају саставни део теорије објективне одговорности, мотив и намера треба да буду макар узети у обзир приликом разматрања одговорности државе као нека врста помоћних критеријума.⁵⁹²

II. Имунитет државе

Имунитет је принцип међународног права којим се предвиђа да *држава може одговорати само пред међународним судовима у складу са међународним правом, а никако пред унутрашњим судовима других држава*.⁵⁹³ Концепт имунитета државе постоји насупрот концепту надлежности државе која проистиче из принципа суверености и једнакости држава и немешања држава у унутрашње послове унутар њих самих. Сувереност је право сваке појединачне државе и постоји и изван теоријских апстрактних манифестација постојања моћи држава. Као последица суверености постоји право државе да заснива надлежност у судским и другим поступцима унутар саме државе. Дакле, као последица постојања надлежности држава, никоме се не може судити пред судовима других држава, већ само пред судом сопствене државе. Последица постојања имунитета јесте да се ниједној држави не може судити нити се може водити неки други поступак пред судовима и надлежним органима друге државе, осим уколико држава сама за то не да свој пристанак. Имунитет државе последица је две правне доктрине а то је да доктрина неоправданости и актова држава у међународним односима које проистичу из признавања државне надлежности. Дакле, не сматра се оправданим да се поступак

⁵⁹⁰ Corfu Channel случај (доступно на: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>, приступ дана 25.05.2022); Genocide (Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro), случај (доступно на: <https://www.un.org/law/icjsum/9328.htm>, приступ дана 25.05.2022).

⁵⁹¹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 556-559.

⁵⁹² *Ibid*, стр. 559.

⁵⁹³ M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, op. cit., стр. 311-312.

против државе води пред судовима друге државе. Страни суд ће, дакле, бити превентиран у вршењу своје надлежности када је у питању спор око друге државе.⁵⁹⁴

Правило о имунитету државе одражава, дакле, правну једнакост субјеката међународног права. Једнакост субјеката међународног права успостављена је са успостављањем суверенитета државе будући да се међу држава морају успостављати реципрочни односи који се не смеју базирати на хијерархији власти, већ на једнакости примарних субјеката међународног права на хоризонталној основи. Правило о реципрочности довело је до изузимања држава из јурисдикције органа једне државе код друге државе и то посебно у надлежности судских органа. С обзиром на то да је међународно право засновано на принципу територијалности, било је неопходно да се обезбеди стриктно начело у складу са којим би се питање имунитета могло реализовати у пракси. Дакле, питање имунитета проистекло је из јединствених правила о реципрочним односима држава и правне једнакости држава као њено отеловљење у пракси.⁵⁹⁵

Концепт имунитета у међународном праву олакшава држави обављање њених јавних функција, уједно штитећи и представнике држава да буду процесирани пред судовима страних држава. Ономогућава вођење судског и других поступака и извршење на имовини државе у случајевима када је страна држава потенцијална страна у спору. Имунитет се сматра делом међународног обичајног права и виши је концепт од правила унутрашњег права којим се заснива надлежност државе. Примена концепта имунитета супстантивно зависи и од процедуралних правила унутрашњег права односно правила међународног правосуђа.⁵⁹⁶

Имунитет је тековина постојања максиме *par in parem non habet imperium*, што *ratione materiae* означава да је постојање имунитета директна последица постојања независности и једнакости држава. Уколико судови једне државе одлуче да заснују надлежност над страном државом или њеним органима и званичницима, та надлежност биће одбијена као последица постојања начела независности и једнакости држава и као последица тековине државне суверености. *Ratione personae* имунитет означава да државни званичници и органи неће моћи да одговарају пред судовима стране државе нити да ће страна држава моћи да успостави надлежност над њима. У том смислу имунитет покрива све акте државних званичника, било да су настали у њиховом приватном или службеном својству, током обављања конкретне функције унутар државе.⁵⁹⁷

Примарно правило у разликовању да ли имунитет треба да постоји или не јесте сама природа конкретног државног акта, али би требало узети у обзир и сврху конкретног акта у одређивању некомерцијалног карактера конкретног посла. На овај начин државама се нуде еластична решења која могу бити примењена у конкретним

⁵⁹⁴ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 697-701.

⁵⁹⁵ Бојан Милисављевић, Марко Новаковић, *Имунитети у међународном праву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020, стр. 17-18.

⁵⁹⁶ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 487-488.

⁵⁹⁷ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 488-489; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 311.

случајевима, али и потврђује се права природа норми о имунитету држава, а то је ослањање на унутрашња правила у прописе и стална еволуција конкретних ситуација у пракси. Јурисдикциони имунитет даје само право страни држави да се изузме из надлежности домаћег правосудја тако да она може, али не мора да користи тај процесни имунитет, односно суд конкретне државе може да уважи изузеће или не изузеће из сопствене јурисдикције. Да би страна била изузета од сопствене јурисдикције потребно је да се на тај имунитет изричито позове или да се не упусти у конкретни поступак у коме случају суд даје последњу оцену по питању имунитета. У случају сумње о постојању имунитета и његовом обиму уобичајено је да министарство правде или министарство спољних послова даје обавезујуће мишљење. Држава се имунитета одриче или експлицитно својом изјавом или упуштањем у спор (нпр. подношењем одговора на тужбу) у коме случају се сматра да је прихватила надлежност суда друге државе и одрекла се свог имунитета. Такође и само подношење тужбе надлежном суду друге државе сматра се одрицањем од имунитета јер нема препрека да се против ње води поступак. Јурисдикциони имунитет постоји независно од имунитета од извршења јер чак и да против државе која се јурисдикционог имунитета није одрекла, то не значи да се над њеном имовином може водити извршни поступак захваљујући дејству извршног имунитета.⁵⁹⁸

На нивоу међународноправне легислативе у овој области треба поменути рад Комисије за међународно право на доношењу Нацрта Правила о имунитету држава и њихове имовине из 1991. године, као и Конвенцију Уједињених нација о јурисдикционом имунитету држава и њихове имовине која је усвојена 2004. године, а која по својој садржини прати Нацрт Правила из 1991. године. Обе се базирају на теорији рестриктивног имунитета о коме ће бити више речи у наставку излагања. Конвенција регулише питање имунитета од вођења судског поступка, а уједно и имунитет од извршења на имовини државе као два различита концепта. Конвенција не регулише имунитет у кривичним поступцима нити имунитет државних званичника у персоналном смислу.⁵⁹⁹

Институт имунитета нам је од великог значаја у материји међународних финансијских аранжмана ако узмемо у обзир и грађанскоправну одговорност субјеката међународног права (држава и међународних организација) за повреде међународних финансијских аранжмана. Уколико би се заузео став да су међународни финансијски аранжмани акти комерцијалне природе, а не акти јавне власти, грађанскоправна одговорност би била једина могућа одговорност за такве акте. У том случају правила имунитета се не би применила и држава би се сматрала одговорном пред националним судом (за међународну организацију важила би ипак специфична правила с обзиром на тип имунитета међународне организације о чему ће више речи бити касније). Поставља се и питање оправданости одговорности државе пред националним судом упркос непостојању имунитета будући да би се тиме наручила основна државна начела, а то су једнакост и сувереност. Међутим, у самим одредбама међународних финансијских аранжмана уговарање надлежности националних судова је изузетно ретко, што је оправдано и похвално, већ се прибегава уговарању арбитражних тела у највећем броју случајева.

⁵⁹⁸ Б. Милисављевић, М. Новаковић, *Имунитети у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 22.

⁵⁹⁹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 490; M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, *op. cit.*, стр. 313-314.

Ако с друге стране узмемо да су међународни финансијски аранжмани акти јавне природе, институт имунитета би деловао и до грађанскоправне одговорности државе не би ни могло доћи. То је уједно и став који аутор овог рада брани – да су међународни финансијски аранжмани акти јавне природе, те да је за њих једино могуће установити међународну одговорност, док би грађанскоправна одговорност била искључена деловањем института имунитета.

1. Теорија апсолутног имунитета државе

У складу са теоријом апсолутног имунитета, државна сувереност и начела једнакости и независности држава прокламују апсолутну заштиту државе од судова трећих држава без обзира на околности конкретног случаја. Теорија апсолутног имунитета државе тековина је прошлости и припада 18. и 19. веку. Стога је повећан број активности државе у данашње време, а посебно повећана улога државе у комерцијалним трансакцијама довела до проблема са применом ове теорије и захтевала њену модификацију. Последица теорије апсолутног имунитета била је неодговорност великог броја државних агенција и јавних друштава као и државних органа, што је изазвало реакцију дела јавности на теорију апсолутног имунитета јер је дала предност државним компанијама над приватним сектором. Постојале су својеврсне тежње да се ова теорија ограничи, на пример ако се сам случај односи на конкретну државну имовину, имунитет би требало признавати, у супротном би га требало ограничити иако је страна у питању државна компанија или агенција. Стога су се временом јављали разни покушаји како да се ова теорија ограничи и сузи њена примена.⁶⁰⁰

2. Теорија рестриктивног имунитета државе

Као последица тежње да се теорија апсолутног имунитета сузи, настаје теорија рестриктивног имунитета државе. У складу са овом теоријом, имунитет се ужива само за тзв. суверене акте државе (*iure imperii*), док у случају приватних односно комерцијалних аката државе (*iure gestionis*) имунитет не би требало признавати. У данашње време ово је прихваћена теорија у складу са којом се признаје само рестриктиван имунитет државе у зависности од околности конкретног случаја.⁶⁰¹ Бројне државе су концепт рестриктивног имунитета увеле веома рано услед велике неповољности претходно владајуће теорије апсолутног имунитета која је изгубила свој значај и није се више могла сматрати правилом међународног права јер се сматрало погрешним признавати имунитет у комерцијалним трансакцијама и за комерцијалне уговоре будући да није било оправдано искључити одговорност државе у тим случајевима пред судовима трећих земаља. Данас се већина земаља опредељује управо за теорију рестриктивног имунитета и она се рефлектује како у национална тако и у међународноправна законодавства (rekli смо да је теорија рестриктивног имунитета прихваћена и у Нацрту Правила о имунитету држава и њихове имовине и у Конвенцији Уједињених нација о јурисдикционом имунитету државе и њене имовине). Свакако на појединачној држави остаје да се определи за

⁶⁰⁰ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 701-704.

⁶⁰¹ M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law, op. cit.*, стр. 312.

теорију коју сматра адекватном, па самим тим се ни теорија апсолутног имунитета не може у потпуности сматрати делом прошлости, иако је већином превазиђена.⁶⁰²

Теорија рестриктивног имунитета има два смера. Према једном држава има имунитет увек када делује у јавноправном својству, а нема када делује у комерцијалном смислу. Према другом, држава има имунитет увек осим када је правилима међународног права одлучено експлицитно да је имунитет искључен, чиме се ова теорија приближава теорији апсолутног имунитета.⁶⁰³

3. Суверени (*iure imperii*) и несуверени (*iure gestionis*) акти државе

Прихватањем рестриктивне теорије државног имунитета, кључно је анализирати који акти државе уживају имунитет а који не. Најзаступљенији приступ како се то чини јесте да се генерално предвиди да имунитет постоји а да се као изузеци наведу случајеви у којима ће бити искључен. Приликом одређивања тих изузетака треба се водити природом конкретног посла а не његовом сврхом. Сврха се само узима у обзир ако су стране у послу то тако договориле или ако је пракса надлежног суда да узима у обзир природу посла ради одређивања карактера конкретног посла. У складу са мишљењем Комисије за међународно право, прво се узима у обзир природа уговора или посла, па ако се утврди да је у питању суверени, некомерцијални акт, даљих испитивања неће бити. Уколико се испостави да је у питању несуверени, комерцијални акт, треба узети у обзир и сврху конкретног уговора или посла да би се дефинитивно утврдило да ли се имунитет треба применити или не. То је стога што држави треба дати шансу да докаже да је акт у питању суверени, некомерцијални будући да је то у јавном интересу и интересу сваке државе.⁶⁰⁴

Постоје и ставови да конкретан акт државе треба да буде сагледан у целокупном контексту како би се окарактерисао као комерцијални, приватноправни акт државе. Карактеризација конкретног акта државе као сувереног или комерцијалног зависиће и од става надлежног суда по том питању. Приступ сагледавања контекста конкретног акта присутан је и у судској пракси као једини разуман приступ будући да би се сагледавање само сврхе посла сматрало непотпуним приступом. Има и мишљења да је потребно сагледати и сврху и природу акта будући да сагледавање једног без другог није потпуно до краја.⁶⁰⁵

Конвенција Уједињених нација о јурисдикционом имунитету држава и њихове имовине прихвата теорију рестриктивног имунитета и предвиђа постојање имунитета у свим случајевима осим оним које експресно наводи, као што су: уговори о раду, акти наношења штете на имовини, акти у вези са непокретностима, интелектуална својина, државни бродови, предмети у вези са компанијама и

⁶⁰² M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 704-708; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law, op. cit.*, стр. 490-491.

⁶⁰³ Б. Миљисављевић, М. Новаковић, *Имунитети у међународном праву, op. cit.*, стр. 22.

⁶⁰⁴ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 708-710.

⁶⁰⁵ *Ibid*, стр. 710-712.

арбитражни поступци. Конвенција дефинише и појам комерцијалне трансакције чија је сврха да комерцијална активност буде кључна у доношењу одлуке страна учесница. Конвенција експлицитно искључује из примене кривичне поступке и персонални имунитет државног руководства, док је за искључење повреде људских права дискутабилно да ли је искључење учињено.⁶⁰⁶

4. Комерцијални акти државе

Кључни изузетак од имунитета државе јесу „комерцијалне трансакције“ односно „комерцијални акти“ државе. Као примери комерцијалних аката државе наводе се уговори о набавци робе или услуга и финансијске трансакције са комерцијалним субјектима, као и акти у случају којих ће суд одредити да ли постоји имунитет или не у зависности да ли је намера државе била да употреби свој суверенитет или не, чиме се комерцијални акти шире заправо на све трансакције и уговоре. Дефинисање шта се сматра комерцијалним актом сматра се кључним будући да комерцијални акти управо не уживају имунитет.⁶⁰⁷

У пракси је тешко повући разлику између чисто комерцијалних аката државе и комерцијалних аката државе осенчених сувереношћу, односно поступањем државе у својству носиоца суверености у конкретном акту. Постоје ставови да комерцијална трансакција не мора нужно да има комерцијалну сврху, већ да сврха комерцијалне трансакције може бити и државна, односно јавна што акт чини **сувереним**, а **не комерцијалним**. Комерцијалним актом, дакле, сматра се онај акт који је предузет као део комерцијалне активности или као део комерцијалне трансакције. Као примери комерцијалних трансакција наводи се набавка хране или цемента за локална министарства или издавање државних записа. Судови су заузимали и становиште да је појам „комерцијални“ преширок и да се различито тумачи у различитим правним системима, те да га треба тумачити *рестриктивно*, на начин упоредив са приватним трансакцијама, односно да ли у сличан тип трансакције може да се упусти и привредни субјект у оквиру вршења своје привредне активности. У таквим случајевима би требало признати изузетак од имунитета. Такође се узима у обзир и директан ефекта конкретног акта, односно *да ли акт у питању производи директан ефекат по државу* у ком случају би имунитет требало признати, или не, у ком случају бисмо могли да говоримо о изузетку. Сам акт државе мора бити такав да представља самостално основ за поступање државе да би се сматрао комерцијалним актом, односно делом комерцијалне активности државе. Такође, комерцијалним актом државе сматраће се и трансакција државе са правним или физичким лицем који нису субјекти међународног права, за које трансакције у случају спора је надлежан унутрашњи суд, осим ако се стране у послу експлицитно не договоре другачије.⁶⁰⁸

⁶⁰⁶ M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams, *Cases & Materials on International Law*, op. cit., стр. 319.

⁶⁰⁷ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 718; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 496.

⁶⁰⁸ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 719-725.

5. Имуитет од извршења

Непризнавање једној држави парничног, судског имунитета, не значи само по себи да јој неће бити признат и имунитет од извршења. Имуитет од извршења постављен је строже од јурисдикционог имунитета јер код првог суд да би спровео извршење над имовином стране државе мора у сваком случају да прибави сагласност надлежног министарства правде, осим ако се држава није експлицитно одрекла имунитета од извршења. Имуитет од извршења се увек признаје када је у питању имовина стране државе коју користе њена дипломатско-конзуларна представништва јер су те ствари заштићене мултилатералним и билатералним међународним конвенцијама којима се уређују дипломатски односи и државе се тог имунитета не могу одрећи ни својом вољом.⁶⁰⁹

Имуитет од извршења се разликује од јурисдикционог имунитета будући да укључује извршење на имовини стране државе. Већа је пристрасност држава када је у питању имунитет од извршења јер државе баш нису вољне да дозволе извршење на сопственој имовини. Сагласност за искључење јурисдикционог имунитета не значи сама по себи и сагласност на искључење имунитета од извршења. Имуитет од извршења обухвата изузеће од мера пре и после доношења судске одлуке у националном правном систему усмерених на извршење над имовином стране државе извршавајући правноснажну судску одлуку. Не постоји апсолутно правило којим се искључује извршење на имовини стране државе од стране националног форума државе суда, али постоје значајне рестрикције у погледу извршења.⁶¹⁰

Имуитет од извршења и изузеци од имунитета од извршења пре и након доношења судске одлуке стипулисани су и у Конвенцији Уједињених нација о јурисдикционом имунитету држава и имунитету од извршења на њиховој имовини. Приступ у Конвенцији следи приступе развијене од стране националних судова. Имуитет од извршења може бити искључен само експлицитном сагласношћу конкретне државе, а свакако без позивања на одрицање од јурисдикционог имунитета. Односно, имунитет од јурисдикције и имунитет од извршења су два одвојена института. Конвенција предвиђа два изузетка од имунитета од извршења: први је да имовина државе ако је специфично та имовина означена као предмет извршења за тужбени захтев у питању, а друга у случају мера након извршења судске одлуке само, имовина не може бити под имунитетом ако је намера да буде коришћена за друге државне некомерцијалне сврхе и ако се налази на територији државе суда. Конвенција такође препознаје и пет категорија државне имовине која је увек искључена од извршења.⁶¹¹

Транзиција са теорије апсолутног имунитета на теорију рестриктивног имунитета у случају имунитета од извршења је текла нешто спорије када је у питању имунитет од извршења него у случају јурисдикционог имунитета. Изузеци имунитета од извршења су уже постављени и судови имају тенденцију да прихватају

⁶⁰⁹ Б. Милисављевић, М. Новаковић, *Имуитети у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 22-23.

⁶¹⁰ М. N. Shaw, *International Law*, *op. cit.*, стр. 744-748; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 503.

⁶¹¹ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, *op. cit.*, стр. 504.

становишта држава да је конкретна имовина коришћена у јавном интересу. То је и разумљиво будући да је државни интерес повећан када је у питању извршење на имовини државе, него када је у питању само деклараторна одлука страног суда. У случају имунитета од извршења такође је примењив тест процене сврхе конкретне имовине будући да од имунитета треба да буде изузета имовина која се користи у приватне државне сврхе од оне која се користи у јавне сврхе.⁶¹²

6. Одрицање од имунитета

Држава својом изјавом може да се одрекне од имунитета од заснивања надлежности страног суда. Изјава о одрицању мора бити дата од стране овлашћеног представника државе и сама по себи није уједно и одрицање од имунитета од извршења. За одрицање од имунитета од извршења посебна изјава експлицитно о томе се мора дати. Уколико је одрицање од имунитета учињено имплицитно, о томе се посебно мора повести рачуна. Сматра се да се држава одрекла од имунитета уколико се упустила у судски поступак или је предузела одређене процесне радње. То на пример може бити подношење контрагужбе при чему тужбени захтев проистиче из истог правног односа као и тужба. Не постоји ни један фундаментални принцип који забрањује држави да заснује своју надлежност уколико се држава сама одрекне имунитета својом експлицитном сагласношћу или имплицитним поступањем.⁶¹³

У оквиру међународних финансијских аранжмана, уколико би имунитет потенцијално и постојао, државе се редовно у уговорним одредбама експлицитно одричу имунитета и то како у погледу јурисдикционог имунитета, тако и у погледу имунитета од извршења на државној имовини.

III. Одговорност међународне организације

Питање одговорности међународне организације према државама и другим субјектима међународног права је једно од кључних и најкомплекснијих питања међународног јавног права обзиром на то да је одговорност генерално проблематичан институт када се у обзир узму правила међународног права.⁶¹⁴

По речима проф. Милисављевића, када се постави питање одговорности међународне организације, неопходно је претходно одговорити на питање субјективности те међународне организације. Ако се може стати на становиште да су међународне организације субјекти међународног права и да су везане обавезама које проистичу из општих правила међународног права и њихових конститутивних докумената, може се закључити да њихова одговорност постоји.⁶¹⁵ Када међународне

⁶¹² J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 504.

⁶¹³ M. N. Shaw, *International Law*, op. cit., стр. 740-742; J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 502.

⁶¹⁴ Бојан Милисављевић, „Одговорност међународних организација са освртом на захтеве Републике Србије“, *Српска политичка мисао 2/2016*, Београд, 2016, стр. 132.

⁶¹⁵ *Ibid*, стр. 135.

организације уживају субјективитет у међународном праву, поставља се питање да ли су оне одговорне за противправне акте у међународном праву, шта је основ одговорности и како се она извршава. Концепт одговорности међународне организације подложен је бројним интерпретацијама. У складу са тиме треба нагласити да је међународна организација субјект међународног права и да повреда међународним правом зајемчене обавезе сваког субјекта међународног права, било да она проистиче из активног поступања или пропуштања доводи до одговорности. Стога, одговорност међународне организације у међународном праву проистиче пре свега из повреде међународног права и њених међународним правом зајемчених обавеза.⁶¹⁶ Закључак који може бити изведен из наведеног јесте да је међународна организација као самостални субјект међународног права одговорна за повреду својих обавеза и одговорна за своје дугове.⁶¹⁷

Међународно право је право које је меродавно за односе међународне организације и других субјеката међународног права, пре свега држава. Међутим, међународне организације, пре свега међународне финансијске организације, у својим уговорним односима са трећим државама врло често уговарају примену националног или транснационалног права, као на пример право Енглеске или америчко право. То се чини пре свега из разлога што се тежи проналаску адекватног меродавног права зависно од трансакције која је у питању, као и да би се избегло право државе дужника уколико је оно неповољно да регулише односе у конкретном уговору. Уколико нема јасно уговореног меродавног права, тежи се тумачењу конкретног уговора и околности конкретног случаја како би се пронашао адекватан правни оквир који одражава намеру уговорних страна. Резултат при томе може бити неко национално или транснационално право или принципи међународног права или чак мешавина оба. Деликтна одговорност међународне организације у уговорним односима такође може да буде основ за одређивање меродавног права применом принципа *lex loci delicti commissi* при чему ће се као меродавно право одредити право где се налази имовина погођена деликтом или право места где је деликт почињен.⁶¹⁸

О одговорности међународне организације говоримо увек када се међународна организација сматра засебним субјектом међународног права од својих држава чланица. Међународна организација као засебни субјект међународног права постоји без обзира на постојање својих држава чланица, има своју имовину и особље и подобна је да самостално буде носилац својих права и обавеза у међународном праву. Права и обавезе међународне организације покривају неограничено подручје зависно од способности конкретне међународне организације да закључује међународне уговоре и уговоре и околности конкретног случаја у пракси међународне организације. Не могу се унапред предвидети сва права и обавезе чији носилац може да буде међународна организација, већ то зависи од конкретног уговорног односа у коме се она нађе. Не може се такође правити ни аналогија са државом и правима и обавезама државе нити се то може утврдити правилима

⁶¹⁶ C. F. Amerasighe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, стр. 384-386; H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 1006-1007.

⁶¹⁷ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, op. cit., стр. 1008.

⁶¹⁸ C. F. Amerasighe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, стр. 386-389.

међународног обичајног права. Утврђивање супстантивних права међународне организације зависи од околности конкретног случаја, обавеза које она предузима и ризику коме је изложена, уз помоћ извора међународног права и међународног обичајног права које важи за државе.⁶¹⁹

Основ одговорности међународне организације није исти као основ одговорности државе која има надлежност над својом територијом и држављанима која проистиче из суверенитета државе као примарног субјекта међународног права. Међународна организација с друге стране нема контролу над територијом и становништвом нити улогу какву има држава у међународном праву, али опет има одређену контролу у односу на своје особље и поступак закључења међународних уговора и уговора са другим субјектима међународног права, што доводи до међународних обавеза које у одређеним околностима доводе до одговорности. Тако су на пример, међународне организације одговорне за повреду међународних уговора, као на пример међународних финансијских уговора које закључују као повериоци и то у складу са међународним правом. То је стога што у таквим уговорима међународне организације преузимају међународне обавезе чија повреда проузрокује њихову одговорност. Садржина међународних обавеза међународне организације зависи од њених конститутивних докумената, уговора и међународних уговора које закључује, али и међународног обичајног права. Тако међународна организација може бити одговорна за противправни акт којим се проузрокује штета од стране особља међународне организације трећим странама. У том случају поставља се питање приписивости противправног акта учињеног од стране особља међународне организације самој организацији на сличан начин како се то чини у случају одговорности државе.⁶²⁰

Проблем који се јавља код одговорности међународне организације јесте услов приписивости, односно врло често се у пракси дешава да државе предузимају радње и мере у име и за рачун међународне организације, те је упитно да ли им се те радње могу приписати. Аналогно правилима која важе за међународну одговорност државе, сматрало би се да би организацији морао да се припише сваки акт који предузме њен орган без обзира на структуру и његову позицију унутар организације.⁶²¹

На питању одговорности међународних организација радила је Комисија за међународно право Уједињених нација и резултат тог рада јесте Нацрт Правила о одговорности међународних организација из 2011. која у великој мери прате Нацрт Правила о одговорности држава за противправне акте из 2001. године. Иако су била подложна великој критици будући да су пратила концепт одговорности држава, Нацрт Правила о одговорности међународних организација представљају један адекватан глобални нормативни оквир за развој концепта одговорности држава.⁶²²

⁶¹⁹ *Ibid*, стр. 390-393.

⁶²⁰ *Ibid*, стр. 399-401.

⁶²¹ Б. Милисављевић, „Одговорност међународних организација са освртом на захтеве Републике Србије“, *op. cit.*, стр. 135.

⁶²² Jacob K. Cogan, Ian Hurd, Ian Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, Oxford University Press, 2016, стр. 1027; Н. G. Schermers, N. M. Blokker, *op. cit.*, стр. 1016-1020; Бојан

Проблем који постоји када је у питању одговорност међународне организације јесте недостатак форума за решавање спорова, будући да надлежност пред Међународним судом правде не постоји за међународне организације. Стога, чак и када би се утврдила одговорност међународне организације за повреду норме зајемчене међународним правом, поставља се питање надокнаде штете за ту повреду будући да не постоји форум пред којим би се спор решавао. Стога се сугерише укључивање арбитражних клаузула и уговарање арбитраже у уговоре са међународним организацијама како би адекватан форум за решавање спорова ипак постојао.⁶²³

1. Елементи одговорности међународне организације

Генерални принцип међународног права јесте да одговорност међународне организације настаје увек када међународна организација почини противправни акт. Сам члан Нацрта Правила о одговорности међународне организације за противправне акте не говори директно о садржини одговорности односно противправности. Одговорност не мора проистацати нужно из билатералних односа међународних организација или држава, већ одговорност може да погоди већи број субјеката међународног права или међународну заједницу као целину. Дакле, у одређеним околностима одговорност међународне организације може прокламовати већи број субјеката међународног права. Постојање одговорности међународне организације не искључује паралелну одговорност других субјеката међународног права у истим околностима. На пример, одговорност међународне организације може постојати паралелно са одговорношћу државе уколико су оне заједнички деловале у противправном акту.⁶²⁴

Елементи одговорности међународне организације су постојање противправног акта почињеног од стране међународне организације, приписивост тог противправног акта међународној организацији и постојање повреде међународним правом зајемчене обавезе. Постојање штете није неопходан елемент за постојање одговорности међународне организације, иако у великом броју случајева повреда међународноправне обавезе међународне организације резултира у постојању материјалне штете која је резултат повреде. Међутим, до повреде међународноправне обавезе и до одговорности може доћи и без настанка било какве материјалне штете. Да ли ће штета у конкретном случају настати или не, зависи пре свега од садржине међународноправне обавезе и врсте њене повреде.⁶²⁵

1.1. Противправни акт

Милисављевић, „Одговорност међународних организација са освртом на захтеве Републике Србије“, *op. cit.*, стр. 134.

⁶²³ Б. Милисављевић, „Одговорност међународних организација са освртом на захтеве Републике Србије“, *op. cit.*, стр. 138.

⁶²⁴ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 52-53.

⁶²⁵ *Ibid*, стр. 53.

Одговорност међународне организације настаје увек када постоји противправни акт почињен од стране међународне организације. Сам противправни акт може се састојати у активном поступању или пропуштању да се нека одређена радња предузме. Сам противправни акт не доводи сам по себи до одговорности, већ је потребно да тај акт чини повреду међународним правом зајемчене обавезе и да се може приписати међународној организацији. Свакако одређење постојања противправног акта почетна је тачка у одређивању одговорности међународне организације. Противправност почињеног акта одређује се у складу са правилима међународног права, а не у складу са одредбама унутрашњег законодавства. Унутрашње право никада не може бити адекватно у одређивању противправности акта међународне организације будући да је скројено једностраном вољом државе законодавца и не може се сматрати адекватним за одређивање противправности која постоји у међународном праву. Правила која регулишу постојање и пословање међународне организације јесу правила међународног јавног права, те се у складу са њима и одређује противправност акта почињеног од стране међународне организације. Такође и за уговор којим се оснива међународна организација меродавно је међународно а не унутрашње право.⁶²⁶

1.2. Приписивост

Приписивост је једна од елемената одговорности међународне организације и уједно услов за постојање противправног акта међународне организације. Приписивост противправног акта међународној организацији не значи само по себи да се одређени противправни акт приписује држави нити су правила о приписивости државе иста као правила о приписивости међународној организацији. Један исти противправни акт, међутим, може бити приписив већем броју међународних организација, а не само једној, на пример када организације имају заједнички, колективни орган. Нацрт Правила о одговорности међународне организације предвиђају само позитивне критеријуме за приписивост. Дакле, она не предвиђају која понашања се не могу приписати међународној организацији, већ само обрнуто. Поступања приписива међународној организацији јесу поступања органа и агената међународне организације, затим понашања органа државе или организације који су стављени на располагање другој међународној организацији, затим приписивост постоји и код прекорачења овлашћења и инструкција органа или агената међународне организације, те понашања која су прихваћена и призната од стране међународне организације као њихова сопствена.⁶²⁷

Дакле, одговорност међународне организације настаје приписивањем одређеног активног поступања или пропуштања међународној организацији. Кључни показатељ приписивости противправног акта међународној организацији јесте контрола коју међународна организација има над својим представницима и агентима, односно могућност да врши ефективну контролу над поступањима представника организације. У том погледу, повезаност између приписивости и ефективне контроле јесте елемент савесности и ефективности који морају да буду узети у обзир за поступање међународне организације и њених представника.

⁶²⁶ *Ibid*, стр. 53-54.

⁶²⁷ *Ibid*, стр. 54-62.

Приписивост се сматра кључним елементом за позивање међународне организације на одговорност, уз постојање противправног акта државе.⁶²⁸

1.3. Повреда међународноправне обавезе

Компонента одговорности међународне организације јесте и постојање међународним правом зајемчене обавезе. Обавеза у питању не може проистацати из унутрашњег законодавства држава чланица, већ мора проистацати из норми међународног права као меродавног права за пословање и поступање међународне организације. Сама повреда може проистацати или из повреде међународног уговора или може бити резултат друге повреде међународног права, као на пример међународног обичајног права, односно перемпторних норми међународног права.⁶²⁹

Поведа међународним правом зајемчене обавезе постоји када одређени акт међународне организације није у складу са оним што је захтевано међународноправном обавезом међународне организације без обзира на порекло или карактер конкретне обавезе. Повреде укључују и оне које могу да настану за међународну организацију према њеним чланицама у складу са правилима организације. Дакле, у случају повреде међународним правом зајемчене обавезе није од значаја њено порекло нити карактер, већ је битно да је учињен противправни акт који проистиче из међународноправне обавезе државе установљене међународним уговором, обичајним правилима међународног права и перемпторним нормама међународног права. Међународноправна обавеза може постојати од стране међународне организације према једној или неколицини држава, било чланицама било нечланицама, те међународној заједници као целини, или према другим субјектима међународног права. Многе обавезе међународне организације проистичу из њених конститутивних докумената, одлука, резолуција, инструмената и установљене праксе међународне организације. Поставља се питање и да ли су све обавезе међународне организације међународноправне обавезе. Питање је контроверзно иако је већина обавеза међународне организације заснована на међународном уговору и као такве имају карактер међународноправних обавеза. Постоје аутори који тврде да иако је организација основана међународним споразумом, обавезе организације када настану немају више карактер међународноправних обавеза. Друго становиште које има потпору у пракси сматра да одређене обавезе међународне организације иако формиране међународним уговором сматрају се административним по својој природи. Иако је питање природе правила организације теоретско, оно не даје јасан одговор. Велика већина обавеза међународне организације проистиче из њених правила и усмерена је на државе чланице међународне организације. Сама правила организације предвиђају посебна правила за повреду обавеза. Обавезе међународне организације могу да се односе на различите врсте поступања међународне организације.⁶³⁰

⁶²⁸ J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1029-1034.

⁶²⁹ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 54.

⁶³⁰ *Ibid*, стр. 62-64.

Дакле, одговорност међународне организације проистиче из поступања организације које јој се може приписати и које представља повреду обавезе којом је обавезана међународна организација. Организацију за повреду обавезе може на одговорност позвати било који субјект који је погођен повредом њене обавезе односно било када ако организација одбија да прихвати добровољно извршење своје међународноправне обавезе. Организација при том дела преко својих представника и агената који својим чињењем или пропуштањем доприносе повреди међународноправне обавезе међународне организације. Претходно је питање које су то међународне обавезе међународне организације и сматра се да су у питању било које обавезе које проистичу из међународног правног поретка чији је организација активни учесник. Сама повреда обавезе од стране међународне организације која јој се ставља на терет и која јој се може приписати не доводи нужно и по аутоматизму до одговорности, већ то зависи од околности конкретног случаја када се оцењује противправност предузетог активног поступања или пропуштања.⁶³¹

1.4. *Случајеви који искључују противправност*

Нацрт Правила о одговорности међународних организација познаје шест околности које искључују противправност учињеног акта. То су сагласност, *force majeure* (виша сила), противмере, самоодбрана, невоља и потреба. Овај ограничен број околности примењив је на сваку међународну организацију подједнако, чак и када се учињени акт односи на више погођених субјеката међународног права.⁶³²

Све ове околности су различите по својој природи, али имају исти ефекат у пракси. Да не постоји нека од околности које искључују противправност, дошло би до постојања противправног акта, те би се такав акт могао приписати међународној организацији, те би организација била позвана на одговорност. Околности које искључују противправност у случају међународних организација преузете су од правила која важе за државе, тако да све ове околности нису суштински од значаја за међународну организацију, те се на неке од њих међународна организација у пракси неће никада ни позивати (нпр. виша сила).⁶³³

У складу са Нацртом Правила о одговорности међународних организација, пуноважна **сагласност** државе или друге међународне организације на учињени акт од стране одговорне међународне организације, ту организацију ослобађа противправности све док учињени акт остаје у границама те сагласности.⁶³⁴ Као и у случају држава, међународне организације могу обављати функције или спроводити радње које доводе до међународне одговорности које би се третирале као противправне све док на њих није дата сагласност која те радње и функције ослобађа противправности. Дата сагласност се увек односи само на учињени акт и повреду међународне обавезе у конкретном случају, дакле сагласност не може бити дата на

⁶³¹ J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1034-1036.

⁶³² *Ibid*, стр. 1036-1037.

⁶³³ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 70.

⁶³⁴ Чл. 20 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

генералан начин. Представљени члан о сагласности на противправни акт међународне организације готово у потпуности кореспондира са истим правилом предвиђеним Правилима о одговорности држава за противправне акте. Он осликава принцип међународног права да се противправним актом не може сматрати акт на чије вршење је дата сагласност, с тим што се сагласност увек даје на конкретан акт а не генерално. Слично је и са сагласношћу на повреду међународноправне обавезе државе која се увек даје за конкретну повреду а не на генералан начин. Сама сагласност, у случају повреде међународноправне обавезе, ослобађа међународну организацију од одговорности, али не ослобађа организацију да ту обавезу испуни. Сама сагласност мора бити валидна, дакле, не може бити дата ни под једним условом или утицајем било ког фактора. Правила о давању сагласности процењују се по праву меродавном за субјекта који даје сагласност.⁶³⁵

Противправности неће бити ако и у мери у којој учињени акт представља закониту меру **самоодбране** у међународном праву.⁶³⁶ У складу са наведеним, ако почињени акт представља закониту меру самоодбране, противправност ће бити искључена. Самоодбрана као основ за искључење противправности формулисана је по узору на Правила о одговорности држава за противправне акте, али ће се у пракси међународних организација ретко користити будући да је употреба самоодбране од стране међународне организације која не поседује територију и оружане снаге немогућа. Основи за употребу противправности процењују се од случаја да случаја, по критеријумима како је то предвиђено у случају држава.⁶³⁷

Противправни акт државе неће довести до њене одговорности уколико и у мери у којој такав акт представља **противмеру** предузету у складу са супстантивним и процедуралним условима захтеваним међународним правом. Противмера може бити предузета само ако су услови за њено предузимање испуњени, ако је конзистентна са правилима међународне организације и ако није постојала адекватна законита мера у складу са обавезама међународне организације која би могла да буде предузета без да дође до кршења међународне обавезе од стране међународне организације. Противмера не може бити предузета против државе чланице или међународне организације као одговор на повреду међународне обавезе у складу са правилима организације, осим ако је таква мера предвиђена правилима организације.⁶³⁸ Противмера се сматра законитим средством одбране, те стога искључује противправност. Међутим, за предузимање противмере услови предвиђени међународним правом морају бити испуњени. Наведени члан регулише и предузимање противмере против држава чланица организације, држава и других међународних организација. Противмере треба разликовати од санкција које су међународне организације овлашћене да предузимају против држава чланица које се саме по себи сматрају законитим мерама, те нема простора за искључење противправности у тим случајевима. Поставља се питање да ли се противмере могу предузети у одсуству експлицитних или имплицитних правила организације по том

⁶³⁵ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 71-72.

⁶³⁶ Чл. 21 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶³⁷ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 72.

⁶³⁸ Чл. 22 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

питању. Противмере како смо навели, не могу бити неконзистентна правилима организације и не могу постојати друга доступна средства која могу да се квалификују као прикладна, укључујући и поштовање обавеза међународне организације у вези са конкретном обавезом. Прикладна средства укључују законита средства која су спремна и пропорционална да буду употребљена, а омогућавају извршење међународноправне обавезе од стране међународне организације. Када се противмере предузима у складу са правилима организације, потребно је да су сви услови наведени у правилима организације испуњени да бисмо могли да говоримо о законитој противмери.⁶³⁹

Противправност акта предузетог од стране међународне организације који није у складу са међународноправном обавезом организације је преклудиран ако је такав акт последица више силе односно дешавања непредвидивог догађаја или неизбежних сила, изван контроле организације, који је учинио немогућим испуњење међународноправне обавезе организације. **Виша сила** неће бити основ за искључење противправности уколико је виша сила комбинована са другим актима који су утицали на поступање међународне организације или ако је организација претпоставила ризик који ће настати догађајем акта више силе.⁶⁴⁰ Концептуално правила о вишој сили као основу за искључење противправности прописана су по узору на иста правила за државе у Правилима о одговорности држава за противправне акте.⁶⁴¹

Противправност акта међународне организације који није у складу са међународноправном обавезом организације је преклудиран ако је лице које је извршило тај акт деловало као да није постојао други разуман начин у ситуацији у невољи, са циљем да сачува свој живот и животе других које је добио на чување. **Невоља** неће бити основ искључења противправности ако је ситуација невоље комбинована са другим факторима и ако је организација проузроковала невољу својим поступањем или уколико такав акт креира већу опасност од саме невоље.⁶⁴² Овакве ситуације се у пракси не дешавају често од стране органа и агената међународне организације. Правила о искључењу одговорности за невољу предвиђена су нешто другачије него када су у питању Правила о одговорности држава за противправне акте јер се Правила о одговорности држава позивају на опште случајеве опасности и хитности. Разлика између невоље и потребе није увек јасна, али се невоља увек везује за већу опасност од потребе.⁶⁴³

Потреба ће бити истицана као основ за искључење противправности од стране међународне организације ако је то био једини начин за организацију да се заштити од стања изразите опасности од великог значаја за њене државе чланице или међународну заједницу као целину када је у надлежности организације да заштити интерес страна по одређеном питању и ако се озбиљно нарушавају кључни

⁶³⁹ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 72.

⁶⁴⁰ Чл. 23 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁴¹ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 73.

⁶⁴² Чл. 24 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁴³ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 74.

интереси државе или држава према којима обавеза међународне организације постоји, или међународне заједнице као целине. Невоља се не може користити као основ за искључење противправности ако међународна обавеза сама по себи искључује потребу као основ за искључење противправности или ако је организација допринела стању потребе.⁶⁴⁴ Услови за позивање на потребу као основ за искључење противправности уређени су исто као кореспондентна правила примењива за државе. Међутим, пракса међународних организација у позивању на овај основ искључења противправности је оскудна, за разлику од праксе држава по истом том питању. Проширење примене овог основа може се постићи лимитирањем интереса који могу да онемогуће позивање на стање невоље. Сматра се да би се требало тежити употреби овог изузетка као што је то случај са државама.⁶⁴⁵

2. Последице постојања одговорности међународне организације

Према Нацрту Правила о одговорности међународних организација, правне последице постојања противправног акта међународне организације не утичу на испуњавање њене међународним правом зајемчене обавезе.⁶⁴⁶ Дакле, и поред учињене повреде, међународна организација је у обавези да настави да испуњава своју међународноправну обавезу. Намера ове одредбе није да принуди међународну организацију да поступа у складу са својом обавезом онда када се то не сматра оправданим, нпр. у случају повреде међународног уговора када је у интересу друге стране раскид уговора па самим тим и повређене обавезе. Такође, обавеза одговорне организације да настави са испуњењем обавезе и после њене повреде нема примат над немогућношћу испуњења те обавезе након повреде. Дакле, ако испуњење обавезе након учињене повреде постане немогуће, организација неће наставити са њеним испуњењем. Питање наставка испуњења обавезе је питање права меродавног за конкретну обавезу и није у колизији са међународним правом које предвиђа обавезу да се са испуњењем обавезе настави и након повреде.⁶⁴⁷

Међународна организација одговорна за противправни акт је у обавези да прекине тај акт уколико је трајан и да понуди адекватне гаранције да неће наставити са повредом ако то захтевају околности случаја.⁶⁴⁸ Дакле, како би се наставило са испуњењем обавезе која је повређена потребно је да се са противправним актом престане да би одговорна организација могла да настави са правно ваљаним испуњењем своје обавезе. То се посебно односи на случајеве када је акт повреде трајне природе па он наставља да постоји и након учињене повреде. Престанак чињења повреде и наставак испуњења постојеће обавезе не конституише нову обавезу, већ само обавезу да се са испуњењем старе на правно ваљани начин настави. Одговорна организација ће бити у обавези да понуди потребне гаранције да до повреде више неће долазити увек када из њеног претходног поступања се учини

⁶⁴⁴ Чл. 25 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁴⁵ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 75.

⁶⁴⁶ Чл. 29 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁴⁷ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 76.

⁶⁴⁸ Чл. 30 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

потребним да такву гаранцију да. Давање гаранције не значи нужно да је повреда трајног карактера, већ се може захтевати и за једнократни тип повреде. Гаранције да до нових повреда неће доћи на нивоу су престанка чињења противправног акта, а давањем гаранције конституише се заправо нова обавеза за одговорну организацију.⁶⁴⁹

Одговорна међународна организација је у обавези да у потпуности надокнади штету учињену повредом противправног акта. Штета укључује било какву материјалну или моралну штету изазвану противправним актом међународне организације.⁶⁵⁰ Наведени члан прописује принципе неопходне да дође до потпуне надокнаде проузроковане штете. Принцип потпуне надокнаде се у пракси одређује на флексибилан начин. Погођена страна може некад захтевати само престанак противправног акта или његово непонављање, у ком случају је ограничено право на накнаду штете. Проблем код надокнаде штете од стране међународне организације јесте то што врло често међународна организација нема на располагању адекватна финансијска средства да изврши захтевану надокнаду. Међутим, то неће бити разлог за искључење обавезе одговорне организације да надокнаду и учини. Уколико је организација подељено одговорна са другом организацијом или државом, потпуна надокнада ће бити међу њима подељена докле год се не постигне надокнада целокупне учињене штете.⁶⁵¹

Облици надокнаде целокупне штете међународне организације јесу повраћај односно реституција, компензације и задовољење односно сатисфакција, појединачно или у комбинацији.⁶⁵²

2.1. Повраћај (реституција)

Међународна организација одговорна за почињени противправни акт је у обавези да надокнади проузроковану штету реституцијом односно повраћајем у ситуацију која је постојала пре него што се противправни акт догодио у мери у којој је то материјално могуће и не доводи до несразмере у односу на вршење компензације за исту врсту штете.⁶⁵³

Реституција као форма надокнаде подразумева, дакле, повраћај у пређашње стање односно повраћај у ситуацију која би постојала да се противправни акт уопште није ни догодио. Концепт реституције је формиран на концепту реституције у Правилима о одговорности држава за противправне акте и он се у потпуности следи када су у питању међународне организације.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 76-77.

⁶⁵⁰ Чл. 31 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁵¹ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 77.

⁶⁵² Чл. 34 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁵³ Чл. 35 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁵⁴ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 79.

2.2. Компензација

Међународна организација одговорна за противправни акт је у обавези да компензује штету насталу тим актом у мери у којој се надокнада не може постићи реституцијом. Компензација покрива сваку финансијски процењиву штету укључујући и измаклу добит у мери у којој је настала.⁶⁵⁵

Компензација као форма надокнаде у највећој мери се користи од стране међународних организација и она у потпуности прати форму компензације постављену у Правилима о одговорности држава за противправне акте.⁶⁵⁶

2.3. Задовољење (сатисфакција)

Међународна организација одговорна за вршење противправног акта је у обавези да пружи потребно задовољење за проузроковану штету противправним актом ако се то не може у потпуности постићи реституцијом или компензацијом. Сатисфакција се може састојати из прихватања учињене повреде, исказивање жаљења, формално извињење или може бити неког другог прикладног модалитета. Задовољење не може бити диспропорционално учињеној повреди нити може да буде понижавајуће за одговорну међународну организацију.⁶⁵⁷

У погледу форме сатисфакције, она се одређује пропорционално насталој повреди. Модалитети и услови сатисфакције који су предвиђени приликом одговорности држава примењују се сходно и на међународне организације. Форме задовољења понижавајуће за међународне организације се избегавају као неприкладне.⁶⁵⁸

2.4. Камата

Камата на било коју главницу дуговану по основу надокнаде биће платива када је то потребно да се обезбеди потпуна надокнада. Каматна стопа и начин обрачуна камате ће бити одређени тако да се постигне циљ потпуне надокнаде. Камата тече од дана када је главница требало да буде плаћена до дана када је обавеза плаћања испуњена.⁶⁵⁹

Сва правила предвиђена за одговорност држава за противправне акте у погледу камате примењују се сходно на правила о исплати камате од стране међународне организације.⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ Чл. 36 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁵⁶ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 79-80.

⁶⁵⁷ Чл. 37 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁵⁸ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 80-81.

⁶⁵⁹ Чл. 38 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁶⁰ Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 81.

3. Позивање међународне организације на одговорност

Држава или међународна организација у својству погођених противправним актом одговорне међународне организације могу позвати одговорну међународну организацију на одговорност уколико је повредила међународноправну обавезу према држави или другој међународној организацији појединачно, групи држава или међународних организација ако је повреда директно погодила државу или међународну организацију појединачно, или ако је повреда таква да погађа позицију свих осталих држава и међународних организација према којима је обавеза постојала и на које утиче даље вршење међународноправне обавезе.⁶⁶¹

Поменути члан дефинише ко има право да позове на одговорност одговорну међународну организацију. Први део наведеног члана дефинише ситуацију која је чешћа у пракси – да је повреда учињена директно према погођеној држави или међународној организацији и наведени део преузима решење које постоји и у Правилима одговорности држава за противправне акте. Пракса у вези са правом међународне организације да позове на одговорност због повреде међународне обавезе према тој организацији појединачно углавном погађа и повреде обавеза учињених од стране државе. Тренутни нацрт не адресира питање одговорности држава према међународним организацијама, постојећа праска у том смислу је релевантна само индиректно. Пракса која постоји произлази или из међународног уговора или из општих правила међународног права.⁶⁶²

Други део поменутог члана односи се на ситуације када је повређена обавеза која погађа већи број држава или међународних организација ако је повреда директно погодила државу или међународну организацију које позивају на одговорност међународну организацију појединачно, или ако је повреда таква да погађа позицију свих осталих држава и међународних организација према којима је обавеза постојала и на које утиче даље вршење међународноправне обавезе. Из овог дела произлази да повредом може бити обухваћена и група држава или међународних организација, али се на повреду може позвати само једна од њих која је повредом погођена. Такође произлази и да се међународна организација може позвати на одговорност ако су повредом погођене све остале међународне организације или државе и да је повреда таква да утиче на даље вршење међународноправне обавезе те међународне организације према свим осталим државама и међународним организацијама.⁶⁶³

4. Садржина одговорности међународне организације

Садржина одговорности међународне организације односи се на широки спектар различитих последица које настају из одговорности међународне организације када је она установљена. Последице укључују традиционалну обавезу да се пружи надокнада штете, али такође и престанак противправног акта и давање

⁶⁶¹ Чл. 43 Нацрта Правила о одговорности међународних организација.

⁶⁶² Draft Articles on Responsibility of International Organizations with commentaries, *op. cit.*, стр. 84.

⁶⁶³ *Ibid*, стр. 85.

гаранција за даље невршење противправног акта од стране одговорне међународне организације. Специфичнији проблеми настају када међународна организација нема довољно финансијских средстава да надокнади штету проузроковану трећим субјектима, што је може довести у банкротство јер није способна да измири обавезе према својим кредиторима. Финално поравнање може се на крају постићи надокнадом од стране држава чланица које се могу договорити да уложе одређена финансијска средства у организацију како би она била способна да сервисира своја дуговања према повериоцима.⁶⁶⁴

IV. Имунитет међународне организације

Генерално је прихваћено да међународне организације захтевају широк ранг имунитета и привилегија да би неометано и независно од било ког националног законодавства и деловања националних судова обављали своје функције. Привилегије и имунитети додељивани су државама и њиховом дипломатском особљу као резултат развоја међународног обичајног права. Они су проистекли из начела суверености и једнакости држава, те принципа реципроцитета. Привилегије и имунитети додељивани су међународним организацијама, њеним просторијама и особљу, укључујући и представнике држава чланица, кроз бројне међународне уговоре и конвенције и међународним организацијама. Привилегије и имунитети међународних организација нису увек аналогни привилегијама и имунитетима држава, али су врло упоредиви. Разлог због ког привилегије и имунитети бивају додељени међународним организацијама јесте неометано обављање њихових функција и испуњење њихове сврхе. Дакле, имунитети и привилегије међународних организација су функционални и управо се стога и додељују. Међународна организација захтева имунитет од јурисдикције не само државе у којој је лоцирана, него и у свим својим државама чланицама у којима може деловати, имати имовину и особље који долазе из тих држава. Повећан обим активности међународних организација у данашње време доводи и до повећаног обима имунитета и привилегија. Привилегије и имунитети покривају широк спектар права који су формулисани у форми изузетака од националног правног оквира. Укратко, привилегије су изузеци од супстантивних правних норми националног законодавства, док су имунитети изузеци од административних и процесних правила. Типичне привилегије јесу изузимање међународне организације од пореза, девизних прописа, царина и имиграционих правила. У погледу имунитета, међународне организације су изузете од судских поступака, уживају јурисдикциони имунитет и мере заштите у случају извршења. Поред самих међународних организација, имунитет уживају и представници организација, односно особље, и представници држава чланица. Будући да нам та врста имунитета није релевантна у теми међународних финансијских аранжмана, о њој неће бити посебно речи у наставку излагања.⁶⁶⁵

Привилегије и имунитети додељују се међународној организацији углавном различитим врстама међународних уговора. Сматра се да су имунитет и привилегије међународне организације функционалног типа, дакле неопходне су јој за обављање

⁶⁶⁴ Pierre Klein „Responsibility“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1045-1047.

делатности. Уговори о оснивању међународних организација по правилу садрже тачан обим имунитета и привилегија организације. Национални правни системи могу садржати привилегије и имунитете међународних организација. Дакле, у питању су дуалне конструкције – имунитет и привилегије регулисане су на нивоу међународног права, али исто тако и на нивоу националног законодавства.⁶⁶⁶

Међународне организације су у основи креација њених држава чланица. Оне су финансиране и контролисане од стране држава чланица које имају активни утицај на активности и доношење одлука међународне организације кроз разне органе организација. Међутим, кроз органе међународних организација гарантује се њихова независност у односу на државе чланице. Стога је потребно обезбедити адекватан заштитни механизам међународне организације од њених држава чланица како би се обезбедила функционална самосталност и независност организације. Функционална самосталност и независност организације постиже се и постојањем имунитета међународне организације. То је потребно из разлога изостављања организације из националног правосуђа како би се обезбедило њено неометано функционисање. Дакле, сврха имунитета и привилегија је управо омогућавање међународној организацији да испуни своју сврху.⁶⁶⁷

Дакле, имунитет може бити *функционални*, што је најраспрострањенији стандард и најчешће се може видети у оснивачким документима организација. Међутим, функционални имунитет углавном није јасно дефинисан. Ниједан инструмент и документ који се баве функционалним имунитетом не објашњавају до краја шта је то функционални имунитет и зашто је неопходан за функционисање међународне организације. Поједини оснивачки документи прокламују апсолутни имунитет у складу са којим организација ни на један начин се не може сматрати одговорном. Неки инструменти, пак, преузимају у потпуности концепт имунитета који познају државе као стандард за имунитет међународне организације (квази-суверени имунитет). Понекад привилегије и имунитети садрже специфичне изузетке из широко дефинисаног имунитета међународне организације (рестриктивни имунитет). Различите врсте рестриктивног имунитета примењују се на различите међународне финансијске институције. Њихов имунитет од судског поступка је генерално много више лимитиран. Развојне банке посебно немају имунитет од вођења судских поступака у вези са њиховим основним делатностима – кредитирањем и финансирањем. То је тако обзиром на то да би апсолутни или функционални имунитет у случају међународних финансијских организација утицао на повећање кредитне способности те међународне организације што би неповољно утицало на кредитне активности исте. Веома лимитирани имунитет поседује Међународна банка за обнову и развој (IBRD) чији оснивачки документи не предвиђају имунитет на генералан начин као један од фундаменталних принципа.

⁶⁶⁵ C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, стр. 315-317; August Reinisch „Privileges and Immunities“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1045-1047.

⁶⁶⁶ August Reinisch „Privileges and Immunities“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1052-1053.

⁶⁶⁷ *Ibid*, стр. 1053-1054.

Они предвиђају судове земаља пред којима се банка може позвати на одговорност, не утицајући при томе на имунитете држава чланица банке.⁶⁶⁸

Мишљење које и ми заступамо (деле га и проф. Милисављевић и Новаковић) јесте да међународне организације имају функционални имунитет који може довести до тога да међународна организација заправо поседује неограничен апсолутни имунитет, с обзиром на његов флуидан карактер. Функционална особина имунитета може се односити и на природу, односно, сврху имунитета, а то је да омогући одређеном лицу да своју функцију обавља независно. Функционални имунитет представља веома важан елемент независности међународне организације за време обављања своје функције, будући да омогућава независан и ефикасан начин за извршавање задатака међународне организације. Концепт функционалног имунитета је по својој природи правичан јер у потпуности може да служи својој сврси, а то је да омогући функционалност међународне организације. Предуслов за то јесте да међународни службеници не злоупотребљавају тај имунитет и да државе не покушавају да га игноришу.⁶⁶⁹

Стога можемо да закључимо да ће међународна организација веома ретко моћи да буде одговорна пред националним судовима у смислу грађанског права, већ се доста често позивати на институт имунитета. Зато сматрамо неопходним доказивање постојања међународне одговорности међународне организације за повреде међународних финансијских аранжмана.

1. Јурисдикциони имунитет

Јурисдикциони имунитет представља имунитет од вођења судског поступка и у теорији прати теорију функционалне потребе или теорију рестриктивног имунитета, мада се у пракси у доста случајева претвара у апсолутни имунитет. У одређеним јурисдикцијама наима тенденција је да се функционални имунитет претвара у апсолутни имунитет. То је стога што имунитет прати капацитет правног субјективитета међународне организације, па ако међународна организација ужива правни субјективитет неограничено, онда ће и имунитет бити апсолутни, док ако је ограничена само на обављање своје делатности, онда је имунитет функционално ограничен.⁶⁷⁰

Имунитет од јурисдикције односи се на имунитет званичних аката међународне организације. Дакле, када званичник међународне организације делујући у том својству и почини противправни акт, за то неће бити одговоран пред националним судом докле год је на функцији коју обавља. Исто важи и за друге акте које почини обављајући другу делатност, односно делујући у приватном својству, како се не би нарушило његово поступање у својству представника међународне организације коју представља. Имунитет за приватне акте често се налази на мети критика јер је

⁶⁶⁸ August Reinisch „Privileges and Immunities“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, *op. cit.*, стр. 1055-1057.

⁶⁶⁹ Б. Милисављевић, М. Новаковић, *Имунитети у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 101-105.

⁶⁷⁰ А. Reinisch „Privileges and Immunities“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, стр. 1058.

супротне природе од теорије функционалног имунитета што би требало да буде базични принцип имунитета међународне организације.⁶⁷¹

2. Просторије и имовина

Конститутивни документи међународних организација предвиђају да је имовина готово сваке међународне организације имуна од било које форме судског поступка и извршења на тој имовини. Међународне организације користе одређену имовину и финансијска средства у циљу обављања своје делатности, те у циљу обезбеђивања несметаног обављања те делатности постоји институт имунитета који међународној организацији то омогућава. При томе увек је реч о имовини организације која јој је неопходна за обављање делатности, дакле следи се теорија функционалног имунитета а не теорија апсолутног имунитета.⁶⁷²

Такође, у свим оснивачким документима међународних организација гарантује се неповредивост просторија и архива међународне организације које су јој неопходне у обављању делатности, где год да се оне налазе. У случају међународних финансијских институција, постоји експлицитна одредба само о неповредивости архива, али се неповредивост просторија изводи из начела неповредивости имовине. Неповредивост подразумева да државни органи никако без одобрења административног врха организације не могу приступити просторијама организације, чак ни у сврхе нпр. хапшења. Штавише, концепт неповредивости просторија односи се на све личности, не само на државне органе већ и на било које људство.⁶⁷³

3. Фискална питања и комуникација

Имовина и приходи, као и све трансакције и пословање међународне организације изузети су од директног опорезивања, царина и било којих других државних дажбина, што је једна од основних карактеристика националног правног система.⁶⁷⁴

Слобода комуникације обухвата одсуство било какве цензуре, право на коришћење шифара и доушника у комуникацији међународне организације са било којом својом државом чланицом.⁶⁷⁵

4. Позивање на имунитет и одрицање од имунитета

⁶⁷¹ H. G. Schermers, N. M. Blokker, *International Institutional Law*, стр. 384-387.

⁶⁷² C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, стр. 328-330.

⁶⁷³ *Ibid*, стр. 330-335.

⁶⁷⁴ *Ibid*, стр. 335.

⁶⁷⁵ *Ibid*, стр. 335.

У погледу заснивања јурисдикције судова, имунитет може бити позван или га се међународна организација може одрећи. Механизам како се тачно имунитет спроводи није још увек детаљно испитан. Питање да ли суд има јурисдикцију над међународном организацијом мора бити решено пред њиме без обзира на то како је тужба доспела том суду. Принцип који се искристалисао у међународном праву јесте да суд нема надлежност сам по себи, већ се на надлежност треба позвати подношењем тужбе и сматрајући га надлежним. Ако неки ентитет у спору из било ког разлога сматра да имунитет постоји, треба се позвати на постојање имунитета. Дакле, претпоставка је да суд има надлежност над међународном организацијом, а постојање имунитета се посебно мора истаћи током судског поступка од стране странке у поступку која тврди да га има, у овом случају од стране међународне организације. Уколико се страна не позове на постојање имунитета, сматра се да се она одрекла постојања имунитета. Дакле, међународна организација се имунитета може одрећи експлицитно или имплицитно, својим понашањем у поступку. Уколико међународна организација пропусти да се позове на постојање имунитета, сматраће се да се њега одрекла.⁶⁷⁶

5. Злоупотреба имунитета

Имунитет је као институт подлежан злоупотребама. Неко се може позивати на постојање имунитета међународне организације када је очигледно јасно да имунитет постоји и да поступак треба да се води. Приликом тумачења опсега имунитета, треба имати у виду да се имунитет међународној организацији додељује као изузетак а не правило. Ако се злоупотреба имунитета може догодити, поставља се питање повреде правила међународног права у том случају када је у одређеним околностима имунитет повређен без обзира да ли за саму међународну организацију или за њено особље. Сматрамо да се злоупотреба имунитета може под одређеним околностима сматрати повредом међународног обичајног права, у ком случају би наступиле адекватне последице.⁶⁷⁷

V. Синтеза - Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним финансијским аранжманима

Под случајем повреде обавеза (енгл. *Event of Default*) у међународним финансијским (инвестиционим) аранжманима сматра се наступање догађаја који је по својој природи и слову документа о финансирању такав да доводи до превременог доспећа обавезе дужника и његове обавезе да врати финансијска средства која је примио од повериоца. Дакле, наступањем случаја повреде обавеза убрзава (енгл. *Acceleration*) се рок доспећа обавезе дужника, тј. његова обавеза одмах постаје доспела и платива. У одређеним ситуацијама уговором се дужнику оставља одређени

⁶⁷⁶ *Ibid*, стр. 348-350.

⁶⁷⁷ *Ibid*, стр. 350-351.

период у коме може да исправи неправилности које су довеле до повреде обавезе – тзв. период излечења (енгл. *Remedy Period*).⁶⁷⁸

Случајеви повреде обавеза типични су за међународне инвестиционе кредитне аранжмане и међународне инвестиционе гаранцијске послове, те ће примарно бити обрађени у контексту ове две врсте међународних финансијских аранжмана. Они се у одређеном облику могу јавити и код послова издавања државних дужничких хартија од вредности и послова са финансијским дериватима, о чему ће такође бити речи у наставку излагања које следи. У случају страних улагања, нема класичног типа случаја повреде обавезе, већ ту повреда наступа прекршајем одредби билатералног уговора између државе пријемнице капитала и државе извознице капитала. Тема повреде обавеза ће посебно бити обрађена у контексту страних улагања, али на сумаран начин будући да је реч о изведеној форми међународног финансијског аранжмана, а не и о његовом типичном облику.

Случајеви повреде обавеза погађају готово по правилу дужника, што ће увек бити држава, а не међународна финансијска организација будући да се она по правилу јавља у улози повериоца. У контексту међународних финансијских организација биће обрађени случајеви прекршаја њихових обавеза по уговорима и документима о међународним финансијским аранжманима који не представљају случајеве повреда обавеза, већ само прекршаје обавеза, како би се образложила одговорност међународних финансијских организација у том контексту.

Приликом анализе случајева повреде обавезе по међународним финансијским аранжманима осврнућемо се и на одговорност државе у смислу међународног права. Прецизније, образложићемо када и на који начин до одговорности долази и који елементи морају да буду испуњени да би до одговорности дошло. Тема излагања ће бити само одговорност у смислу међународног права, али не и одговорност у смислу грађанског права.

1. Специфичности случајева повреде обавеза код сувереног дуга

Случај повреда обавеза може се најједноставније дефинисати као прекршен договор, односно уговор између страна уговорница. Међутим, оваква дефиниција је истовремено претерано широка и претерано уска. Претерано широка је зато што укључује и нематеријалне повреде уговора које нису од фактичког значаја за сам уговорни однос. Превише је уска јер не обухвата неке специфичне случајеве и не узима у обзир економски контекст као што је то био случај са Грчком 2012. године

678

Видети

[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/Ioec030ba217011e9a5b3e3d9e23d7429/View/FullText.html?navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fioad6ad3a0000018239ebf34ddb6406de%3Fppcid%3D96c022f219ba46a8a1b366ef0a560143%26Nav%3DKNOWHOW_UK%26fragmentIdentifier%3DIoec030ba217011e9a5b3e3d9e23d7429%26parentRank%3D0%26startIndex%3D1%26contextData%3D%2528sc.Search%2529%26transitionType%3DSearchItem&listSource=Search&listPageSource=c0672aff0a52b17b02da577d2b1618f5&list=KNOWHOW_UK&rank=1&sessionScopeId=000c835d3152047d0f020539b4800df5b47b90b693ca1943e715e22d6238acd2&ppcid=96c022f219ba46a8a1b366ef0a560143&originationContext=Search%20Result&transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)&comp=pluk&navId=5A819D797F438E802E469F571D939AA6](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/Ioec030ba217011e9a5b3e3d9e23d7429/View/FullText.html?navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fioad6ad3a0000018239ebf34ddb6406de%3Fppcid%3D96c022f219ba46a8a1b366ef0a560143%26Nav%3DKNOWHOW_UK%26fragmentIdentifier%3DIoec030ba217011e9a5b3e3d9e23d7429%26parentRank%3D0%26startIndex%3D1%26contextData%3D%2528sc.Search%2529%26transitionType%3DSearchItem&listSource=Search&listPageSource=c0672aff0a52b17b02da577d2b1618f5&list=KNOWHOW_UK&rank=1&sessionScopeId=000c835d3152047d0f020539b4800df5b47b90b693ca1943e715e22d6238acd2&ppcid=96c022f219ba46a8a1b366ef0a560143&originationContext=Search%20Result&transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)&comp=pluk&navId=5A819D797F438E802E469F571D939AA6), приступ дана 26.07.2022.

када није дошло до одлагања плаћања, али потраживање кредитора је било проблематично и кредитори су сносили финансијске губитке.⁶⁷⁹

У теорији се прави разлика између техничког, уговорног и супстантивног (материјалног) случаја повреде обавеза. *Технички случајеви повреда обавеза* су једнаки и код јавног и код приватног дуга и заправо није прави случај повреде обавеза јер не доводи до убрзавања и исплате финансијске обавезе повериоцима.⁶⁸⁰ *Уговорни случајеви повреда обавеза* доводе до обавезе враћања средстава углавном одређеном року који типично износи тридесет дана. Међутим, радње усмерене на реорганизацију и реструктурирање дугова не могу да буду обухваћене дефиницијом уговорног случаја повреде обавезе. На крају, супстантивни случајеви повреда обавеза укључивали би и реструктурирања дугова која нису праћена његовом отплатом, под условима мање повољним за кредиторе, али они формално-правно не представљају случај повреде обавезе и карактеристични су за јавне (суверене) дугове.⁶⁸¹

У случајевима *уговорних повреда обавеза* дужник одбија плаћање свог доспелог дуговања након истека прописаног тридесетодневног грејс периода (енгл. *Grace Period*). На пример то се десило са Аргентином 2005. и 2010. године у погледу државних обвезница. *Одбијање плаћања* настаје када држава сама одбија да плати дуг пре или након што је он доспео и платив. Најчешће се дешава када држава доводи у питање легитимитет своје финансијске обавезе.⁶⁸² Ове случајеве треба разликовати од *мораторијума*, који настаје када држава унилатерално престане да испуњава једну или више својих финансијских обавеза. Мораторијум се може користити као привремена мера пре захтева за реструктурирањем дуга или пре него што престане да сервисира свој дуг дефинитивно. Мораторијум је јавни акт државе исказан у државном пропису и може да настане пре или после наступања случаја неиспуњења обавезе. Међутим, за разлику од самог одбијања плаћања, код мораторијума се не доводи у питање легитимитет финансијске обавезе и уговорних одредби. Мораторијум се такође разликује од договорених обустава плаћања са повериоцем када они својом вољом пристају на одлагање плаћања. Треба разликовати и *случајеве повреда обавеза које су везане за процедуралне разлоге* (енгл. *Policy Related*) као што су губљење чланства у ММФ-у или немогућност повлачења средстава од ММФ-а. Такви случајеви повреде обавезе имају практичне

⁶⁷⁹ Julianne Ams, Reza Baqir, Anna Gelpern, Christoph Trebesch, *Sovereign Default*, стр. 2, доступно на:

Chapter 7 sovereign default – [imfhttps://www.imf.org](https://www.imf.org), приступ дана 31.08.2022. Као што смо и нагласили појам неиспуњења обавеза карактеристичан је концепт у англосаксонском праву и користи се како у мултилатералним, тако и у билатералним уговорима са циљем да обухвате широк спектар услова који могу да угрозе отплату финансијске обавезе дужника према повериоцу и који су као такви прихваћени од стране и дужника и поверилаца као правно обавезујући (видети J. Ams, R. Baqir, A. Gelpern, C. Trebesch, *Sovereign Default*, *op. cit.*, стр. 3).

⁶⁸⁰ Технички случај повреде обавеза догодио се Венецуели 1998. године када је порпустила плаћање по основу државне обвезнице без грејс периода. Видети J. Ams, R. Baqir, A. Gelpern, C. Trebesch, *Sovereign Default*, *op. cit.*, стр. 16.

⁶⁸¹ J. Ams, R. Baqir, A. Gelpern, C. Trebesch, *Sovereign Default*, *op. cit.*, стр. 3.

⁶⁸² Одбијање плаћања финансијске обавезе било је карактеристично за посткомунистички период те се догодио у Русији 1917. године, Кини 1949. године и Куби 1960. године. Видети J. Ams, R. Baqir, A. Gelpern, C. Trebesch, *Sovereign Default*, *op. cit.*, стр. 16-17.

последнице и могу довести до санкција које се огледају у високим дуговним рацијама, што је често код корпоративних дужника, али није типично за суверене дужнике. На пример, овакав случај повреде обавезе догодио се Украјини приликом задуживања од Русије 2014. године и брзо је довео до убрзавања исплате финансијске обавезе. Случај повреде обавезе може се односити и на *прекршај експлицитних обећања* дужника повериоцу што доводи до материјалних повреда договорених услова. Препознат је и *унакрсни случај повреда обавеза* (енгл. *Cross-Default*) којим долази до убрзавања отплате по једном основу ако се случај повреде обавеза догоди по другом основу.⁶⁸³

Случајеви повреда обавеза у случају сувереног дуга дају кредитору само право да захтева уговорну накнаду, а поверилац није дужан то да чини. На пример, у случају повреда обавеза Венецуеле по основу државних обвезница, купци обвезница дуго нису реализовали своја права док држава није била у повреди и обавеза према осталим повериоцима. Такође, специфичности код сувереног дуга су и то што се реструктурирање дуга не сматра случајем повреде обавезе иако повериоци трпе финансијске губитке у том случају. Стога можемо да закључимо да случајеви повреде обавезе код државног дуга нису изједначени са истима код приватноправног дуга.⁶⁸⁴

У случају наступања случаја повреда обавеза код јавног, сувереног дуга, повериоцима стоје на располагању различити механизми. На пример, постоји могућност *суспензије и прекида даљег пласирања средстава* због неплаћања или неизвршења неке уговорне обавезе, као и услед уочених превара, коруптивних радњи, давања нетачних изјава и гаранција, неовлашћеног преноса дуговања, повлачења из Светске банке или ММФ-а. Суспензија и прекид даљег пласирања средстава одликује фокус повериоца да „натера“ дужника да саобрази своје поступање са политикама кредитора и да се финансијске тешкоће реше преговорима пре наступања акцелерације финансијских обавеза. Постоји и могућност *рефундације* датих средстава уколико повериоци процене да су се средства користила супротно датој намени углавном услед преварних и коруптивних радњи. На крају, постоји могућност убрзања, тј. акцелерације датих финансијских средстава што подразумева захтев за њихово моментално враћање углавном након остављања неког примереног грејс-периода. До акцелерације доводе најчешће тешке повреде уговорних одредаба као што су неовлашћен пренос дуга, материјално битне промене и специфични догађаји у вези са финансираним пројектом уколико је у питању пројектно финансирање.⁶⁸⁵

Финансијске кризе и случајеви повреда обавеза дешавале су се у пракси у доста случајева у различитим државама. Поменућемо неке од њих. На пример, Јамајци 2010. и 2013. године у погледу обавеза по зајмовима, Украјини према Русији

⁶⁸³ J. Ams, R. Baqir, A. Gelpern, C. Trebesch, *Sovereign Default*, *op. cit.*, стр. 5-6.

⁶⁸⁴ *Ibid*, стр. 6-7.

⁶⁸⁵ *Ibid*, стр. 8. Потребно је назначити да ММФ врло често није укључен у поступак реструктурирања дугова будући да се помоћ ММФ-а добија ради превазилажења финансијских криза, те се третира као јавно добро и помоћ држави за превазилажење платнобилансних проблема.

2015. године по основу државних обвезница, Уругвају 2003. године и Русији 1998. по разним основима (укључујући обавезе по зајмовима и државним обвезницама).⁶⁸⁶

2. Разлози за наступање случајева повреда обавеза код сувереног дуга

Најчешћи разлози су свакако лош менаџмент јавним дугом, што подразумева лошу финансијску и макроекономску ситуацију у држави дужнику која може да настане под дејством екстерних фактора као што су глобални пораст каматних стопа, финансијске кризе у великим финансијским срединама, као и природне непогоде. Угрубо речено, разлози се могу поделити на оне који се тичу унутрашњег или спољашњег стања.⁶⁸⁷

Разлози који се тичу унутрашњег стања јесу проблеми са солвентношћу и ликвидношћу када постаје тешко сервисирати јавни дуг. У последње време разлози су и кризе домаћег банкарског система односно кризе сувереног дуга и могућности његовог сервисирања.⁶⁸⁸

Разлози који су екстерни према пореклу јесу пре свега системске дужничке кризе које се одвијају у више земаља истовремено, у смислу погоршања услова спољне трговине, рецесија у кључним земљама извозницама капитала, повећање трошкова задуживања, кризе у водећим земљама које се одражавају на монетарну политику и финансијска тржишта.⁶⁸⁹

3. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним кредитним аранжманима

Као типични примери случајева повреда обавеза у међународним инвестиционим кредитним аранжманима наводе се следећи случајеви: ако дужник не плаћа доспели износ на начин одређен уговором или другим документом о финансирању, ако дужник не поштује обавезе, услове и договоре садржане у документима о финансирању неки одређени временски период, ако изјаве и гаранције дате у документима о финансирању престану да буду истините супротно уговору у материјалном смислу, ако дужник не измирује своје финансијске обавезе према другим повериоцима, ако дужник не поседује валидна овлашћења, дозволе, сагласности и слично на начин да се може обезбедити пуноважно испуњење обавеза из финансијских докумената на начин прихватљив за повериоца, ако је у држави дужника успостављен мораторијум на отплату финансијских обавеза, ако дође до увођења санкција држави дужнику, ако дође до прекида дипломатских односа са државом повериоцем, у случају када је поверилац страна држава, ако дође до било каквих материјалних измена пројекта, његовог прекида или обуставе, без претходне сагласности повериоца, ако дође до било каквих материјалних промена у вези са

⁶⁸⁶ *Ibid*, стр. 34-38.

⁶⁸⁷ *Ibid*, стр. 19.

⁶⁸⁸ *Ibid*, стр. 19-20.

⁶⁸⁹ *Ibid*, стр. 20.

извођачем радова на пројекту, ако дужникови односи са Групацијом Светске банке буду погоршани или ако му буде онемогућено да користи њихова средства, ако постане незаконито извршење било које материјалне обавезе дужника, ако било који документ о финансирању постане неважећи у свом претежном делу, ако наступи случај који има материјално негативан ефекат по пројекат, у случају настанка ванредне ситуације која утиче на извршивост обавеза из уговора или другог документа о финансирању.⁶⁹⁰

Након наступања случаја неиспуњења обавезе, дужнику се углавном оставља одређени период у којем може да исправи насталу неправилност ако је она по својој природи исправљива, а уколико до тога не дође, сматра се да је држава дужник повредила своју уговорну обавезу и за то постаје одговорна. По самом уговору односно документу о финансирању, финансијска обавеза државе моментално постаје доспела и платива.⁶⁹¹

У погледу међународне одговорности државе за повреду обавезе из међународног кредитног аранжмана сматрамо да прво треба испитати елементе одговорности, који уколико постоје и уколико не постоји ни један основ за

⁶⁹⁰ Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

⁶⁹¹ *Ibid.*

искључење противправности, довели би до одговорности државе у међународном праву. Сматрамо да је елемент противправног акта који је приписив држави и представља кршење међународним правом зајемчене обавезе испуњен у случају када држава прекрши своју уговорну обавезу, која повреда јој се може приписати (што се процењује у сваком конкретном случају) јер је извршена од стране државних званичника или других лица на одређени начин повезаних са државом. Кршење међународним правом зајемчене обавезе наступа увек када је прекршена одредба међународног уговора (рекли смо да међународни кредитни аранжмани по правилу имају форму међународног уговора, са изузетком докумената о маркоекономском финансирању као нпр. са ММФ-ом или Светском банком), што је форма већине уговора о међународном инвестиционом кредитном аранжману.

Како бисмо закључили да међународна одговорност државе постоји, треба да буде испитано да ли постоји основа за позивање на било који од разлога који искључују противправност као што су сагласност, противмере, самоодбрана, виша сила, невоља или потреба. У конкретном случају међународних кредитних аранжмана сматрамо да су једини релевантни основи за искључење противправности сагласност и виша сила јер остали по својој природи нису такви да би се могли користити у случају међународних кредитних аранжмана.⁶⁹²

Дакле, у погледу државе дужника сматрамо да ће одговорност у смислу међународног права за повреду уговорне обавезе из међународног кредитног аранжмана постојати увек када су испуњени услови за одговорност у међународном праву (елементи одговорности и непостојање основа за искључење противправности). Сама одговорност доводи до обавезе надокнаде проузроковане штете противправним актом државе која се, како смо навели у претходном излагању, може надокнадити применом принципа реституције, компензације или сатисфакције, или уз њихову комбинацију. У случају међународног кредитног аранжмана, проузрокована штета ће се најчешће надокнађивати принципом компензације будући да ће увек моћи да буде финансијски изражена.

У погледу држава и међународних организација у својству поверилаца у међународним кредитним аранжманима сматрамо да такође може постојати одговорност у смислу међународног права. Иако финансијски документи не предвиђају посебне случајеве повреде обавеза од стране поверилаца, с обзиром на њихов неравноправан положај са дужником, сматрамо да до одговорности може доћи применом општих правила међународног права. Наиме, у случају повреде било које уговорне обавезе повериоца, као што је обавеза да на време учини доступним финансијска средства дужнику, да да потребне сагласности и сл., треба испитати да ли постоје сви елементи одговорности (противправни акт, приписивост и повреда међународноправне обавезе), те да ли не постоји неки од основа који искључују противправност (сматрамо да би и у овом случају релевантни основи могли бити само сагласност и виша сила, због природе правног односа код међународних кредитних аранжмана). Одговорност и у овом случају доводи до обавезе надокнаде проузроковане штете која ће најчешће бити надокнађена применом принципа компензације будући да може да буде финансијски изражена.

⁶⁹² *Ibid.*

Треба истаћи да се случајеви повреда обавеза држава дужника дешавају у пракси, али да се доста често прибегава рефинансирању и реструктурирању државног дуга, пре него принудном извршењу обавеза из уговора чије су одредбе повређене.⁶⁹³

Изложеним се не задире у правила о одговорности државе и међународних организација у смислу грађанског права која одговорност може паралелно постојати у односу на одговорност у смислу међународног права. Грађанскоправна одговорност за проузроковану штету постојаће ако се у одговарајућем судском поступку пред страним националним судом докаже постојање те штете по праву меродавном за уговорне односе у питању. Међутим, упитна је одговорност државе у овом смислу обзиром на правила о имунитету на које би се држава дужник могла позвати пре упуштања у спор и тиме одбила надлежност надлежног тела за решавање спорова друге државе. То ће по правилу бити случај будући да смо стали на становиште да су међународни финансијски аранжмани претежно акти јавноправне природе, те ће држава дужник уживати имунитет у судском поступку пред националним судом уколико се тог имунитета није уговорно одрекла, односно ако се са супротном страном упусти у спор што би се сматрало имплицитним одрицањем од имунитета.

4. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у међународним гаранцијским пословима

Случајеви повреда обавеза дужника у међународним гаранцијским пословима слични су случајевима повреде обавеза у међународним кредитним аранжманима, стога их нећемо понављати овде.⁶⁹⁴ Случајеви повреда обавеза поверилаца такође нису експлицитно предвиђена гаранцијским документима.

⁶⁹³ Тако је на пример, Социјалистичка Федеративна Република Југославија повредила обавезе из споразума са Париским клубом поверилаца, те се консолидација дуга извршила 2001. године након чега је дошло до потписивања билатералних аранжмана са 17 земаља поверилаца (Данском, Шведском, Шпанијом, Холандијом, Аустријом, Немачком, Канадом, Норвешком, Белгијом, Француском, Великом Британијом, Швајцарском, САД, Руском Федерацијом, Финском, Јапаном и Италијом). Део дуга је отписан у првој фази 2002. године у износу од 51% укупног дуга, чему је претходило закључење трогодишњег аранжмана за продужено финансирање са ММФ-ом. Услови за реализацију друге фазе отпуста дуга испуњен је 2006. године, након позитивне оцене ММФ-а о успешном завршетку трогодишњег аранжмана. Дуг је додатно смањен за још 15%. Након тога приступило се измени билатералних споразума са државама Србијом и Црном Гором са повериоцима појединачно у циљу укупног намирања преосталог дуга (видети <https://nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/medjunarodna-saradnja/londonski-pariski-klub/>, приступ дана 31.08.2022.).

⁶⁹⁴ Видети претходну секцију и Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о

Концептуално правила о одговорности државе и међународне организације код међународних гаранцијских послова налик су правилима која важе за међународне кредитне аранжмане, с тим да до одговорности државе гарантора долази након што је она позвана да уместо главног дужника изврши плаћање, а повреду уговорних обавеза чини и поступање главног дужника.

Да би се позвала на одговорност држава гарантор, потребно је испитати да ли су испуњени услови за међународноправну одговорност државе. Дакле, испитује се да ли је акт државе гарантора противправни, да ли јој се може приписати, те да ли представља кршење међународноправне обавезе. Ако су ови елементи испуњени, испитује се постојање основа за искључење противправности (сагласност, противмера, виша сила, самоодбрана, невоља и потреба).⁶⁹⁵ Дакле, након што се провери постојање свих елемената одговорности и основа за искључење противправности, сматрамо да до одговорности може доћи по основу кршења обавезе гарантора зајемчене међународним уговором (како смо нагласили, гаранцијски послови се склапају у форми међународних уговора).

У погледу одговорности поверилаца – држава и међународних финансијских организација, важи исто што смо истакли код одговорности поверилаца у међународним кредитним аранжманима⁶⁹⁶. Дакле, сматрамо да уколико дође до повреде уговорне обавезе зајемчене међународним уговором од стране поверилаца, што могу бити држава или међународна финансијска организација, треба испитати постојање одговорности у међународном праву испитивањем елемената одговорности и искључењем случајева који искључују противправност.

У оба случаја, одговорност ултимативно доводи до обавезе накнаде штете, а штета, како смо већ истакли, моћи ће да буде надокнађена применом правила реституције, компензације и/или сатисфакције, с тим да сматрамо да ће принцип компензације бити најадекватнији за врсту штете која у овом случају настаје.

Како смо истакли и код међународних кредитних аранжмана, изложеним се не задира у правила о одговорности државе и међународних организација у смислу грађанског права која одговорност може паралелно постојати у односу на одговорност у смислу међународног права. У погледу грађанскоправне одговорности, како смо истакли и код међународних кредитних аранжмана, она неће постојати обзиром да ће држава у релевантном спору уживати имунитет од јурисдикције и извршења страног суда уколико се тог имунитета није одрекла, односно упустила се у спор са сурпотном страном пред надлежним националним судом треће државе.

потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

⁶⁹⁵ *Ibid.*

⁶⁹⁶ Видети излагање у претходној секцији.

5. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима бесповратних давања

Уговори о додели бесповратних давања по својој природи су другачији од међународних кредитних аранжмана будући да не постоји обавеза враћања датих средстава. Међутим, у случају повреде уговорних обавеза од стране државе примаоца средстава наступа његова обавеза да врати добијена бесповратна средства свом повериоцу који може бити страна држава или међународна финансијска организација. Стога, импликације које наступају у случају повреде обавезе су по својој природи исте као код међународних кредитних аранжмана.

Сами уговори о додели бесповратних давања могу да садрже случајеве повреде обавеза на идентичан начин како је то случај код међународних кредитних аранжмана.⁶⁹⁷ Типичне случајеве повреда обавеза нећемо овде понављати. Случајеви повреда обавеза ако наступе и не буду отклоњени, доводе до одговорности државе корисника средстава у смислу међународног и у смислу грађанског права.⁶⁹⁸ Одговорност у смислу међународног права наступа ако су испуњени елементи одговорности, те ако не постоје околности коју ту одговорност, односно противправност, искључују. Одговорност државе и међународне организације у међународном праву доводи до обавезе надокнаде проузроковане штете, а надокнада ће се, судећи по врсти штете, надокнађивати применом принципа компензације. Овим се не задире у правила грађанског права о одговорности за штету, која коегзистирају са правилима о међународној одговорности и постојаће под истим условима и на исти начин како смо већ истакли код излагања о међународним кредитним пословима.

6. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима издавања државних дужничких хартија од вредности

Државне дужничке хартије од вредности могу да купују и стране државе и међународне финансијске организације, али њима се тргује на берзи, односно на организованом тржишту. Берзанска трговина подразумева непостојање уговорне

⁶⁹⁷ Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2016); Закон о потврђивању уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2010); Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 4/2018); Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру спровођења помоћи према правилима инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 124/2007).

⁶⁹⁸ Како смо истакли, грађанскоправном одговорношћу се овом приликом нећемо бавити.

документације у класичном смислу, а основ за издавање државних дужничких хартија од вредности су одлуке надлежног органа Републике Србије.⁶⁹⁹

То значи да нема класичне повреде обавезе у смислу осталих међународних финансијских аранжмана (међународних кредитних аранжмана, међународних гаранцијских послова и послова бесповратних давања) у случају послова издавања државних дужничких хартија од вредности. У случају послова издавања државних дужничких хартија од вредности упитно је постојање међународне одговорности будући да елемент повреде међународне обавезе није присутан. Стога, једино може бити места грађанскоправној одговорности у случају да настане и докаже се

⁶⁹⁹ Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 18/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 66/2022); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12114/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12117/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12119/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12120/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12121/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12125/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12126/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12141/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12143/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12148/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 131/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12497/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12498/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12500/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12501/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12502/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12503/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12505/2019 („Сл. гласник РС“, бр. 88/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1265/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-1266/2016 („Сл. гласник РС“, бр. 110/2016); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13160/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13164/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13169/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13172/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-16926/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 2/2015, 36/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-188/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-190/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-192/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-194/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-1731/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 16/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-3770/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 71/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8626/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8628/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-11155/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 79/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-6156/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 44/2019); Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту у оквиру ГМТН програма бр. 424-9547/2020-1 („Сл. гласник РС“, бр. 143/2020).

постојање штете (на начин како је већ указано код међународних кредитних аранжмана).

7. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у пословима са финансијским дериватима

Послови са финансијским дериватима закључују се у форми приватноправних комерцијалних уговора, дакле немају форму међународног уговора. Они у пракси најчешће прате моделе уговора који су стандардизовани и употребљавају се у пракси. Најчешће коришћени су ISDA оквирни уговор о трговини са финансијским дериватима са прилозима. Случајеви повреда обавеза у ISDA оквирном уговору су следећи: пропуст да се изврши плаћање или чинидба, битна повреда одредаба уговора, материјално нетачна изјава или гаранција, повреда обавеза у специфичној трансакцији дериватом, повреда обавезе у вези са достављањем средства обезбеђења, повреда одредби другог финансијског уговора, стечај односно инсолвентност или статусна промена. Као што видимо, неки од ових случајева повреде обавезе неће моћи по својој природи да буду примењени на државу или међународну организацију као уговорну страну (нпр. стечај или статусна промена). ISDA оквирни уговор познаје и тзв. раскидне услове у случају којих такође наступа превремено доспеће уговорне обавезе погођене стране, а ти услови су: наступање противзаконитости испуњења обавезе једне од уговорних страна или обеју, случај више силе, порески догађај, и сл. Опет, неки од ових догађаја су такви да се по природи ствари не могу односити на државу или међународну организацију као субјекте међународног права. Раскидни услови су по природи такви да се истовремено могу односити на једну или више уговорних страна. Иначе, и случајеви повреда обавеза у ISDA оквирном уговору могу погодити обе уговорне стране због концепта уговора о трговини финансијским дериватом. Дакле, за разлику од осталих до сада анализираних међународних финансијских аранжмана, случајеви повреда обавеза (и раскидни услови) се могу односити на обе уговорне стране.⁷⁰⁰

У погледу међународне одговорности сматрамо да елементи за њу у случају повреда обавеза из послова са финансијским дериватима нису испуњени, пре свега није испуњено постојање међународним правом зајемчене обавезе. Стога, једино како се држава у овом случају може позвати на одговорност јесте путем правила грађанског права која нису тема овог излагања, а која ће постојати с обзиром на то да су послови са финансијским дериватима акти приватноправне природе, те је институт имунитета од надлежности и извршења пред националним судовима искључен због природе самог посла.

8. Случајеви повреда обавеза и међународна одговорност у страним улагањима

По питању случајева повреда обавеза у страним улагањима не постоји исцрпна листа случајева као што је то случај са другим међународним финансијским аранжманима. У случају страних улагања се више ради о концепту повреда и

⁷⁰⁰ <https://www.isda.org/>, приступ дана 27.07.2022.

међународне одговорности државе пријемнице улагања, улагача и државе порекла улагача.

Случајеви повреда обавеза у страним улагањима били би повреда споразума између државе пријемнице улагања и државе порекла улагача. Повреда која би у том случају настала сматрамо да би могла да се окарактерише као повреда међународне обавезе државе пријемнице улагања, те би уз испуњење свих осталих елемената међународне одговорности (уз искључење основа који искључују противправност) могла да доведе до међународне одговорности државе. Случајеви повреда обавеза у страним улагањима могли би да настану и прекршајем одредаба уговора које држава пријемница улагања закључује директно са страним улагачем, када је то случај. У том случају не бисмо могли да говоримо о међународној одговорности државе пријемнице улагања будући да она не би иступала у јавноправном, већ у приватноправном својству, те елемент повреде међународне обавезе не би био испуњен, а одговорност државе би се могла реализовати само на терену грађанског права.

Како истиче проф. Јовановић, носилац одговорности за заштиту страних улагања је држава пријемница улагања и то како када иступа у приватноправном својству (*ex iure gestionis*), тако и када наступа у свом јавноправном својству (*ex iure imperii*). Одговорност за заштиту страних улагања се може приписати само држави која делује у својству *ex iure imperii*. Предметно, одговорност државе за заштиту страних улагања је много шира јер се она успоставља у односу на сваки пословни подухват на њеној територији који се може окарактерисати као страно улагање, без обзира на постојање директног уговорног односа између улагача и државе пријемнице. Услов за формирање одговорности је постављен шире јер се она остварује приликом повреде заштићеног улагачког права државе пријемнице деловањем државних органа које јој се може приписати или у случају пропуштања дужне пажње која је неопходна да би се спречило повређивање заштићених улагачких права до које би дошло услед противправног понашања приватних лица на њеној територији. Одговорност за заштиту страних улагања се, дакле, за разлику од грађанскоправне одговорности државе као директног учесника међународног улагачког подухвата, формира повредом јавноправне, а не приватноправне обавезе државе. Дужност уздржавања од непосредне повреде заштићених улагачких права као и дужност спречавања да до тих повреда дође радњама и пропуштањима трећих лица последица су регулаторне функције државе јер је терете као ствараоца и примењивача прописа, односно само као примењивача прописа.. Обе дужности су у суштини последица државног суверенитета и захтевају употребу државног империјума приликом њиховог испуњавања.⁷⁰¹

Када држава пријемница улагања директно закључује уговор са страним улагачем, иступајући као давалац концесије, јавни партнер у јавно-приватном партнерству, продавац у поступку приватизације и сл., она поред својих јавноправних прерогатива има и класичну обавезу облигационог права да своје уговорне обавезе испуни савесно. У случају грађанскоправне одговорности државе у неком улагачком подухвату унапред је познато лице према коме та одговорност може да се успостави (успоставља се према сауговорачу државе у конкретном улагачком послу), а услов за јављање одговорности је неиспуњење или неуредно

⁷⁰¹ М. Јовановић, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања*, *op. cit.*, стр. 21-28.

испуњење уговором преузете обавезе. У том случају држава би иступала у свом приватноправном својству, дакле *ex iure gestionis*.⁷⁰²

Дакле, у погледу свог носиоца, одговорност за заштиту страних директних улагања ни по чему не одудара од класичне опште међународне одговорности државе – обавезани субјект је држава која иступа у својству носиоца империјума, а одговорност се успоставља у случају повреде обавезе која је јавноправне природе.⁷⁰³

Ако би одговорност за заштиту страних директних улагања представљала класични облик међународне одговорности, неопходно је доказати да произлази из повреде међународне обавезе. Међутим, према уобичајеном схватању, међународна обавеза чије кршење доводи до међународноправне одговорности може настати само између држава као примарних субјеката међународног права. При томе би, дакле, одговорност за заштиту страних директних улагања требало да се искључиво успостави између државе пријемнице улагања и државе чију припадност има улагач, што би било у складу и са самом концепцијом међународног јавног права, као скупа правила која уређују међусобне односе суверених субјеката права. Описана ситуација се значајно изменила са растом економског значаја и, сразмерно томе, утицаја страних улагача на уређење односа са државама пријемницама улагања. Наиме, у једном међународном улагачком подухвату образују се две врсте односа, и то однос између државе пријемнице улагања и улагача и однос између државе пријемнице улагања и државе чију националну припадност има улагач. Проф. Јовановић сматра несумњивим да одговорност из односа државе пријемнице улагања и државе чије порекло има улагач у сваком случају представља класичну међународну одговорност. Она се успоставља међу сувереним субјектима међународног права и јавља се поводом повреде обавеза које се тичу и које су последице државног суверенитета. Али, „проблеми се јављају на терену квалификације одговорности државе пријемнице улагања према улагачу. Држава чију националну припадност има улагач се појављује само као латентни носилац овлашћења, и „ступа на сцену“ само у случају да држава пријемница улагања одбије да улагачу омогући приступ надлежном форуму за решавање улагачких спорова или уколико пропусти да изврши одлуку тог форума у предвиђеном року“.⁷⁰⁴

Према томе, у складу са речима проф. Јовановића „чак и када је одговорност за заштиту страног улагања формално преузета према држави чију националну припадност има улагач кроз мултилатерални или билатерални међународни споразум, држава пријемница улагања је ефективно обавезана према страном улагачу, што одговорност за заштиту страних улагања чини атипичним обликом међународне одговорности. У правним односима између улагача и државе пријемнице који настају на основу међународног улагачког подухвата, страни улагач се тиме „издиже“ на ниво јавноправног субјекта јер има право да од државе пријемнице директно захтева да своја регулаторна и контролна овлашћења извршава на начин прописан споразумом, а држава пријемница се „спушта“ на ниво приватноправног субјекта у погледу имплементације правила о одговорности јер по

⁷⁰² *Ibid*, стр. 21-28.

⁷⁰³ *Ibid*, стр. 21-28.

⁷⁰⁴ *Ibid*, стр. 21-28.

правилу пристаје на инвестициону арбитражу као један изворно и суштински приватноправни механизам решавања евентуалних улагачких спорова и одустаје од позивања на јурисдикциони имунитет и имунитет од извршења у погледу поступка решавања улагачког спора. Док је страни улагач „рефлексни субјекат“ у стварању примарне обавезе (обавезе заштите страних директних улагања) која настаје у односима између држава као изворних субјеката међународног права али се јавља као примарни бенефицијар тих обавеза, дотле је држава чију националну припадност има улагач „рефлексни субјекат“ у сфери имплементације правила о одговорности који ће деловати само ако држава пријемница не испуни своје обавезе према улагачу у погледу постојања, доступности и делотворности механизма принудне заштите улагачких права.“⁷⁰⁵

VI. Решавање спорова

Спорови који проистичу из међународних финансијских аранжмана могу се решавати пред више различитих надлежних органа. Одредбе о решавању спорова су саставни део уговорне документације, а генерално је могуће решавати спорове дипломатским путем (мирно решавање спорова), затим пред надлежним телима за решавање спорова као што су регионалне организације и специјализоване агенције, пред арбитражним трибуналима и међународним судовима.

Ипак, у пракси је присутно и уговарање надлежности националних судова, као на пример судова Енглеске, што је последица нејасне правне природе међународних финансијских аранжмана. Ипак, најзаступљеније одредбе о решавању спорова су оне којима се прокламује надлежност трговинских, комерцијалних арбитража и то *ad hoc* арбитража уз примену правила поступка међународних трговинских арбитража (као што су правила *International Chamber of Commerce (ICC)*, *London Court of International Arbitration (LCIA)*, и сл.), што је опет последица двоструке правне природе међународних финансијских аранжмана која у пракси још није уједначена ни искристалисана.⁷⁰⁶ Сматрамо да је уговарање комерцијалних тела, а посебно

⁷⁰⁵ *Ibid*, стр. 21-28.

⁷⁰⁶ Видети Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009);

националних судова као надлежних за решавање спорова проистеклих из међународних финансијских аранжмана неоправдано, будући да је реч о односима између два субјекта међународног права, те такве спорове треба решавати пред органима међународног права и онако како међународно право то предвиђа. Дакле, реч је о међународним, а не националним споровима и то уговорне стране треба да узму у обзир приликом уговарања тела надлежног за решавање спорова.

Основни циљ међународних спорова јесте да се одржи мир и спорови реше мирним путем. Разлог томе је тежња међународне заједнице да обезбеди и одржи мир и безбедност у међународном правном поретку. Стога се решавање спорова у међународном праву дели на мирно решавање спорова и принудно решавање спорова, када први начин решавања спорова не даје резултате. Мирно решавање спорова укључује разговоре и суочавање сукобљених субјеката самостално или уз присуство неког тела, док принудно решавање спорова подразумева судски или арбитражни поступак пред надлежним телом за решавање спорова уз изношење правних и чињеничних проблема са којима су се стране суочиле пре отпочињања релевантног поступка.⁷⁰⁷

Решавање спора на првом месту подразумева постојање тог спора. Спор постоји када се деси неслагање између правне или фактичке тачке, спорење у сагледавању ситуације из угла права или сукобљени правни интерес две стране.⁷⁰⁸ У теорији се прави разлика између правног и политичког спора, основаног и неоснованог спора. Међутим, сматрамо те разлике небитним, будући да немају никакав практичан домаћај. Ипак, политички утицај у међудржавним споровима је од виталног значаја будући да се велики број спорова може разумети једино уз њихов политички контекст. Сами субјекти међународног права могу да одаберу примерен начин за решавање спорова који су проистекли међу њима, тако да нема инхерентног пута или метода који треба следити.⁷⁰⁹

Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

⁷⁰⁷ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 1010-1011.

⁷⁰⁸ *Mavrommatis Palestine Concessions (Jurisdiction) case* (доступно на: <https://opil.ouplaw.com/view/>, приступ дана 30.05.2022)

⁷⁰⁹ M. N. Shaw, *International Law, op. cit.*, стр. 1011-1014.

Дипломатски начини решавања спорова укључују различите појавне облике. Преговори су најједноставнија и најзаступљенија форма решавања неспоразума. Састоје се практично из разговора две стране са жељом да разумеју различите позиције и уједначе своје интересе, или да макар разумеју због чега су њихови интереси различити. Преговори не укључују присуство ни једне треће стране и то је кључна разлика преговора у односу на друге методе решавања спорова. Преговори су најчешће и увод у друге механизме решавања спорова, будући да се на агресивније методе прелази тек ако се са преговорима не успе. Преговори су најзахвалнији начин да се спор између две стране реши директно, али нису увек успешни јер зависе од обостране спремности и добре воље да се учине извесни компромиси и разумевање за другу страну.⁷¹⁰

Медијација као начин решавања спорова укључује присуство треће стране у виду појединца или групе који се појављује у улози лица надлежног да пружи помоћ у решавању спора. За разлику од судског и арбитражног поступка, не постоје правила поступка и медијатор је ту да пружи помоћ у решавању спора односно да допринесе постизању споразума, а не да и спор реши. Медијација подразумева активно учешће треће стране у процесу медијације.⁷¹¹

Када постоји супротно гледиште две стране по питању истог чињеничног основа, логично решење које се намеће јесте да се стране састану да преиспитају своја гледишта прецизним сагледавањем чињеницама. То је још један од алтернативних метода за решавање спорова мирним путем.⁷¹²

Консилијација подразумева укључивање треће стране која ће спровести истрагу о основаности спора и о томе поднети извештај са предлогом како да се спор реши. Консилијација по својој природи представља мешавину преиспитивања и медијације. Разлика између консилијације и арбитраже је у томе што извештаји у консилијацији немају правно обавезујуће дејство за разлику од арбитражне одлуке.⁷¹³

По питању решавања спорова принудним путем, постоји мноштво органа који су задужени за решавање спорова између субјеката међународног права. Таква тела могу бити основана привремено, у циљу решавања једног спора, или трајно. У решавању спорова користе се разне технике како би се пре свега обезбедило споразумно решавање спорова уколико је то могуће. Привремена тела су најчешће *ad hoc* арбитраже, а трајна међународни трибунали попут Међународног суда правде, међутим самим телима надлежним за решавање спорова се нећемо појединачно бавити, већ ће нам фокус бити на самом току поступка и расположивим правним средствима у поступцима.⁷¹⁴

⁷¹⁰ *Ibid*, стр. 1015-1018.

⁷¹¹ *Ibid*, стр. 1018-1019.

⁷¹² *Ibid*, стр. 1018-1020.

⁷¹³ *Ibid*, стр. 1020-1022.

⁷¹⁴ *Ibid*, стр. 1045-1048.

Сада ћемо рећи нешто о самом току поступка решавања спорова принудним путем како би се разјаснио положај тужене државе у том случају.

Суочена са међународном тужбом, држава мора да установи своја права у поступку који следи, која год врста поступка да је у питању. На тужбени захтев држава може да одговори различитом врстом приговора. То су приговори који се односе на надлежност трибунала пред којим се поступак води. Уколико се приговор усвоји као основан, надлежно тело треба да обустави започети поступак и предмет преусмери на надлежно тело. Следећа врста приговора су приговори који се односе на основаност тужбеног захтева у ком случају трибунал може да одбије тужбени захтев или да одложи суђење услед недостатка доказа. Ти приговори се могу односити на неискоришћавање локалних правних средстава или пропуст да се у поступак укључи заинтересована трећа страна. Приговори који се односе на основаност тужбеног захтева могу се истицати тек након што је решено питање надлежности и надлежност трибунала је потврђена.⁷¹⁵

Међународне конвенције и уговори по правилу садрже компромисорне клаузуле којима се уговара надлежност тела за решавање спорова и које представљају смернице за тумачење и примену уговора. Наведене одредбе служе расветљавању односа између предмета уговора и предмета спора пред надлежним телом. Компромисорне клаузуле најчешће садрже назнаку да се надлежност тела за принудно решавање спорова активира уколико спор није решен мирним путем, односно ако спор наставља да постоји иако је покушано да се реши мирним путем.⁷¹⁶

Основаност тужбеног захтева процењује се пре свега у односу на постојање правног интереса да се спор покрене и води. Стога је постојање правног интереса неопходна чињеница да би се спор правно ваљано водио пред надлежним телом. У одређеним случајевима одређени трећи субјект може да има правни интерес да се спор и њега тиче, те као такав треба да се прикључи поступку у току.⁷¹⁷ Такође, у вези са постојањем правног интереса, суд може одбацити тужбу уколико закључи да је она поднета беспредметно услед догађаја који се десио након што је поступак покренут. На основаност тужбеног захтева може утицати и временски период који протекне од догађаја који се десио до дана подношења тужбе. На основаност тужбеног захтева може утицати и утиче право странке у поступку да се тужбеног захтева одрекне било експлицитно било својим имплицитним радњама.⁷¹⁸

Дакле, у случају да спор произађе из повреде међународних финансијских аранжмана, о одговорности државе и/или евентуално међународне организације расправљаће се пред надлежним трибуналом или арбитражним телом, уз обавезни поступак мирног решавања спорова који претходи принудном. Такође, постоје схватања у теорији да би решавање спорова који међу субјектима међународног права проистекну из повреда међународних финансијских аранжмана требало дати у

⁷¹⁵ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 693.

⁷¹⁶ *Ibid*, стр. 696.

⁷¹⁷ Monetary Gold случај (доступно на: <https://opil.ouplaw.com/view/>, приступ дана 30.05.2022).

⁷¹⁸ J. R. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, op. cit., стр. 696-700.

надлежност специјализованим судовима и органима који би се формирали само у те сврхе.⁷¹⁹

⁷¹⁹ М. Димитријевић, *Институције међународног монетарног права*, *op. cit.*, стр. 152-153.

ГЛАВА VII. АНАЛИЗА ПОЗИТИВНОПРАВНИХ ПРОПИСА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ИЗ УГЛА МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ АРАНЖМАНА

У излагању које следи у овој глави ћемо се осврнути на важеће прописе Републике Србије који потенцијално могу бити релевантни за међународне финансијске аранжмане. Циљ ове главе јесте да укаже на проблематике у релевантним прописима, уколико су исти примењиви на међународне финансијске аранжмане, које би требало да буду уклоњене како би међународни финансијски аранжмани исправно функционисали у Републици Србији. Циљ јесте и да буде водич правницима практичарима приликом анализе међународних финансијских аранжмана и давања савета о њима када је Република Србија уговорна страна истих.

Наиме, међународни финансијски аранжмани врло често одступају од правила унутрашњих правних система, укључујући и правни систем Републике Србије. Уколико су међународни финансијски аранжмани закључени у форми међународних уговора, сматрамо да су такви аранжмани изнад унутрашњих, националних прописа, те да се на њих примењују само општа правила међународног права, али не и одредбе унутрашњих законодавстава. Међутим, дилема око класификације аката државе као *iure imperii* односно као *iure gestionis* за коју не постоје јасне смернице ни у пракси ни у до сада доступној теорији међународног права, може довести овај став у питање. Уколико би се прихватило становиште (које ми у овом раду не заступамо), да су међународни финансијски аранжмани акти *iure gestionis*, дакле да их држава и други субјекти међународног права закључују у приватноправном својству, сматрамо да би правила унутрашњег законодавства могла бити примењена. Томе у прилог иде и учестало уговарање као меродавног права унутрашњег права неке државе нарочито у међународним инвестиционим аранжманима којима се у овом раду претежно и бавимо, на пример права Енглеске или Луксембурга које се често среће у међународним финансијским аранжманима и иде у прилог њиховој приватноправној природи⁷²⁰. Ако за тренутак станемо на

⁷²⁰ Видети Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014); Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016); Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном

становиште да су међународни финансијски аранжмани приватноправни послови државе, одређени прописи Републике Србије би могли бити релевантни и испоштовани приликом закључивања оваквих аранжмана.

Међутим, постоје правна правила такве природе да би требало да буду узета у обзир чак и ако се међународни финансијски аранжмани класификују као јавноправни акти, акти суверене власти. То су регулаторни и процедурални прописи који су од значаја за државу, као прописи о јавном дугу или буџетском систему.

Издвојили смо следеће категорије прописа који се намећу као релевантни: Устав Републике Србије и регулатива међународних уговора, прописи о јавном дугу и буџетском систему, прописи о јавној својини, прописи о девизном пословању, прописи о јавним набавкама и прописи о улагањима, укључујући и јавно-приватна партнерства и концесије.

Устав Републике Србије и регулатива међународних уговора релевантни су нам из разлога што се њима успоставља систем функционисања међународних уговора у правном систему Републике Србије, а већ смо истакли како се већина међународних финансијских аранжмана израђује у форми међународних уговора.

Прописи о јавном дугу и буџетском систему су нам релевантни будући да се међународним финансијским аранжманима у највећем броју случајева сервисира јавни дуг Републике Србије који је предмет међународних финансијских аранжмана, а финансирање републике подложно је правилима која уређују буџетски систем. Дакле, прописи о јавном дугу су нам релевантни обзиром на предмет међународних финансијских аранжмана, а прописи о буџетском систему обзиром на форму и процедуру финансирања државе.

Прописи о јавној својини будући да је предмет извршења врло често јавна својина државе Србије.

Прописи о девизном пословању своје место имају у сваком прекограничном плаћању између лица која се сматрају резидентима у смислу девизног пословања и оних који се сматрају нерезидентима. Како међународни финансијски аранжмани увек подразумевају одређену врсту плаћања између Републике Србије као државе дужника у овом случају и субјекта (стране државе или међународне финансијске

развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017); Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019); Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019); Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014).

организације) која се налази у улози повериоца, сматрамо да је за таква плаћања неопходно консултовати одредбе девизног пословања.

Прописи о јавним набавкама треба да буду консултовани приликом уласка у међународне финансијске аранжмане будући да одредбе ових прописа могу бити примењиве на закључивање уговора и других докумената од стране државе, што би подразумевало спровођење одређених формалних поступака. У излагању ћемо се посебно позабавити могућношћу искључења примене одредаба прописа о јавним набавкама.

Напомињемо да у анализи која следи нећемо обрађивати пореска питања и пореске прописе.

I. Устав Републике Србије и регулисање међународних уговора

Важећи Устав Републике Србије из 2006. године прописује да су међународни уговори део правног поретка Републике Србије и да се као такви непосредно примењују. Устав прокламује и да потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом.⁷²¹

Република Србија има посебан закон којим се регулише закључивање и извршење међународних уговора, као и друга питања од значаја за међународне уговоре а то је Закон о закључивању и извршавању међународних уговора.⁷²²

У складу са поменутиим законом, међународним уговором сматра се *уговор који Република Србија закључи у писаном облику са једном или више држава или са једном или више међународних организација, који је регулисан међународним правом (без обзира да ли је садржан у једном или више међусобно повезаних инструмената и независно од његовог назива)*.⁷²³

Одредбе Закона о закључивању и извршавању међународних уговора релевантни су нам из разлога што се велики број међународних финансијских аранжмана, посебно типичне врсте међународних финансијских аранжмана као што су међународни кредитни аранжмани, међународни гаранцијски послови и послови бесповратних давања, закључују у форми међународних уговора. То онда значи да је поступак њиховог закључивања и извршавања спроводив по одредбама поменутог закона. У наставку излагања представићемо основне одредбе Закона о закључивању и извршавању међународних уговора ради бољег сагледавања ситуације и разумевања функционисања међународних финансијских аранжмана као међународних уговора у правном систему Републике Србије.

1. Поступак закључивања међународних уговора

⁷²¹ Чл. 16 ст. 2 Устава Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021).

⁷²² Закон о закључивању и извршавању међународних уговора („Сл. гласник РС“, бр. 32/2013).

⁷²³ Чл. 2 ст. 1 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

Поменути закон предвиђа се да поступак за вођење преговора и закључивање међународних уговора покреће Влада по сопственој иницијативи или на предлог органа државне управе (у чији делокруг претежно спадају питања која се регулишу међународним уговором).⁷²⁴ Иницијативу за вођење преговора и закључивање међународног уговора могу дати и други субјекти у чији делокруг претежно спадају питања која се уређују међународним уговором.⁷²⁵ Влада утврђује делегацију за вођење преговора и утврђује основу за вођење преговора и закључивање међународног уговора, при чему може овластити и шефа делегације да потпише међународни уговор који буде сачињен у складу са основом за вођење преговора и закључивање међународног уговора.⁷²⁶ Делегација за вођење преговора током преговора не може одустати од ставова садржаних у основи, а ако их у току преговора друга страна не прихвати или предложи разматрање о питањима о којима нису заузети ставови изнети у основи, делегација ће затражити нове ставове Владе и по потреби одложити преговоре, а Влада ће по хитном поступку утврдити те ставове. Ако у току преговора текст међународног уговора не буде усаглашен зато што нису прихваћени ставови делегације Републике Србије, делегација ће у извештају навести разлоге и дати мишљење и предлоге за даље вођење преговора.⁷²⁷

Влада по добијању сагласности надлежног одбора Народне скупштине може овластити делегацију да прихвати да се међународни уговор који се потврђује у целини, или поједине његове одредбе, могу привремено примењивати до његовог ступања на снагу. Поступак потврђивања овог међународног уговора мора бити покренут у року од тридесет дана од датума његовог потписивања. Привремена примерна престаје ако Република Србија одлучи да не постане страна тог уговора и када о тој одлуци обавести остале уговорнице између којих се уговор привремено примењује.⁷²⁸

По завршеним преговорима делегација Републике Србије подноси Влади извештај о току преговора и усаглашени текст међународног уговора. Ако Влада оцени да је усаглашени текст у складу са основом, одредиће лице које ће га потписати, а пуномоћје за потписивање издаје министар надлежан за спољне послове. У случају да преговори нису успешно окончани, делегација Републике Србије ће у извештају посебно образложити разлоге за неуспех преговора и предложити даље поступање. Делегација односно лице овлашћено за потписивање у року од петнаест дана од дана потписивања доставља текст потписаног међународног уговора министру надлежном за спољне послове.⁷²⁹

Дакле, међународни финансијски аранжмани закључују се по горе наведеној процедури која подразумева покретање поступка од стране Владе или надлежног

⁷²⁴ Чл. 3 ст. 1 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷²⁵ Чл. 4 ст. 1 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷²⁶ Чл. 6 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷²⁷ Чл. 7 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷²⁸ Чл. 8 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷²⁹ Чл. 9 и 10 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

органа у чију делатност спада питање које је предмет међународног финансијског аранжмана (у овом случају то би били органи надлежни за послове финансија), формира делегацију и основу за вођење преговора и потписивање међународног финансијског аранжмана (уз могуће овлашћење дато шефу делегације за потписивање уговора). Делегација води преговоре на начин предвиђен законом, а по завршеним преговорима подноси Влади извештај о току преговора и усаглашени текст међународног финансијског аранжмана. У случају неуспеха преговора, делегација наводи разлоге неуспеха и предлаже даље поступање.

2. Поступак потврђивања међународних уговора

Надлежни орган државне управе, ради покретања поступка за потврђивање међународног уговора, припрема и доставља министарству надлежном за спољне послове, нацрт закона о потврђивању међународног уговора, са образложењем. Уз нацрт закона о потврђивању међународног уговора достављају се и мишљења органа државне управе надлежних за спољне послове, финансије и законодавство, као и органа државне управе у чији делокруг спадају поједина питања која се уређују међународним уговором. Закон о потврђивању садржи текст међународног уговора на српском језику, односно на једном од језика оригинала, ако то није српски језик, са преводом на српски језик, а може да садржи и: резерве, декларације и интерпретативне изјаве у односу на међународни уговор, које се стављају у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права; одредбе о обезбеђивању финансијских средстава потребних за извршавање међународног уговора; и навођење органа надлежног за спровођење међународног уговора.⁷³⁰

Поступак за потврђивање међународног уговора покреће министарство надлежно за спољне послове упућивањем Влади нацрта закона о потврђивању међународног уговора. Влада утврђује предлог закона о потврђивању међународног уговора и доставља га Народној скупштини. Народна скупштина потврђује међународне уговоре војне, политичке и економске природе, уговоре којима се стварају финансијске обавезе за Републику Србију, уговоре који захтевају доношење нових или измену важећих закона и уговоре којима се одступа од постојећих законских решења. Међународни уговори који не спадају у горенаведене уговоре овог члана не подлежу поступку потврђивања. О овим уговорима Влада доставља информацију надлежном одбору Народне скупштине.⁷³¹

Министарство надлежно за спољне послове стара се о изради и размени инструмената о потврђивању, депоновању инструмената о потврђивању вишестраног међународног уговора и извршењу других међународним уговором предвиђених радњи у вези са обавештавањем друге стране уговорнице о ступању међународног уговора на снагу. Инструменте о потврђивању или приступању потписује министар надлежан за спољне послове.⁷³²

⁷³⁰ Чл. 11 и 12 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷³¹ Чл. 13 и 14 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷³² Чл. 15 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

Закон о потврђивању међународног уговора, са текстом тог уговора и прилозима који чине саставни део међународног уговора, објављује се у „Службеном гласнику Републике Србије - Међународни уговори“ у року од тридесет дана од дана његовог проглашења. Министарство надлежно за спољне послове у „Службеном гласнику Републике Србије - Међународни уговори“ објављује обавештење о датуму ступања на снагу међународног уговора.⁷³³

Дакле, поступак потврђивања међународног финансијског аранжмана такође се спроводи по одредбама закона. Нацрт међународног финансијског аранжмана у форми међународног уговора подноси надлежни орган државне управе министарству спољних послова које покреће поступак за потврђивање међународног финансијског аранжмана подношењем нацрта закона Влади. Влада утврђује предлог закона и доставља га Народној скупштини. Народна скупштина, између осталог, потврђује међународни финансијски аранжман као уговор којим се ствара финансијска обавеза за Републику Србију. Након потврђивања међународног финансијског аранжмана, он се објављује у службеном гласилу Републике Србије (у делу „Међународни уговори“).

3. Извршавање међународних уговора

Међународни уговори извршавају се у доброј вери, у складу са одредбама самог уговора, општеприхваћеним правилима међународног права и одредбама поменутог закона. О извршавању међународних уговора стара се Влада преко надлежних органа државне управе. Међународне уговоре којима се стварају обавезе за Републику Србију извршавају органи државне управе у чији делокруг спадају питања која се уређују тим уговорима. Законом о потврђивању вишестраног међународног уговора може се овластити Влада да прихвати измене и допуне техничких прописа донетих на основу међународног уговора. Влада, на предлог надлежног органа државне управе у чији делокруг претежно спадају питања која се уређују међународним уговором, одлучује о објављивању измена и допуна техничких прописа, у „Службеном гласнику Републике Србије - Међународни уговори“. О објављивању измена и допуна техничких прописа стара се орган државне управе у чији делокруг претежно спадају питања која се уређују међународним уговором на основу којег су технички прописи донети. Надлежни органи државне управе прате извршавање међународних уговора и о томе обавештавају Владу. Влада обавештава Народну скупштину о извршавању међународних уговора које је потврдила Народна скупштина.⁷³⁴

Дакле, о извршавању међународног финансијског аранжмана стара се Влада преко органа државне управе надлежних за послове финансија. Влада одлучује и о евентуалним изменама и допунама техничких прописа у вези са међународном финансијском аранжману и о извршавању међународних финансијских аранжмана обавештава Народну скупштину.

4. Измене и престанак важења међународних уговора

⁷³³ Чл. 16 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷³⁴ Чл. 23-25 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

Међународни уговор може се мењати у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права. На поступак измене међународног уговора сходно се примењују одредбе закона које се односе на закључивање међународних уговора. Повлачење резерви и повлачење или измена декларација и интерпретативних изјава врши се, у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права. На повлачење резерви и повлачење или измену декларација и интерпретативних изјава сходно се примењује поступак за закључивање међународних уговора. Народна скупштина може законом о потврђивању међународног уговора овластити Владу да повуче или измени декларације или интерпретативне изјаве. Повлачење резерве и повлачење или измена декларације и интерпретативне изјаве објављује се у „Службеном гласнику Републике Србије - Међународни уговори“. О објављивању повлачења резерви или измена декларација и интерпретативних изјава стара се министарство надлежно за спољне послове. Међународни уговор престаје да важи у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права. На поступак престанка важења међународног уговора покренутог од стране Републике Србије сходно се примењују одредбе закона које се односе на закључивање међународних уговора. Влада, на предлог министарства надлежног за спољне послове, одлучује о објављивању престанка важења међународног уговора у „Службеном гласнику Републике Србије - Међународни уговори“. О објављивању престанка важења међународног уговора стара се министарство надлежно за спољне послове.⁷³⁵

Дакле, међународни финансијски аранжман у форми међународног уговора може се променити. На поступак измена примењују се одредбе закона којима се уређује закључивање међународних уговора. На резерве, повлачење или измену декларација и интерпретативних изјава такође се примењују правила предвиђена за поступак закључивања међународних уговора. О објављивању повлачења резерви или измена декларација и интерпретативних изјава стара се министарство надлежно за спољне послове. Међународни финансијски аранжман престаје да важи у складу са одредбама самог уговора и општеприхваћеним правилима међународног права. На поступак престанка важења међународног финансијског аранжмана сходно се примењују одредбе закона које се односе на закључивање међународних уговора.

II. Прописи о јавном дугу

У складу са прописима о јавном дугу, дугом се сматра *новчана обавеза или обавеза отплаћивања новчаног задужења*, а јавним дугом Републике Србије сматра се, између осталог, *дуг који настаје по основу уговора, државних хартија од вредности и дуг који настаје по основу издате гаранције или непосредног преузимања обавеза у својству дужника за исплату дуга по основу гаранције*.⁷³⁶

⁷³⁵ Чл. 26-28 Закона о закључивању и извршавању међународних уговора

⁷³⁶ Чл. 2 ст. 1 тач. 1) и 2) Закона о јавном дугу („Сл. гласник РС“, бр. 61/2005, 107/2009, 78/2011, 68/2015, 95/2018, 91/2019 и 149/2020, у даљем тексту: **ЗЈД**).

Исти закон задуживањем сматра узимање кредита односно зајмова, и емитовање државних хартија од вредности за финансирање буџетског дефицита и дефицита текуће ликвидности, за рефинансирање обавеза по основу јавног дуга и за финансирање инвестиционих и програмских пројеката, као и давање гаранције. Гаранцијом сматра *условну обавезу Републике Србије да плати доспелу, а неизмирену новчану обавезу у случају ако дужник не изврши плаћање о року доспећа*. Државном хартијом од вредности сматра *краткорочне и дугорочне хартије од вредности које емитује Република Србија*.⁷³⁷ Дугорочним кредитима односно дугорочним државним хартијама од вредности сматрају се *кредити односно државне хартије од вредности чији се период отплате протеже и на наредне буџетске године*.⁷³⁸

Закон предвиђа да се Република Србија може задужити у иностраној или домаћој валути⁷³⁹, на домаћем или иностраном тржишту.⁷⁴⁰ О узимању дугорочних кредита и давању гаранције одлучује Народна скупштина, док Влада одлучује о емитовању државних дугорочних хартија од вредности⁷⁴¹. О узимању краткорочних кредита и о емитовању краткорочних хартија од вредности одлучује министар надлежан за послове финансија. Министар финансија је уједно и једини овлашћен да у име владе и за рачун државе уговара задужења и закључује уговоре о кредиту односно емитује државне хартије од вредности, а он само изузетно то овлашћење може пренети на лице из министарства финансија. Влада у изузетним и оправданим околностима може одредити другог министра да у име Владе и за рачун државе потпише уговор о кредиту.⁷⁴² Видимо да овде постоји разлика у овлашћењу за потписивање међународног финансијског аранжмана у форми међународног уговора уколико се примењују и одредбе Закона о закључивању и извршавању међународних уговора. Дакле, у складу са поменутиим законом, овлашћење за потписивање може се делегирати и шефу делегације, што за уговор о дугорочном кредиту није случај будући да њега мора да потпише министар финансија а само изузетно неко други. Сматрамо да би одредбе ЗЈД-а требало да имају примат у овом случају као специфичније за материју јавног задуживања.

Што се тиче поступка задуживања, он у одређеној мери одступа од правила предвиђених у Закону о закључивању и извршавању међународних уговора. ЗЈД-ом се предвиђа да на предлог министарства финансија Влада утврђује основу за преговоре о задуживању државе путем узимања кредита и одређује састав делегације за вођење преговора. Представник министарства учествује на свим преговорима од почетка. Министарство Влади доставља извештај са преговора са нацртом уговора о

⁷³⁷ Чл. 2 ст. 1 тач. 3), 4) и 6) ЗЈД.

⁷³⁸ Чл. 5 ЗЈД.

⁷³⁹ Уз изузетак да се емисија краткорочних државних хартија од вредности може вршити искључиво у домаћој валути.

⁷⁴⁰ Чл. 3 и 4 ЗЈД.

⁷⁴¹ Њима држава може финансирати пројекте наведене у закону о буџету за текућу годину, до износа наведеног у том закону.

⁷⁴² Чл. 5 ЗЈД.

кредиту.⁷⁴³ Дакле, сматрамо да би се у овом случају примат морао дати одредбама ЗЈД-а будући да је *ratione materiae* он *lex specialis* у односу на Закон о закључивању и извршавању међународних уговора који се примењује на све међународне уговоре, укључујући и међународне финансијске аранжмане.

Задуживање се спроводи ради финансирања текуће ликвидности узимањем кредита и емитовањем државних хартија од вредности, и то на краткорочном нивоу и не сме прећи пет одсто укупно остварених прихода у буџетској години. Задуживање се спроводи и за финансирање буџетског дефицита и то на дугорочном нивоу, а износ не сме бити вежи од ограничења предвиђеног законом о буџету за текућу годину. Задуживање се врши и за финансирање инвестиционих и програмских пројеката који ће омогућити унапређење, ефикасност, ефективност привреде и економског развоја државе, на дугорочном нивоу.⁷⁴⁴

Јавни дуг представља *безусловну и неопозиву обавезу државе на отплату главнице, камате и припадајућих трошкова*. Отплата јавног дуга мора имати сталну апропријацију у буџету (о томе више речи у каснијем излагању) и приоритет у исплати у односу на остале јавне расходе. Привремена обустава извршења буџета не односи се на отплату јавног дуга. У току извршења буџета не могу се вршити измене у плану амортизације јавног дуга као ни у методологији за примењивање тог плана, а услови уговора о јавном дугу се не могу једнострано мењати.⁷⁴⁵

Стога, будући да је неспорно да дугови по међународним финансијским аранжманима представљају јавни дуг у смислу ЗЈД-а, горе наведена правила би се имала применити и то без обзира да ли стајемо на становиште да је међународни финансијски аранжман по својој природи приватноправни или јавноправни акт.

1. Давање гаранција

Држава може дати гаранцију за измирење дугова локалних власти и правних лица као што су јавна предузећа и правна лица чији је оснивач Република Србија. Гаранција се може дати само ако се средствима кредита за који се даје гаранција финансирају капитална улагања дужника, али не и текуће пословање дужника.⁷⁴⁶

Отплату обавезе за коју је дата гаранција треба да врши главни дужник, а обавеза државе је условна ако дужник не изврши своју обавезу благовремено.⁷⁴⁷ Ова одредба је у сукобу са одредбама уговора о гаранцијама које је Република Србија закључивала будући да је по њима обавеза државе солидарна са обавезом главног дужника.⁷⁴⁸ Уколико држава изврши исплату по гаранцији, дужник има безусловну и

⁷⁴³ Чл. 10 ЗЈД.

⁷⁴⁴ Чл. 6-9 ЗЈД.

⁷⁴⁵ Чл. 13 и 15 ЗЈД.

⁷⁴⁶ Чл. 16 ЗЈД.

⁷⁴⁷ Чл. 20-21 ЗЈД.

⁷⁴⁸ Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни

апсолутну обавезу да плати држави износ обавезе који је она отплатила. Ако је по основу гаранције или по основу непосредног преузимања обавеза у својству дужника по основу дате гаранције, држава извршила обавезу уместо дужника, има право на повраћај главнице, камате и трошкова који настану због неизвршења односно неблаговременог извршења обавезе уз затезну камату.⁷⁴⁹

Гаранција престаје да важи када дужник у потпуности измири обавезу, истеком рока трајања гаранције, када се изврши плаћање по гаранцији.⁷⁵⁰

На предлог министарства финансија, Влада утврђује основу за издавање гаранције, а представник министарства финансија учествује на преговорима када се тражи гаранција државе. Министарство финансија доставља Влади извештај са преговора са нацртом уговора о кредиту и текстом гаранције.⁷⁵¹

2. Државне хартије од вредности

У наредном излагању навешћемо релевантне одредбе ЗЈД-а и подзаконских аката за издавање државних дужничких хартија од вредности будући на њихову релевантност на једну од врста међународних финансијских аранжмана.

Државне хартије од вредности у Републици Србији издају се у нематеријализованом облику.⁷⁵² Државне хартије од вредности се продају на примарном тржишту путем аукција организованих од стране Управе за јавни дуг. Дугорочне државне хартије од вредности могу куповати сва правна и физичка,

уговори“, бр. 3/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на Сави/Б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011); Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013).

⁷⁴⁹ Чл. 22 ЗЈД.

⁷⁵⁰ Чл. 23 ЗЈД.

⁷⁵¹ Чл. 24 ЗЈД.

⁷⁵² Чл. 26 ЗЈД.

домаћа и страна, лица, преко овлашћених учесника⁷⁵³, док краткорочне могу куповати само домаћа правна и физичка лица.⁷⁵⁴ Управа за јавни дуг утврђује оквирни план аукција за наредну буџетску годину до краја текуће буџетске године. Управа такође објављује јавни позив за продају државних хартија на примарном тржишту.⁷⁵⁵

Продаја се спроводи по следећим фазама: фаза предотварања и фаза аукције. *Фаза предотварања* је период у коме овлашћени учесник може да испоставља, модификује повлачи налоге за трговање. *Фаза аукције* је временски период у коме се утврђује цена и врши продаја државних хартија.⁷⁵⁶ Мимо продаје аукцијом, Влада изузетно може одлучити да државне хартије од вредности прода квалификованим инвеститорима у смислу закона којим се уређује тржиште капитала у земљи или иностранству. У случају продаје државних хартија директном погодбом, трансакција ће се извршити актом о емисији.⁷⁵⁷ Министар финансија, односно лице које он овласти, доноси одлуку о клирингу и салдирању у примарној емисији државних хартија којима се може трговати на иностраном тржишту. Клиринг и салдирање на домаћем тржишту обавља Централни регистар за депо и клиринг хартија од вредности или страном правно лице које обавља послове клиринга и салдирања, под одређеним условима.⁷⁵⁸

Државне хартије од вредности се исплаћују на дан доспећа наведеном у акту о емисији. У случају да је то нерадан дан, исплата се врши првог наредног радног дана. На основу решења министра финансија или од њега овлашћеног лица, држава може исплатити државне хартије пре рока доспећа ако је то наведено у акту о емисији. Држава може и откупити државне хартије од вредности које је емитовала пре рока доспећа под условом да свим инвеститорима буде омогућено да учествују у откупу. Министар финансија или од њега овлашћено лице одлучује о откупу пре рока, а министарство објављује јавни позив за откуп државних хартија пре доспећа.⁷⁵⁹

3. Финансијски деривати

Одлуком о дериватима⁷⁶⁰ постављени су критеријуми по којима се бира саговорач Републике Србије приликом закључења послова са финансијским

⁷⁵³ Овлашћени учесник је финансијска институција која је испунила услове за директно учешће на аукцијама државних хартија посредством аукцијске платформе (чл. 2 ст. 1 тач. 9) Уредбе о општим условима за емисију и продају државних хартија од вредности на примарном тржишту („Сл. гласник РС“, бр. 100/2014, 78/2017, 66/2018, 78/2018, 140/2020 и 59/2022, у даљем тексту: **Уредба о ХоВ**).

⁷⁵⁴ Чл. 19 Уредбе о ХоВ.

⁷⁵⁵ Чл. 21, 23 Уредбе о ХоВ.

⁷⁵⁶ Чл. 24 Уредбе о ХоВ.

⁷⁵⁷ Чл. 38 Уредбе о ХоВ.

⁷⁵⁸ Чл. 28 ЗЈД.

⁷⁵⁹ Чл. 29 ЗЈД.

⁷⁶⁰ Уредба о обављању послова са финансијским дериватима у циљу управљања јавним дугом Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 94/2019, у даљем тексту: **Уредба о дериватима**)

дериватима. Критеријуми су постављени у виду прагова и објективни су, тј. заснивају се на праговима у складу са оценама познатих рејтинг агенција, те је као минимални рејтинг одређен БББ-/Баа3. У случају више различитих кредитних рејтинга, узима се у обзир први највиши рејтинг могуће уговорне стране. Уколико је могућа уговорна страна чланица групације, примењује се рејтинг њеног матичног друштва (са истим минималним рејтингом као и у погледу појединачног саговорника који није чланица групе). Поред рејтинга саме уговорне стране, предвиђен је и минимални дугорочни рејтинг земље из које саговорник потиче и постављен је на истом нивоу као и за самог саговорника.⁷⁶¹ Само изузетно Република Србија ће моћи да закључи посао трговине дериватима са уговорном страном чији је рејтинг испод минималне прихватљиве границе ако је потребно умањити ризик повезан са већ закљученим пословима са том истом уговорном страном, а по прибављању одобрења министра финансија (или од њега овлашћеног лица).⁷⁶² Ако током трајања уговора другој уговорној страни рејтинг опадне испод минималног, постојећи послови могу остати на снази до њиховог доспећа, уз претходно одобрење Министра финансија (или лица од њега овлашћеног).⁷⁶³ Сама Уредба о дериватима не поставља никакво ограничење у погледу резидентности саговорача са којим Република Србија може закључити посао са финансијским дериватима, те се може закључити да се деривативни аранжмани могу закључивати и са нерезидентним саговорачима као што су међународне финансијске организације.⁷⁶⁴

У складу са Уредбом о дериватима, пре почетка преговора за улазак у посао са финансијским дериватима, Управа за јавни дуг врши процену кредитног ризика уласка у посао са дериватима са новом уговорном страном. Процена се врши у складу са оценама признатих рејтинг агенција, а ако се уз оквирни уговор не закључује и анекс о кредитној подршци постављају се ограничења за кредитни лимит по трансакцији да би се ограничила максимална изложеност Републике Србије.⁷⁶⁵ Комуникација са уговорном страном у погледу прикупљања понуда и нуђења условима за улазак у посао са дериватима у име Републике Србије обавља се преко Управе за јавни дуг. Управа за јавни дуг дефинише услове конкретног посла, врши процену тржишта и проверу ликвидности како би се омогућило спровођење трансакције са дериватима.⁷⁶⁶ На основу понуда које је прикупила Управа за јавни дуг, Министар финансија закључује посао са финансијским дериватом са уговорном страном која је дала најбољу понуду (односно која има најбољи кредитни рејтинг,

⁷⁶¹ Уредба о дериватима, чл. 7; Марија Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *Право и привреда бр. 2/2020*, Београд, 2020, стр. 329-343.

⁷⁶² Уредба о дериватима, чл. 8.

⁷⁶³ Уредба о дериватима, чл. 9.

⁷⁶⁴ Видети Закон о девизном пословању („Сл. Гласник РС“, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014 и 30/2018 – ЗДП), чл. 16; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

⁷⁶⁵ Уредба о дериватима, чл. 20; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

⁷⁶⁶ Уредба о дериватима, чл. 10-11; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

узимајући у обзир и квалитет, свеобухватну понуду и сарадњу са заинтересованом страном). Према Уредби о дериватима, посао се може закључити и путем електронске поште или *Bloomberg* терминала, односно на начин како је предвиђено оквирним уговором.⁷⁶⁷

Најчешћи деривати који се срећу у пословима у којима учествује држава, односно у нашем случају Република Србија, односе се на заштиту од ризика и то пре свега валутног ризика и каматног ризика, а најчешће могу бити у облику свопа (енгл. *Swap*) или форварда (енгл. *Forward*) и њима се доминантно тргује управо на ОТЦ тржишту.⁷⁶⁸ У том погледу Уредба о дериватима је препознала и дефинисала најчешће финансијске деривате којима Република Србија тргује на ОТЦ тржишту, чак и проширивши ту листу тако да обухвати све очекиване случајеве трговања, и то су: каматни своп (енгл. *Interest Rate Swap*), унакрсни валутни своп (енгл. *Cross Currency Swap*), основни своп (енгл. *Basic Swap*), валутни своп (енгл. *FX Swap*), опције (енгл. *Options*), форвард (енгл. *Forward*) и фјучерс (енгл. *Futures*).⁷⁶⁹ Уредба о дериватима прописује да се послови са финансијским дериватима могу закључивати искључиво ради заштите од ризика који имају утицај на износ и структуру јавног дуга и трошкове финансирања обавеза по основу јавног дуга.⁷⁷⁰

III. Прописи о јавној својини

Сматрамо да прописи о јавној својини не би требало да буду примењиви на уговорни однос два међународноправна субјекта управо из разлога што ће се извршење одлуке тела надлежног за решавање спорова спровести по правилима међународног права, а не по правилима извршног поступка у Србији. Међутим, обзиром на дуалну природу међународних финансијских аранжмана, указаћемо на спорне тачке у легислативи која регулише јавну својину.

Закон о јавној својини предвиђа да природна богатства, добра у општој употреби мреже у јавној својини, водно земљиште и водни објекти у јавној својини, заштићена природна добра у јавној својини и културна добра у јавној својини, не могу бити предмет принудног извршења нити се могу отуђити из јавне својине. На непокретностима у јавној својини које, у целини или делимично, користе органи Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе за остваривање њихових права и дужности не може се спровести принудно извршење. Предмет принудног извршења не могу бити објекти, оружје и опрема намењени

⁷⁶⁷ Уредба о дериватима, чл. 12; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

⁷⁶⁸ С. Рудић, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, *op. cit.*, стр. 101-102; Милан Еремић, „Развој и актуелна структура глобалног тржишта деривата“, *Финансије 1-6/2004*, стр. 41; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

⁷⁶⁹ Уредба о дериватима, чл. 2; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

⁷⁷⁰ Уредба о дериватима, чл. 3; М. Вићић, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *op. cit.*, стр. 329-343.

одбрани и државној и јавној безбедности. Предмет принудног извршења не могу бити ни удели, односно акције које јавна предузећа и привредна друштва чији је власник Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе имају у привредним друштвима, осим уколико постоји сагласност Републике Србије, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе на успостављање залогне на тим уделима, односно акцијама. Предмет принудног извршења не могу бити ни покретне и непокретне ствари које користе здравствене установе из Плана мреже здравствених установа, осим у случајевима у којима је на основу одлуке Владе установљена хипотека на тим непокретностима.⁷⁷¹

IV. Прописи о буџетском систему

У складу са Законом о буџетском систему⁷⁷² приходи Републике Србије су, између осталог, примања од задуживања на домаћем и иностраном тржишту, што представља уговарање кредита и издавање хартија од вредности.⁷⁷³ Како би се спровело плаћање из буџета по основу било које обавезе из међународног финансијског аранжмана, мора да постоји за то адекватна апропријација у буџету.

Апропријација је од стране Народне скупштине, односно скупштине локалне власти, законом о буџету Републике Србије, између осталог, дато овлашћење Влади, за трошење јавних средстава до одређеног износа и за одређене намене за буџетску годину. Стална апропријација је апропријација у буџету којом се обавезно утврђују средства на име отплате дуга и датих гаранција.⁷⁷⁴ Апропријације се додељују у року од тридесет дана од дана ступања на снагу закона о буџету. Буџетски корисници своје финансијске планове усклађују са апропријацијама које су им одобрене у буџету.⁷⁷⁵

Дакле, без оборене апропријације не може настати ни једно задужење Републике Србије по међународном финансијском аранжману. Апропријације се односе како на задужења путем кредита и зајмова и преузетих гаранцијских обавеза, тако и на издавање дужничких хартија од вредности и послове са финансијским дериватима.⁷⁷⁶ Сматрамо да се правила ЗБС-а о апропријацијама примењују без обзира на правну природу међународних финансијских аранжмана, те чак и ако смо становишта да су међународни финансијски аранжмани акти јавне, државне власти, сматрамо да би адекватна апропријација приликом сваког конкретног посла морала да буде испуњена.

⁷⁷¹ Чл. 16 Закона о јавној својини („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 88/2013, 105/2014, 104/2016 – др. закон, 108/2016, 113/2017, 95/2018 и 153/2020).

⁷⁷² Закон о буџетском систему („Сл. гласник РС“, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - испр., 108/2013, 142/2014, 68/2015 – др. закон, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019, 149/2020, 118/2021 и 118/2021 – др. закон, у даљем тексту: **ЗБС**)

⁷⁷³ Чл. 23 ст. 1 тач. б) подт. 4) ЗБС.

⁷⁷⁴ Чл. 2 ст. 1 тач. 31) ЗБС.

⁷⁷⁵ Чл. 50 ЗБС.

⁷⁷⁶ Једино се неће односити на послове улагања због природе тих послова.

Поставља се питање и да ли задужење од ММФ-а у посебним правима вучења, а не у ни једној националној валути, као такво треба да буде одобрено апропријацијом у буџету. Сматрамо да то није случај будући да је у питању посебна врста финансијског аранжмана у сваком смислу. Пре свега нема одређене валуте задужења, већ се задужење врши у посебним инструментима плаћања карактеристичним само за ММФ.

V. Прописи о девизном пословању

Прописи о девизном пословању релевантни су за сва прекогранична плаћања која врше лица назначена као резиденти у ЗДП-у са нерезидентима (тзв. прекогранична плаћања). Резидентом се, између осталих, сматра и Република Србија⁷⁷⁷. Прописи о девизном пословању имају карактер норми непосредне примене и примењују се чак и када је страном право меродавно за неки уговорни однос у коме је уговорна страна српски резидент. Међутим, сматрамо да се прописи о девизном пословању не могу примењивати уколико је уговорни однос у питању акт суверене власти (*iure imperii*), односно када у њему држава поступа као носилац суверености са другом државом или другим субјектом међународног права. У том случају на уговорни однос примењују се правила међународног права, а не унутрашње право било које државе. Уколико би се конкретни уговорни однос окарактерисао као акт приватног права (*iure gestionis*), правила о девизном пословању би нашла своју примену. Због мешовите правне природе међународних финансијских аранжмана, без обзира на теорију коју заступа аутор, образложићемо основне институте девизног пословања у Србији за случај да неко буде става да се ови прописи имају применити и на међународне финансијске аранжмане.

ЗДП прави разлику између текућих и капиталних послова, сматрајући под текућим пословима плаћања по основу спољнотрговинског промета, плаћања по основу отплате дела главнице и камата на кредите, повраћај средстава уложених у инвестиције (и пренос у иностранство и унос добити по основу директних инвестиција) и преносе у корист физичких лица по разним основима⁷⁷⁸. У капиталне послове ЗДП убраја директне инвестиције, улагања у непокретности, послове са хартијама од вредности, послове са финансијским дериватима, послове са фондовима, кредитне послове са иностранством, гаранцијске и депозитне послове, плаћања по основу осигурања и једностране преносе средстава плаћања⁷⁷⁹.

Поменути закон се у пракси надлежних органа тумачи на позитивистички начин, тј. све што законом није експлицитно регулисано сматра се недозвољеним, односно дозвољени су само они послови које је закон посебно регулисао. Стога је важно имати у виду регулативу девизног пословања како би се проценила дозвољеност и спроводивост сваког конкретног посла.

⁷⁷⁷ Чл. 2 ст. 1 тач. (1) подтач. 6) ЗДП.

⁷⁷⁸ Чл. 3 ЗДП.

⁷⁷⁹ Чл. 11-31 ЗДП.

1. Кредитни послови са иностранством

Кредитни послови са иностранством по ЗДП-у деле се на комерцијалне кредите и зајмове и финансијске кредите и зајмове. *Комерцијални кредити и зајмови* у девизама и динарима повезани са спољнотрговинским прометом робе и услуга, који обухватају одложено плаћање и плаћање унапред робе и услуга до годину дана са каматом, односно преко годину дана. Комерцијалним кредитом и зајмом сматра се и финансирање одложеног плаћања и плаћања унапред робе и услуга које кредитор или зајмодавац одобрава дужнику - купцу по спољнотрговинском промету робе и услуга тако што по налогу купца обавезу измирује непосредно продавцу.⁷⁸⁰ *Финансијски кредити и зајмови* у девизама које кредитор, односно зајмодавац одобрава дужнику тако што средства ставља на располагање уплатом на рачун дужника. Под финансијским кредитима и зајмовима подразумевају се и сви облици финансирања које одобравају банке, стране банке и друге стране финансијске институције. Финансијским кредитом сматра се и финансирање трговине робом или пружања услуга у којој резидент није уговорна страна у послу, а које одобрава банка.⁷⁸¹ Кредитним послом са иностранством у смислу ЗДП-а сматраће се и јемство које резидент даје у корист нерезидента-кредитора по кредитима које резиденти узимају из иностранства. Дакле, неопходно је да послови из међународних финансијских аранжмана (и то међународни кредитни аранжмани и међународни гаранцијски послови) могу да се уклопе у ове врсте послова да би се сматрале дозвољеним у складу са ЗДП-ом.

Поменути кредитни послови са иностранством подлежу обавези *извештавања о кредитном послу са иностранством пред Народном банком Србије*. Извештавање се мора отпочети у року од десет дана од дана потписивања релевантног уговора о коме се извештава Народна банка Србије.⁷⁸² Правно ваљано спроведено извештавање услов је за плаћање обавезе повериоца по основу зајма Републици Србији као дужнику, односно главном дужнику у случају међународног гаранцијског посла.

ЗДП предвиђа и разна ограничења када су у питању кредитни послови са иностранством. Тако, на пример, предвиђа намене за које се кредитна средства могу трошити и она се не могу трошити мимо тих намена.⁷⁸³ Подзаконским прописима регулише се посебно начин пребијања потраживања и дуговања по кредитним пословима са иностранством и оно се не може вршити на другачије начине него како

⁷⁸⁰ Чл. 2 ст. 1 тач. 21 ЗДП.

⁷⁸¹ Чл. 2 ст. 1 тач. 21 ЗДП.

⁷⁸² Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 56/2013, 4/2015 и 42/2020).

⁷⁸³ Чл. 21 ЗДП. Основне намене су плаћање увоза робе и услуга и финансирање извођења инвестиционих радова у иностранству, које резиденти закључују у оквиру обављања своје делатности, као и за отплату раније коришћених кредита из иностранства (рефинансирање), док су детаљније намене регулисане Упутством о попуњавању образаца за извештавање о кредитним пословима са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 102/2018).

је предвиђено.⁷⁸⁴ Слично је и са преносом потраживања и дуговања која проистичу из кредитних послова са иностранством који преноси се могу вршити само на начин како је то предвиђено ЗДП-ом.⁷⁸⁵

2. Директна и портфолио улагања

У складу са прописима који регулишу девизно пословање, *директне инвестиције* су улагања резидента у иностранству и нерезидента у Републици у правно лице са циљем да се укључи у управљање пословима тог правног лица. Под директним улагањем сматра се: оснивање правног лица, огранка или представништва, куповина удела или акција у капиталу правног лица, докапитализација правног лица као и сваки други облик улагања којим улагач стиче најмање 10% учешћа у основном капиталу, односно најмање 10% гласачких права, у року не дужем од годину дана од дана првог улагања у то правно лице у случају сукцесивних улагања (ради достизања прага од 10%). Под директним улагањем сматрају се и кредити и зајмови са роком доспећа од пет година или дужим уколико имају природу подређеног потраживања (субординирани кредити и зајмови).⁷⁸⁶

ЗДП не садржи експлицитну дефиницију *портфолио улагања*, али аналогијом можемо закључити да је реч о улагању којим улагач стиче мање од 10% учешћа у основном капиталу, односно мање од 10% гласачких права, односно садржи назначење послова који се не сматрају директним улагањем.⁷⁸⁷

Прописи о девизном пословању предвиђају слободно спровођење улагања (како директног, тако и оног које није директно) у складу са прописима који уређују спољнотрговинско пословање.

Платни промет по основу послова улагања спроводе се у складу са подзаконским актима ЗДП-а докле год постоје адекватне шифре плаћања кроз које треба прокњижити плаћање да би се оно извршило на прекограничном нивоу.⁷⁸⁸

3. Послови са дужничким хартијама од вредности

Република Србија може вршити наплату по основу продаје дужничких хартија од вредности са иностранством.⁷⁸⁹ Из наведеног произлази да је продаја дужничких

⁷⁸⁴ Одлука о начину пребијања дуговања и потраживања по основу кредитних послова са иностранством у девизама („Сл. гласник РС“, бр. 50/2013).

⁷⁸⁵ Чл. 20 ЗДП.

⁷⁸⁶ Чл. 2 ст. 1 тач. 17) ЗДП.

⁷⁸⁷ Чл. 11а ЗДП.

⁷⁸⁸ Одлука о условима и начину обављања платног промета са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 24/2007, 31/2007, 38/2010 и 111/2015) и Упутство за спровођење Одлуке о условима и начину обављања платног промета са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 24/2007, 31/2007, 41/2007, 3/2008, 61/2008, 120/2008, 38/2010, 92/2011, 62/2013, 51/2015, 111/2015, 82/2017, 98/2020, 154/2020, 66/2021 и 92/2021, у даљем тексту: **Упутство**).

⁷⁸⁹ Чл. 13 ст.

хартија од вредности које издаје Република Србија могућа, што је у складу и са прописима о јавном дугу.

Прописи о девизном пословању не дају више података о пословима са државним дужничким хартијама од вредности посебно, те сматрамо да је ова материја регулисана прописима о јавном дугу и да се она имају применити.

4. Гаранцијски послови

У складу са ЗДП-ом, *гаранцијски послови* су послови издавања и прибављања гаранција, авала, јемстава и других средстава обезбеђења, које банка обавља у складу са прописима о банкама, осим гаранција које се сматрају кредитним послом са иностранством. Гаранцијским пословима сматрају се и: јемства која резидент правно лице даје нерезиденту по основу спољнотрговинског промета робе и услуга и извођења инвестиционих радова у Републици Србији; гаранције и јемства која резидент правно лице прибавља од нерезидента по основу спољнотрговинског промета робе и услуга и извођења инвестиционих радова у иностранству, као и по послу са другим резидентом правним лицем у Републици Србији; и гаранцијски послови које обавља резидент - правно лице које је Република Србија основала посебним законом ради финансирања извоза.⁷⁹⁰

Међутим, како смо већ истакли, међународни гаранцијски послови би се имали сматрати кредитним пословима по ЗДП-у, тако да нам одредбе ЗДП-а о гаранцијским пословима остају ирелевантне.

5. Бесповратна давања

Бесповратна давања нису посебно препозната у прописима о девизном пословању, те би се плаћања по основу бесповратних давања имала вршити по општим правилима која важе за *донације* и сматрају се дозвољеним у девизном пословању зависно од врсте субјекта које чини донацију. Међутим, није јасно по Упутству која би се тачно шифра плаћања применила за донацију Републици Србији од стране друге државе или међународне организације. С обзиром на то да се оваква плаћања реализују у пракси дуго година, сматрамо да ваљан основ свакако постоји, али да га је потребно претходно разјаснити са Народном банком Србије. Плаћања по основу донација спадала би у тзв. неутралне трансакције у складу са Упутством, те би за плаћања по основу њих постојала адекватна шифра плаћања.⁷⁹¹

VI. Прописи о јавним набавкама

Сматрамо да се прописи о јавним набавкама неће применити на међународне финансијске аранжмане све док су они закључени у форми међународног уговора будући да у том погледу постоји посебан изузетак и није нам неопходно позивање на

⁷⁹⁰ Чл. 2 ст. 1 тач. 21а) ЗДП.

⁷⁹¹ Упутство.

и утврђивање правне природе аранжмана. Наиме, одредбе овог закона не примењују се на јавне набавке и конкурсе за дизајн које су наручиоци обавезни да спроведу, у складу са поступцима набавки установљеним: међународним уговором или другим актом на основу којег је настала међународна обавеза, а који је Република Србија закључила са једном или више трећих држава или њених ужих политичко-територијалних јединица и који се односи на добра, услуге или радове намењене заједничкој имплементацији или коришћењу од стране потписница; и од стране међународних организација.⁷⁹² Дакле, докле год су међународни финансијски аранжмани закључени у форми међународног уговора или са међународном организацијом, без обзира на форму уговора, наведени изузетак се има применити.

Овим изузетком смо онда покрили већину обавеза из међународних кредитних аранжмана, међународних гаранцијских послова и послова бесповратних давања. Уједно смо покрили и све релевантне послове са финансијским дериватима јер разматрамо само оне закључене са међународним финансијским организацијама (будући да страна држава не може да се појави као уговорна страна у послу са дериватима), иако нису закључени у форми међународних уговора.

Сматрамо да релевантни изузеци постоје и за кредитне аранжмане који нису у форми међународног уговора, као и за послове са државним дужничким хартијама од вредности, а то су: изузетак у погледу финансијских услуга у вези са издавањем, продајом, куповином или преносом хартија од вредности или других финансијских инструмената у смислу закона којим се уређује тржиште капитала; и изузетак у погледу зајмова и кредита, без обзира да ли су у вези са продајом или преносом хартија од вредности или других финансијских инструмената.⁷⁹³

Једини вид међународних финансијских аранжмана који нису покривени предвиђеним изузецима, али на која се правила Закона о јавним набавкама и иначе примењују су послови улагања. Закон о јавним набавкама се има применити без обзира на правну природу самог улагања – међународноправну или приватноправну.

⁷⁹² Чл. 11 Закона о јавним набавкама („Сл. гласник РС“, 91/2019).

⁷⁹³ Чл. 12 ст. 1 тач. 6 и 7 Закона о јавним набавкама.

ГЛАВА VIII. ЗАКЉУЧАК

I. Резултати истраживања

Овај рад смо започели са идејом да укажемо на последице мешовите правне природе међународних финансијских аранжмана. Међународни финансијски аранжмани у себи спајају међународноправне и приватноправне компоненте на нераскидив начин. Управо из тог разлога је тешко повући јасну линију између једних и других и рећи који од ових елемената доминирају. Међутим, управо као последица двоструке правне природе међународних финансијских аранжмана јавља се питање правног третмана истих, те која правила треба применити у њиховом тумачењу.

То могу бити правила међународног права, укључујући међународно обичајно право и правна начела просвећених народа, а могу, с друге стране, бити и правила приватног права које су стране договориле. У том случају међународни финансијски аранжмани се могу третирати као класичан облигационоправни однос на који се примењују правила приватног права у погледу одговорности за проузроковану штету и осталих последица повреда аранжмана, те правила тумачења његових одредби. С друге стране одговор на иста питања могу нам дати и правила међународног права, само из другог угла. Аутор се у раду опредељује за јавноправну природу међународних финансијских аранжмана иако не искључује могућност другачијег тумачења.

Аутор је сагласан да приликом одређивања правне природе међународних финансијских аранжмана треба спровести двоструки тест – испитати природу међународног финансијског аранжмана и испитати његову сврху. Резултат је да доминира комерцијална природа будући да се у исте типове трансакција могу упустити субјекти приватног права што се у пракси и догађа заправо значајно чешће него када су у питању међународноправни субјекти. Међутим, на тесту сврхе међународни финансијски аранжмани не пролазе као акти комерцијалне природе. Ово је због тога што је предмет међународних финансијских аранжмана претежно суверени (јавни) дуг који настаје као последица уласка у финансијски аранжман, односно доводе до финансије добити за државу која је од виталног државно значаја (са изузетком послова са финансијским дериватима за које смо становишта да имају чисто приватноправну природу иако се по својим одређеним компонентама могу класификовати као међународни финансијски аранжмани).

Додатно, приликом ступања у међународне финансијске аранжмане држава се одриче дела свог империјума прихватајући услове економски моћније уговорне стране било да је то страна држава (директно или преко државног фонда или државне развојне банке). Ти услови одражавају принцип условљености који је карактеристичан за међународне финансијске аранжмане (посебно оне макроекономске сврхе) и могу се односити на различите сфере државне власти. Могу то бити у најједноставнијем смислу административно-правно-технички услови који се везују за конкретан пројекат који се финансира из међународног финансијског аранжмана, али могу бити и много озбиљнији услови који су реформског типа и захтевају померања и праћења у монетарној политици земље. Услови су сложенији

ако се међународни финансијски аранжмани закључују ради санације платнобилансних проблема државе и решавања финансијске кризе у коју је држава „упала“.

Такође услови реформског типа могу се јавити и тако да буду усмерени на реформу одређеног привредног сектора као што су школство, здравство, јавне финансије и слично. Та група услова за циљ има да унапреди постојеће стање у држави дужнику у одређеном сектору и најчешће су услов зашто се финансијска средства одобравају. Дакле, услед постојања принципа условљености можемо да говоримо о подређеном положају државе дужника која врло често није у могућности да равноправно преговара са својим повериоцем.

Приликом освртања на правну природу међународних финансијских аранжмана у обзир смо узели и два формална елемента. Први су уговорне стране јер када говоримо о међународним финансијским аранжманима у овом раду мислимо само на оне аранжмане који настају између субјеката међународног права. Дакле, и у позицији повериоца увек се налази међународноправни субјект који може бити друга држава, државни фонд или државна развојна банка или међународна (финансијска) организација. Стога се аранжмани који су предмет овог рада разликују од финансијских аранжмана које државе дужници закључују са приватноправним повериоцима (комерцијалним банкама и слично).

Други формални елемент је форма међународних финансијских аранжмана која је врло често код типичних међународних финансијских аранжмана међународни уговор. Међународни уговор представља акт највише правне снаге у једној држави и стога се акти од изузетног значаја као што су међународни финансијски аранжмани претежно израђују у форми међународних уговора. Ова форма неће бити испуњена код неких типичних међународних финансијских аранжмана, као нпр. оних са Светском банком, ММФ-ом или ЕУ из разлога посебности ових аранжмана који не прате класичну уговорну форму већ имају своје посебности.

Такође, одређени међународни финансијски аранжмани као што је на пример издавање државних обвезница не може бити израђено у форми међународног уговора због саме природе посла који је у питању и начина његовог функционисања у пракси. Стога, питање форме јесте један од аргумената који иде у прилог јавноправној природи међународних финансијских аранжмана, али није опредељујући.

Суштински разлог због ког смо се определили за јавноправну природу међународног финансијског аранжмана јесте управо његова сврха односно финансирање државног дуга и/или остваривање финансијске подршке у државном буџету за државу дужника, те одрицање од државног империјума и ограничавање државне суверености приликом ступања у такве послове.

Аутор је спровео поделу међународних финансијских аранжмана у односу на њихову сврху и њихову врсту. Према сврси међународне финансијске аранжмане поделио је на макроекономске и инвестиционе. Ова подела је од значаја будући да се кроз њу представљају различити финансијски аранжмани који се у пракси закључују и који су по форми и врсти веома слични, али им је економска суштина потпуно различита.

Међународни макроекономски, у ужем смислу монетарни, реформски и аранжмани финансијске подршке су од кључног значаја за економско функционисање једне земље. Они служе да се држава „избави“ из финансијске кризе и реши платнобилансне тешкоће пред којима се нашла. Стога служе уједначавању светских економија и одражавају принцип солидарности међу државама будући да економски моћније и напредније државе пристају да дају финансијску помоћ угроженим државама. Они су врло често и реформског карактера односно прате спровођење неких реформи од виталног привредног значаја у држави дужнику. Те реформе се често спроводе у поступцима придруживања држава дужника неким међународним организацијама, као нпр. ЕУ, али и уједначавању државних економија и успостављању баланса у економском развоју.

Финансијска подршка се државама често даје и не само из разлога суочавања са платнобилансним проблемима и финансијским тешкоћама, већ и стога што државе нису у идеалном финансијском балансу и потребна им је мања помоћ. Томе нпр. служе аранжмани из предострожности са ММФ-ом. Они се опет одобравају уз низ испуњења одређених услова орјентисаних на развој економије државе дужника, њене монетарне стабилности и стабилности њеног финансијског тржишта.

Често се у таквим аранжманима прати функционисање банкарског сектора, ниво проблематичних кредита банака, управа банака, банкоцентричност финансијског тржишта и слично. Услови се пак могу односити и на пореске реформе, реформе школства и здравства, као и на политику запошљавања и социјалну политику. Врло често услови су орјентисани и приватизацији постојећег друштвеног/државног капитала кроз приватизацију јавних предузећа. Овим аранжманима у раду смо посветили мање пажње не зато што је њихов значај мањи, већ из разлога што нам мањка јавно доступних информација, посебно посебне уговорне документације.

У раду смо више места посветили међународним инвестиционим тј. пројектним аранжманима што је друга подела аранжмана према њиховој сврси. У погледу ових аранжмана анализирали смо саме текстове јавно доступних уговора будући да се они због свог значаја за државу по правилу закључују у форми међународних уговора. Они су другачије структурирани од макроекономских аранжмана јер се односе на одређени инфраструктурни пројекат, као што је изградња мостова, реконструкција улица и путева, изградња аутопутева, реорганизација саобраћајне инфраструктуре и слично.

Код ових финансијских аранжмана финансирање се може омогућити самој држави када она позајмљена средства у виду кредита или зајма ставља на располагање извођачу радова кога је ангажовала, или директно извођачу радова уколико је то неко јавно предузеће или друго привредно друштво у државном власништву или контроли, или пак јединица локалне самоуправе у коме случају се држава појављује као гарантор, али са ништа мање обавеза од главног дужника коме се пласирају средства из кредита односно зајма.

Инвестиционе аранжмане одликује то што су најчешће у форми англосаксонских уговора о кредитима и зајмовима и по својој структури више личе на комерцијалне правне послове. Та структура огледа се у низу услова који су у овим аранжманима друге природе (административно-правно-техничке) које је потребно испунити да би наступила прва исплата средстава из зајма односно кредита. Такође, то нису једини услови већ се за сваку исплату кредитних средстава захтева испуњење одређених додатних или понављање већ постављених првобитно испуњених услова.

Ове уговоре анализирали смо понаособ и у погледу одређених практичних примера и до детаља приказали његове компоненте како би читаоцу било јасна садржина ове појаве и зашто тврдимо да имају комерцијалну природу (иако им је сврха јавноправна).

Даље се врши подела међународних финансијских аранжмана према њиховој врсти. У раду смо покушали да представимо све појавне облике које сматрамо међународним финансијским аранжманима јер униформне дефиниције истих тренутно нема у расположивој пракси. Након што смо се определили за, надамо се, најшире могуће виђење појавних облика међународних финансијских аранжмана, покушали смо да дамо њихов приказ са основним елементима и карактеристикама како би читаоцу било јасно о чему се заправо ради.

Тако смо издвојили међународне кредитне аранжмане, међународне гаранцијске послове и послове бесповратних давања као класичне облике међународних финансијских аранжмана. Као појавне облике који у себи могу имати елементе међународног финансирања издвојили смо послове издавања државних дужничких хартија од вредности, те послове са финансијским дериватима и на крају послове страних улагања. Код њих међународно финансирање није доминантна компонента, већ се само провлачи последично с обзиром на природу ових послова, а то је да долази до стварања тзв. финансијске обавезе за државу – дужника односно примаоца. Подела по врсти нам је кључна јер њоме покушавамо да представимо све оно што у пракси постоји а може се сматрати међународним финансијским аранжманом.

Пошто једнозначне дефиниције овог појма нема, ми смо покушали да је поставимо узевши у обзир врсте међународних финансијских аранжмана као дужничко-поверилачке односе који настају поводом одређеног финансијског посла између субјекта међународног права и који могу имати различиту правну форму. Ова дефиниција продукт је комбинације постојећих врста међународних финансијских аранжмана будући да је у сваком од њих видљив дужничко-поверилачки однос између примаоца и даваоца средстава, субјекти су како смо већ нагласили субјекти међународног јавног права, а предмет је увек неки финансијски посао који рађа финансијска права али и обавезе за државу дужника.

Држава дужник има право да стекне финансијску корист уласком у финансијски аранжман, али се из те користи јавља и обавеза, као нпр. обавеза враћања позајмљених кредитних средстава. Финансијска корист односно финансијска обавеза мање су видљиви код неких врста међународних финансијских аранжмана као што су то послови са финансијским дериватима или послови страних улагања где и финансијска корист и финансијска обавеза настају само посредно сагледавањем шире слике и контекста конкретног посла.

Врсте међународних финансијских аранжмана нисмо поставили лимитирано, већ остављамо могућност ширења те листе како на постојеће правне послове, тако и на послове који ће настајати у будућности. Ово кажемо из разлога што је немогуће сагледати целокупни правни систем и уврстити у ову поделу сваки конструкт који пракса може да изнедри.

То смо видели на примерима специфичних аранжмана који постоје са ММФ-ом који чак немају уговорну форму већ се састоје од једностраног акта што је писмо о намери и одговора ММФ-а у виду обавештења да ли су предлози прихватљиви како су изнети у писму о намерама. Такође и праћење испуњења обавеза не врши се према

уговореном механизму, већ по принципу контроле на терену и кроз периодичне извештаје, те ова појава по свему не личи на уобичајени уговор у смислу приватног, а ни међународног права. Такође, слично је и са програмима подршке ЕУ који могу да буду чак и у форми одлука, а суштина им је давање зајма. Управо због свих оваквих појавних облика сматрамо да се листа врста међународних финансијских аранжмана не може сматрати затвореном.

Како смо истакли, рад смо покушали да структурирамо почев од ширих компоненти ка ужим. Прво смо се бавили субјектима међународних финансијских аранжмана, што су искључиво субјекти међународног јавног права и то углавном државе и међународне (финансијске) организације.

Дакле, из теме овог рада искључени су комерцијални субјекти за које сматрамо да дилеме нема чак и када улазе у послове са сувереним државама да се конкретан правни однос карактерише као приватноправни. Затим смо се осврнули на регулативу међународног уговорног права, будући да је велики број и да су типични међународни финансијски аранжмани израђени у форми међународних уговора. У погледу субјеката бавили смо се самим појмом државе и њених основних обележја што сматрамо да је важно како би читалац даље могао адекватно да прати текст рада, па смо тако образлагали и питање суверености државе и питање сувереног дуга. У вези са тиме обрадили смо и питање јавног зајма и монетарног суверенитета као институте међународног монетарног права јер смо сматрали да су од значаја за даље разумевање суштине међународних финансијских аранжмана.

Када смо говорили о међународним организацијама, тежили смо да се осврнемо на водеће међународне финансијске организације и њихово функционисање, структуру и улогу у друштву. Тако смо обрадили релевантне чланице Светске банке, са посебним акцентом на ММФ, као и регионалне развојне банке.

Централни део рада заузима анализа правне природе и елемената међународних финансијских аранжмана где смо покушали да установимо о којој правној природи се овде ради, односно која правна природа доминира у случају међународних финансијских аранжмана. Став је аутора да је то међународноправна компонента будући да је сврха међународних финансијских аранжмана финансирање јавног, сувереног дуга, а да су субјекти носиоци суверености односно увек субјекти међународног јавног права.

Додатно, у прилог чињеници да међународне финансијске аранжмане карактеришемо као акте међународног права, односно акте државног империјума или суверене акте државе иде и чињеница да су они по правилу израђени у форми међународних уговора, те да се држава дужник уласком у овакве аранжмане по правилу лишава дела свог империјума како би се потчинио подређеним условима аранжмана које нуде повериоци. Одговор наравно није једнозначан.

Одређени појавни облици међународних финансијских аранжмана, као на пример послови са финансијским дериватима, сматрамо да имају комерцијални карактер с обзиром на његове специфичности. То је и даље мање аргумената за комерцијалну правну природу и и даље доминира међународноправна када сагледамо све врсте међународних финансијских аранжмана у целини. Као што смо истакли, у овом централном делу рада аутор тежи да акумулира све што је већ речено на одговарајући наслов.

Стога се ова глава не може третирати као пуко понављање, већ се мора сагледати његова суштина, а то је да је потребно разложити елементе међународних финансијских аранжмана понаособ како би се дошло до одговора која је њихова правна природа. Ова анализа појединачних елемената не значи да смо занемарили тест природе и сврхе аранжмана. Њега свакако узимамо у обзир, али сматрамо да није згорег урадити једну ширу анализу и представити све адекватне компоненте како би читаоцу било јасно како су закључци изведени.

С обзиром на опредељење аутора по питању правне природе међународних финансијских аранжмана, даље смо изложили правне последице повреде истих, те детаљно зашли у образлагање и анализу правила о одговорности како држава као примарних субјеката међународних финансијских аранжмана, тако и међународних организација које се често могу наћи у улози сауговорача државе.

Представили смо међународна правила о одговорности државе сматрајући их релевантнијим од грађанскоправних правила о одговорности будући да сматрамо да повреда међународног финансијског аранжмана као акта међународног права доводи до међународне одговорности државе и других субјеката међународног права. Правила о одговорности државе и међународне организације образлагали смо пре свега по узору на правила Комисије за међународно право будући да она представљају систематичан скуп правних правила о одговорности водећих субјеката међународног права.

Грађанскоправна правила о одговорности остају супсидијарно релевантна, али се њима не бавимо јер их не сматрамо значајним у контексту међународног права. Сматрамо да се одговорност пре свега утврђује по параметрима за утврђивање одговорности субјеката међународног права, односно за утврђивање међународне одговорности. То сматрамо јер је повреда обавезе пре свега међународноправног карактера, а уз то сматрамо да су испуњени и остали елементи одговорности субјеката међународног права који се захтевају.

Ми не искључујемо постојање грађанскоправне одговорности, већ само сматрамо да она треба да постоји паралелно са међународном одговорношћу, увек када су услови за њу испуњени. Испитивање услова грађанскоправне одговорности нисмо вршили будући да бисмо се тиме одвојили од саме суштине овог рада, а то је правна природа, а будући да смо се определили за међународноправну природу аката које називамо међународним финансијским аранжманима сматрамо да је релевантније да се позабавимо правилима о одговорности међународног права, него правилима о одговорности грађанског права.

Анализирамо и да ли су услови за постојање међународне одговорности испуњени и то у случајевима повреде сваког конкретног међународног финансијског аранжмана. Закључак нам је да јесу за већину међународних финансијских аранжмана гледано по њиховим врстама, и да се правила о одговорности међународног права имају применити. У склопу синтезе правила о одговорности бавимо се и питањем случаја повреде обавезе како на теоријском нивоу, тако и у склопу конкретног међународног финансијског аранжмана. Случај повреде обавезе сам по себи концепт је англосаксонског права и не постоји у домаћем правном систему, стога детаљније објашњавамо његове компоненте.

У склопу питања одговорности за повреде међународних финансијских аранжмана из угла грађанског права, бавимо се и питањем имунитета државе и међународне организације од националних судова из разлога што се у пракси

надлежност националних судова уговара у доста случајева. Иако је то параметар који нагиње ка аргументацији да су међународни финансијски аранжмани заправо комерцијални акти, имајући у виду њихову структуру и намену ипак сматрамо тај аргумент недовољним. Тим пре, уговарање националног суда и довођење у питање постојања имунитета доводи у питање и одговорност државе за учињене повреде. Управо из тог разлога сматрамо да би постојање одговорности требало да буде расправљено на терену међународног права, а не грађанског права.

Питање меродавног права и форума за решавање спорова нарочито је спорно. Спорно је из разлога што, како смо навели, у међународним финансијским аранжманима тежи се уговарању националног права, пре него општих правних начела и правила међународног права. Ово је нарочито спорно када у обзир узмемо да су водећи међународни финансијски аранжмани израђени у форми међународних уговора за које би меродавно требало да буде међународно а не национално право. Како смо се у раду и изјаснили, питање меродавног права остаје спорно, али сматрамо да у прилог националном праву иде чињеница да правила међународног права нису адекватна и довољно разрађена да покрију све случајеве релевантне приликом тумачења спорних одредаба међународних финансијских аранжмана. Ово је тим пре чешћа ситуација код аранжмана који се односе на конкретан пројекат, дакле код инвестиционих аранжмана.

Питање форума за решавање спорова је такође спорно будући да се врло често као компетентна тела за решавање спорова уговара надлежност неког страног националног суда односно комерцијалне арбитраже, пре него међународноправног судског органа. Ово уговарање сматрамо спорним будући да би због дејства имунитета државе спорови пред националним судовима били немогући. Међутим, сматрамо да се управо из тог разлога у пракси прибегава уговарању клаузула о одрицању од имунитета, и то како јурисдикционог, тако и имунитета у случају извршења. По питању компетентног тела за решавање спорова сматрамо да би исправнији приступ био формирање неког наднационалног судског органа на међународноправном нивоу који би био специјализован за решавање ове врсте спорова.

Неки могу сматрати да управо признавање националног права као меродавног и националног суда као надлежног може да иде у прилог комерцијалној, приватноправној природи међународних финансијских аранжмана. Иако не желимо да искључимо ни другачија размишљања, сматрамо да се ови аргументи управо могу искористити за тврдњу супротног. Сама чињеница да се уговара национално право не значи пуно, будући да како смо истакли експлицитних правила међународног права која би могла бити адекватна не постоје. Уговарање националног суда такође не мора да се тумачи у прилог комерцијалној природи с обзиром на то да примећујемо да се уговорне стране, а посебно држава дужник у уговорима увек одричу имунитета, што иде у прилог постојању имунитета и јавноправној природи ових аката.

Ипак, свесни смо могућности за постојање другачијих аргумената и закључака и докле год буду добро образложени, нећемо их искључити као могуће. Сматрамо да смо овим путем отворили једну важну тему о којој се није расправљало до сада у *правној* теорији из угла међународног и приватног права, а која сама по себи има многе практичне утицаје. То се пре свега огледа у чињеници да су међународни финансијски аранжмани врло често предмет анализе и тумачења од стране домаћих правника приликом саветовања у склопу конкретне трансакције и да одговори на

многа питања примене националног законодавства зависе управо од одговора која је правна природа међународних финансијских аранжмана.

С тим у вези је настала и последња глава овог рада која се бави анализом домаћих позитивних прописа који могу бити релевантни за међународне финансијске аранжмане. Ту проналазимо два угла гледања.

Прво су прописи који у сваком случају морају бити релевантни за послове међународних финансијских аранжмана јер чине државни регулаторни оквир, уређују процедуре и дају смернице за поступања државних органа. Дакле, без обзира да ли се правна природа међународних финансијских аранжмана карактерише као приватноправна или као међународноправна, постоји сет прописа који се има применити на њих из разлога што је неопходно усмерити државу и њене органе у ком смеру треба да се крећу приликом закључивања ових послова. Друга група су прописи који имају карактер принудних прописа и који се примењују без обзира на меродавно право уколико се тичу српских ентитета, односно у овом случају Републике Србије. Међутим, поставља се питање примене ових прописа на формате у форми међународних уговора будући да међународни уговори сами по себи имају јачу правну снагу. Стога, ми истичемо основна правила за случај да буде разјашњено да примена ових прописа ипак долази у обзир.

Основни циљ последње главе јесте да послужи као својеврсан водич правницима практичарима приликом тумачења конкретних међународних финансијских аранжмана и давања савета у вези са њима. Дакле, она нема за циљ да само пружи прегледну анализу прописа, већ и да укаже на спорна места у њима која потенцијално могу представљати практичан проблем, као и предлоге за потенцијална решења спорних позитивноправних питања.

Дакле, сматрамо да смо овим радом успели да дамо оквире за регулисање и разумевање појаве коју називамо међународним финансијским аранжманима у циљу сагледавања њихове правне природе. Правна природа се формулише у односу на њихову природу, сврху, елементе и форму, што смо и показали овим радом. Став и опредељење аутора свакако не искључују могућност за другачије сагледавање и дефинисање исте појаве и сматрамо да је постојање различитих мишљења у теорији позитивно како би једног дана и пракса поводом овог питања формирала једносмерни став.

II. Закључна запажања

Циљ ове дисертације се састојао у следећим компонентама. Примарно смо пошли од субјективног ограничења појма међународних финансијских аранжмана дефинишући његове субјекте. Ти субјекти су увек субјекти међународног јавног права, а не и комерцијални учесници на финансијским тржиштима. Питање суверености и сувереног дуга смо посебно обрадили с обзиром на њихов значај приликом одређивања правне природе међународних финансијских аранжмана.

Затим смо се бавили формом међународних уговора управо из поменутих разлога – већина међународних финансијских аранжмана израђује се управо у форми међународних уговора.

Потом смо дошли до суштине рада, а то су поделе међународних финансијских аранжмана. Приликом формулисања подела водили смо се економским и правним циљевима. Економски циљеви представљени су у подели међународних финансијских аранжмана по њиховој сврси – на међународне макроекономске и међународне пројектне аранжмане. Ова подела нам је од значаја будући да даје оквире сврха аранжмана из различитих углова – и правног и економског угла.

Након тога смо увели поделу аранжмана по врсти на већ поменуте међународне кредитне аранжмане, затим међународне гаранцијске послове, послове бесповратних давања, као и на оне аранжмане који у себи садрже примесе међународног финансирања као што су послови са државним дужничким хартијама од вредности, послови са финансијским дериватима и послови страних улагања. Код типичних међународних финансијских аранжмана јасно је видљив дужничко-поверилачки однос и финансијски посао у питању, док то није случај са свим међународним аранжманима који имају само примесе међународног финансирања. Примесе међународног финансирања огледају се у чињеници да финансијски посао постоји, дакле постоје финансијска права и обавезе, али то на први поглед није видљиво. На пример, код послова са финансијским дериватима држава може да оствари одређену финансијску корист зависно од исхода финансијске трансакције. Такође и код послова улагања, где је видљива и противчинидба, а то је поступање државе према страном улагачу.

Део који обухвата анализу правне природе је кључни део дисертације будући да се аутор управо на том месту опредељује за правну природу аранжмана као аката јавне власти. Сматрамо да је прегледна анализа која је претходила синтези закључака била неопходна како би се читаоцу предочиле све могуће компоненте међународних финансијских аранжмана.

На крају, било је неопходно осврнути се на питање повреда међународних финансијских аранжмана будући да то истиче њихово практично деловање и последица је опредељења аутора за конкретну правну природу међународних финансијских аранжмана.

Анализа позитивноправних прописа, како смо истицали, треба да послужи као водич правницима практичарима приликом тумачења конкретних одредби међународних финансијских аранжмана у пракси. Сматрамо да смо одабрали све релевантне законе и подзаконске акте Републике Србије који нам могу бити од значаја, али такође напомињемо да ни ова листа није затворена, пре свега јер се позитивноправни прописи континуирано мењају кроз време и овај преглед је дат у моменту настанка ове дисертације.

Бићемо задовољни ако смо овим радом отворили истраживање једне нове теоријске појаве која у пракси већ дуго егзистира на један аналитичан начин, служећи се различитим методама. Задатак нам је био не само да дамо одговоре на питање шта је правна природа међународних финансијских аранжмана, већ да их представимо, класификујемо и анализирамо, и то како на теоријској тако и на практичној основи.

Иако је аутор заузео јасан став по питању правне природе међународних финансијских аранжмана, могућности другачијих тумачења не могу бити искључени докле год су добро аргументовани. Такође, аутор не пориче оно што је изнето у полазним хипотезама, а то је да је суштински природа ових аранжмана хибридна,

односно да они егзистирају и у међународном јавном и у приватном праву на одређене посебне начине.

Сама чињеница да настају између суверених субјеката „гура“ их ка међународном јавном праву, али њихова природа јесте и остаје комерцијална. Зато смо образлагали и анализу кроз двоструки тест установљавања правне природе и правне сврхе ових аранжмана. Иако је природа сврстана у приватноправну, сврха је остала јавноправна, што је било довољно за опредељење ових аката као јавноправних будући да се у случају сумње да ли је одређени акт јавноправни или приватноправни прибегава јавноправној класификацији истог.

Нарочито нам је важно било да прикажемо и поделу међународних финансијских аранжмана кроз коју смо видели који се све појавни облици у пракси могу сврстати у ове аранжмане. То је битно и са становишта поделе по сврси и поделе по врсти иако смо се поделом по врсти много детаљније бавили пре свега због доступности јавних уговора које смо могли да искористимо за анализу.

Уколико смо успели да дамо оквире функционисања ових аранжмана у пракси и да аргументовано одредимо њихову правну природу, сматраћемо да смо са истраживањем успели. Такође нам је изузетно било важно да укажемо на све ситуације у којима се Република Србија јављала у овим аранжманима сматрајући да једино кроз релевантне примере из доступне праксе читаоцу се ова појава може приближити.

Стога сматрамо да смо успели да одговоримо на циљеве и задатке постављене у уводу овог излагања и у циљу спроведеног истраживања. Праћење ове појаве у будућности је од изузетног значаја будући да је реч о једном доста флуидном институту који једино праћењем кроз време и прилагођавањем анализе новонасталим околностима може правилно да се разуме. Зато сматрамо да ћемо се овом појавом бавити и даље у другим формама научних радова како бисмо одржали континуитет и пратили трендове правне праксе која се буде развијала, али и нових прописа који буду донети у овој области. Сматрамо такође да и мимо ове дисертације остаје потреба правног регулисања опсега међународних финансијских аранжмана и њихове правне природе на унификовани начин *de lege ferenda* кроз одговарајуће међународноправне акте и ако смо допринели да до тога у будућности дође, сматраћемо да смо успели са овим истраживањем.

ГЛАВА IX. ЛИТЕРАТУРА

A. Литература на српском језику (и језицима бивших југословенских република)

- Антонијевић Зоран, Петровић Милан, Павићевић Божидар, *Банкарско право*, Савремена администрација, Београд, 1982;
- Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1975;
- Бијелорац Радомир, Кнежевић Предраг, „Примена прописа о Париском и Лондонском клубу поверилаца“, *Правни живот*, 11/2004;
- Варади Тибор, Бордаш Бернадет, Кнежевић Гашо, Павић Владимир, *Међународно приватно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012;
- Васиљевић Мирко, *Компанијско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010;
- Васиљевић Мирко, „Право и заштита инвеститора“, *Право и привреда бр. 5-8/2007*, Београд, 2007;
- Вићић Марија, „Имунитет међународних финансијских организација с освртом на случај *Jat et Al* против Међународне финансијске корпорације (IFC)“, *Унификација права и правна сигурност, Зборник радова 33. Сусрета Копаоничке школе природног права Слободан Перовић, Том III*, Београд, 2020;
- Вићић Марија, „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, *Безбедност 1/2018*, Београд, 2018;
- Вићић Марија, „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о трговању финансијским дериватима“, *Право и привреда бр. 2/2020*, Београд, 2020;
- Вићић Марија, „Правна регулатива трговине ОТЦ финансијским дериватима“, *Страни правни живот 2/2021*, Београд, 2021;
- Вићић Марија, *Правна природа уговора закључених у оквиру Париског клуба, мастер рад*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015;
- Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1975;
- Вукадиновић Радован, „Појам и правно регулисање страних инвестиција“, *Право и привреда 7-9/2016*, Београд, 2016;

- Ганић Сенад, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права*, докторска дисертација – необјављено, Београд, 2012;
- Дивац-Шарић Ана, *Претприступна помоћ Европске уније државама кандидатима за чланство у ЕУ*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2016;
- Димитријевић Марко, „Монетарни суверенитет у условима глобализованих економских и финансијских односа“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 76/LVI. Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2017;
- Димитријевић Марко, „Управљање јавним зајмом: правно-економске последице по положај државе као дужника“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 70/LIV, Ниш, 2015;
- Димитријевић Марко, *Институције међународног монетарног права*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2015;
- Еремић Милан, „Развој и актуелна структура глобалног тржишта деривата“, *Финансије 1-6/2004*;
- Етински Родољуб, *Међународно јавно право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2004;
- Етински Родољуб, „Нека питања одговорности држава и међународних организација“, *Правни живот*, бр. 12/2011, Београд, 2011;
- Јанковец Ивица, *Привредно право, Треће измењено и допуњено издање*, Службени преглед, Београд, 1996;
- Јанковић Бранимир, Радивојевић Зоран, *Међународно јавно право*, Ниш, 1995;
- Јеличић Божидар, Драгутиновић Љиљана, „Суверенитет као категорија међународног приватног права“, *Страни правни живот*, 1/2016, 2016;
- Јованић Татјана, „Правна природа споразума о нетирању и предуслови његове извршивости“, *Банкарство*, 3-4/2008;
- Јованић Татјана, *Потрошачки кредит, правно-економски аспекти*, Удружење банака Србије, Београд 2004;
- Јованић Татјана, „Утицај ММФ-а на нормативни оквир, праксу одобравања и надзора над програмима финансијске помоћи ЕУ за земље које се суочавају са финансијским проблемима“, *Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ*, (ур. Вук Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017
- Јованић Татјана, „The Conditionality of Financial Support by International Financial Institutions as an Instrument for Liberalization in Recipient Countries“, *Law and transition* (ур. Бојан Милисављевић, Татјана Јевремовић Петровић, Милош Живковић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017

- Јовановић Марко, *Одговорност државе за заштиту страних директних улагања, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014;
- Јовановић Небојша, *Берзанско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009;
- Јовановић Небојша, „Правни режим страних улагања у Србију као „банана државу““, *Право и привреда 4-6/2013*, Београд, 2013, стр. 450-451;
- Клеин Томас, „Новине за олакшање терета задужености: Париски клуб“, *Финансије 9-10/1992*;
- Кошутећ Будимир, Ракић Бранко, Милисављевић Бојан, *Увод у право европских интеграција*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011;
- Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011;
- Лаловић Драгутин, „У Хобсовој замци - појам суверености“, *Политичка мисао, Вол. XVIII (2006)/1*, Београд, 2006;
- Лукић Маја, *Аутономија права Европске уније у светлу новије праксе европских судова, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013;
- Лукић Радовић Маја, *Солидарност у праву Европске уније – улога и перспективе*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018;
- Лукић Радомир, *Теорија државе и права I, теорија државе*, Научна књига, Београд, 1956;
- Мајетић Миодраг, Јовановић Миодраг, *Банке и кредити*, НИП Књижевне новине, Стручна књига, Београд, 1977;
- Марковић Ратко, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009;
- Међак Владимир, Будимир Бранко, *Водич кроз придруживање Србије Европској унији*, Београд, 2018;
- Миленковић Иван, Миленковић Драгана, „Париски и Лондонски клуб“, *Банкарство 5-6/2011*;
- Милисављевић Бојан, *Резерве на вишестране нормативне уговоре у међународном праву, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010;
- Милисављевић Бојан, „Приписивост као услов одговорности државе у међународном праву“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду, 2/2012*, Београд, 2012, стр. 185;

- Милисављевић Бојан, Марко Новаковић, *Имунитети у међународном праву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020;
- Милисављевић Бојан, „Одговорност међународних организација са освртом на захтеве Републике Србије“, *Српска политичка мисао 2/2016*, Београд, 2016;
- Милисављевић Бојан, „Одговорност државе за међународне противправне акте – општи осврт“, *Harmonius 1/2013*, Београд, 2013;
- Милисављевић Бојан, „Имунитет државе у међународном праву – осврт на рад Комисије за међународно право“, *Журнал за криминалистику и право*, 2014;
- Милисављевић Бојан, „Тумачење међународних уговора кроз рад Комисије за међународно право“, *Правни живот*, бр. 12/2014, Београд, 2014;
- Митић Марија, „Рачуноводство финансијских деривата“, *Банкарство 11-12/2008*, Београд, 2008;
- Павић Владимир, „Одлучним полукораком напред – осврт на Закон о улагањима“, *Анали Правног факултета у Београду, LXIV, 1/2016*, Београд, 2016;
- Пејовић Андрија и др., *ИПА - Инструмент за претприступну помоћ ЕУ 2007–2013.*, Европски покрет у Србији, Београд, 2011;
- Пејовић Александар Андрија, „Инструмент претприступне подршке Европске уније 2007-2027.“, *Европско законодавство бр. 72/2020*, Београд, 2020;
- Перовић Јелена, „Правни аспекти страних улагања“, *Право и привреда 1-4/2002*, Београд, 2002, стр. 121-122;
- Рајновић Љиљана, „Нови прописи и заштита страних инвеститора“, *Право и привреда 5-8/2002*, Београд, 2002;
- Рудић Соња, *Улога деривата у управљању валутним ризицима на финансијском тржишту*, докторска дисертација, Универзитет Унион, Београдска банкарска академија, Београд, 2016;
- Савић Матеј, „Теоријске концепције међународноправног субјективитета“, *Правни живот*, бр. 12 том IV, Београд, 2018;
- Стојиљковић Владимир, „Држава као субјект међународног привредног права“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2002, Београд, 2002;
- Стојшић Јелена, „Одговорност међународних организација као елемент успостављања владавине права у међународном праву“, *Правни живот бр. 12/2011*;
- Трифуновић Предраг, *Банкарство (организација и пословање банака)*, Скриптарница Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 1976, стр. 109-110;
- Хибер Драгор, „Промена повериоца или новација и застарелост“, *Анали Правног факултета 2-2013*;

- Шогоров Стеван, *Банкарско право*, Пословни биро СБ, Нови Сад, 2004, стр. 102-103.

В. Литература на страним језицима

- Abbas S. Ali, Pienkowski Alex, Rogoff Kenneth, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, Oxford University Press, Оксфорд, 2020;
- Ahlborn Christiane, „The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility“ *ACIL Reasearch Paper No. 2011-03, Amsterdam Center for International Law, University of Amsterdam*, 2011, доступно на адреси: <http://www.sharesproject.nl/wp-content/uploads/2012/04/02-Ahlborn-The-Rules-of-International-Organizations-and-the-Law-of-International-Responsibility-.pdf>;
- Amerasinghe Chittharanjan Felix, *Principles of the Institutional Law of International Organizations, Second Edition*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, Кембриџ, 2005;
- Ams Julianne, Baqir Reza, Gelpern Anna, and Trebesch Christoph, „Sovereign Default“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*;
- Archer Clive, *International Organizations, Third Edition*, Routledge, Лондон, 2001;
- Arslanalp Serkan, Bergthaler Wolfgang, Stokoe Philip, Tieman Alexander F., “Concepts, Definitions and Composition” у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*, Oxford University Press, Оксфорд, 2020;
- Biglaiser Glen, McGauvran Ronald J., “The effects of IMF loan conditions on poverty in the developing world”, *Journal of International Relatios and Development*, Springer Nature Limited, 2022;
- Bradlow Daniel D., Hunter David B., *International Financial Institutions and International Law*, Kluwer Law International BV, Холандија, 2010;
- Bradlow Daniel D., „International Law and Operations of the International Financial Institutions“, доступно на адреси: https://www.researchgate.net/publication/228120180_International_Law_and_the_Operations_of_the_International_Financial_Institutions;
- Brams Steven J., “A Minimax Procedure for Negotiating Multilateral Treaties”, доступно на адреси: https://www.researchgate.net/publication/225917491_A_Minimax_Procedure_for_Negotiating_Multilateral_Treaties;
- Brown Richard P. C., “The Clubs and their Roles in the Management of International Debt” *International Economics, Finance and Trade*, Vol.1, Department of Economics, The University of Queensland, Australia, 2002;
- Buchheit Lee, Chabert Guillaume, DeLong Chanda, Zettelmeyer Jeromin, „The Restructuring Process“ у S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*;

- Buitter Williem, Lankes Hans Peter, „International Financial Institutions – Adapting to a World Private Capital Flow“, *Perspectives in Global Finance*, Лондон, Њујорк, 2001;
- Bulow Jeremy, Rogoff Kenneth, „Multilateral Developing-Country Debt Rescheduling Negotiations: A Bargaining-Theoretic Framework“, *IMF Working Paper* 35/1988;
- Callaghy Thomas M., *Innovation in Sovereign Debt Regime: From the Paris Club to Enhanced HIPC and Beyond*, The World Bank Evaluation Operations Department, The World Bank, Washington D. C., 2004;
- Cahier Phillipe, „The Strengths and Weaknesses of International Arbitration Involving a State as a Party“, у Julian D.M. Lew (yp.), *Contemporary Problems in International Arbitration*, Queen Mary College, University of London, Лондон, 1986;
- Cassese Antonio, “States: Rise and Decline of the Primary Subjects of the International Community”, стр. 78 у Bardo Fassbender, Anne Peters (editors), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Oxford University Press, Оксфорд, 2012;
- Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2011;
- Chancellor Edward, „Reflections on the Sovereign Debt Crisis“, *GMO White Paper*, 2010, доступно на адреси: http://news.morningstar.com/pdfs/gmo_greece.pdf;
- Charlesworth H., Chinkin C., „The Boundaries of International Law“ у M. Dixon, R. McCorquodale, S. Williams;
- Choi Stephen J., Gulati Mitu, Posner Eric A., „The Evolution of Contractual Terms in Sovereign Bonds“, *Journal of Legal Analysis Advance Access*, Vol. 0, No. 0, 2012, доступно на адреси: <https://academic.oup.com/jla/article/4/1/131/838388>;
- Cogan Jacob K., Hurd Ian, Johnston Ian, *The Oxford Handbook of International Organizations*, Oxford University Press, Оксфорд, 2016;
- Crawford R. James, *Brownlie’s Principles of Public International Law, Eighth Edition*, Oxford University Press, Оксфорд, 2012;
- Crawford R. James, „State Responsibility“ у Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law, 2006;
- Crawford R. James, First Report on State Responsibility, 1998, доступно на адреси: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_490.pdf;
- Crawford R. James, *Creation of State*, “Criteria for Statehood as Effectiveness”, Oxford University Press, Оксфорд, 2016;
- De Benoist Alain, “Qu’est-ce que la souveraineté?”, *Éléments*, No. 96, 1999;
- Das Udaibir S., Mazarei Adnan, Van der Hoorn Han, *Economics of Sovereign Wealth Funds – Issues for Policymakers*, International Monetary Fund, Вашингтон ДиСи, 2010;

- Daugirdas Kristina, „Reputation and the Responsibility of International Organizations“, *The European Journal of International Law*, Vol. 25, No. 4, Оксфорд, 2015, доступно на адреси: <https://academic.oup.com/ejil/article/25/4/991/385604>;
- Dixon Martin, McCorquodale Robert, Williams Sarah, *Cases & Materials on International Law, Sixth Edition*, Oxford University Press, Њујорк, 2016;
- Dodd, R., „The Structure of OTC Derivatives Markets“, *The Financier*, 9(1-4), 2002, стр. 1-5, доступно на адреси: <http://www.financialpolicy.org/dscotstructure.pdf>;
- Dodonov Vyacheslav, „International Financial Institutions in Changing Global Economic Architecture“, *Economics*, доступно на адреси: <https://www.academia.edu/6579967>;
- Dorr Oliver, „On the Role of Treaties in the Development of Interantional Law“ y Oliver Dorr, Kirsten Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Berlin, 2018;
- Droeese Gerd, „Membership in International Organizations – Paradigms of Membership Structures“, *Legal Implications of Membership and the Concept of International Organization*, Springer Link, 2020;
- Droeese Gerd, *Funds for Development – Multilateral Channels of Concessional Financing*, Asian Development Bank, Филипини, 2010;
- Eichengreen Barry, “Regional Financial Arrangements and the International Monetary Fund”, *ABDI Working Paper Series No. 394*, ADBI Institute, Токио, 2012;
- El-Shagi Makram, Yamarik Steven J., „IMF Conditionality and Capital Controls: Capital Account Liberalization to Capital Inflow Management?“, *CFDS Discussion Paper Series*, 2018;
- Ellinger E. P., Lomnicka Eva, Hare C. V. M., *Ellinger’s Modern Banking Law, Fifth Edition*, Oxford University Press, Оксфорд, 2011;
- Fassbender Bardo, Peters Anne (editors), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Oxford University Press, Оксфорд, 2012;
- Fatás Antonio, Ghosh Atish R., Panizza Ugo, Presbitero Andrea F., „The Motive to Borrow“ y S. Ali Abbas, Alex Pienkowski, Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt – A Guide for Economists and Practitioners*;
- Fernandez-Arias Eduardo, Xu Jiajun, „Effective Development Banking: Loans and Guarantees?“, *International Research Initiative on PDBs and DFIs Working Groups, Working Paper No. 8*, 2020;
- Freedom Qumba Mmiselo, „Balancing international financial institutions’ immunity with private individual’s right to effective remedy“, 2020, доступно на адреси: <https://doi.org/10.1080/10220461.2020.1729853>;
- Fuentes Michael, Saravia Diego, „Are Sovereign Defaulters Punished?“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*;

- Gelb Alan, Tordo Silvana, Halland Havard, Arfaa Noora, Smith Gregory, „Sovereign Wealth Funds and Long-Term Development Finance – Risks and Opportunities“, *Policy Research Working Paper*, 6776, World Bank, 2014;
- Giegerich y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Spinger, Берлин, 2018;
- Giordano Raffaella, Tommasino Pietro, „The Institutional Determinants of Debt Intolerance“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*;
- Gonzalez-Fernandez Marcos, Gonzalez-Velasco Carmen, „Bond Yields, Sovereign Risk and Maturity Structure“, *Risks*, 2018;
- Goode Roy, *Commercial Law, Third Edition*, Penguin Books, Лондон, 2004;
- Gottesman Aron, Leibrock Michael, *Understanding Systematic Risk in Global Financial Markets*, John Wiley & Sons, Inc, Ньу Џерси, 2017;
- Gray, S. & Place, J., „Financial Derivatives“, *Handbooks in Central Banking No. 17*, Centre for Central Banking Studies, Bank of England, Лондон, 1999, стр. 21, доступно на адреси: <https://ideas.repec.org/b/ccb/hbooks/17.html>;
- Gu Bin, Xu Chengjin, „A Critique of Immunity for Multilateral Development Banks in National Courts“, *The Chinese Journal of Global Governance Volume 4, Issue 1*, 2018;
- Hafner Gerhard, *Can International Organizations be Controlled? Accountability and Responsibility*, American Society of International Law Proceedings, 2003;
- Hatchondo Juan Carlos, Martinez Leonardo, Sapriza Horacio, „Understanding Sovereign Default“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, John Wiley & Sons, Inc, Ньу Џерси, 2011;
- Held David, „The Changing Structure of International Law: Sovereignty Transformed“, доступно на адреси: <https://tamilnation.org/selfdetermination/o3Held.pdf>, 2003;
- Herz Steven (ed. Bradlow D. Daniel, Hunter B. David), *International Financial Institutions International Law*, Kluwer Law International, Wolters Kluwer, 2010;
- Hoffmeister y Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Spinger, Берлин, 2018;
- Kasilingam, R. n.d. *Financial Derivatives*, Puducherry: Pondicherry University. Стр. 10-12, доступно на адреси: <https://backup.pondiuni.edu.in/sites/default/files/downloads/Financial-derivatives-260214.pdf>;
- Katz Jacobs, Hurd Ian, Johnstone Ian, *The Oxford Handbook of International Orgnaizations*, Oxford University Press, Оксфорд, 2016;
- Kelly Zane M., „Sovereign Debt and Military Conflict“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*;

- Khan Mohsin S., Sharma Sunil, „IMF Conditionality and Country Ownership of Adjustment Programs“, World Bank Research Observer Vol. 18 no. 2;
- Klabbers Jan, *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge University Press, Кембриџ, 2002;
- Klabbers Jan, „Formal Intergovernmental Organizations“ y J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Organizations*;
- Klabbers Jan, *The Concept of Treaty in International Law*, Kluwer Law International, Хаг, Лондон, Бостон, 1998;
- Klein Pierre „Responsibility“ y J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, Oxford University Press, 2016;
- Koeth Wolfgang, „The New Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II): Less Accession, More Assistance?“, *EIPA Working Paper*, 2014;
- Kolb W. Robert, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, John Wiley & Sons, Inc, Њу Џерси, 2011;
- Kolb Robert W., „Sovereign Debt – Theory, Defaults and Sanctions“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*, John Wiley & Sons, Inc, Њу Џерси, 2011;
- Kumar Jomadar Bhushan, *The ISDA Master Agreement - The Rise and Fall of a Major Financial Instrument*, 2007, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1326520;
- Kwaw Edmund M. A., *The Law and Practice of Offshore Banking & Finance*, Quorum Books, Лондон, 1996;
- Lambert Thomas, *Debt Restructuring Experience: the Paris Club, The Missing link in the International Financial Architecture: Sovereign Debt Restructuring*, Lazard Sovereign Advisory Group, 2011;
- LeBlanc Paul, „What is the G7, and what power does it hold?“, CNN, доступно на адреси: <https://edition.cnn.com/2021/06/11/politics/g7-summit-explainer/index.html>;
- Levy Yeyti Eduardo, Micco Alejandro, Panizza Ugo, „Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks“, *Inter-American Development Bank Publication*, Вашингтон ДиСи, 2004;
- Lo Chang-fa, *Treaty Interpretation Under the Vienna Convention on the Law of Treaties, A New Round of Codification*, Springer, Сингапур, 2017;
- Malone Samuel W., „Sovereign Debt Problems and Policy Gambles“ y Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*;
- Mauro Paolo, Sussman Nathan, Yafeh Yishay, *Emerging Markets and Financial Globalization – Sovereign Bond Spreads in 1870-1913 and today*, Oxford University Press, Њујорк, Оксфорд, 2006;

- Marchesi Silvia, „Adoption of an IMF Programme and Debt Rescheduling – An empirical analysis“, доступно на адреси: <https://ideas.repec.org/p/csl/devewp/152.html>;
- McDonald Robert, *Derivatives Market, Third Edition*,. Boston: Pearson Kasilangam, n.d., 2013, доступно на адреси: https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/derivatives_markets_3e_o.pdf;
- Mitchener Kris James, Weidenmier Marc D., „Supersanctions and Sovereign Debt Repayment“ у Robert W. Kolb, *Sovereign Debt – From Safety to Default*;
- Moles Peter, „Derivatives“ *Edinburgh Business School, Heriot-Watt University*, Единбург, 2011, стр. 17, доступно на адреси: <https://docplayer.net/21086104-Derivatives-peter-moles-de-a2-engb-2-2011-1012.html>;
- Moschella Manuela, „International Finance“ у J. Katz, I. Hurd, I. Johnstone, *The Oxford Handbook of International Organisations*;
- Orakhelashvili Alexander, *Akehurst’s Modern Introduction to International Law*, Routledge, 2022;
- Peters Anne, „International Organizations and International Law“ у Jacobs Katz, Ian Hurd, Ian Johnstone, *The Oxford Handbook of International Organisations*, Oxford University Press, Оксфорд, 2016;
- Reiffel Alex, *The Role of the Paris Club in Managing Debt Problems*, Princeton University, International Finance Section, Department of Economics, New Jersey, 1985;
- Reinisch August, Treichl Clemens, „Domestic Jurisdiction over International Financial Institutions for Injuries to Project-Affected Individuals“, *International Organizations Law Review*, Volume 16, Issue 1, 2019, доступно на адреси: доступно на адреси: https://brill.com/view/journals/iolr/16/1/article-p105_105.xml;
- Reinisch August „Privileges and Immunities“ у J. K. Cogan, I. Hurd, I. Johnston, *The Oxford Handbook of International Organizations*, Oxford University Press, 2016;
- Rensmann у Oliver Dorr, Kirsten Schamenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин;
- Roos Jerome, *Why Not Default? – The Political Economy of Sovereign Debt*, Princeton University Press, Принстон и Оксфорд, 2019;
- Rutsel Silvestre J. Martha, Hassane Cisse, Bradlow Daniel D., Benedict Kingsbury, „International Financial Institutions and Claims of Private Parties: Immunity Obliges“, *The World Bank Legal Review*, 2011;
- Ryngaert Cederic, Buchanan Holly, „Member State responsibility for the acts of international organizations“, *Utrecht Law Review*, Vol. 7, Issue 1, Утрехт, 2011;
- Sangroula Yubaraj, „International Treaties: Features and Importance from International Law Perspective“, *ISSRN Electronic Journal*, 2010, доступно на

адреси:

https://www.researchgate.net/publication/314454376_International_Treaties_Features_and_Importance_from_International_Law_Perspective;

- Schermers Henry G., Blokker Niels M., *International Institutional Law, Fifth Revised Edition*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон, 2011;
- Schmalenbach Kirsten, „Scope of the present Convention“ у О. Dorr, К. Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*;
- Schmalenbach Kirsten y Oliver Dorr, Kirsten Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018;
- Seidl-Hohenveldern Ignaz, *Corporations in and under International Law*, Grotius, 1987;
- Sharma, Seema „Over-the-Counter Derivatives: A New Era of Financial Regulation“, *Law and Business Review of the Americas*, 17(2), доступно на адреси: <https://scholar.smu.edu/lbra>;
- Shaw N. Malcom, *International Law, Sixth Edition*, Cambridge University Press, Њујорк, 2008;
- Shear, Michael D, „G7 News: A Return to Face-to-Face Diplomacy“, *The New York Times*, ISSN 0362-4331;
- Shihata I.F.I., *Role of Law in Economic Development: The Legal Problems of International Public Ventures*, 25 *Revue Egyptienne de Droit International*, 1969;
- Sitaraman Srini, *State Participation in International Treaty Regime*, Ashgate, Корнвал, Велика Британија, 2009;
- Slaughter and May, *2002 ISDA Master Agreement – Guide to Principal Changes*, 2003, доступно на адреси: http://www.slaughterandmay.com/media/38944/2002_isda_master_agreement_-_guide_to_principal_changes.pdf;
- Upchurch Martin, Weltman David, „International Financial Institutions and Post-comunist Labor Reform: A Case of Utopian Liberalism?“, *Debate*, Vol. 16, No. 3/2008, 2008;
- Villiger Mark E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, Лајден, Бостон 2009;
- Von Der Decken y Oliver Dorr, Kirsten Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018;
- Vrana Paul E., Enochs Craig R., *Fundi A. Mwamba, How To Use The ISDA Master Agreement*, 2002, доступно на адреси: <https://utcle.org/elibrary>;
- Walter y Oliver Dorr, Kirsten Schmalenbach, *Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary, Second Edition*, Springer, Берлин, 2018;

- Weiss M. A., *The Paris Club and International Debt Relief*, Congressional Research Service, U.S.A., 2013.

С. Домаћи прописи

Међународни уговори

- Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за буџетску подршку („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016);
- Закон о потврђивању Уговора о зајму између KfW, Франкфурт на Мајни и Републике Србије коју представља министар финансија за програм водоснабдевања и канализације у општинама средње величине у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2017);
- Закон о потврђивању Споразума о финансирању (пројекат „Регионални развој Бора“) између Републике Србије и Међународног удружења за развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008)
- Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг - Бољковци, Бољковци - Таково и Таково - Прељина аутопута Е-763 у Републици Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012);
- Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Чешке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Чешкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2019);
- Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о кредиту за реализацију програма „Кредит за помоћ малим и средњим предузећима преко домаћег банкарског сектора и подршку локалном развоју кроз јавна комунална предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009);
- Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о одобрењу државног извозног кредита Влади Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019);
- Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019);
- Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Словачке Републике о регулисању дуга Републике Србије према Словачкој Републици („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 16/2019);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Емирата Абу Даби (Уједињени Арапски Емирати) као зајмодавца у вези са зајмом у износу од 1.000.000.000 америчких долара („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014)

- Закон о потврђивању Оквирног уговора о зајму Ф/П 1739 између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (пројекат рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2014);
- Закон о потврђивању Финансијског уговора железничка пруга Ниш-Димитровград између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2018);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (други програмски зајам за развој и реструктурирање државних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016)
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 1) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 3/2018);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (пројекат техничко-путничке станице (ТПС) Земун - фаза 2) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 15/2018);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (Железнице Србије: Коридор X) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 11/2010);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (возна средства - вишеделне електромоторне гарнитуре) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 105/2009);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Санација моста газела“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији за кредитну линију за Агенцију за осигурање депозита између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 18/2014);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке „Град Београд Мост на Сави/а, Град Београд Мост на сави/б и прилазни путеви“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији ЕПС електронска бројила између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2011);
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији између Републике Србије и кувајтског Фонда за арапски економски развој (Пројекат Железничка станица Београд Центар - Фаза 1) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2013)

- Закон о потврђивању Уговора о зајму између Владе Републике Србије и Фонда за развој Абу Дабија за финансирање развоја система за наводњавање - I фаза („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2014);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму и програму за програм „рехабилитација система даљинског грејања у Србији - фаза IV“ на износ од 45.000.000 евра између KfW-а, Франкфурт на Мајни и Републике Србије („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2011);
- Закон о потврђивању Споразума о изменама и допунама Споразума о зајму између Владе Републике Србије као зајмопримца и Владе Републике Азербејџан као зајмодавца за финансирање изградње деоница Љиг-Бољковци, Бољковци-Таково и Таково-Прелјина ауто-пута е-763 у Републици Србији од 2. фебруара 2012. године („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 9/2016);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму ради спровођења финансијског протокола закљученог 15. децембра 2009. године између Владе Републике Србије и владе Републике Француске, између Владе Републике Србије и Натихис који поступа у име и за рачун Владе Републике Француске („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2010);
- Споразум о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о унапређењу приступа финансирању за агробизнис сектор у Републици Србији уз помоћ гаранције за кредитни портфолио („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2019)
- Закон о потврђивању Финансијског уговора између Републике Србије и Европске инвестиционе банке и Народне банке Србије „Апекс зајам за мала и средња предузећа и предузећа средње тржишне капитализације II/C“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012);
- Закон о потврђивању Финансијског уговора између Републике Србије и Европске инвестиционе банке и Народне банке Србије „Апекс зајам за мала и средња предузећа“ („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 73/2009);
- Закон о потврђивању Оквирног споразума о зајму ЛД 1981 (2018) између Банке за развој Савета Европе и Републике Србије за финансирање јавног сектора - унапређење инфраструктуре у области здравствене заштите у Србији („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2019);
- Закон о потврђивању финансијског уговора „Унапређење објеката правосудних органа Б“ између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2017);
- Закон о потврђивању финансијског уговора (унапређење објеката правосудних органа) између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2012);
- Закон о потврђивању Финансијског уговора развој речне транспортне инфраструктуре у Србији између Републике Србије и Европске инвестиционе банке („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 2/2019);

- Закон о потврђивању Споразума о зајму (Програм модернизације и оптимизације јавне управе) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2016);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (додатно финансирање за пројекат аутопут Коридор 10) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 11/2016);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (Први програмски зајам за развојне политике у области јавних расхода и јавних предузећа) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 3/2017);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (Пројекат инклузивног предшколског образовања и васпитања) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 10/2017);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (зајам за развојне политике у области управљања ризицима од елементарних непогода са опцијом одложеног повлачења средстава) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 12/2017);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (Програм унапређења ефикасности и одрживости инфраструктуре) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 12/2017);
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (Пројекат осигурања ризика у случају елементарних непогода за југоисточну Европу и Кавказ) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 8/2011);
- Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 6/2016);
- Закон о потврђивању уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 5/2010);
- Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 4/2018);
- Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине („Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, у својству агенције за имплементацију глобалног фонда за заштиту животне средине („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 83/2008);
- Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру

спровођења помоћи према правилима инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - међународни уговори“, бр. 124/2007)

- Закон о потврђивању Уговора о зајму пројекат даљинског грејања у Крагујевцу, између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 14/2021),
- Закон о потврђивању Споразума о зајму (програмски зајам за развојне политике за ефикасност јавног сектора и зелени опоравак) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 13/2021),
- Закон о потврђивању Уговора о зајму (пројекат изградње широкопојасне комуникационе инфраструктуре у руралним пределима) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 6/2021).
- Закон о потврђивању Уговора о гаранцији (паметна бројила) између Републике Србије и Европске банке за обнову и развој („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 22/2021)
- Споразум о бесповратној помоћи између Републике Србије и Банке за развој Савета Европе („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 6/2016),
- Закон о потврђивању Уговора о донацији (олакшице за инфраструктурне пројекте за локални оквир) у оквиру ИПА 2008 мулти-корисничког програма између Европске инвестиционе банке и Републике Србије и Града Београда („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 5/2010),
- Амандман Споразума о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске за финансирање претходних студија изводљивости пројекта београдског метроа потписаног 20. априла 2012. године у Београду („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 4/2018),
- Закон о потврђивању Оквирног споразума између Владе Републике Србије и Комисије европских заједница о правилима за сарадњу која се односе на финансијску помоћ Европске заједнице Републици Србији у оквиру спровођења помоћи према правилима Инструмента претприступне помоћи (ИПА) („Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 124/2007).

Одлуке о издавању државних дужничких хартија од вредности

- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 18/2022);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности („Сл. гласник РС“, бр. 66/2022);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12114/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-12117/2018 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2018);

- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13164/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13169/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-13172/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2018);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-16926/2017 („Сл. гласник РС“, бр. 2/2015, 36/2019);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-188/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-190/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-192/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности бр. 424-194/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 3/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-1731/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 16/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-3770/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 71/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8626/2021 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-8628/2021-1 („Сл. гласник РС“, бр. 91/2021);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-11155/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 79/2019);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту бр. 424-6156/2019-1 („Сл. гласник РС“, бр. 44/2019);
- Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном тржишту у оквиру ГМТН програма бр. 424-9547/2020-1 („Сл. гласник РС“, бр. 143/2020).

Закони и подзаконски акти

- Закон о буџетском систему („Сл. гласник РС“, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - испр., 108/2013, 142/2014, 68/2015 – др. закон, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019, 149/2020, 118/2021 и 118/2021 – др. закон);

- Закон о девизном пословању („Сл. Гласник РС“, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014 и 30/2018);
- Закон о закључивању и извршавању међународних уговора („Сл. гласник РС“, бр. 32/2013);
- Закон о јавном дугу („Сл. гласник РС“, бр. 61/2005, 107/2009, 78/2011, 68/2015, 95/2018, 91/2019 и 149/2020);
- Закон о јавним набавкама („Сл. гласник РС“, 91/2019);
- Закон о јавној својини („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 88/2013, 105/2014, 104/2016 – др. закон, 108/2016, 113/2017, 95/2018 и 153/2020);
- Закона о облигационим односима („Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78 , 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93 , „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 - Уставна повеља и „Сл. лист РС“, бр. 18/2020)
- Закон о потврђивању усаглашеног записника о консолидацији дуга Савезне Републике Југославије („Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, 2-2012);
- Закон о регулисању односа између Савезне Републике Југославије и правних лица и банака са територије Савезне Републике Југославије које су првобитни дужници или гаранти према повериоцима Париског и Лондонског клуба („Сл. Лист СРЈ“, 36/2002);
- Законом о тржишту капитала („Сл. гласник РС“, бр. 31/2011, 112/2015, 108/2016, 9/2020 и 153/2020);
- Закона о улагањима („Сл. гласник РС“ бр. 89/2015 и 95/2018 – Закон о улагањима);
- Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 56/2013, 4/2015 и 42/2020);
- Одлука о начину пребијања дуговања и потраживања по основу кредитних послова са иностранством у девизама („Сл. гласник РС“, бр. 50/2013);
- Одлука о условима и начину обављања платног промета са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 24/2007, 31/2007, 38/2010 и 111/2015);
- Упутство за спровођење Одлуке о условима и начину обављања платног промета са иностранством („Сл. гласник РС“, бр. 24/2007, 31/2007, 41/2007, 3/2008, 61/2008, 120/2008, 38/2010, 92/2011, 62/2013, 51/2015, 111/2015, 82/2017, 98/2020, 154/2020, 66/2021 и 92/2021);
- Уредба о обављању послова са финансијским дериватима у циљу управљања јавним дугом Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 94/2019 – Уредба о дериватима);
- Уредба о општим условима за емисију и продају државних хартија од вредности на примарном тржишту („Сл. гласник РС“, бр. 100/2014, 78/2017, 66/2018, 78/2018, 140/2020 и 59/2022);

- Устав Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021).

D. Иностранни прописи

Закони

- UK State Immunity Act;
- US Foreign Sovereign Immunities Act.

Акти ЕУ

- Уредба Савета Европе (ЕЗ) 1085/2006;
- Уредба Европског парламента и Савета Европе 231/2014.

Међународне конвенције

- Бечка конвенција о уговорном праву између држава;
- Бечка конвенција о уговорном праву између држава и међународних организација;с
- Draft Articles on Responsibility of International Organizations United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property;
- Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts;
- Конвенција Уједињених нација о јурисдикционом имунитету држава и њихове имовине;
- Нацрт Правила о имунитету држава и њихове имовине.

Статути међународних организација

- Articles of Agreement of IFC;
- Agreement Establishing the Inter-American Development Bank;
- IBRD Articles of Agreement;
- EBRD Articles of Agreement.

Е. Судска и арбитражна пракса

- Agricultural Production Case, доступно на адреси: <https://opil.ouplaw.com/view/>;
- Alcom v. Republic of Colombia Case [1984] 2 All ER 6, 9; 74 ILR, доступно на адреси: <http://www.cahdidatabases.coe.int/Contribution/Details/267>;
- Alfred Dunhill of London Inc. v. Republic of Cuba Case, 15 ILM, 1976, pp. 735, 744, 746–7; 66 ILR, доступно на адреси: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/425/682/>;
- Arab Monetary Fund v. Hashim and Others (No. 3), доступно на адреси: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-law-reports/article/abs/arab-monetary-fund-v-hashim-and-others-no-3/E3DE7869326EB1C5CEB468B4EC107324>;
- Anglo-French Continental Shelf Case, доступно на адреси: <https://digital.sandiego.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2040&context=sdlr>;
- Belilos Case 1988, доступно на адреси: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57434%22%5D%7D>;
- Bankovic and others v. Belgium and 16 Other Contracting States (dec) (GC) ECHR 2001-XII, доступно на адреси: <https://casebook.icrc.org/case-study/echr-bankovic-and-others-v-belgium-and-16-other-states>;
- Callejo v. Bancomer Case 764 F.2d 1101 (1985), доступно на адреси: <https://casetext.com/case/callejo-v-bancomer-sa>;
- Case concerning Kasikili/Sedudu Island, (Botswana v. Namibia), 1999, I.C.J. Reports 1999, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/98/judgments>;
- Caire Case, доступно на адреси: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_V/540_Caire.pdf;
- Corfu Channel Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>;
- Chisholm v. Bank of Jamaica Case 643 F.Supp. 1393 (1986) 121 ILR, <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/643/1393/1908543/>;
- Congreso del Partido Case, [1983] AC 244, 267; 64 ILR, pp. 307, 318, [1983] AC 244, 267; 64 ILR, p. 318, [1983] AC 244, 272; 64 ILR, доступно на адреси: <http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>;
- Cumaraswamy Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/100>;
- Dralle v. Republic of Czechoslovakia Case 17 ILR, доступно на адреси: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law-ildc/2833at50.case.1/law-ildc-2833at50>;

- Eckhardt v. Eurocontrol (No. 2) Case, доступно на адреси: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-law-reports/article/abs/eckhardt-v-european-organization-for-the-safety-of-air-navigation-eurocontrol/409006E70DoFFD77FD7064BAABE05563>;
- Exchange of Greek and Turkish Population Case, доступно на адреси: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1925.02.21_greek_turkish.htm;
- Fisheries Jurisdiction Case, доступно на адреси: <https://www.informea.org/en/court-decision/fisheries-jurisdiction-case-united-kingdom-great-britain-and-northern-ireland-v#:~:text=The%20Court%20held%20that%20the,the%201961%20Exchange%20of%20Notes>;
- Gabčikovo-Nagymaros Project Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/92>;
- Genocide (Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro) Case, доступно на адреси: <https://www.un.org/law/icjsum/9328.htm>;
- Home Missionary Society Case, доступно на адреси: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/42-44_Brethren.pdf;
- ICJ, Barcelona Traction, Light and Power Company Limited, Judgment, 1970, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/50>;
- ICJ Reports, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda), 2005, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/116>;
- Iran-US Claims Tribunal v. AS, 94 ILR, доступно на адреси: <https://www.revistamisionjuridica.com/wp-content/uploads/2020/11/A5-19-A-review-of-the-iran-united-states-claims-tribunal.pdf>;
- ICJ, Aegean Sea Continental Shelf Case 1978, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/62>;
- International Tin Council v. Amalgamet Inc (524 NYS 2d [1988]), доступно на адреси: <https://www.jstor.org/stable/2203522>;
- Jam et al v. IFC Case, доступно на адреси: https://www.supremecourt.gov/opinions/18pdf/17-1011_mkhn.pdf;
- Krajina v. Tass Agency Case [1949] 2 All ER 274; 16 AD, доступно на адреси: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/ResJud/1950/77.pdf>;
- Mamatkulov and Askarov v. Turkey (GC) ECHR 2005-I, доступно на адреси: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-4000%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-4000%22]});
- Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain Boundary Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/87>;
- Mavrommatis Palestine Concessions (Jurisdiction) Case, доступно на адреси: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm;

- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>;
- Monetary Gold Case, доступно на адреси: <http://opiniojuris.org/2020/11/02/the-icc-the-monetary-gold-principle-and-the-determination-of-the-territory-of-palestine/#:~:text=The%20Monetary%20Gold%20principle%20as%20an%20admissibility%20criterion&text=As%20such%20C%20the%20principle%20implies,intere sts%20of%20that%20third%20party>;
- Mendaro v. World Bank, 717 F.2d 610, 615–17 (1983); 99 ILR, доступно на адреси: <https://casetext.com/case/mendaro-v-world-bank>;
- Mukuro v. European Bank for Reconstruction and Development, [1994] ICR доступно на адреси: <https://vlex.co.uk/vid/mukoro-v-european-bank-806090029>;
- Neer Case, доступно на адреси: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/60-66.pdf;
- Parlement Belge Case (1880) 5 PD 197, доступно на адреси: <http://uniset.ca/other/css/5PD197.html>;
- PCIJ, Case concerning the factory of Chorzow, Indemnity, vol. A, No. 17, 1928, доступно на адреси: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1928.09.13_chorzow1.htm;
- Phosphates in Morocco Case, доступно на адреси: <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-phosphates-in-morocco-judgment-tuesday-14th-june-1938>;
- Porto Alexandre Case [1920] P. 30; 1 AD, доступно на адреси: <http://www.uniset.ca/other/cs2/1920P30.html>;
- Reparation for Injuries Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/4>;
- Reparation Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/4>;
- Report of the International Law Commission, 1984, Report of the International Law Commission, 2001, доступно на адреси: <https://legal.un.org/ilc/reports/2001/>;
- South West Africa Case, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/case/47/summaries>;
- S.S. „Wimbledon“, 1923, P.C.I.J., Series A, No. 1, 15, доступно на адреси: <https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-a>;
- Schmidt v. Polish People's Republic Case 742 F.2d 67 (1984), Republic of Argentina v. Weltover Inc. Case 119 L Ed 2d 394 (1992); 100 ILR, доступно на адреси: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/>;
- Victory Transport Inc. v. Comisaria General de Abastecimientos y Transportes Case, 35 ILR, доступно на адреси: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/232/294/1748740/>;

- Victory Transport Case 336 F.2d 354 (1964); 35 ILR, доступно на адреси: https://casetext.com/case/victory-transport-inc-v-comisaria-general?_cf_chl_tk=xEC_TsQt2C1RfP_5zz.215RtjFQcaY2vcl4geMrS4No-1659460617-0-gaNycGzNCeU.

Ф. Извештаји

- Asian Development Bank, *The Bankable SOE, Commercial Financing for State-owned Enterprises*, 2021, Манила, доступно на адреси: <https://www.adb.org/publications/commercial-financing-state-owned-enterprises>;
- Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A common European approach to Sovereign Wealth Funds, доступно на адреси: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0115:FIN:EN:PDF>;
- Discussion Paper, Development banks and their key roles, доступно на адреси: https://www.brot-fuer-die-welt.de/fileadmin/mediapool/2_Downloads/Fachinformationen/Analyse/Analyse59-en-Development_banks_and_their_key_roles.pdf;
- IMF Annual Report 2019, доступно на адреси: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2019/eng/index.htm>;
- International Monetary Fund. 1998. Financial Derivatives. Eleventh Meeting of the IMF Committee on Balance of Payments Statistics, BOPCOM98/1/20. Washington, доступно на адреси: <https://www.imf.org/external/bopage/pdf/98-1-20.pdf>;
- ISDA, *Legal Guidelines for Smart Derivatives Contracts: the ISDA Master Agreement*, доступно на адреси: <https://www.isda.org/a/23iME/Legal-Guidelines-for-Smart-Derivatives-Contracts-ISDA-Master-Agreement.pdf>;
- ISDA, *Market Review of OTC Derivative Bilateral Collateralization Practice*, 2010, доступно на адреси: https://web.archive.org/web/20130512183553/http://www.isda.org/c_and_a/pdf/Collateral-Market-Review.pdf;
- OECD, *Financing State-Owned Enterprises – an overview of national practices*, OECD, 2014, доступно на адреси: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/financing-state-owned-enterprises_9789264209091-en#page2;
- OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, 4th edition, 2008, стр. 17, доступно на адреси: <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>;
- Republic of Serbia: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding, доступно на адреси: <https://www.imf.org/External/NP/LOI/2015/srb/100615.pdf>;
- Treasurer's Department, International Monetary Fund, *Financial Organization and Operations of the IMF*, Вашингтон, 2001, доступно на адреси: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam45/pdf/pam45.pdf>.

G. Интернет извори

- <https://www.worldbank.org/en/what-we-do>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance>
- <https://www.eib.org/en/about/index.htm>
- <https://www.eib.org/en/products/index.htm>
- <https://www.eib.org/en/products/advisory-services/index.htm>
- <https://www.ebrd.com/who-we-are/history-of-the-ebrd.html>
- <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/loans.html>
- <https://www.ebrd.com/equity.html>
- <https://www.ebrd.com/work-with-us/trade-facilitation-programme.html>
- <https://www.ebrd.com/what-we-do/products-and-services.html>
- <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/principes>
- <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/principes/six-principes>
- <http://www.clubdeparis.org/sections/dette-traitee-en-club/categories-de-dette/definition-dettes>
- www.g8.utoronto.ca
- <https://www.g20foundation.org/g20/what-is-the-g20>
- <https://www.imf.org/en/Capacity-Development/what-we-do>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/33/Stand-By-Arrangement>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/56/Extended-Fund-Facility>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/45/Precautionary-and-Liquidity-Line>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/20/40/Flexible-Credit-Line>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/10/Standby-Credit-Facility>

- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/04/Extended-Credit-Facility>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2017/07/25/policy-coordination-instrument>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/21/21/Policy-Support-Instrument>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2022/resilience-and-sustainability-facility-rsf>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>
- https://www.belex.rs/trzista_i_hartije/trzista_hartije,
- <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com>
- <https://www.worldbank.org/en/what-we-do/products-and-services/financing-instruments>
- <https://www.imf.org/en/Capacity-Development>
- <https://www.eib.org/en/about/at-a-glance/index.htm>
- <https://www.eib.org/en/about/governance-and-structure/index.htm>
- <https://www.eib.org/en/about/governance-and-structure/organisation/index.htm>
- <https://www.eib.org/en/about/cr/responsible-finance/index.htm>
- <https://www.ebrd.com/who-we-are.html>
- <https://www.ebrd.com/what-we-do.html>
- <https://www.ebrd.com/our-values.html>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>
- <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>
- <https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=1072&date1Key=2022-07-31>
- <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr1567>
- <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr15208>
- <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/02/21/na022218-serbia-completes-successful-imf-program>
- https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/financial-assistance-programmes_en

- https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/non-euro-area-countries/balance-payments-bop-assistance-facility_en
- https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/euro-area-countries/european-financial-stabilisation-mechanism-efsm_en
- https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/sure_en
- https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/macro-financial-assistance-mfa_en
- <https://nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/medjunarodna-saradnja/londonski-pariski-klub/>
- <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/758221468334471378>

ГЛАВА X. БИОГРАФИЈА

Марија Вићић Симић је рођена 30. маја 1990. године у Београду где је као носилац Вукове дипломе завршила основну школу „Филип Кљајић Фића“ и XIII Београдску гимназију (друштвено-језички смер).

Правни факултет Универзитета у Београду уписала је 2009. године, а завршила 4. јуна 2013. године са просечном оценом 9,93, на међународноправном смеру. Током све четири године студија је награђивана Светосавском похвалницом Правног факултета Универзитета у Београду. Током студија била је стипендиста Министарства просвете, Града Београда и Фонда за младе таленте „Доситеја“ Владе Републике Србије.

Током студија добила је награду Задужбине Милије Јовановића и Луке Ђеловића за најбољи студентски научно-истраживачки рад. Такође је добитник награде општине Стари град за усавршавање најбољих студената, постдипломаца и доктораната. Током студија израдила је 14 семинарских радова из разних области права одбрањених са одликом. Писањем научних радова из области међународног и привредног права и правне теорије бавила се и током ангажмана на Институту за право и финансије 2012. године.

Била је члан тима Правног факултета на међународном такмичењу из арбитражног права и права међународне продаје робе *XX Annual Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot* на којем је тим освојио 5. место у укупном пласману од 290 тимова из целог света, као и награду за једну од најбољих тужби академске 2013/14. године.

Мастер студије на Правном факултету Универзитета у Београду уписала је 2013. године на трговинскоправном модулу и међународноправном модулу, које је завршила 2014. односно 2015. године оба са просечном оценом 10,00. У оквиру мастер студија на трговинскоправном модулу под менторством проф. др. Небојше Јовановића одбранила је мастер рад на тему „Менични регрес“ и добила оцену 10, а рад је објављен као монографија у оквиру пројекта Правног факултета „Усклађивање пословног права Србије са правом Европске Уније“, док је на међународноправном модулу под менторством проф. др. Бојана Милисављевића одбранила мастер рад на тему „Правна природа и дејства уговора закључених у оквиру Париског клуба“.

По окончању мастер студија уписала је докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду 2015. године, привредноправна научна област, с тим да је 2017. године променила област интересовања у пољу научног истраживања и тему доктората прешавши на међународноправну научну област. На докторским студијама положила је испите из предмета Методи научноистраживачког рада и вештине (9), усмени докторски испит – I део из предмета: Међународно јавно право (10), Међународно право људских права (8) и Право европских интеграција (10), као и усмени докторски испит – II део из предмета: Дипломатско и конзуларно право (10) и Право међународних организација (10), такође је одбранила семинарски рад под називом „Имунитет међународних финансијски институција са освртом на случај Jam et al против Међународне финансијске корпорације“ и септембра 2020.

године одбранила пројекат докторске дисертације на тему „Правна природа међународних финансијских аранжмана“. Тиме је испунила услове да пријави тему докторске дисертације.

Од 2013. до 2014. године је била ангажована као демонстратор на предмету међународно привредно право на Економском факултету Универзитета у Београду, а током академске 2014/15. је држала вежбе из пословног права на Београдској банкарској академији. Упоредо са тим била је волонтер и практикант у неколико београдских адвокатских канцеларија које се баве привредним правом.

Од јуна 2015. године обавља приправнички стаж у адвокатском ортачком друштву Карановић & Николић (сада Карановић & Партнери) из Београда, на пракси код адвоката Драгана Карановића.

Правосудни испит је положила маја 2017. године са одликом, а адвокатски испит септембра 2017. године пред испитном комисијом Адвокатске коморе Београда. Новембра 2017. године уписује се у именик адвоката Адвокатске коморе Београда.

Тренутно је адвокат у Београду у сарадњи са адвокатским ортачким друштвом Карановић & Партнери из Београда на позицији старијег сарадника. Као адвокат бави се правом банкарског пословања и финансија. Заступа и саветује клијенте претежно из банкарског и финансијског сектора на прекограничним финансијским трансакцијама (кредитним трансакцијама, финансирањима уз обвезнице, пројектног финансирања, финансирања аквизиција), али и у регулаторним поступцима пред Народном банком Србије у вези са стицањем учешћа, капитала, права гласа регулисаних друштава као што су банке, друштва за осигурање, друштва за финансијски лизинг, платне институције и институције електронског новца. Бави се и пружањем правног саветовања у области девизног пословања и платног промета, тржишта капитала и инвестиционих фондова, тржишта финансијских деривата. Такође је учествовала и у трансакцијама продаје банкарских портфолија.

Говори енглески језик, а служи се француским и руским језиком.

Области посебног интересовања кандидаткиње су међународно јавно право, право међународних организација, банкарско и берзанско право.

Удата је и мајка једне девојчице.

ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ:

1. „Територијална примена Закона о дигиталној имовини“, прихваћен за објављивање у Зборнику радова Удружења правника у привреди, 2022;
2. „Нови Закон о тржишту капитала – хармонизација са MiFID 2“, Европско законодавство, 77-78/2022;
3. „Правна регулатива трговине *OTC (Over-The-Counter)* финансијским дериватима“, Страни правни живот, 2/2021;
4. „Имунитет међународних финансијских организација с освртом на случај *Jam Et Al.* против Међународне финансијске корпорације (*IFC*), Зборник радова

Унификација права и правна сигурност, Копаоничка школа природног права Слободан Перовић, Том III/децембар 2020;

5. „Република Србија као уговорна страна ISDA оквирног уговора о финансијским дериватима“, Право и привреда 2/2020;
6. „Проблем учешћа запослених у програмима улагања које нуде иностране компаније“, Право и привреда 4-6/2019, презентација на XXVIII Сусрету Правника у привреди Србије, Златибор, мај 2019;
7. „Имплементација Трећег енергетског пакета ЕУ у српске прописе о енергетици“, коауторски рад са Катарином Томић, Европско законодавство 68/2019;
8. „Директива 2002/47/EZ о уговорима о финансијском обезбеђењу и Закон о финансијском обезбеђењу Републике Србије“, Европско законодавство 66/2018;
9. „Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца“, Безбедност I/2018;
10. „Електронски новац у платном промету Републике Србије“, Право и привреда 2016, вол. 54, бр. 4-6, презентација на XXV Сусрету Правника у привреди Србије, Врњачка Бања, мај 2016;
11. „Проблематични кредити у Републици Србији и стратегије за њихово превазилажење – европске препоруке и модели“, Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ (2015), 2015;
12. „Комерцијални кредити према Закону о девизном пословању Републике Србије“, Право и привреда, 2015, вол. 53, бр. 10-12;
13. „Регулатива општих услова пословања банака у Преднацрту Грађанског законика“, Право и привреда, 2015, вол. 53, бр. 4-6, презентација на XXIV Сусрету Правника у привреди Србије, Врњачка Бања, мај 2015;
14. „Укључење општих услова пословања у уговоре о међународној продаји робе“, награда Задужбине Миливоја Јовановића и Луке Ђеловића, Страни правни живот, 2015, 1/2015;
15. „Менични регрес“, мастер рад објављен у оквиру пројекта „Усклађивање пословног права Србије са правом Европске Уније“, Правни факултет Универзитета у Београду, јануар 2015;
16. „Меница као кредитна исправа“, Правни живот, 2014, бр. 5-6/2014;
17. „Бланко меница као средство обезбеђења потрошачког кредита“, Право и привреда, 2014, бр. 7-9/2014, презентација на XXIII Сусрету Правника у привреди Србије, Врњачка Бања, септембар, 2014.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Марија Вићић Симић

Број индекса ДС 01/2014

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом „Правна природа међународних финансијских аранжмана“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Марија Вићић Симић

Број индекса: ДС 01/2014

Студијски програм: право

Наслов рада: „Правна природа међународних финансијских аранжмана“

Ментор: проф. др Бојан Миљисављевић, проф. др Татјана Јованић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом: „Правна природа међународних финансијских аранжмана“ која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

Потпис аутора

У Београду, _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.